TITUS LIVIUS

ROMA TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

TITUS LIVIUS

ROMA TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

KİTAP: III-IV

Çeviren

Dr. Sabahat Şenbark

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI
Antik Kaynaklar Dizisi: 6
TITUS LIVIUS, "ROMA TARİHİ"
Kitap: III-IV

Yayınlayan ve Yöneten
Nezih Başgelen

Baskı
Kanaat Matbaası, İstanbul

ISBN: 975-7538-87-6
ISBN: 975-7538-71-X (Tk.)

Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, Galatasaray, 80060, İstanbul
Tel.: 0 212 293 03 78 - 245 68 38 Fax: 0 212 245 68 77

İÇİNDEKİLER

to regere imperio populos, Romane, memento
(hae tibi erunt artes), pacisque imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos."

Vergilius
Aeneis VI, 851 - 853

ÖNSÖZ

Klâsik metinlerin dilimize çevirisi günümüzde oldukça önem kazanmaktadır. Sözü edilen eserlerin türkçeye kazandırılmasında devletin bizlere yardımcı olması ve bu zihniyeti ciddi şekilde sürdürmesi en büyük temennimizdir. Bu klâsik yayınlar o çağın tarihini, sosyal yaşamını, kültür ve medeniyetini yansıtması açısından hem eksik bulunan bir açığı kapatmakta, hem de bu alanda çalışma yapan kişilere birinci elden kaynak teşkil etmek bakımından yardımcı olmaktadır.

Olanaklar elverdiği nispette M.Ö. 59 - M.S. 17 yılları arasında yaşayan Titus Livius'un Ab Urbe Condita adlı eserinin çevirisine devam etmek en büyük amacımdır. Livius'un, Roma'nın kuruluşundan Augustus'un ölümüne[1] kadar 150 kitap halinde yazmağı düşündüğü eser, kendisinin M.S. 17'de ölmesiyle tamamlanamamıştır. 142 kitap olarak yazılan bu eserden günümüze I-X, ve XXI-XLV olmak üzere 35 kitap kalmıştır. Diğerlerinin periocae adında kısa özetleri mevcuttur.

İlk iki kitabın çevirisi yayınlanmıştır. Birinci kitap M.Ö. 753'de Roma'nın Romulus tarafından kurulmasıyla başlar ve Roma'nın Krallık Devri dediğimiz Roma'nın yedi kralını ve yaptıkları önemli işleri anlatır. İkinci kitap Roma Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerini anlatmaktadır. Senatus, plebler ve halk arasındaki mücadeleleri ve entrikaları çok detaylı bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Şimdi yayına sunulan üçüncü kitabın konusu ise şu olayları içermektedir. Toprak kanunları hakkında mücadele ve çekişmeler sürüp gitmektedir. Capitol köleler ve sürgünler tarafın-

---

1- Augustus M.Ö. 63 - M.S. 14 yılları arasında yaşam sürmüştür.

dan ele geçirilir. İki kere nüfus sayımı yapılır. Daha önceki sayımda kadınlar ve kadın mahkümlardan başka 8714[2] geri dönen vatandaş vardır. İkinci nüfus sayımında da 117219 vatandaş sayılmıştır. Yakın zamanda Aequuslar'ın hezimetine uğranıldığından, diktatör olarak tayin edilen Quintius Cincinnatus, çiftliğinde tarım işleriyle uğraşırken, harbi kontrol altına almak üzere çağırılır. Cincinnatus düşmanı mağlup eder ve onları boyunduruk altına alır. İlk tribunusların seçiminin 36. yılında tribunus sayısı ona (10) çıkarılır. Atina kanunları incelenip araştırıldıktan ve elçiler vasıtasıyla Roma'ya getirildikten sonra, onları yazmak ve yayınlamak üzere, başka herhangi bir devlet memuru bulunmaksızın konsül yetki ve selâhiyetiyle decemvirler adı verilen memurlar seçilir. Yetki ve selâhiyetin konsüllerden decemvirlere geçmesi Roma'nın kuruluşunun 306. yılında cereyan eder. Aynı durum çok daha önceleri krallardan konsüllere geçen yetki ve selâhiyetle gerçekleşmişti. Decemvirler on levha kanunlarını ilân ettikten sonra, aynı memuriyetin diğer sene içinde de görevlerini böyle bir itidal içinde ifrata gitmeden sürdürmelerine karar verilince, decemvirler on levha kanunlarına iki levha daha ilâve ederler. Birçok küstah ve cüretkâr davranışlardan sonra, decemvirler yetki ve selâhiyetlerinden feragat etmeyi reddederler. Ancak onların görevleri üçüncü yıl yine devam ettirilir. Bu duruma Appius Claudius'un ihtirası bir son verene dek, onların nefret uyandıran hâkimiyeti devam eder. Appius Claudius genç kız Verginia'ya aşık olunca, bir kimseyi kızın kendi kölesi olduğunu iddia etmesi için yalan yere yemin ettirir. Bu durumda Verginia'nın babası Verginius harekete geçmek zorunda kalır. En yakındaki dükkandan eline bir bıçak geçirerek kızını öldürür. Çünkü kızını şerefini lekelemeyi düşünen bir adamın elinden kurtarmak için başka hiçbir olanağı yoktur. Bu büyük haksızlık ve günah nedeniyle plebler tahrik edilerek harekete geçerler. Aventinum te-

---

2- Livius III. iii. 9'da 104 714. sayısını verir. CIIII ve VIII ayırdedilememesi yüzünden Periochae'ın baskısı sırasında hata yapıldığı açıktır.

pesini işgal ederek, decemvirleri görevlerinden feragat etmeye mecbur bırakırlar. Bunların içinden son derece suçlu bulunan Appius hapse atılır. Decemvirlerin geri kalanları sürgüne gönderilir. Üçüncü kitap aynı zamanda Sabin ve Volsklara karşı girişilen başarılı seferlerden de söz eder. Aynı zamanda Ardeates ve Aricini arasında anlaşmazlığa düşülen bir toprak parçası için, hakem olarak seçilen Roma halkının, bu toprağın kendisine verilmesini emrettiği Roma'nın şeref ve itibarını zedeleyici karara da değinir. Bu şekilde üçüncü kitap son bulur.

Dördüncü kitapta ise Patricilerin muhalefetine karşı şiddetli bir mücadeleden sonra, pleblerle patricilerin evlenmesi hakkında tribunuslar tarafından bir kanun çıkarıldı. Pleblerin haklarını koruyan askeri tribunusluk teşkilatı vardı. Roma halkının içteki ve harp zamanındaki işleri, bu askeri tribunuslarla birkaç yıl idare edilmişti. Aynı şekilde ilk kez olarak censorlar seçildi. Halkın kararıyla Ardeates'den alınan toprak eski şekline sokularak oraya kolonistler gönderildi. Roma halkı açlık nenediyle şiddetli sıkıntı içindeyken, Roma süvarisi Spurius Maelius kendi koyduğu fiattan halka buğday dağıttı. Bu iş nedeniyle pleblerin teveccüh ve sevgisini kazandı. Sonra gözünü krallık kudretine ve gücüne sahip olma hırsı bürüd. Bunun üzerine diktatör Quintus[3] Cincinnatus emri üzerine süvari kuvvetinin başı Servilius Ahala tarafından öldürüldü. Lucius Minucius ona karşı şahitlik yaptı ve kendisine altından yapılmış bir öküz hediye edildi. Devlete hizmet verilen bir iş nedeniyle elçilerin öldürülmüş olmaları nedeniyle, rostra'ya[4] onların büstleri konuldu. Askeri tribunus Cornelius Cossus, Veii kralı Tolumnius'u öldürdü ve ikinci şeref ganimetiyle geri döndü. Diktatör Mamercus Aemilius, daha önce beş sene olan censorluk görevini on sekiz aya indirerek sınırladı. Bu iş nedeniyle censorlar tarafından kara listeye alındı. Fidenae boyun eğdirildikten ve itaat altına alındıktan sonra, buraya kolonistler gönde-

---

3- Quinctius olması gerekirken hata yapılmış.
4- Rostium: Hitabet kürsüsü; Rostra: Rostrum'lar çoğulu.

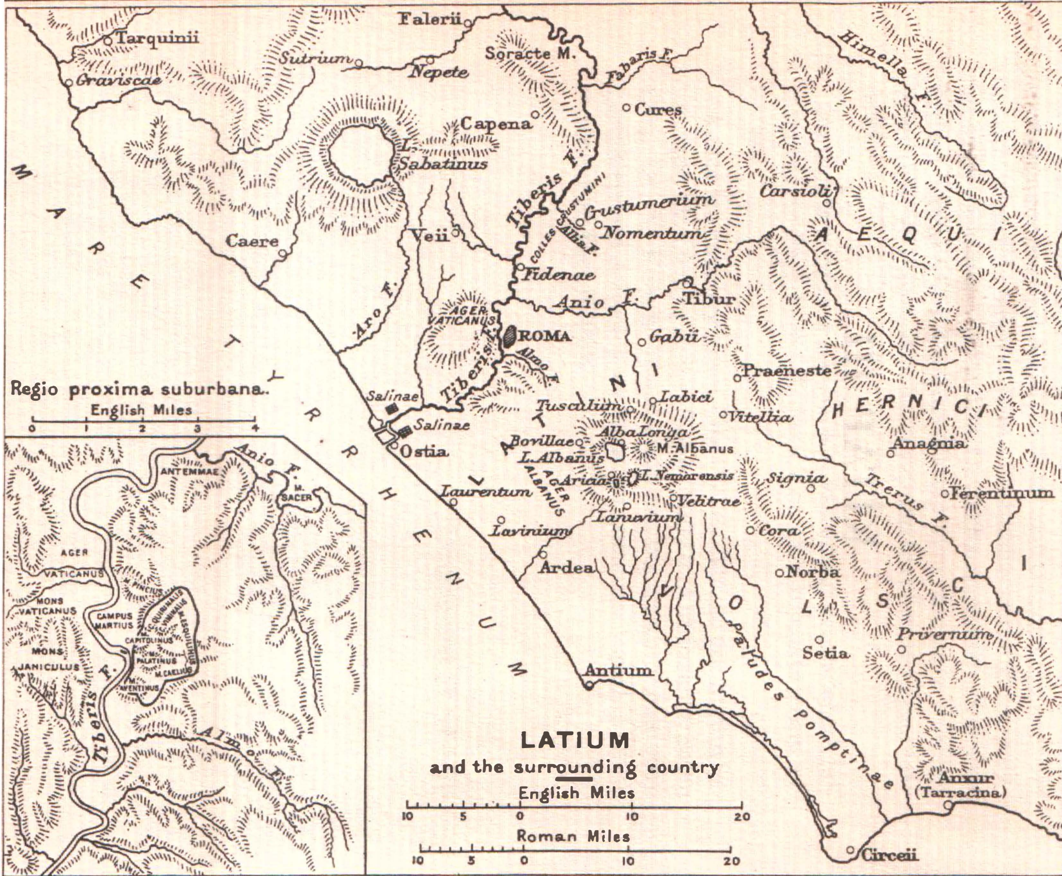
rildi. Fidena'lılar elçileri öldürdüklerinden ve ayaklandıkların dan, diktatör Mamercus Aemilius tarafından mağlup edildiler ve Fidenae zaptedildi. Kölelerin fesat maksadıyla yaptıkları bir hareket bastırıldı. Askeri tribinus Postumius zalimliği nedeniyle ordusu tarafından öldürüldü. Devlet hazinesinden ilk kez askerlere ücret verildi. Dördüncü kitap aynı zamanda Volkslar, Fidenalılar ve Faliscuslara karşı yapılan harpleri de kapsamaktadır.

Bu alanda yetişmem için bana büyük emeği geçen değerli hocamız Sayın Prof. Faruz Z. Perek'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca her zaman yardım, öneri ve teşviklerini gördüğüm Sayın Prof. Dr. Oktay Akşit'e, Sayın Prof. Dr. Afif Erzen'e, Sayın Doç. Dr. Y. Kenan Yonarsoy'a ve bu kitabın basımını gerçekleştiren Arkeoloji ve Sanat Yayınları'na teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Dr. Sabahat ŞENBARK

KİTAP III

Tarquinii
Falerii
Sutrium
Nepete
Soracte M.
Graviscae
Fabaris F.
Himella F.
Cures
Capena
L. Sabatinus
Tiberis F.
Carsioli
Gustumerium
Nomentum
Veii
Caere
A E Q U I
Fidenae
Aro F.
Anio F.
Tibur
AGER VATICANUS
ROMA
Gabii
Almo F.
Praeneste
M A R E T Y R R H E N U M
L A T I N I
Salinae
Tiberis F.
Labici
Tusculum
Vitellia
H E R N I C I
Alba Longa
Bovillae
M. Albanus
Anagnia
Ostia
L. Albanus
Aricia
L. Nemorensis
Signia
AGER ALBANUS
Trerus F.
Laurentum
Ferentinum
Velitrae
Lanuvium
Lavinium
Cora
Ardea
Norba
V O L S C I
Paludes Pomptinae
Privernum
Setia
Antium
Anxur (Tarracina)
Circeii
Regio proxima suburbana.
English Miles
0 1 2 3 4
Anio F.
ANTEMMAE
M. SACER
AGER
VATICANUS
M. PINCIUS
C. QUIRINALIS
C. VIMINALIS
M. ESQUILINUS
MONS VATICANUS
CAMPUS MARTIUS
CAPITOLINUS
PALATINUS
M. CAELIUS
MONS JANICULUS
M. AVENTINUS
Tiberis F.
Almo F.
LATIUM
and the surrounding country
English Miles
10 5 0 10 20
Roman Miles
10 5 0 10 20
Stanford, London.

LİBER
III

CAPUT 1

Antium'un zaptından sonra, Titus Aemilius ve Quintus Fabius konsul seçildi. Bu Cremera'da ailesinin yok edilişinden hayatta kalan tek Fabius idi.[1] Aemilius daha önceki konsullük döneminde de pleblere toprak verilme işini zaten desteklemişti. Böylece ikinci kere konsullük görevine girince, sadece toprak kanununa ait ümitler beslemekle kalmadı, fakat aynı zamanda sık sık konsüllerin muhalefetine karşı önlemler almaya çalışmış tribunusları baskı altında tutarak sindirmenin, başka bir konsulle birlikte çalışmanın muhakkak surette iyi netice vereceği kanısına vararak bu işi üzerine aldı. Diğer konsul de aynı düşünüşü benimsemişti. Toprak sahipleri ve particilerin büyük bir çoğunluğu, devletin başının tribunusların siyasetini açıktan açığa desteklemesinden ve konsülün, diğer kimselerin sırtından geçinerek onların zararına olabilecek bir âlicenaplık göstermek suretiyle kendisini halkın gözünde sevilen bir kişi yapmak istemesinden şikayette bulundular. Böylece onlar bütün bu işin sorumluluğunun ve nefretinin tribunuslardan konsüle çevrilmesini sağlamışlardı. Fakat Fabius her iki tarafa da zarar ve ziyanı dokunmayacak ve onları herhangi bir şekilde rencide etmeyecek bir öneriyle, meselenin haklı olduğu görü-

şümü savunduktan sonra, daha ciddi ve sert bir mücadele onları tehdit etmekteydi. Titus Quinctius'un işaret ettiği gibi kuşların uçuşlarına ve ötüşlerine bakarak çıkardığı kehanetin ışığı altında ve yine onun komutası altında, Antium adındaki bir hayli büyük bir toprak olan bu yer önceki yıl Volsklardan alınarak zaptedilmişti. Elverişli bir kıyı şehri olan Antium, bir koloni şehri yapılabilirdi. Bu yolla plebler toprak sahiplerinin şikayetlerine neden olmaksızın tarlalar kurabilecekleri topraklara sahip olabilir ve devletteki uyum bozulmadan ahenk içinde kalabilirdi. Bu görüş benimsendi. Toprak dağıtım komisyonuna Fabius, Titus Quinctius, Aulus Verginius ve Publius Furius'u tayin etti. Bundan sonra toprak bağışından yararlanmak isteyenlerin isimlerini vermelerini emretti. Orada çok geçmeden her zaman olduğu gibi bolluktan dolayı husule gelen bir memnuniyetsizlik belirdi. Böyle olunca sadece birkaç kişi adını yazdırdı. Neticede sayıyı doldurmak için Volsk kolonistleri de ilave edildi. Kalabalığın geri kalan kısmı ise Roma'da toprak talep etmeyi başka bir yerden toprak sahibi olmaya tercih ettiler. Aequuslar, ordusuyla birlikte gelerek ülkelerini istila eden Quintus Fabius'dan, kendilerine sulh bahşetmesini istediler. Latin ülkesine yapılan bu ani akın ve hücumla onların gerçekleşemeyecek ümitlerini kırdı.

CAPUT 2

Spurius Postumius'la birlikte konsül seçildiğinden, Quintus Servilius ertesi yıl Aequuslar'a karşı gönderildiğinden Latin ülkesinde devamlı bir ordugâh meydana getirdi. Burada ordusu hareket edecek gücünü tükettiği salgın bir hastalığa tutulmuştu. Quintus Fabius ve Titus Quinctius'un konsulluğunun üçüncü yılında da harb devam edip gitmekteydi. Fabius'a Aequuslar'a karşı zafer kazandığından ve bu kavme sulh bahşettiğinden, geleneksel kur'a seçimi olmaksızın, Aequuslar'a karşı orduya kumanda etmek görevi verilmişti. Kendi adının şöhreti-

nin düşmana şartları kabul ettirebileceği ümidinde hiçbir tereddüt göstermeyecek, yola çıktıktan sonra, Aequuslar'ın milli meclisine elçiler gönderdi ve konsül Quintus Fabius'un Aequuslar'dan Romalılar'a hürriyeti getirmiş olduğunu söylemelerini emretti. Aynı zamanda daha önceleri onlara dostlukla davranın kişinin şimdi silahlarını kuşanmış vaziyette, aynı sağ elinde Roma'dan Aequuslar'a harb getirmekte olduğunu ifade etti. Bu durumlarının sorumluluğu onların sadakâtsizlik ve yeminlerinden dönmelerinden kaynaklanmaktaydı. Hatta sonradan tanrılar bile buna şahit olmuşlardı ve çok geçmeden bu kabahati işleyenleri cezalandıracaklardı. Fakat bütün bunlara karşın, Aequusların harbin kötülük ve getireceği zarar-ziyana katlanmaktansa, kendiliklerinden nadim olup pişmanlık duymalarını tercih etmekteydi. Eğer Aequuslar bu şekilde davranırlarsa, daha önce de denedikleri gibi, itidal içinde gerçekleşen emin ve emniyetli bir geri çekilme olabilirdi. Fakat onlar sözlerinden dönmelerinden dolayı hiç pişmanlık duymayarak memnun görünürlerse, harbde düşmanlarından çok tanrıların gazabına uğrayabilirlerdi. Fakat bu sözler söylendikten sonra orada bulunan herlangi bir kimse üzerinde en ufak bir etki bile meydana gelmedi. Elçiler kendilerini güç bela kurtardılar ve Romalılar'a karşı hareket etmek üzere Algidus'a bir ordu gönderildi. Bu haberler Roma'ya ulaşır ulaşmaz, durumun ciddiyetinden çok, kendi itibarlarının kırılması diğer konsülün şehirden hareket etmesine yetti. Böylece iki konsulün ordusu da düşmana yaklaştı. Bu iki ordu derhal meydan muharebesine girişerek karşılıklı döğüşmek üzere harb saflarını kurdular. Fakat bu durum gün sona ermek üzereyken gerçekleştiğinden, düşman tahkimatından bir adam onlara bağırdı: "Bu Romalılar harb gösterisi yapıyorlar, harb etmiyorlar. Gecenin karanlığı çökmeye başladığında, sizler harb saflarınızı kurun. Yakında gerçekleşeceği görülen mücadele için gün ışığına daha çok ihtiyacımız olacak. Yarın güneş ışığında harb safınıza yeniden bir çeki-düzen verin. Orada harb etmek için münasip bir fırsat doğmuş olabilir, asla korku ve telaşa kapılmamalısınız!" Bu söz-

lerle kızıştırılan askerler yarını beklemek üzere ordugâhlarına geri gönderildiler. Muharebeden önceki bu gece onlara oldukça uzun gelecek ve sıkıntılı bir gece geçireceklerdi. Bununla beraber onlar yemek ve uykuyla vücutlarını kuvvetlendirerek canlı ve taze tuttular. Ertesi gün güneşin ilk ışıkları etrafı aydınlattığı zaman, Roma ordusu, düşmandan biraz önce harb meydanında harb saflarını kurarak yerini aldı. En nihayet Aequuslar da harb meydanına çıktılar. Muharebe her iki taraf için de oldukça şiddetli seyretmekteydi. Aequuslar kendi hatalarından ötürü düştükleri tehlikenin farkındayken ve bunun bilinciyle uyanık davranmaya çalışırken, Romalılar bütün öfke ve nefretleriyle muhabere ediyorlardı. Asla tekrar güven kazanamayacaklarının ümitsizliğiyle, bu duruma cesaret ve gayretin en son sınırıyla karşı koymaya çalışıyorlardı. Aequuslar Romalılar'ın hücumlarına, bu kadar gayret sarfetlerine karşın yine de karşı koyamadılar. Fakat Aequuslar mağlup edilince ve kendi ülkelerine geri püskürtülünce, her vakit olduğu gibi biraz sulha meyleden cengâver askerler, bir meydan muharebesinde, Romalılar'ın muharebe tekniğinde ileri olmalarından şanslarının yaver gittiğini ifade ederek komutanlarına şikayet ve sitemde bulundular. Aequusların ise yağma ve akınlarda daha iyi olduğu ve birkaç dağınık harb grubunun tek bir ordunun büyük bir kütlesinden çok daha etkili harb ettiğini söylediler.

CAPUT 3

Bu nedenle ordugâhlarında bir garnizon bırakarak, Roma şehrine de korku ve dehşet saçmak üzere sonunu düşünmeden paldır küldür bir akın halinde Roma hududunu geçtiler. Bundan başka beklenmedik bir akın da bu karışıklık ve korkuyu bir kat daha arttırdı. Çünkü yenik düşmüş ve aynı zamanda ordugâhında kuşatılarak kapalı bırakılmış bir düşmanı, hiçbir şey bir akına maruz kalabileceği düşüncesinden daha fazla korkutamazdı. korkularına kapılarak düşe kalka, önüne çıkanı devire-

rek kaçan kasaba halkı kapılardan geçtikten sonra ne yağmacılıktan ne de küçük akıncı gruplarından söz etmediler. Fakat manasız ve boş bir korku içinde herşeyde mübalağa ederek, düşmanın bütün ordusunun ve lejyonlarının hazır olduğunu ve düşmanın yürüyüş kolunun toplu halde Roma'ya hücum etmekte olduğunu bağırarak etrafa yaydılar. Bu son derece asılsız söylentileri yakındakiler diğerlerine daha da mübalağa ederek taşıdılar. İnsanların koşuşması ve çığlıklar atması silaha sarılmak anlamına geldiğinden, istilaya uğrayarak zaptedilmiş şehirdeki korku ve panik aynen mevcuttu. Bu sırada konsul Quinctius tesadüfen Algidus'tan Roma'ya dönmüştü. Bu durum insanların korkularını biraz olsun yatıştırdı. Karışıklık henüz devam ettiğinden, düşmanın onları korkunç bir biçimde yenmiş olduğunu öfke ve hiddetle hatırlattı. Sonra kapılara gözcü olarak muhafızlar koydu. Senato'yu toplantıya çağırdıktan sonra, başkanların kabul ettiği bir hükme göre, mahkemelerin geçici olarak tatil edildiğini ilân etti.[2] Daha ileridekileri müdafaa etmek üzere yola çıktıktan sonra, Quintus Servilius'u şehre vali [3] olarak bırakarak, düşmanı karşılamak üzere gitti. Fakat harb meydanında düşmanla karşılaşmadı. Diğer konsul mükemmel bir başarıyla askeri seferini tamamladı. Düşmanın nereye geleceğini biliyordu. Ganimetle yüklü düşmanın yürüyüş kolunun yürüyüşü ağırlıktan ötürü gittikçe yavaşladığından, onların üzerlerine hücum etti. Düşmanların yağmalarından ötürü acı duymalarına ve müthiş pişmanlık duymalarına neden oldu. Fakat düşmanların birkaçı bu tuzaktan kurtulmayı başardılar ve bu tuzak sayesinde ganimetin hepsi tekrar ele geçirildi. Böylece dört gün geçtikten sonra mahkemelerin geçici olarak tatil edilmesi, konsul Quinctius'un şehre geri dönmesiyle kaldırıldı.

Sonra nüfus sayımı yapıldı ve Quinctius görev süresinin bitiminde arınma merasimi düzenledi. Öksüz-yetim ve dul kadınlardan hariç 104.714 vatandaşı nüfusa kaydettiği söylenir. Aequuslar'ın ülkesinde bundan sonra kayda değer hiçbir şey

olmadı. Halk kasabalarına geri çekildi ve yanıp yıkılmış harabe haline gelmiş çiftliklerine dönmelerine müsaade edildi. Konsul ordusuyla düşman ülkesinin bir başından bir başına sayısız akınlar yaparak yağmaladı. Sonra büyük bir şöhret ve muazzam bir ganimetle Roma'ya döndü.[4]

CAPUT 4

Sonraki konsüller Aulus Postumius Albus ve Spuirus Furius Fusus idi. Bazı yazarlar Fuirus yerine Fusius yazarlar. Ben kendi hesabıma isimlerden dolayı bir karışıklığa meydan vermemek için not düşerim.[5] Diğer konsülün Aequuslar'la harb yapacağından hiç şüphe yoktu. Böylece Aequuslar Ecetrania Volsklarından yardım talebinde bulundular. İki ülke arasında adeta müzmin bir hale gelmiş olan Roma'dan nefret etme duygusu, onları bu kadar istekli kılmıştı. Büyük bir şiddetle harb hazırlıklarına girişilmişti. Hernici kavmi bunun farkına vardı ve Ecetra'nın Aequuslar'ın tarafına geçtiğine dair Romalıları ikaz ettiler. Antium'un zaptı sırasında kaçan ve Aequuslar'ın tarafına iltica eden büyük bir insan kalabalığının şüpheleri henüz dinerek, rahat ve huzura kavuşmuşlardı. Gerçekte bütün Aequus harbinde onlar büyük bir moralle cengaverce döğüştüler. Sonunda Aequuslar kendi şehirlerinde kapatılınca, onlar dağıldılar ve Antium'a geri döndüler. Böylece Romalılar'a karşı sadakatsizlik besleyen kolonistlere karşı zafer kazanılarak mağlup edildi. Onların tertip ettikleri isyan senatoya bildirildiğinde, olay henüz tam anlamıyla gerçekleşerek istenen sonuca ulaşmamıştı. Durum daha ciddi bir sonuca ulaşmadan, konsullere, komutanları koloniden Roma'ya geri çağırmaları ve ne olup bittiğini öğrenmeleri talimatı verildi. Bu adamlar gelmekte herhangi bir itirazda bulunmadılar. Fakat konsüller tarafından senatoya çıkarılanlar sorulan sorulara, gelişlerinden çok, oradan ayrıldıklarında daha kuvvetli bir şüphe ve kuşku altında bulundukları cevabını verdiler.

Bu andan itibaren harbin kaçılmaz olduğu kabul ediliyordu. Konsüllerden Spurius Furius ordunun kumandasını alarak, Aequuslar'a karşı yola çıktı. Hernicuslar'ın ülkesine geldiğinde, düşmanı yağmacılıkla meşgul buldu. Onların hepsini hiç birarada görmediğinden, düşmanın kuvveti hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadan, onların sahip oldukları sayıdaki askerlerle baş edemeyecek kapasitedeki bir orduyla, acele ederek düşüncesizce muharebeye girişti. İlk hücumda Spurius Furius geri püskürtüldü ve ordugâhına çekildi. Fakat bu durum onun karşılaştığı tehlikenin sonu olmadı. Zira gece ve onu takip eden gün Furius'un ordugâhı öyle şiddetli bir biçimde kuşatıldı ve hücuma uğradı ki, oradan Roma'ya bir haberci dahi göndermek mümkün olmadı. Hernicuslar mağlubiyeti, konsülün ve ordusunun kuşatıldığını haber verdiler. Senatörler büyük bir korku ve dehşete düşerek, daima en dehşet verici ve meşum zorunluluklarda başvurulan bir karar çıkarttılar. Bu karar hükmüne göre, herhangi birşeyin devlete zarar vermemesi için diğer konsül Postumius'un tayin edilmesi gerekliydi.[6] Bu durumda eli silah tutabilecek herkesin askere yazılmasını temin için, bizzat konsülün Roma'da kalması, en akla yakın yol olarak göründü. Aynı zamanda önceki eski konsül ordugâha yardım etmek için, müttefiklerden oluşan bir orduyla gönderilmeliydi. Latinler'le, Hernicuslar'la ve Antium kolonisiyle bu orduyu oluşturmak ve onların o vakitler acele toplanmış yardımcı kuvvetler diye isimlendirdikleri "yardımcı askerlerle" teçhiz etmek görevine Quinctius getirildi.

CAPUT 5

Bunu takip eden ertesi günde daha çok manevra vardı. Şurada burada birçok hücumlar yapıldı. Çünkü düşman sayıca Romalılardan üstün olduğundan, onlarla herşey bakımından eşit olmadıklarını kanıtlamak ümidiyle, Roma kuvvetlerini birçok yerde taciz etmeye ve sıkıntı vremeye başladılar. Romalıların

ordugâhını kuşattıkları sırada, ordunun bir bölümü Roma topraklarını yakıp-yıkarak talan etmek ve eğer bir fırsatını bulurlarsa, bizzat Roma şehrine hücum etmek üzere gönderildi. Lucius Valerius şehri müdafaa için muhafız olarak bırakıldıktan sonra, konsül Postumius hududu yağmalanmaktan korumak üzere gönderildi. Dikkat ve gayret sarfetmeden ötürü heriki tarafta da bir sükûnete kavuşma durumu yoktu. Şehre nöbetçiler kondu ve şehir kapılarının önlerine ileri karakollar kuruldu. Yardımcı kuvvetler surların üzerine yerleştirildi. Böyle bir karışıklığın hüküm sürdüğü yerde zorunlu olduğundan, mahkemeler uzun bir süre için tehir edildi. Bu sırada konsül Furius kuşatmayı sükûnetle karşılamaya başladığından, Aequusları gafil avladı ve Decumana Kapısı'ndan bir çıkış (huruç) hareketi yaptı.[7] Düşmanı takip edebilecek durumda olmasına karın, karşı taraftan ordugâhının hücuma uğrama ihtimalinden korkarak durdu. Aynı konsülün erkek kardeşi olan baş kumandan Furius kendisinin izlemesi gereken uygun yoldan daha uzun bir yolu takip etti. Bu nedenle düşmanı takip etme gayreti içinde, ne geri çekilmekte olan askerlerini gördü, ne de düşmanın kendi ordusunun gerilerine hücum etmek üzere akınlar yapmakta olduğunu farkedebildi. Böylece Furius'un geri çekilme hareketi önlenmişti. Aynı ricat hareketini bir kere daha denedi. Fakat başarısız birçok girişimlerden sonra, ordugâhına dönmeye mecbur oldu. Ordugâhına dönüş yolu üzerinde cesaretle muharebeye devam ederken öldü. Konsül de erkek kardeşinin etrafının düşman tarafından sarıldığı haberini alınca muharebe meydanına doğru hareket etti. İhtiyatlı davranmaktan daha çok düşüncesizce bir cesaret ve cüretle muharebenin ortasına daldı. Böyle davrandığı için konsül ağır bir yara aldı ve etrafındaki adamları tarafından güç bela kurtarıldı. Bu talihsizlik kendi askerlerinin canını sıkarak yeis ve ümitsizliğe düşürürken, düşmanlarının da morallerini yükselterek daha çok cesaret verdi. Çünkü onlar Romalılar'ın başkomutanının katlinden ve konsülün yaralanmasından o denli neşelenip harekete geçmişlerdi ki hiçbir kuvvet onlara karşı koyamadı. Ro-

malılar ordugâhlarına sürüldüler ve hasımlarıyla ne kuvvet ne de cüret ve cesarette eşit olmadıklarından tekrar kuşatıldılar. Titus Quinctius Latin ve Hernicuslar'dan oluşan yabancı kuvvetlerle yetişmeseydi, ordunun mevcudiyeti büyük bir tehlikeye düşebilirdi. Titus Quinctius kasıtlı olarak Aequuslar'ı Roma ordugâhında buldu. Aequuslar cüretli bir biçimde ona başkomutanın başını gösteriyorlardı. Kendisinin etrafı sarılmış olduğundan, arkalarından onlara hücum etmeleri için, uzaktan kendi adamlarına işaret olarak bir cevap vermişti. Ordugâhtan bir huruç (çıkış) hareketi yaparak, onların kalabalık bir grubunun önlerini keserek durdurdu. Roma topraklarında bulunan Aequuslar katliama uğramaktan çok, bozguna uğramış bir vaziyette firara başlamışlardı. Aequuslar Postumius'un uygun bir şekilde mevzilemiş olduğu birçok mevkilerde hücumuna uğradıkları zaman etrafa yayılmışlar ve ganimet toplama işiyle meşgul bulunuyorlardı. Yağmacılar intizamsız bir gürüh halinde kaçarlarken, yaralı konsülle birlikte, kazandığı zaferden dönmekte olan Quinctius'la karşılaştılar. Bu nedenle konsulün ordusu konsülün yaralanmasının, başkomutanın ve cohorslarının katliamının intikamını ziyadesiyle çıkarmıştı. Bu günlerde her iki taraf da ağır kayıplara uğradı ve buna dayanmak zorunda kaldı. Bu kadar eski bir olay hakkında tam olarak kaç muharebede döğüşüldüğü ve kaç kişinin telef olduğuna ilişkin gerçeği yansıtıcı kesin bir söz söylemek güçtür. Bununla beraber Valerius Antias Romalılar'ın Hernicuslar'ın ülkesinde toplam olarak 5800 kişiyi kaybettiğini belirtmek cesaretinde bulunur. Bunun yanı sıra konsül Aulus Postumius tarafından Roma hudutları dahilinde etrafta başı boş dolaşan ve yağmacılık yapan Aequuslar'ın 2400 kadar çapulcu askerinin öldürüldüğünü ifade eder. Asker kalabalığının geri kalanlarının elde ettikleri ganimetleri önlerine katıp götürürken, Quinctius'la karşılaştıklarını ve onların hiçbirinin kolayca kurtulamadığını belirtir. Çünkü onların büyük bir kısmı katledildiğinden, inceden inceye bu miktarın 4230 kişi olduğunu söyler.

Ordu Roma'ya döndüğünde ve mahkeme meclislerinin merak ve endişesi sona erdiğinde, çok sayıda meşale gibi yanarak parıltılı ışıklar veren göksel alâmetler görüldü. Bunun yanı sıra yine gelecek bir kötülüğün habercisi kabul edilen bazı garip olaylar ve mucizeler oldu. Bunlar gerçekten çözülmüş olabileceği gibi, korku ve panikten dehşete düşen kişilerin gözlediği aldatmaca görüntüler olabilmesi de mümkündü. bu korku ve dehşeti dağıtmak üzere üç gün müddetle dua edilmesi emredildi. Bu süre içinde bütün kutsal yerler tanrıların merhametini dileyen kadın ve erkeklerin kalabalık gruplarıyla dolup dolup taştı. Bundan sonra Latin ve Hernicuslar'a ait cohorslar gösterdikleri büyük yararlılıklardan dolayı senatonun teşekkürlerine mazhar olduktan sonra vatanlarına gönderildiler. Yardım için çok geç kalan Antium'dan gelen bin kadar askerin ise, muharebe sona erdiğinden, görevlerini yerine getirememiş kişilerin utancı ve ezikliği içinde gitmelerine müsaade edildi.

CAPUT 6

Sonra seçimler yapıldı ve Lucius Aebutius ve Publius Servilius konsül seçildi. sonra senenin başında 1 Ağustos'da göreve başladılar. Bu devir oldukça buhranlı bir dönemdi. Aynı zamanda hem şehirde hem de köyde insanlara olduğu kadar sürülere de musallat olan bir salgın hastalık yılı olarak mukadderat şekil aldı. Hastalığının şiddeti ve tehlikesi artmış olan kalabalık gruplar, yağma tehlikesinden korkarak, yanlarına sürülerini ve köy halkını da alarak akın akın şehre gelmeye başladılar. Hayatta bulunan çeşitli varlıkların bu denli birbiriyle iç içe olmasından şehirliler rahatsız oldular. Bu şekilde canlı her tür varlığın birarada olmasından etrafa garip bir koku yayılıyordu. Köy halkı dar alanlarda nerdeyse üst üste durduklarından, uykusuzluktan ve sıcaktan çok muzdarip oluyorlardı. Köydeki ihtiyaçlarının eksikliği ve bunların değişmesi, bilhassa birbirleriyle yakın temasta bulunmaları bulaşıcı hastalığın yayıl-

masında etkin oluyordu. Aequuslar'ın ve Volkslar'ın kuvvetlerinin birleşerek ülkelerinde bir ordugâh kurduklarını ve buradan gayet büyük bir ordu ile topraklarını yakıp-yıkıp talan ettiklerini bildiren Hernici elçileri ansızın geldiklerinde, Romalılar kendilerine son derece zayiat veren bu felakete güç-bela mukavemet edebiliyorlardı. Böyle bir salgın hastalıkla gücü-takati kesilen bir milletin müttefikliğini göstermesi senatonun sayısını azaltacağını ifade ettikten başka, Hernicus'lara Latinlerin yardıma geleceğini bildiren ve onların hoşuna gidecek hayal ürünü bir cevap vermekten geri kalmadılar, Latinlerin kendi sahip oldukları müstemlekeyi müdafaaya mecbur olduklarını söylediler. Çünkü Roma şehri tanrıların ani bir gazabına uğrayarak, salgın bir hastalıktan kırılıp mahvolmaktaydı. Şayet onların çektikleri bu sıkıntının sonu gelip de sükunete kavuşurlarsa, geçen sene ve diğer bütün fırsatlarda yaptıkları gibi, dostlarına yardım edebilirlerdi. Müttefiklere kendi üzücü haberlerinin karşılığında cevaben, Romalıların yardımcı gücü altında güç-bela karşı koyabildikleri harbe kendi kuvvetleriyle mukavemet etmeleri gerektiği anlamına gelen bir karşılık verildiğinden, daha da üzücü olan bu cevabı kendi ülkelerine iletmek için ayrıldılar. Aradan uzun zaman geçmeden düşman kendisini Hernicuslar'ın ülkesine kapattı ve burada kaldı. Sonra buradan harbin şiddetine uğramadan dahi harap olmuş ve ıssız kalmış Roma topraklarını istila etmek üzere ilerledi. Silahsız bir kişiyle dahi karşılaşmayarak ve yalnız muhafızları yok olmuş değil, aynı zamanda tarlaları ve ziraat hayatı da tükenmiş, tamamen mahvolmuş bir ülkeden geçerek, Gabina yolu üzerindeki üçüncü kilometre taşına ulaştılar.

Roma konsülü Aebutius'u ölüm alıp götürmüştü. Fakat Aebutius'un görev arkadaşı Servilius'un hâlâ nefes alıp verdiğine bakılırsa, onda biraz ümit vardı. Salgın hastalık büyük bir kısmı senatörler olmak üzere ileri gelen kişilerin pek çoğunu pençesine almıştı. Askerlik çağında bulunanların hemen hemen hepsi bu salgın hastalığa tutulmuştu. Öyle ki bu kadar büyük

bir karışıklık durumu ilan edilip çağrıldıklarında yalnız askeri sevkiyat bakımından yetersiz sayıda değil fakat aynı zamanda muhafız olarak nöbet beklemek için son derece küçük bir grup oluşturabileceklerdi. Nöbetçilerin görevleri, yaşları ve güçleri bu görevi başarabilecek senatörler tarafından yapıldı. Böylece senatörlerden daire şeklinde bir grup oluşturuldu ve nöbetçilerin teftişi pleb aedilleri[8] tarafından yapılmaya başlandı. Böylece en yüksek teftiş ve konsüle ait yetki ve selâhiyetlerin en büyüğü pleb aedillerinin eline geçmiş oldu.

CAPUT 7

Başlarında bir komutan olmadan ve güç-kuvvetten yoksun kalınan bu çaresiz durumda, devlet, tanrıların himayesi ve askeri harekattan ziyade yağmacılık ruhuyla Aequuslar'ı ve Volsklar'ı ezen Roma'nın şansının yaver gitmesi sayesinde korunmuş ve kurtulmuş oldu. Çünkü onların hiçbir şekilde kazanma ümitleri yoktu ve şehre yaklaşmak için herhangi bir ümit beslemeleri de manasızdı. Roma surlarının ele geçirilişinden söz edilmeyişi, şehirdeki evlerin damlarının uzaktan görünüşü ve etrafı saran tepeler onların şevklerini ve cesaretlerini o denli kırdı ki orduda kıpırdanışlar ve homurdanmalar baş göstermeye başladı. Bu nedenle askerler hiç ganimet elde etme olanağı olmayan insanların ve hayvan sürülerin ölülerinin kokuşmaya ve çürümeye yüz tuttuğu terkedilmiş, harabeye dönmüş bu boş topraklarda niçin zaman harcadıklarını, zenginlik bakımından büyük imkânlara sahip müreffeh ve hiç yağma görmemiş bir ülke olan Tusculum arazisini ne vakit istila edebileceklerini sormaya başladılar. Böylece askerler aniden sancaklarını çektiler ve Labica topraklarından Tusculum tepelerine giden karşı yoldan geçtiler. Bu mevkide harbin olanca şiddet ve çılgınlığı kendini gösterdi. Bu esnada Hernicuslar ve Latinler, bütün kuvvetleriyle Roma'ya karşı ilerleyen müşterek bir düşmana karşı koyamayacakları ve kuşatılmış müttefiklerinin Romalılar'a her-

hangi bir yardım getiremeyeceklerini düşünerek, yalnız merhamet hisleriyle değil aynı zamanda utanç duygusuyla harekete geçtiler. Ordularını birleştirerek Roma'ya hareket ettiler. Buralarda düşmanı bulmakta zorluk çektiklerinden, söylentilere kulak kabartarak onların geçtikleri yolları takip ettiler. Sonunda Tuscana Vadisi'nden Alba'ya inmekte olan düşmanla karşılaştılar. Burada eşit şartlarda olmaktan çok uzak bulunan istilacılarla bir muharebe yapıldı. Fakat onların dostlarına karşı göstermiş oldukları sadâkat şu an için başarılı bir netice vermemişti. Roma'da salgın hastalığın verdiği zarar-ziyan, müttefiklerinin kılınçla uğradığından hiç de daha az öldürücü değildi. Hayatta kalan tek konsül de öldü. Kâhin Marcus Valerius, Titus Verginius Rutulus ve curio'nun[9] başı olan Servius Sulpicius gibi öteki önemli kişileri de alıp götürdü. Senato şahıslardan yardım temin edemeyerek, karılarını ve çocuklarını yanlarına almayı emrederek, af dilemek üzere gök tanrılarına yalvarmak için dua etmeye gönderdiler. Böylece devletin yetki ve selahiyetiyle kendi keder ve ıstıraplarından kurtulmak için ne yapmaları gerektiği belirlenerek teşvik edilerek cesaretlendirildiler. Hepsi kutsal yerlere toplandılar. Tanrıların öfkelerinin artık dinmesini ve felaket getiren bu salgın hastalığın bir son bulmasını niyaz eden yere kapanan çocuklu kadınlar ve saçları mabedin döşemesine dökülerek süpüren kadınlarla her taraf adeta dolup taşmıştı.

CAPUT 8

Bundan sonra ya tanrıların onları affetmeleri, ya da hastalığın şiddetinin şimdi geçmesi nedeniyle, hastalıklarının seyri ilerlemiş olanlar yavaş yavaş iyileşerek sıhhatlerini yeniden kazanmaya başladılar. Hükümetin resmen çalışmadığı birçok dönemler geçirilmişti. Üç gün sonra Publius Valerius Publicora interrex olarak göreve başladığı zaman, Lucius Lucretius Tricipitinus'un ve Titus Veturius veya Vetusius'un[10] konsül seçildi-

ğini ilan etti. Ağustos'un 11 'inde onlar göreve başladılar. Bu zamandan itibaren devlet sadece kendini müdafaa etmek bakımından yeterli derecede kuvvetli olmakla kalmadı, fakat aynı zamanda son derece kuvvetli bir biçimde tecavüzi hücumlara da başladı. Bu nedenle Hernicuslar düşmanın sınırlarını geçtiğini haber verdiklerinde, onlara derhal yardım gönderildi. İki konsül ordusu kaydedilerek hazırlandı. Veturius Volsklar'ın ülkesinde harbe devam etmek üzere gönderildi. Bu esnada Tricipitinus da yoldan müttefiklerinin ülkesini tehlikeden koruyarak güvenliğini temin etmeye nakledilmişti. Hernicuslar'ın ülkesinden çok uzaklaşmadan ilerledi. Veturius ilk muharebesinde düşmanı yendi ve kaçmaya mecbur bıraktı. Hernicuslar arasında kendi ordugâhını kurarken, Lucretius Praeneste dağlarından inen ve buradan ordugâha geçen istilacılar grubu tarafından şaşkınlığa düşürüldü. Burada onlar Praenestine ve Gabinia topraklarını yakıp yıkarak harabeye dönüştürdüler. Bu sonuncu bölgeden Tusculum civarındaki tepelere doğru döndüler. Müdafaa için imkânların noksanlığından çok, bu olayın aniden patlak vermesi nedeniyle Roma şehri büyük bir korku atlattı. Quintus Fabius muhafız olarak şehrin başında bulunuyordu. Gençleri silahlandırarak ve müdafaa yerlerine yerleştirerek, herşeyi emniyetli ve sakin-sessiz kıldı. Böylece yakın yerlerden ganimet toplamaya çalışan düşman, Roma'ya yaklaşmaya cesaret edemedi, gittikleri yolu değiştirerek, memleketlerine geri dönmek üzere yola çıktılar. Düşman şehrinden uzaklaştıklarından daha az endişe duyuyorlar ve daha az dikkat sarfediyorlardı. Fakat bu durum konsül Lucretius'un iyi teçhiz edilmiş bir yürüyüş koluyla beklenmedik bir anda üzerlerine gelmesiyle son buldu. Lucretius askeri kuvvetlerini tanzim etmişti ve muharebe etmeye istekliydi. Lucretius'un kuvvetleri aşağı bir sayıda olmasına karşın, hücuma uğrayan düşman ani bir korkuya düştüğünden, Romalılar bu nedenle görevlerini yerine getirmeye hazırdılar. Romalılar düşmanın büyük bir kısmını tam anlamıyla bozguna uğrattılar ve kaçılması güç vadinin derinliklerine sürerek, onları kuşattılar. Orada aynı zaman-

da Volsk adı silinip yok oldu. Muharebede ve firarda 13470 kişi öldü. 1750 kişi sağ olarak ele geçirildi ve 27 askeri sancak getirildi. Belli annallerde bulduğum kayıtlara göre durum böyleydi. Rakkamlarda biraz abartma olabileceği gibi, yine de büyük bir katliam olduğu kesindi. Hadsiz hesapsız ganimet kazanan galip konsül daha önce işgal etmiş olduğu devamlı ordugâhına döndü. Sonra konsüller birlikte ordugâh kurdular. Volsklar ve Aequuslar darmadağınık olmuş kuvvetlerini birleştirdiler. Aynı yıl içinde üçüncü harb oldu. Aynı şekilde şans yine Roma'nın yüzüne gülerek zafer getirdi. Düşman bozguna uğratıldıktan başka ordugâhı bile ele geçirildi.

CAPUT 9

Böylece Roma önceki şartlarda eski durumuna geri döndü ve bu harbin getirdiği başarı derhal şehirde kargaşalığın çıkmasına fırsat verdi. O yıl Gaius Terentilius Harsa pleb tribunusu idi. Konsüllerin bulunmayışını tribunusların yetki ve selahiyet kazanması için bir fırsat olduğunu düşünerek, bunu bazı günler patricilerin gururu dolayısiyle halka şikâyette bulunarak kullandı. Bilhassa hür bir devlette aşırı ve tahammülü kabil olmayan birşey olarak, konsüllerin nüfuz ve selahiyetlerine karşı ağzına geleni söyleyerek hareketler yağdırdı. Zira onun söylediğine göre sadece ismen bir kraldan daha az kötü ve nefret uyandırıcı idi. Bir kişi yerine yetkileri ve selâhiyetleri sınırsız ve herhangi bir kanun ve nizama göre ayarlanmamış iki kişinin efendiliğine maruz kaldıklarından gerçekte bu durum çok daha acımasızdı. Herhangi bir sınırlama olmaksızın ve hürriyete sahip iken, pleblere kanunların bütün şiddetine ve bu kanunların getirdiği bütün cezalara katlanmayı öngörmüşlerdi. Onlar her zaman için bu selâhiyete sahip olamayacaklarını düşündüklerinden, konsülün yetki ve selâhiyetlerini belirleyen hükümleri kaydetmek için, beş kişinin tayininin gerektiği bir kanun önermek üzere idi.[11] Konsülleri kabul ederek onlara hak tanımış bir mil-

let olarak, konsüller halkın üzerindeki yetki ve selâhiyetlerini kullanabilirlerdi. Fakat onlar kendi kaprisleri ve saçma arzularından dolayı bir kanun çıkarmazdı. Önlem için böyle bir kanun ilân edilince, senatörler konsüllerinin olmayışında kendi azamet ve üstünlüklerinin ellerinden alınmasından korktular. Şehrin valisi Quintus Fabius tarafından senato toplantıya çağrıldı. Sözü edilen konsüllerin tribunusa meydan okumak için kendisinin tehdit ve ikazlarına ilave edebilecekleri hiçbir şey olmadığından, kanuna ve onun yaratıcısına çok sert bir biçimde hücum etti. Quintus Fabius, Terentilius'un devlete hücum etmek üzere bir fırsat kolladığını ve pusuda beklediğini söyledi. Eğer öfkeli tanrılar harb ve salgın hastalıktan çok zarar gördükleri geçen sene onun gibi bir tribunus vermiş olsalardı, şimdi durumu korumak ve o zamanda da emniyeti sağlamak olanaksız olurdu. Her iki konsül de öldüğünden, şehir halkı salgın bir hastalıkla kırılıp yerlere serildiğinden ve her yerde bir şaşkınlık ve perişanlık hüküm sürdüğünden, konsüllerin görev yaptığı hükümeti bertaraf etmek için bir kanun önerebilirdi. Aynı zamanda Volsklar'ın ve Aequuslar'ın şehri kuşatmalarına müsaade edebilirdi. Onun gerçekleşmesini arzu ettiği şey neydi? Eğer konsüller, haksızlığa uğramış bir kimseyi itham etmek üzere, bir kişiye karşı birçok hakimin bulunduğu mahkemeye çağırmak için, bir vatandaşa karşı zalimlik ve üstünlüğünü göstermeye kalkışırsa, hürriyet bunun neresindeydi ve kendisi hür bir insan mı sayılırdı? Bu durum tribunusun yetki ve selahiyetini kötü ve dayanılmaz bir hale getirdiğinden, buna konsülün hak ve selâhiyeti yoktu. Bu yetki ve selâhiyette orta yol bulundu ve senato ile aralarında bir uyum kurulmuş oldu. Fakat şimdi daha önceki kötü duruma tekrar dönülmüştü. Fakat o henüz Terentilius'a başlatmış olduğu bu işten geri dönmesi için bir ricada bulunmamıştı. Quintus Fabius, "Diğer tribunuslar, sizler" diye bağırdı. "Önemli son bir mesele olarak, elde ettiğiniz yetki ve selâhiyetin hepimizin mahvına sebep olacak şekilde değil de, bireysel yardım maksadına hizmet edecek biçimde gerçekleşmesini rica ediyoruz. Tribunuslar sizler düş-

man patrici sınıfından değil, pleblerden seçildiniz. Müdafaa edenlerinin yokluğunda devletin hücuma maruz kalması, bizim için bir üzüntü kaynağı olabileceği gibi size karşı da nefret uyandırıcı bir durumdur. Görev arkadaşınızla halen mevcut bulunan bir durum için yöneltilen bir soruyu, konsüller dönene kadar, sonraya bırakmak üzere bir mazeret uydurduğunuzda, yetki ve selâhiyetinizi değil fakat halk arasındaki itibarınızın azalmasını en aza indirebilirsiniz. Hatta Aequuslar ve Volsklar bile, geçen yıl salgın hastalık konsülleri alıp götürdüğünden, bize karşı zalimliklerini göstermekten ve merhametsiz bir harbden çekindiler." Tribunuslar Terentilius'a dava açtılar. Hakikati gizlemek maksadıyla kanunun çıkarılması sonraya bırakıldı. Fakat gerçekte Terentilius öldürüldü ve derhal konsüller geri çağrıldı.

CAPUT 10

Lucretius hadsiz hesapsız ganimet ve son derece büyük bir şöhret kazanmış olarak geri döndü. Bu şöhretini, gelirken üç gün müddetle herkesin kendisine ait olanları görüp doğruluğuna kanaat getirmesi ve kapıp götürmesi için, bütün ganimeti Campus Martius'da teşhir etmekle daha da arttırdı. Sahibi çıkmayan diğer şeyler ise satıldı. Herkesin ittifakı ile konsülün bir zafer merasimi kutlamasına hak görülmüş ve karar verilmişti. Fakat tribunus önerdiği kanunun çıkmasında ısrar ettiğinden, bu zafer merasimini kutlamak şimdilik başka bir vakte bırakıldı. Çünkü bu Lucretius'un gözünde çok daha önemli bir mesele idi. Kanun günlerce yalnız senatoda değil, halkın huzurunda da müzakere edildi. Neticede tribunus, konsülün haşmeti karşısında yenik düştü ve davasından vazgeçti. Sonra komutan ve ordusu şeref mükafatına layık görüldü. Lucretius Volsklar ve Aequuslar üzerinde kazandığı zaferden dolayı zafer merasimi kutladı. Kendi lejyonları da zafer arabasını takip etti. İkinci konsülün de, birlikte askerleri olmaksızın, bir ovati-

on[12] ile şehre girmesine izin verildi.

Ertesi yıl Terentilia kanunu, yeni konsüller Publius Volumnius ve Servius Sulpicius'un tehdit edilmesi ve meslekdaş grubunun vasıtasıyla tekrar gündeme getirildi. Bu yıl parlak ışıklar saçarak gökyüzünün sanki yandığı görüldü ve müthiş bir titreyişle yerin sarsıldığı görüldü. Önceki yıl inanılması mümkün olmayan birşey kabul edilecek bir olay vukua geldi. Bir inek konuştu ve şimdi buna inanıldı. Diğer işaret ve alâmetlerin arasında et yağmuru bile oldu. Bu et yağmurunun ortasında kalan uçan kuşların büyük bir sayısının yolunu kesmiş olduğu ve onları durdurduğu söylenir. Zira bu et parçacıkları herhangi bir kötü koku çıkarmadan, günlerce toprağın üzerine dağılıp saçıldılar. Bu iş için seçilen iki kişi kutsal merasimler için Sibylla'nın[13] kitaplarına başvurdular. Şehrin yüksek yerlerine hücum edilmemesi ve kan dökülmemesi için, yabancıların kalabalığından gelecek bir tehlike hakkında kehânette bulunuldu. Diğer kehânetler arasında fesatçılardan kaçınılması hakkında bir ikaz vardı. Bu kanunu menetmeğe uğraşmağa tribunuslar mesul tutuldular ve şiddetli bir mücadelenin olacağı belli oluyordu. İşte her sene aynı olaylar zincirinin tekrarlanması gibi, Hernicuslar, Aequusları ve Volskları haberdar ederek, kayıplar vermelerine rağmen, ordularını yeni baştan teçhiz ederek tekrar düzenlemeye başladılar. Antium bu teşebbüsün merkezini oluşturuyordu. Ecetra'da Antium'lu kolonistler gizli toplantılar yapmaktaydı. Antium'lular başı çekiyorlardı ve harbin esas kuvvetini oluşturuyorlardı. Bu haberler dinlendikten sonra, senato asker toplanmasını ilân etti. Bundan sonra toplanan bu askerleri biri Volsklar'a karşı, diğeri de Aequuslar'a karşı harekâtta bulunmak üzere ikiye bölmek için konsülleri gönderdi. Tribunuslar, asillerin Hernicuslar'ı harbde kendilerine taraftar olarak kullandıkları bu önceden düzenlenmiş garip Volsk harbini Forum'da açıkca ve yüksek sesle protesto ettiler. Onlar Roma Milleti'nin hürriyetini ortadan kaldırmak için, erdemlerini kullanmadılar, fakat bu işi yavaş yavaş ve tatlılıkla kandırarak yap-

tılar. Öyle ki Volsklar'ın ve Aequuslar'ın aynı zamanda tüm olarak yıkıma uğraması, onların kendiliklerinden harbe kalkışmasını imkânsız hale getirdi ve güven duygularını kaybettirdi. Yeni düşmanlar yaratıldı ve sadık ve komşu yeni bir koloni meydana getirilmiş oldu. Antiumlular kendilerine karşı harb ilân edildiğinden habersizdiler. Sürülen ve kovulan şehirlilerin tribunuslardan intikamını almak için, konsülün silahlarla yüklediği ve şehirden çıkardığı Roma Plebleri ile harb edebilirlerdi. Bu önlemlerle -çünkü tasarlanmış başka herhangi bir şeyi düşünmeye ihtiyaçları yoktu- kanun hali hazırda feshedildi. Fakat durum tam anlamıyla eksiksiz olduğunda, onlar yurtlarında bulunduklarında ve sessiz sedasız toga'yı[14] giydiklerinde, şehirden sürülmeye ve boyunduruk altına girmeye karşı kendilerine gözcülük edeceklerdi. Eğer onlar cesaretlerini ispat ederlerse, yardıma ihtiyaçları olmazdı. Tribunusların hepsi aynı fikirdeydiler. Hiçbir yabancı düşman korkusu, hiçbir tehlike yoktu. Tanrılar onların hürriyetlerini sağsalim müdafaa edebileceklerini önceki yıl görmüşlerdi. Tribunuslar için düşünülen şeyler bunlardı.

CAPUT 11

Diğer taraftan konsüller tribunusların gözünde tam yerlerini almışlardı. Konsüller asker toplamaya başlamışlardı. Tribunuslar da halkı kendi taraflarına çekmek için acele ediyorlardı. Sanki durumu araştırmışlar gibi birkaç delil gösterildi ve derhal bir ayaklanma başladı. Konsülün emri üzerine bir lictor bir adamı her tutuklayışında, bir tribunus adamı serbest bırakabiliyordu. Her halikârda durumun kısıtlanması bir insanın hakkı değildi. Fakat kendi kuvvetine güven duyuyordu ve yapılması istenen şeyi kuvveti sayesinde elde etmeyi başarmıştı.

Tribunuslar asker toplama işine kesin olarak mani olduklarından, senatörler de kanunun çıkmasını yasakladılar. Bu kanun her comitia toplantısında[15] başka bir tarihe bırakıldı. Pat-

riciler kendilerinin yerlerinin değiştirilmesine müsaade etmediklerinden, tribunuslar halka bölünmelerini[16] emredince kavga patlak verdi. Fakat daha yaşlı asiller aklın rehberlik etmediği bu işde çoğunluğu teşkil etmek için yer almadılar. Bununla beraber cüret ve küstahlık karşısında birleştiler. Konsüller bu umumi karışıklık arasında bazı hakaretlere maruz kalmamak için, kendilerini uzakta tutarak büyüklüklerine gölge düşürmeye çalıştılar.

Yalnız asil oluşuyla değil aynı zamanda iri vücuduyla ve fiziksel gücüyle de dikkati çeken, Caeso Quinctius adında cesaretli bir genç vardı. Tanrıların kendisine bahşettiği bu nimetlere, bizzat kendisi de harb meydanlarında kazandığı birçok şeref madalyalarını ilave etmişti. Aynı zamanda hiçbir vatandaşın diliyle yahut eliyle (yazısıyla) daha yatkın olamayacağı bir biçimde münazara ve güzel konuşma sanatına sahipti. Bu adam senatörlerin grubunun ortasında yerini aldığı zaman, vücudunun ve sesinin kuvvetiyle bütün diktatörleri ve konsülleri idare ediyormuşcasına arkadaşlarının üzerinde kule gibi yükselirdi. Bu adam tribunusların ve çılgın halk gürühunun hücumuna tek başına, yardımsız karşı koyuyordu. Kendisi önder olduğu zaman çok kereler tribunusları Forum'dan kovmuş ve plebleri de aşağılayıcı bir biçimde bozguna uğratmıştı. Yoldan çıkmış bir kişi dövülerek derisi yüzülüyordu. Bu da olayların akışı bu şekilde devam ederse, kanunun yenik düştüğünü açık bir biçimde gösteriyordu. Neticede diğer tribunuslar şimdi epeyce korkutulduklarından, kendi arkadaşlarından Aulus Verginius adında biri, önemli bir dava[17] hakkında muhakeme edilmek üzere Caeso'yu çağırdı. Bu olaydan korkmaktan daha çok, adamın sert ve haşin ruhu da ateşlendi. Sanki gerçek bir savaşmışcasına pleblere rahat vermemek ve tribunuslara hücum etmek için, hepsinden daha sert ve acımasız bir biçimde kanuna karşı çıkmaya devam etti. Caeso, Aulus Verginius'a karşı kullanmayı tasarladığı cürümlerle uğraşırken, halkın öfkesinin yavaş yavaş kabarmasına ve bu şiddetli öfke ile heyecan dalgası-

nın taraftarı olmasına da neden oldu. Bu arada Caeso cüreti yüzünden tehdit etmeye devam etme ümidinden daha ziyade, kanunu zorlamaya devam etti. Bu gibi durumlar yüzünden Caeso, kendisini genç aristokratlardan ayıran birçok kaba sözleri ve hareketleri nedeniyle bütün kusurlara sahip hakkında kötü zan beslenen bir kişi olarak yalnız başına kalmıştı. Bununla beraber kanun bunları mukavemetle karşılamaya devam etti. Aulus Verginius Plebler'e şu sözleri söylemeye devam etti: "Ey Quirites, siz şimdi hem dost bir vatandaşa hem de arzu ettiğiniz bir kanuna aynı anda sahip olamayacağınızı tahmin ederim görüyorsunuzdur. Buna rağmen niçin kanundan söz ediyorum? Bu kanun hürriyet demektir. Caeso ise bir fesatcı muhaliftir. Bütün Tarquiniuslar'ın sarayında bu denli kibir ve mağrurluk görülmemişti. Alalâde bir vatandaşken kuvvetinden doğan cesaret ve küstahlığıyla bize hükmetmeye kalktığını gördüğünüz, bu adamın konsül veya diktatör olduğunu bekleyip düşünün!" onların Aulus Verginius'la hem fikir olduğu birçok şey vardı. Uğramış oldukları haksızlıklardan şikâyette bulundular. Tribunusun bu işi tamamladığını ve görevi başında olduğunu görmeyi çok fazla istiyorlardı.

CAPUT 12

Karar günü artık yavaş yavaş yaklaşmaktaydı. Hürriyetin Caeso'nun mahkumiyetine bağlı olduğu hakkındaki genel hüküm açıkça kendini belli ediyordu. Böyle bir yolu son derece hakir görmesine karşın, tek tek şahısların yardımlarını kazanmak için onların gönlünü yapmağa mecbur durumda kaldı. En sonunda bu yola başvurduktan sonra, devletin ileri gelenlerinden kendi arkadaşlarının yanında bulundu. Üç kez konsüllük görevinde bulunan Titus Quinctius Capitolinus'un gerek kendisine ait, gerekse ailesinden gelme birçok ünvanları olduğundan, ne Quinctius ailesi içinde ne Roma devletinde bu kadar büyük milli hislerinin cesarete dönüşüp böyle erken kemâle erdiği bir kim-

senin daha önce hiç mevcut olmadığını beyan etmeye hakkı vardı. Titus Quinctius Capitolinus bunları söyledikten sonra, Caeso'nun kendisinin son derece iyi bir asker olduğunu ve kendi gözleri önünde birçok defalar düşmanla döğüşmüş olduğunu sözlerine ekledi. Spurius Furius, Caeso'nun Quinctius Capitolinus tarafından kendisine gönderildiğini ve kendisi çok tehlikeli bir durumdayken yardım getirmiş olduğuna tanıklık etti. Spurius Furius'a orada yardım edecek tek kişi bile bulunmadığından, onun yardımının durumu emniyete almak bakımından çok da etkili olduğuna bizzat kendisi dikkati çekti. Geçen yılın konsülü Lucius Lucretius, genç adamın savaşlarını anlatarak ve harb meydanlarında aynı zamanda akınlarda gösterdiği harikulâde cesareti ifade ederek, yeni kazandığı şöhretinin ışığı altında, kendi şan ve şerefini Caeso ile paylaştı. Hem yaratılışındaki ayrıcalığı hem şansı bakımından her avantaja sahip ve katıldığı herhangi bir işte muhakkak önemli bir faktör teşkil edebilecek bu dikkati çeken gencin başka bir milletin vatandaşı olmasından ziyade kendi vatandaşları olmasını tercih etmelerini içtenlikle tavsiye etti. Düşünmeden acelecilikle ve cüretle ona yöneltilen bu çeşit suçlamalar, o yaşlanırken, her geçen gün azalıyordu. Kendisinde noksan bulunan basiret ve ihtiyat gün geçtikçe artmaktaydı. Hataları geçmişte kaldığından ve şimdi cesareti arttığından, bu adamın büyüklüğüne katlanabilir ve onun vatandaşlık hakkına sahip olarak yaşlanmasına müsaade edebilirsiniz. Genç adamın babası, Cincinnatus soyadındaki Lucius Quinctius da onu müdafaa edenler arasındaydı. Lucius Quinctius Cincinnatus, Caeso'ya karşı kıskançlık uyandırmamak için, onun övgülerinin üzerinde durmadı. Fakat onun gençliği ve hataları yüzünden hoş görüyle karşılanmasını isteyerek, sözüyle veya yaptığı işiyle hiçbir kimseye karşı hatalı bir davranışta bulunmamış babaya karşı bir iyi niyet gösterisi olarak, onlardan oğlunun suçsuz bulunmasını rica etti. Fakat bazı kişiler ya mahcubiyet ya da korkudan dolayı, başlarını yalvararak ricada bulunan babadan başka tarafa çevirdiler. Bazı kişiler de Caeso'nun başlarına musallat ettikle-

ri zarar-ziyandan ve onun arkadaşlarından şikayette bulunarak, bu karara karşı çıkacaklarını sert ve kaba bir dille cevap vererek göstermiş oldular.

CAPUT 13

Halkın onu sevmemesinden başka, Caeso'nun onunla itham edilmesine güçlükle katlandığı bir suçu daha vardı. birkaç yıl önce pleb tribunusu olarak görev yapan Marcus Volscius Fictor, Roma'da salgın hastalık çıkmasının üzerinden çok geçmeden, kendisinin Subura[18] üzerine akınlar yapan bir grup kabadayı gençle karşılaşmış olduğunu ifade etti. Burada gürültülü patırtılı bir arbede olmuştu. Marcus Volscius Fictor'un, hastalıktan henüz tam anlamıyla iyileşerek kurtulamamış olan yaşça kendisinden daha büyük olan kardeşi, bu döğüşte Caeso'nun bir vuruşuyla yıkılıp yere düşmüştü. Kardeşi onun yarı canlı vücudunu yerden almış ve eve götürmüştü. Volscius'un düşündüğü gibi onun ölümü, aldığı bu yaradan kaynaklanmıştı. Fakat önceki yılın konsülleri zamanında bu menfur suçun intikamını almaya muktedir olamamıştı. Volscius bu olayı bağıra bağıra anlatırken insanlar o denli etkilendiler ki, Caeso nerdeyse bu çılgına dönen halkın elinde linç olup yakılacaktı. Verginius bu adamın yakalanmasını ve zindana atılmasını emretti. Patriciler şiddete şiddetle karşı koydular. Titus Quinctius büyük bir suçtan mesul tutulan ve muhakeme gününün yakında olacağı söylenen bu hüküm giymemiş ve suçu hakkında birşey söylenmemiş adama karşı şiddete başvurmanın gerekmediğini bağırarak söylüyordu. Tribunus kendisinin Caeso'yu hüküm giymeden cezalandırmayı önermediğini, fakat muhakeme gününe kadar, Roma halkı kendi gücünü kullanarak adam öldürme suçundan dolayı onu cezalandırmaması için, Caeso'yu hapishanede tutacağını söyledi. Bu müracaat üzerine,[19] diğer Tribunuslar kendi imtiyazlarını korumak üzere bir uzlaşma ileri sürdüler: Suçlanan kişinin hapis olunmasını menettiler. Fakat onun

mahkemesinin yapılmasının kendileri için bir zevk olacağını ve mahkeme karşısında suçlu görüldüğü kesinleşirse halka para dağılacağını ifade ettiler. Kefalet için uygun görülen büyük yekün şimdi iki katına çıkarılmıştı. Bu senatoya götürüldü ve senatörler karar verinceye dek, Caeso hapiste tutuldu. Onlar herhangi bir teminat vermeyi kabul etmediler ve 3000 asses'lik bir kefalet yükümlülüğü koydular. Ne kadar rehine verebilecekleri hususunda karar vermeği Tribunuslar'a bıraktılar. Onlar on kişi üzerinde karar kıldılar. Bu sayıda rehine ile itham eden itham edilenin kefaletine müsaade etti. Caeso halka kefalet veren ilk kişiydi. Forum'dan ayrıldıktan sonra, ertesi gece yola çıktı ve Etrüskler arasında sürgün hayatı geçirmek üzere gitti. Mahkeme günü gelip çattığında, gönüllü olarak sürgüne gitmesi istendiğinden, Verginius Comitia'yı toplamak için hiçbir teşebbüste bulunmadı. Fakat meclisin toplantısını feshettiği[20] için, meslekdaşlarından bir müracaatta bulunulmuştu. Caeso'nun babasından acımasızca alınan para neticesinde, zavallı adam sahip olduğu bütün malını satmak mecburiyetinde kalmıştı. Hayatının geri kalan kısmını Tiber'in[21] öteki kısmında ıssız ve kasvetli bir kulübede sanki kovulmuş bir sürgün gibi geçirmişti.

CAPUT 14

Bu yargılama ve kanunun[22] ilânı vatandaşların karışıklığa düşmelerine neden oldu: Çünkü dış kaynaklı savaştan sonra bir huzur ve sessizlik dönemi olmuştu. Tribunuslar, Caeso'nun sürgünde oluşunun patriciler tarafından kabul edilmeyişinin, kendilerine zafer kazandırmış olduğunu farzederek, kanun kabul oluşunun olabildiğince iyiye alamet olduğuna inandılar. Yaşlı senatörlere gelince, bu kanundan dolayı devlet üzerindeki mülkiyetlerinden vazgeçtiler. Fakat özellikle Caeso'nun arkadaşı yaşça daha küçük senatörler plebler'e karşı nefretleri daha büyüyerek onlara acımasız davranmaya başladılar. Aynı zamanda cesaretleri de durmadan arttı. Fakat onlar biraz daha insaflıca hareket ederek çılgınlıklarını örterek ve daha itidallı bir

yol tutarak kendi davalarını çok ileriye götürdüler. Caeso'nun sürgüne gönderilmesinden sonra, kanunun kabul edilmesi için ilk teşebbüste, genç senatörler teşkilatlandılar ve hazırlandılar.

Clientler'den oluşan muazzam bir ordu ile Tribunuslar'ın üzerine hücum ettiler. Tribunuslar ise tam bu sırada suçsuz çıkarılmaları için onlara doğru hareket etme teşebbüsünde bulunuyorlardı. Gözden düşme veya şan şeref kazanmanın dikkati çeken payı hiçbir particiye nasip olmadı. Plebler ise bir kişinin yerine bin (1000) Caeso'nun ortaya atılmasından şikayette bulunuyorlardı. Tribunusların kanun hakkında herhangi bir teşebbüste bulunmadığı günler süresince böyle bir girişimde bulunan aynı gençlerden hiçbir şey daha barışa taraftar ve sessiz sakin olmamıştı. Onların tam aksine Plebler'e daha nazik ve hürmetkâr davranabilirlerdi. Onları evlerine misafir olarak davet edebilirler, forumda yardımcı olabilirler ve bizzat Tribunuslar'ın ara verilmeksizin diğer meclislere devam etmelerine ve buralarda bulunmalarına izin verebilirlerdi. Kanun yürürlüğe girmeden asla herhangi bir kimseye karşı açıkça veya özel olarak üstünlük ve gururlarını ortaya koyamayacaklardı. Diğer zamanlarda halkçı olacaklar ve herkese eşit davranacaklardı. Tahrik edici çok fazla söz söylemekten kaçınarak, herhangi bir şiddete başvurmayarak, Plebler'in düşmanlıklarını zararsız hale getirmeyi, yumuşak davranma ve durumun gerektirdiği şekilde hareket etmeleri ile yavaş yavaş başardılar. Bu usül ve sanata başvurmakla tam bir yıl kanundan kurtulundu. Bununla beraber Tribunuslar hiç karşı koymaksızın sadece onların önlemlerini tamamlamak ve başarmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda gelecek yıl içinde yeniden seçildiler.

CAPUT 15

Appius'un oğlu konsül Gaius Claudius ve Publius Valerius Publicola kontrolü ellerine aldıklarında devletteki karışıklık biraz daha yatışmıştı. Yeni yılda herhangi bir yeni güçlük ortaya

çıkmamıştı. Bir taraftan kanunun kabul olmasının büyük arzusu, diğer taraftan da kanuna rıza gösterilmesinin endişe ve büyük korkusu vatandaşların zihinlerini meşgul etmekteydi. Düşmanlıklarına karşı Plebler'i süpheli kişiler yapmak için suçlar yaratmaya çalışan genç patricilerin çoğu kendilerini Plebler'e sevdirmeye çalıştılar. Bir suikast düzenlenmişti. Caeso Roma'da idi. Tribunuslar'ı öldürme ve Plebleri de kılınçtan geçirme planları hazırlanmıştı. Devletin Kutsal Dağ'ın istilasından önceki aynı duruma gelebilmesi için, yaşlı patriciler gençlere, Tribunuslar'ın halkın üzerindeki güç ve kudretlerini feshetme görevlerini vermişlerdi. Her sene bu zamanları muntazaman süregelen ve her sene yenilenmesi bir gelenek haline gelmiş olan Volsklar'ın ve Aequuslar'ın hücumundan korkmaya başlamışlardı. Aynı zamanda yeni ve beklenmedik bir tehlike vatanlarının oldukça yakınlarında ortaya çıkıvermişti. Sabinler'den Appius Herdonius'un önderlik ettiği sayıları 2500'ü bulan esirler ve sürgünler,[23] geceleyin gelerek Capitolium'u ve kaleyi ellerine geçirdiler. Saldırganlar kendileriyle işbirliği yapmak ve onların davası uğruna silaha sarılmak istemeyen kaledekileri derhal kılınçtan geçirdiler. Bazıları bu karışıklık içinde kaçtılar ve korkudan dehşete düşmüş bir halde Forum'a doğru koştular. "Silah başına" ve "Düşman Roma'dadır" çığlıkları birbiri ardınca yankılanarak işitilmekteydi. Konsüller şehre yapılan bu ani hücumun Plebler'in nefretinden mi, yoksa esirlerin ihanetinden mi kaynaklandığına bir anlam veremeyerek, Plebler'i silahlandırmak mı, ya da silahsız mı bırakmaları gerektiğini bilmeyerek korkuya kapıldılar. Karışıklığı ve kalabalığı yatıştırmağa çalıştılar. Bazen onların gayretleri ve kudretleri bu kargaşalığın daha da büyümesine yardımcı oldu. Çünkü endişede olan ve paniğe düşmüş bir kalabalık gürühu yetki ve otorite kullanarak kontrol altına alınamazdı. Bununla beraber herkese değil, fakat sadece düşmanları olduğundan emin olmadıkları ve bir tehlike anında işe yarar bir müdafaa temin edilebilecek yerlere, mümkün olduğunca emniyeti temin edebilmek için silahları verdiler. Düşmanlarının kim olduğu ve sayılarının ne oldu-

ğu endişesi ile dolu olarak, gecenin diğer kısmını, şehre giden yollara uygun yerlerde ileri karakollar kurmakla geçirdiler. Sonra gün ağardı, harbin ve onun komutanının karakterini gözler önüne serdi. Capitol'den Appius Herdonius esirleri hürriyete çağırıyordu. Kendisinin bir haksızlık sonucu sürülmüş bütün zavallıları tekrar ana vatana geri döndürmeyi ve harb esirlerini de bu ağır boyunduruktan kurtarmayı üstlenmiş olduğunu ifade etti. Bunun Roma halkının tasvibiyle yapılmasını tercih ederdi: Herhangi bir ümit olmadığı taktirde, kendisi Volsklar'ı ve Aequuslar'ı çağırır ve başvurmadığı hiçbir müthiş ve korkunç yol kalmazdı.

CAPUT 16

Senatörler ve konsüller için durum daha açığa çıkmıştı. Açıkça tehdit edildikleri tehlikelerden başka, şehirde birçok düşman varken, bunun Vei Kavminin veya Sabinler'in bir hilesi olmasından, Sabin ve Etrüsk lejyonlarının çok geçmeden bir istila için hemfikir olabileceğinden hâlâ korkmaktaydılar[24]. Aynı zamanda devamlı düşmanları olan Volsklar ve Aequuslar, daha önce yaptıkları gibi tarlalarını yakıp-yıkarak yağma etmek maksadıyla değil, fakat daha şimdiden kısmen ele geçirdikleri Roma şehrini tahrip ve yağma ederek harabeye çevirmek üzere gelebilirlerdi. İnsanlar çeşitli nedenlerden korku duymaktaydılar. Bu korkuların arasında kölelerden duydukları korku, hepsinin üstünde gelmekti. Onun kendi evinde ailesinin arasında bir düşmanı barındırmasından herkes şüpheye düşüyordu. Onun düşmanlığı artmasın diye, emniyeti temin edebilme açısından, ona inanmak veya inanmamak yerine, güveni ortadan kaldırmak daha emin bir yol olarak görülüyordu. Sınıflar arasındaki tehlikenin durdurulması için bir uyum teşkil edilebilmesinin oldukça güç olduğu belli oluyordu. Böylece Tribunuslar'ın ve Plebler'in hiçbirinin korkmadığı, başka kötülükler ve felaketler gittikçe büyüyerek adeta onları yutmak için, tepelerini aşıp

onları tehdit etti. Şimdi yabancılardan gelecek herhangi bir tehlikenin uykuya yatarak bir ara vermiş olduğu ve diğer sıkıntıların da yatıştığı görüldüğü bir sırada, daha hafif yeni bir üzüntü verici olay başlarına geldi. Fakat gerçekte onların talihsizliklerinden dolayı başlarına gelenden daha ağır bir duruma düştüler. Fakat Tribunuslar öyle bir çılgınlığa düştüler ki Capitol'u ele geçirmek için herhangi bir harb olmadığını, fakat asılsız bir harb imajı yaratılmış olduğunu iddia ederek Plebler'in düşüncelerini kanundan başka yere çevirdiler. Patriciler'in dostları ve yanlarında kalanlar, kanunun kabulu isyanlarının ne kadar faydasız olduğunu onlara gösterdiğinden, geldiklerinden çok daha sessiz bir biçimde çekip gidebilirlerdi. Sonra onlar halkı silahlarını bırakmaya çağırmağa ve önlemlere devam etmeye karar vermek için bir meclis topladılar. Bu esnada konsüller bir senato toplantısında bulunuyorlardı. Bu toplantıda düşmanın gece hücumundan ziyade, Tribunuslara karşı duyulan korku daha çok kendini belli etmekteydi.

CAPUT 17

Adamların silahlarını bıraktıkları ve mevzilenmiş oldukları yerleri terkettikleri haber verildikten sonra, Publius Valerius senatoyu toplantıya çağırmak üzere arkadaşlarından ayrıldı. Curia'dan acele ile ayrılarak Tribunuslar'ı toplantı yerinde[25] aramaya başladı. "Ey Tribunuslar bunun mânâsı nedir?" diye bağırdı. "Appius Herdonius'un önderliği ve nezareti altında devleti devirmeye mi çalışıyorsunuz? Köleleri ayaklandırmağa muvaffak olamayan Herdonius sizi baştan çıkararak fesat yollara sevketmede çok mu başarılı oldu? Düşman başınıza dikildiğinde silahlarınızı bırakmak ve bir kanun yapmak kararını verebilir misiniz?" sonra kalabalığa dönerek devam etti: Ey Quirites eğer siz şehriniz veya kendiniz için hiç bir endişe duymuyorsanız, düşman tarafından esir edilmiş tanrılarınızdan korkarak dehşete kapılın. En iyi ve en büyük Iuppiter, Kraliçe Iu-

no ve Minerva ile diğer tanrı ve tanrıçalar kuşatılmışlardır. Kölelerin ordugâhı memleketinizin Ocak tanrılarının mülkiyeti altındadır. Bu size sağlıklı bir devlet biçimi olarak görünmüyor mu? bütün bu düşmanca şeyler yalnız şehir surları içinde değil, aynı zamanda Forum ve Curia'nın üzerinde kalede de cereyan etmekteydi. Bu sırada halk Forum'da, senato da Curia'da toplanmaktaydı. Herşeye sakinlik ve sukünet hakimken, bir senatör kendi fikrini beyan ediyor diğer Quiritesler de veto ediyorlar. Silahlanmış her patrici ve Pleb değil, konsüller, Tribunuslar, tanrılar ve bütün insanlar silahlarını çekerek yardım sağlamak için Capitol'e koşmadılar mı? Iuppiter Optimus Maximus'un son derece kutsal evine hürriyet ve barış getirmediler mi? Ey Baba Romulus, altınla ele geçirmiş oldukları kaleni, aynı Sabihler'den bir vakitler tekrar elde etmiş olmanın ruhunu kendi soyundan gelenlere bağışladın. Onları önderlik ettiğin yolda ilerlemeye davet ettin ve senin ordun peşinden geldi! İşte bak, ilkin ben konsül olacağım, senin izinden yürümek için büyük bir tanrının yaptıklarını yapmaya çalışacağım." Kılınçını çekerek ve bütün Quiritesler'i silah altına çağırarak konuşmasına son verdi. Eğer onu herhangi bir şey engellerse, ne konsül yetki ve selahiy.etini, ne Tribunusluk kudretini, ne de dokunulmazlık ayrıcalığını hatırına getirebilirdi. O, her kim olursa olsun,Forum'da Capitol'da her nerede bulunursa bulunsun, onu bir halk düşmanı olarak yakalayabilirdi. Tribunuslar onları Appius Herdonius'a karşı silahlanmayı yasakladığından beri, konsül Publius Valerius'un üzerine hücum etmeleri için emir veriyorlardı. Krallarla iş yapmış ailesinin bir temsilcisi olarak[26], Tribunuslar'ı idare etmekten korku duymazdı. Buralarda çok geçmeden şiddete başvurulacağı ve düşmanın Romalılar arasında bir ayaklanma yaratacağı açıkça belli oluyordu. Fakat yine de ne kanunun kaldırılması, ne de konsülün Capitol'e gitmesi imkân dahilindeydi. Gecenin örtüsü bu mücadeleye bir son verdi. Tribunuslar gecenin karanlığı üzerlerine çökerken silahlı konsüllerden korkarak geri çekildiler. Ayaklanmanın ele başları duruma hakim olduklarından, başkanlar Plebler'in yan-

larına geldiler ve değişik gruplara karışarak bir soya karşı uydurulan bu buhranı konuştular. Devlete ve uluslarına getirecekleri güçlük ve sıkıntılar konusunda dikkatli davranmaları için onları ikaz ettiler: Bu patriciler ve Plebler arasındaki bir uyuşmazlık değildi. Plebler ve Patriciler gibi, şehrin kalesi, tanrıların mabetleri, devletin ve özel şahısların koruyucu tanrıları düşmanlar tarafından kuşatılmaktaydı. Forum'da karışıklığı yatıştırmak için bu gibi usüllere başvuruldu. Bu sırada konsüller, düşman Sabinler veya Veii kavminden olanlar harekete geçemesinler diye, şehrin surları ve kapıları etrafında dolaşarak gözcülük etmek maksadıyla yola çıktı.

CAPUT 18

Aynı gece Tusculum Kalesi'nin zaptedildiği, Capitol'un ele geçirildiği ve şehirde genel bir karışıklık olduğu haberini aldı. O zamanlar Tusculum'da Lucius Mamilius diktatör olarak bulunmaktaydı. Mamilius derhal senatoyu toplantıya çağırdı. Habercileri yanına çağırdıktan sonra, Roma'dan yardım talep eden elçiler gelene kadar beklemeleri gerekmediği hakkındaki son derece ciddi kanaatlerini belirtti. Müttefikleri'nin tanrılarından ve muahedenin yükümlülüklerinden dolayı yardımlarına müracaat edeceklerinden, Roma'nın içinde bulunduğu tehlikeden ve onun kritik durumundan söz etti. Gök tanrıları bir daha asla, yardım etmekle bu kadar kudretli ve bu kadar yakın bir devletin şükran ve minnettarlığını kazanacakları bir fırsat bahşetmezdi. Senato yardım edilmesine karar verdi. Gençler askere alındı ve silahlar dağıldı. Tan yeri ağarırken yürüyüşe geçtiklerinde, uzun bir sıra halinde görünen Tusculum'lular uzaktan düşman zannedildiler. Bunların yürüyüşleri Aequuslar'ın veya Volsklar'ın bir istilasına benziyordu. Korkuları asılsız çıkınca, şehre alındılar ve yürüyüş kolu forum'a ilerledi. Burada şehir kapılarını korumak üzere görev arkadaşını bıraktıktan sonra, ordusunu tanzim etmekle meşgul bulunan Publius Valeri-

us'u buldular. Adamın şahsi etkisi üstün gelmişti. Eğer ona Tribunuslar'ın önermekte olduğu kanunda gizli gizli pusuya yatan zarar-ziyanı göstermesine izin verdikleri taktirde, Capitol'u tekrar kazanacağı ve şehirde sulh düzenini yeniden kuracağı hakkında halka teminat vermişti. Publius Valerius atalarını ve sahip olduğu adını, sanki halkı korumak ve gözetmek sorumluluğunu bu atalarından almış olduğunu ve Plebler'in meclisine herhangi bir müdahelede bulunmayacağını her zaman hatırında tutacağını ifade etmişti. Onu önderleri olarak takip ederek, Tribunuslar'ın asılsız hareket ve nefretlerine bir son vermek için, Tusculum'dan çıkan lejyonlarla birleşerek, Clivus Capitolinus'a doğru ilerlediler. Kaleyi yeniden ele geçirebilme şerefini kazanmak için, müttefiklerle şehirliler arasında bir yarış sürüp gidiyordu. Her iki grubun kumandanı da kendi askerlerini teşvik etmekteydi. Düşman şimdi yalnız durumdan değil, aynı zamanda mevzilenmiş oldukları yerin de yeterli derecede güvenli olmamasından, korkuya düşmeye başlamıştı. Düşman orada korkudan titreşirken, Romalılar ve müttefikleri hücuma geçtiler. Publius Valerius öncü olarak bir hücumu idare ederken öldürüldüğü zaman, onlar henüz mabedin avlusuna bir sel gibi dalmışlardı. Bir önceki konsül Publius Volumnius, Publius Valerius'un düştüğünü gördü. Onun vücudunu örtmek görevinden kendisini mesul hissederek, konsülün yerde yattığı yere kendini attı. Askerlerin heyecanı ve gayretleri arasında bu olayın hiç kimse farkına varmamıştı. Askerler kumandanları olmadan döğüşmekte olduklarının farkına varmadan, bir zafer kazandılar. Birçok sürgün mabetleri kanlar içinde bırakarak hayata veda ettiler. Birçoğu canlı olarak esir alındılar. Herdonius öldürüldü. Böylece Capitol yeniden elde edilmiş oldu. Harb esirleri hür veya köle olduklarına göre, herbiri durumlarına göre uygun görülen cezaya çarptırıldılar. Tusculumlular'a şükranlarını bildirdiler. Capitol temizlendi ve resmi olarak bir arınma merasimi yapıldı. Plebler'in Publius Valerius'a büyük bir cenaze merasimi(27) yapılabilmesi için, onun evine bakır sikkeler attıkları rivayet edilir.

CAPUT 19

Sulh düzeni kurulduktan sonra, Tribunuslar Publius Valerius'un sözünü yerine getirmesi için, patricileri zorlamaya başladılar. Aynı zamanda meslekdaşının ruhunun yalan ve hileden dolayı affedilmesi ile kanunun görüşülmesine müsaade hususunda Gaius Claudius'u teşvik etmeye başladılar. Konsül, meslekdaşının seçimi tamamlanıncaya kadar, kanunun müzakere edilmesine izin vermeyi reddetti. Bu münakaşalar Comitia'nın boş konsüllüğü doldurmak için toplanmasına dek sürdü. Aralık ayında, patriciler arasında olağanüstü gayretiyle takdir kazanan, Caeso'nun babası Lucius Quinctius Cincinnatus derhal göreve başlamak üzere konsül seçildi. Plebler kendilerine karşı öfkeli ve senatonun himayesindeki kuvvetli görünüşünden, ihtiyaç hasıl olduğunda ona karşı baskın çıkmak üzere akıl ve karşı koymaya başvururlarken, cesarette ondan hiç de aşağı kalmayan oğlunun bulunması karşısında dehşete düşmüşlerdi ve bundan hiç de hoşlanmamışlardı. Cincinnatus göreve başladıktan sonra, Tribunuslara ait kürsüden halka ardı arkası kesilmeyen bir nutuk verdi. Hali hazırda senatonun cezalandırmasından başka, Plebler'i engellemekte daha şiddetli bir ceza veya bir meclis yoktu. Bu nedenle yalnız Roma halkının genel işlerinde değil, fakat aynı zamanda karışık bir evde hüküm sürebilen sözle ifade edebilen kelimelerin ve cürümün bu denli zalimliğini yapmaya alışmış ve bunu adet haline getirmiş, şimdi görevde kalmaları devamlı bir hale gelmiş Pleb Tribunuslar'ının nizamının gevşekliğinden ve bozukluğundan söz etti. Caeso yiğitlik, sebat ve harbde ve sicil hayatta gençliğin bütün şereflerini kazanmış oğlu ile birlikte Roma'dan sürülerek başka bir yere iltica etmeye mecbur bırakılmıştı. İhtilaf tohumlarını eken fitneci ve boşboğaz Tribunuslar'a kanunsuz bir kral olarak önderlik etmek için, son derece kötü yöntemlere başvurarak, ikinci hatta üçüncü kez göreve gelmeyi başardı. "Aulus Verginius mu bunu yaptı?" diye bağırdı. "Çünkü o Appius Herdonius'dan ceza almaması için Capitol'da yoktu. Ha-

yır, onun günahsız olduğuna herhangi bir kimse bir dereceye kadar inandırılabilir. Herdonius kendi itibarını korumak için, sözlerin silaha sarılması maksadıyla kendisinin bir düşman olduğunu itiraf etti. Öte yandan, harbin olmadığını iddia ederek, silahlarınızı aldı ve harb eserleriyle kölelere karşı sizi savunmasız ve korunmasız bir durumda bıraktı. Gaius Claudius'un hücumu ve bunun akabinde kurulan sulh düzeni ve Publius Valerius'un ölümü olmadan, sizin yaptığınız söylenir mi? Forum bu düşmanlardan temizlenmeden sancaklarınızı Capitol tepesinin karşısına taşıyabilir miydiniz? Tanrılardan ve insanlardan utanıyorum. Düşman kalede ve Capitol'de bulunurken, harb esirlerinin ve kölelerin önderi herşeye saygısızlık ederek, Iuppiter Optimus Maximus'un çok kutsal yerinde bile yerleşmişti ve oturmuştu. Bu olay Roma'da değil, ilk silaha sarılan yer olan Tusculum'da cereyan etmişti. Roma kalesini, Tusculum'lu komutan Lucius Mamilius'un mu, yoksa konsül görevinde bulunan Publius Valerius ile Gaius Claudius'un mu kurtaracağı hususunda bir tereddüt doğmuştu. Latinlerin kendi sınırları dahilinde bir düşman bulunmasına karşın, kendi müdafaaları için dahi daha önceden silaha dokunmalarına müsaade etmediğinden, biz ancak Latinler kendiliklerinden silahlanana kadar, şimdilik esir edilmiş ve yok edilmiş olacaktır. Ey Tribunuslar, Plebler'e yardım etmekle, onları silahsız olarak düşman tarafından katledilmeye teslim etmiş olmuyor musunuz? Niçin, sizin Plebler'inizden son derece aşağılık bir adama diğerlerinden sanki halkın bir kısmını ayırmış ve kendi vatanınızı ve devletinizi yapmış olduğunuz gibi, işaret ediyorum ki eğer bunlardan birinin silahlandığı ve onun evini ele geçirildiği bildirilmiş olsa, ona yardım etmeye kendinizi zorunlu hissederdiniz? Iuppiter Optimus Maximus herhangi bir insanın yardımına muhtaç olacak bir biçimde, harb esirlerinin ve sürgünlerinin silahlarıyla sarılmadı mı? Ve bunları yapan Tribunuslar, kendileri ne bir ne de başka bir tanrıyı kutsal saymadan, kendilerinin kutsal sayılmasını ve dokunulmazlıkları olmasını talep edebilirler mi? Artık yeter! Bu yıl bitireceğinizi ve yürürlüğe koya-

cağınızı iddia ettiğiniz kanunuzla tanrılara ve insanlara karşı işlediğiniz cürümlerle ziyadesiyle keder vermiş bulunuyorsunuz! Eğer gerçekten onlara katlandıysanız, o zaman yemin ederim, konsül seçildiğimde ulusum için ve devletim için kötü, habis bir gün olmuştu. Hatta konsül Publius Valerius'un mahvolduğu gün, kötüden de beter bir gün olmuştu. Şimdi hepsinden önce Quiritesler" diye sözlerine devam etti. "Ben ve meslekdaşım Volsklar'a ve Aequuslar'a karşı lejyonları sevketmeye karar vermiş bulunuyoruz. Sulh zamanında olduğundan, daha çok harb ederken mi tanrıların şükran ve yardımlarına maruz kalıyoruz bilemiyorum. Capitol'un sürgünler tarafından ele geçirilmiş olduğu bu uluslar tarafından bilinseydi, çok büyük bir tehlike meydana gelmiş olacaktı. Onun doğruluğunu araştırmaktan çok geçmişteki olaylardan daha faydalı ve kazançlı tahminlerde bulunabiliriz.

CAPUT 20

Konsülün konuşması Plebler'i harekete geçirmiş ve devletin tekrar ayakta durduğuna inanan senatörlere de cesaret vermişti. Selahiyetinden çok birlikte çalışmaktan daha ziyade gayrete gelen konsül, böyle ağır önlemler almağa meslekdaşının önderlik etmesini çok istiyordu. Fakat bunları başarmakta kendisinin konsüllük görevinin bir payı olduğunu iddia ediyordu. Sonra Tribunuslar, Cincinnatus'un boş sözleriyle onların ne demek istedikleri hususunda alay ederek, onların hiçbirinin asker toplanmasına izin vermedikleri müddetçe, konsüllerin nasıl bir orduya kumanda etmek üzere hazırlandıklarını sormak için ilerlediler. "Bizim asker toplamaya hiç ihtiyacımız yok" diye Quinctius söze başladı. "Çünkü Publius Valerius Capitol'u geri alabilmek için Plebler'e silah verdiği zaman, onların hepsi konsülün sözüyle toplanacaklarına ve onun emri olmaksızın ayrılmayacaklarına dair yemin etmişlerdi. Bu nedenle biz, bu yemini eden sizlerin yarın Regillus gölü yakınlarında silahlan-

mış olarak hazır bulunmalarını emrediyoruz." Bunun üzerine Tribunuslar, halkı ettikleri yeminin yükümlülüğünden kurtarma yollarını arayarak, başka çare kalmayınca kaçamaklı bir cevaba baş vurdular: Onlar yemin ederek yükümlülük altına girdikleri zaman, Quinctius alelade bir vatandaştı. Fakat henüz orada şimdiki neslin sahip olduğu tanrılara herhangi bir hürmetsizlik ve saygıda kusur yoktu. Ne de herhangi bir kimse, kendilerine uygulanış biçiminden ziyade, yeminin anlamını ve kanunların kendisi için uygun olduğunu araştırmıştı. Bu nedenle Tribunuslar, planlanan işi engelliyormuş ümidini yaratmadan, bizzat ordunun gidişini geciktirmeyle ilgilendiler. Bundan da öte, Regillus gölü yakınlarında kendilerinin de hazır bulunmaları emredilen Augurlar[28] için de bir hikâye anlatıldığından, burada kehanetin yorumlanması ve meselenin halkın huzuruna getirilmesi için resmi tören yeri olduğundan ve Tribunuslar'ın şiddeti sayesinde Roma'da başlamış herbir işe bir son vermek maksadıyla, Comitia tarafından ordu kurma işi burada feshedilebilirdi. Emri alan herkes konsülün isteğini veto edebilirdi. Çünkü şehirden bir milden daha uzakta olan bir kimse için, hiçbir temyiz edecek daha yüksek makam yoktu. Eğer Tribunuslar oraya gelecek olurlarsa, konsül yetki ve selahiyetlerine haiz olarak, şehir halkı arasında yer alabilirlerdi. Bu söylentiler korku ve dehşet yaratmaktaydı. Fakat bundan da büyük bir korku ruhları üzerine çökerek onlara sıkıntı vermekteydi. Zira Quinctius sık sık, hiçbir konsül seçimini kabul ve tasdik etmeyeceğini tekrarlayıp duruyordu. Devletin içine düştüğü bu durum ve hastalık, alışılagelmiş alelade önlemlerle şifa bulacak birşey değildi. Ulusun onları yönetecek bir diktatöre ihtiyacı vardı. Çünkü karışıklık yaratmak isteyen bir kimse ortaya çıktığı zaman, diktatörlüğün hiçbir temyiz hakkı tanımadığını, devlet öğrenebilmeli ve hissedebilmeliydi.

CAPUT 21

Senato Capitol'de idi. Korkuya düşmüş Plebler'le Tribunuslar buraya geldiler. Kalabalık çığlıklar atarak şimdiki konsüllerin, şimdiki senatörlerin korunması için yalvararak ricada bulundular. Onlar henüz, kendilerinin senatörlerin yetki ve selahiyetine boyun eğeceklerine Tribunuslar söz verinceye kadar, konsülün düşüncesi ve planı hakkında herhangi bir tepkide bulunmamışlardı. Sonra konsül Tribunuslar'ın ve Plebler'in tekliflerini senatoya getirdi. Senato, ne Tribunuslar'ın o yıl kanunu çıkarabileceği, ne de konsüllerin orduyu şehirden dışarı sevkedeceği hususunda karar vererek bir uzlaşma temin etmek yoluna gitti. Eskiden de dikkat edildiği gibi, senatonun düşüncesi, devletin yüksek memuriyetlerinin varis olarak babadan oğula geçmesinin ve aynı Tribunuslar'ın tekrar yeniden seçilmesinin, devletin refahına aykırı olduğu yolundaydı. Konsüller senatörlerin yetki ve selahiyetinde bulunmayı kabul ettiler. Tribunuslar, konsüllerin itirazlarına karşın, görevlerine geri döndüler. Plebler'e herhangi bir saygı beslemeyen ve hürmet göstermey.en patriciler de, Lucius Quinctius'u yeniden konsül seçmişlerdi. Bir sene boyunca konsülün daha büyük bir şiddetle görevini ifa ettiği zaman hiç olmadı. "Hayret ediyorum" diye bağırdı. "Eğer sizin ey senatörler, halkın üzerindeki etkiniz işe yaramıyorsa, buna şaşırabilir miyim? Bunu bizzat kendiniz yok edebilirsiniz. Çünkü halk senatonun başarılı mukavele şartlarını kabule yanaşmadığından, siz de düşünmeden bu kalabalığın ardından yavaş yavaş gitmeyi kabul etmek istemeyebilirsiniz. Sanki devlette daha çok yetki ve selahiyete sahip olmak, daha güvenilmez ve daha kanunsuzmuş gibi bir izlenim vardı. Çünkü birinin kendi kararlarını ve hükümlerini feshetmesi, diğerlerininkini feshetmesinden daha maymun iştahlılık ve az akıllılık olur. Ey senatörler önce kendinize sonra düşüncesiz kalabalığa bakın. Diğerleri için örnek teşkil eden sizler, sizi takip etmek ve doğru olanı yapmak için izin vermeden çok, diğerlerini örnek tutarak yanıldınız ve günah işlediniz. Fakat ben

sizden ayrılarak, ne Tribunuslar'ı taklit etmek, ne de senatonun kararına karşı konsül olarak kalmağa katlanmak niyetinde değilim. Size gelince ey Gaius Claudius, Roma halkını bu kanunsuzluktan menetmenizde çok ısrar ediyorum. Benim konsül seçilmemle, sizin faaliyetiniz devam ederse kendimi ikna edilmiş saymayacağım. Fakat görevi reddetmekle, şöhretimi tekrar kazanacağım. Onun devam etmesi kaldırılmakla beni tehdit etmekte olan nefretten kurtulacağım." Sonra onlar Lucius Quinctius'un konsül seçilmesinde hiç kimsenin karşı çıkamayacağı hususunda bir kanun çıkardılar. Eğer buna herhangi bir kimse karşı çıkacak olursa onun kabul etmemesini hiç dikkate almayacaklardı.

CAPUT 22

Seçilen konsüller üçüncü kez Quintus Fabius Vibulanus ile Lucius Cornelius Maluginensis idi. O yıl nüfus sayımı yapıldı ve vatandaşlar servetlerine göre bir ayırıma tabi tutuldu. Fakat Capital'un ele geçirilmesi ve konsülün öldürülmesi nedeniyle düzenlenen, dini arınma merasiminin vicdanen doğru olmadığına inanılarak bir tereddüt oluşmuş ve buna itiraz edilmişti.

Quintus Fabius ve Lucius Cornelius'un konsüllüğü, o yılın ta başından beri fırtınalı ve karışık bir dönemdi. Tribunuslar Pleb-ler'i tahrik ederek teşvik ediyorlardı. Latin ve Hernicuslar'a, Volsklar ve Aequuslar tarafından büyük savaşa başlamakta olduğu ve Volsk lejyonlarının Antium'da hazır vaziyette beklemekte olduğu bildirildi. Aynı zamanda koloninin de isyana kalkışabileceği endişesi vardı. Harbin daha şimdiden açıkca belli olduğuna ve harbe müsaade etmelerine Tribunuslar güçlükle ikna edildi(29). Sonra konsüller kumanda edecekleri yere göre ayrıldılar. Fabius lejyonları Antium'a sevketmek üzere aldı. Cornelius da, Aequuslar'ın adeti olduğu üzere, düşmanın bir kısmı Roma'ya herhangi bir akın düzenlemesin diye şehri müdafaa etmek maksadıyla şehirde kaldı. Hernicus ve Latinlere, yü-

kümlü oldukları muahede şartlarına göre, askerlerini teçhiz etmeleri emredildi. Ordunun üçte ikisi müttefik kuvvetlerinden, geri kalan üçte biri de kendi vatandaşlarından teşkil edildi. Müttefiklere kararlaştırılan gün hazır olmaları bildirildikten sonra, konsül Camena kapısı dışında ordugâhını kurdu. Bundan sonra ordunun arınma merasimi yapıldıktan sonra, Antium'a hareket etmek üzere yola çıktı. Fabius, şehirden ve düşman ordugâhından çok uzakta olmayan bir yer seçerek mevzilendi. Burada, Aequuslar'ın ordusu henüz gelmediğinden, muharebeye girişmeye cesaret edemeyen Volsklar'ın, tahkimatlarının arkasında, döğüşmeden kendilerini korumaya çalıştıklarını gördü ve anladı. Ertesi gün Fabius, müttefiklerle kendi vatandaşlarını karıştırarak tek bir harb safı kurmak yerine, üç ulustan üç ayrı ordu meydana getirdi. Bunları düşmanın bulunduğu yerlere gönderdi. Kendisi de Roma lejyonlarıyla birlikte ortada yer aldı. Sonra Fabius, müttefiklerin kendi vatandaşlarıyla beraber harekete geçmeleri ve eğer geri çekilme borusu çalarsa geri çekilmeleri için, işaret verilmesini bütün herkesin beklemesini emretti. Fabius aynı zamanda birinci harb safının arkasına her bölümün süvarisini yerleştirdi. Bu şekilde üç koldan ilerleyerek ordugâhı kuşattı ve her taraftan şiddetle hücuma geçerek, onun hücumuna karşı koyamayan Volsklar'ı siperlerinden çıkardı. Bunların üzerinden karşı tarafa geçerek, önüne kattığı korkudan bozguna uğramış bu kalabalığı bir tarafa sürdü ve böylece ordugâhı onlardan temizledi. Onlar firar durumuna düşünce, rampanın bertaraf edilmesini güç bulan ve burada ancak harb gözcülerinin bulunacağını düşünen süvari kuvveti şimdi açık bir arazi buldu. Onlar kendi mevzilenmiş oldukları tarafta harekete geçmeden, firar etmekte olanların önünü keserek zaferinin tadını çıkardı. Düşman tarafında kaçmaya teşebbüs ederken öldürülenlerin sayısı hayli kabarıktı ve büyük bir katliam olmuştu. Aynı zamanda heriki ordugahta ve tahkimatların dışında da öldürülenlerin çok fazla olduğu ilk bakışta göze çarpıyordu. Fakat düşman ancak silahlarını güç-bela taşıdıklarından, elde edilen ganimet bir hayli kabarıktı. Şayet orman-

lar firar edenleri gizlememiş olsaydı, düşman ordusu tam anlamıyla yok olup gidecekti.

CAPUT 23

Antium yakınlarındaki bu harb sürüp giderken, Aequuslar askeri kuvvetlerinin daha çocuk yaşta en genç askerlerini ileri gönderdiler. Geceleyin beklenmedik bir hücumla Tusculanum kalesini ele geçirdiler. Ordunun geri kalanları ise, düşman kuvvetlerini muharebe etmeye teşvik etmek için, surlardan uzakta olmayan bir yerde durdular. Bu olayların haberi Roma'ya, Roma'dan da Antium'daki ordugâha iletilince, Romalılar üzerinde sanki Capitol'un zaptedilme haberi bildirilmiş gibi bir etki yaptı. Tusculanum'lular tarafından kendilerine yapılan hizmet çok canlı bir biçimde hafızalarında canlanıyordu. Müttefiklerinin vermiş oldukları yardımın şimdi yeniden yapılması için, aynı derecede benzer bir tehlikenin içinde bulundukları görülüyordu. Fabius herşeyi bırakarak, ordugâhtaki ganimeti toplayıp aceleyle Antium'a taşıdı. Burada mahdut sayıda bir müdafaa birliği bırakarak yürüyüş kolu ile birlikte süratle Tusculum'a gitti. Askerlere silahlarından ve hali hazırda ellerinde bulunan mısır tayınından[30] başka birşey olmalarına müsaade edilmedi. Araç ve gereçleri Roma'dan konsül Cornelius tarafından gönderildi. Tusculum'daki muharebeler birkaç ay devam etti. Konsül ordusunun bir kısmıyla Aequuslar'ın ordugâhını kuşatmaya başlamıştı. Ordusunun diğer kısmını, Tusculum'lulara kaleyi tekrar ele geçirmede kullanmak üzere vermişti. Oraya hücumla asla girilemedi. Fakat neticede düşman açlığa mahkum edilmiş oldu. Böylece onların dayanma güçleri son haddine gelince ve artık hiçbir kuvvetleri kalmayınca, Tusculum'lular onların silahlarını aldılar. Üzerlerindeki elbiseleri soyarak, hepsini boyunduruğa vurulmak üzere gönderdiler. Onlar haysiyet kırıcı bir biçimde vatanlarına doğru kaçarlarken, Roma konsülü Algidus Dağı'nda onların arkasından

yetişti ve herbirini kılınçtan geçirerek öldürdü. Galip gelen konsül ordusunu Columen'e geri gönderdi -bir yerin ismi budur[31]- ve ordugâhını kurdu. Diğer konsül de, Roma surlarından şimdi düşmanı mağlubiyete uğratarak bütün tehlikeyi bertaraf ettikten sonra, kendisi de Roma'dan hareket etti. Böylece iki noktada konsüller düşman sınırını istila etmiş oldular. Bir taraftan Aequuslar'ın ülkesi, diğer taraftan Volsklar'ın ülkesi şiddetli bir öç alma isteğiyle yağma edilerek yakılıp yıkıldı. İyi birçok yazarlarda Antiates'in de aynı yıl ayaklanarak bir istilaya kalkıştığını bulurum. Aynı zamanda konsül Lucius Cornelius'un harb yaptığına ve şehri aldığına rastlarım. Daha yaşlı tarihçilerde bu olaydan herhangi bir şekilde söz edilmediğinden, bunun kesin olduğunu iddia etmeye cesaret edemeyeceğim.

CAPUT 24

Bu harbin bitmesinin üzerinden uzun zaman geçmeden, Tribunuslar tarafından kendi vatanlarında onlara karşı girişilen bir harble patriciler korkuya düştüler. Tribunuslar ordunun şerefsizlikle memleketlerinde alıkonmuş olduğunu bağıra bağıra söylüyorlardı. Kanunun yürürlüğe girmesini iptal etmek için bir hile yapıldığını ileri sürüyorlardı. Kendilerinin hiç de aşağı kalmadan bu işi üstlendiklerini ve buna devam etmeye kararlı olduklarını söylüyorlardı. Şehir valisi Lucius Lucretius, konsüller vatanlarına dönünceye kadar, Tribunuslar tarafından önerilen bu işleri sonraya bırakmayı başardı. Aynı zamanda huzur ve sükunu bozan yeni bir haber alınmıştı. Mali işlerin başkanı ve hakim olan Aulus Cornelius ve Quintus Servilius, Caeso'ya karşı tereddüt etmeden şahitlik yaptığından ve yalan yere yemin ettiğinden, onun suçlu bulunmasında sorumlu olduğu için, Marcus Volscius'u mahkemeye çağırmışlardı. Çünkü birçok şahitler tarafından, ilk olarak, Volscius'un erkek kardeşinin bir zamanlar hastalandıktan sonra, yalnız asla umumi yerlerde görünmekle kalmadığı, fakat aynı zamanda aylarca süren kendi-

ni yiyip bitiren hastalıktan bu dünyadan göçüp gittiği hasta yatağından bile hiç kalkmamış olduğu genellikle bilinen bir şeydi. Şahitler tarafından bilinen ikinci durumda, Volscius'un şahitliği neticesinde suçlu olduğu kabul edilen o zaman süreci içersinde, Caeso'nun Roma'da bulunduğunun görülmemesiydi. Çünkü onunla birlikte hizmet verenler, Caeso'nun herhangi bir izin almaksızın, o zamanlar kendileriyle birlikte ön saflarda bulunduğunu iddia ediyorlardı. Bu iddianın doğruluğunu ispat etmek için, birçok kimseler Volscius'un hakikati, gizli tutacak bir hakime anlatmasını teklif ettiler. Volscius hakimlik ve hakemlik edecek kişiye gitmeye cesaret edemediğinden, bütün bu şeyler, Volscius'un şahitliğiyle Caeso'nun mahkumiyetinden Volscius'un da mahkumiyetinin daha az şüphe götürmeyeceği görüşünde birleşilmesine yol açtı. Tribunuslar ilk olarak biri kanunu kabul ve tasdik edinceye kadar, quaestorların[32] Volscius'un yargılanması için meclis toplanmasına müsaade etmesine karşı çıkmakla, olayların gidişatını geciktirdiler. Böylece her iki iş de konsüller gelinceye kadar sürüncemede kaldı. Konsüller galip ordularıyla bir zafer şenliği[33] içinde Roma'ya girdiklerinde, kanun hakkında hiçbir şey söylenmedi ve halkın büyük bir kısmı Tribunuslar'ın korkutularak yıldırılmış olduğunu düşünüyordu. Fakat Tribunuslar görevi dördüncü kez uzatmanın çarelerini araştırıyorlardı. Çünkü senenin sonu artık yaklaşmıştı ve onların uğraşıları kanunun yürürlüğe girmesinden daha çok seçim hazırlıklarına ve mücadelelerine çevrilmişti. Konsüller, kendi yetki ve selahiyetlerini azaltan ve kıran bir kanun ilân ediliyormuş gibi, Tribunusluğun bir vazife olarak yükletildiği kimselerin yeniden seçilmesine şiddetle karşı çıktılar ve bunun için büyük çaba sarfettiler. Neticede bu mücadele Tribunuslar'ın zaferiyle sonuçlandı.

Aynı yıl Aequuslar'ın istedikleri sulh yapıldı. Önceki yılda başlayan nüfus sayımı tamamlandı. Rivayete göre şehrin kuruluşundan beri düzenlenen onuncu arınma merasimi[34] düzenlendi ve kutlandı. Nüfus sayımında 117.319 vatandaş kaydedil-

mişti. Bu yıl konsüller hem kendi vatanlarında hem de harb meydanında büyük şan-şöhret kazandılar. Yalnız diğer uluslarla sulh yapmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda vatanlarında da henüz tam anlamıyla bir ahenk kuramadılarsa da, yine de diğer zamanlardan daha az dert ve sıkıntı olmasında gayret gösterdiler.

CAPUT 25

Yeni konsüller olarak Lucius Minucius ve Gaius Nautius seçildi. bunlara önceki yıldan tehir edilen iki dava miras olarak kalmıştı. Önceden olduğu gibi konsüller kanunun kabulünü ve yürürlüğe girmesini engellediler. Aynı şekilde Tribunuslar da Volscius'un yargılanmasına mani oldular. Fakat yeni quaestorlar daha güçlü ve daha etkileyici kişilerdi. Manius'un oğlu ve Volesus'un torunu Marcus Valerius, üç kez konsüllük görevinde bulunan Titus Quinctius Capitolinus ile hakimlik görevinin yetki ve selahiyetlerini paylaştılar. Capitolinus, bir vakitler ne Quinctius ailesinden Caeso'ya ve ne de devletin gençlerinden en büyüğü olan Caeso'ya(35) eski selâhiyetlerini yeniden vermek imkanını bulamadığından, yalancı şahitliğiyle kendi davası uğruna masum bir adamın mahvına sebep olunması üzerine, haklı ve sadık olarak harbe devam ediyordu. Tribunuslar arasında kanunun kabulü ve yürürlüğe girmesi hususunda en faal çalışan Verginius idi. Önerilen kanunun ne zarar getirebeleceğini incelemek ve bunu halka izah edebilmek, sonra onlara veto hakkı tanımak üzere konsüllere iki aylık süre verildi. Bu nefes alma müddetinin bahşedilmesi Roma'ya huzur ve sükünet getirdi. Fakat Aequuslar bu huzur ve sükünetin uzun müddet sürmesine fırsat vermezler. Önceki yıl Romalılar'la yapmış oldukları antlaşma şartlarını ihlâl ederek, askeri kuvvetlerinin başına, o zamanlar Aequuslar arasında son derece mümtaz bir kişi olan Cloelius Gracchus'u geçirirler. Gracchus'un kumandası altında yağma edip yakıp-yıkarak ve silahla Labiciuslar'ın top-

raklarını, buradan da Tusculum ülkesini istila ederler. Ganimetle yüklü olarak Algidus Dağı eteklerinde ordugâhlarını kurarlar. Bu ordugâha, antlaşmanın şartlarına göre yapılan zarar-ziyandan şikayette bulunmak ve bu zarar-ziyanın tazmin edilmesini talep etmek üzere, Roma'dan Quintus Fabius, Publius Volumnius ve Aulus Postumius adındaki elçiler gelirler. Aequuslar'ın kumandanı kendisinin bu esnada diğer meselelerle ilgileneceğini söyleyerek, Roma senatosu tarafından gönderilen elçilere getirdikleri mesajı, meşe ağacına okumalarını emreder. (Ulu bir ağaç olan meşenin dalları kumandanın karargahı üzerine sarkıyordu ve onun yapraklarının ve dallarının oluştuğu kesif gölgesi serin bir dinlenme yeri meydana getiriyordu.) Bunun üzerine, Gracchus oradan ayrılırken, elçilerden biri söze başladı. "Bu kutsal meşe ağacı ve tanrıların herbiri, antlaşmanın şartlarının sizin tarafınızdan ihlâl edilmiş olduğunu işitsinler. Tanrıların ve insanların haklarını aynı anda ihlâl etmenin intikamını alacağımızdan, şimdi şikâyetlerimize kulak verin ve çok geçmeden de silahlarımıza yardımlarınızı esirgemeyin." Elçilerin Roma'ya dönmesi üzerine, senato konsüllerden birinin Gracchus'a karşı Algidus'a bir ordu sevketmesini emretti. Konsüllerden diğerine de Aequuslar'ın ülkesini yağmalayarak yakıp-yıkma görevini verdi. Tribunuslar kendi adetlerine göre asker toplanmasını engellemeye ve belki de sonuna kadar buna karşı koymaya çaba sarfediyorlardı. Fakat beklenmedik anda yeni bir tehlike ortaya çıktı.

CAPUT 26

Sabinler'in büyük bir kuvveti tarlaları yağmalayıp yakarak, şehirlilere korku ve dehşet saçarak Roma surları yakınlarına kadar geldi. Bunun üzerine Plebler gönüllü olarak silaha sarıldılar ve Tribunuslar'ın hiçbir yarar sağlamayan protestolarına karşın iki büyük ordu toplandı ve listeleri hazırlandı. Bunlardan birisini de Nautius Sabinler'e karşı gönderdi. Eretum'da or-

dugâhını kurduktan sonra, Roma ülkesinin hemen hemen harbe gireceği kesin göründüğünden, geceleri birçok akınlar düzenlemek ve böylece Sabinler'in kendi tarlalarında yaptığı yağma ve tahribatın intikamını almak için, küçük bir askeri sefer heyeti gönderdi. Minucius ne aynı şansa ne de askeri seferini idare etmede onun gibi ateşli bir ruha sahipti. Çünkü ordugâhını düşmandan çok uzakta olmayan bir yerde kurduğundan, dikkate değer herhangi bir mağlubiyete uğramaksızın, korkakça karargâhının içinde oturuyor ve dışarı çıkmıyordu. Düşman bunun farkına varınca, onların cesaretleri ve cüretleri daha da arttı. Her zaman olduğu gibi düşmanlarının korkusunu üzerlerinden attılar ve geceleyin ordugâha hücum ettiler. İstihkamsız kuvvetlerle herhangi birşeyi tamamlamaya muvaffak olamayarak, ertesi gün bulundukları mevkii tahkimatla çevirdiler. Fakat ordugâh her taraftan bu tahkimatlarla çevrilmeden ve böylece bütün çıkışlar kapatılmadan önce, beş atlı düşmanın ileri karakollarına gönderildi ve Roma'ya konsül ile ordusunun kuşatıldığı haberlerini ulaştırdı. Bu kadar akla gelmedik ve ümit edilmedik başka birşey olamazdı. Ve böylece kuşatan düşman sanki ordugâhı değil de Roma'yı kuşatmış gibi çok büyük bir dehşet ve kargaşalık oldu. Onlar konsüle Nautius'u gönderdiler. Fakat onun müdafaası kifayetsiz görüldüğünden ve ters dönen talihlerini yeniden düzeltmek için bir diktatöre sahip olmaya karar verdiklerinden, Lucius Quinctius Cincinnatus'un aday gösterilerek tayin edilmesinde tam ittifakla mutabık kaldılar.

Zenginlikle mukayese ettiklerinde bütün insan niteliklerini hakir gören insanların dikkatini çeken mükafat neydi. Çünkü onlar bol servet ve para olmazsa, büyük şeref ve payelerin ve büyük erdemin hiçbir değeri olmadığını düşünüyorlardı. Roma milletinin tek ümidi Lucius Quinctia Çayırları diye bilinen, takriben dört agrum'luk[36] bir tarlayı ekip biçmişti. Bu tarlanın tam karşısında şimdi tersane bulunmaktadır. Lucius Quinctius Cincinnatus burada devletin temsilcileri tarafından bulundu.

Ya bir hendek açarken ya saban sürerken bahçıvan belinin üzerine eğilip doğrularak, herhalde herkesin de düşündüğü gibi, bazı köy işleriyle ilgileniyordu. Karşılıklı selamlaştıktan sonra, togasını giymesini, kendisi ve devlet için hayırlı olacak senatonun emirlerini dinlemesini istediler. O hayret içinde "bütün hepsi hayırlı mı?" diye bağırdı ve karısı Racillia'ya kulübeden togasını alıp getirmesini emretti. Tozunu ve terini silip togasını giydikten sonra, elçilerin önüne geldi. Elçiler onu diktatör olarak selamladılar ve tebrik ettiler. Ordunun panik içindeki durumunu anlatarak onu Roma'ya çağırdılar. Onu devlet tarafından gönderilen bir gemi bekliyordu. Karşı tarafa ulaştığında üç oğlu onu almaya geldiler. Sonra Lucius'un diğer akrabaları ve yakın dostları geldi. Bunlardan sonra senatonun büyük bir kısmı onu karşılamaya geldi. Bu kalabalığın refaketinde önünde liktorları olmak üzere, Lucius evine götürüldü. Plebler'den de oldukça büyük bir kalabalık toplanmıştı. Fakat onlar Quinctius'un görünüşünden hoşlanmadılar. Çünkü yalnız onun otoritesinin ifrata kaçmayacağını, fakat aynı zamanda bizzat kendisinin yetki ve selâhiyetinden daha tehlikeli olduğunu düşündüler. O gece şehirde nöbet tutmadan başka birşey yapılmadı.

CAPUT 27

Ertesi gün diktatör, güneş doğmadan Forum'a gelerek, harbde Romalı gençlerin en mükemmeli olarak dikkati çekmesine karşın ihtiyaç nedeniyle bir piyade askeri olarak hizmet gören, patrici soyundan gelen Lucius Tarquitius'u süvari kuvvetinin başına getirdi. Süvari kuvvetinin başıyla diktatör halkın huzuruna geldi. Mahkemelerin geçici olarak tatil edildiğini ilân etti. Şehirdeki bütün dükkânların kapatılmasını emretti ve herhangi bir kimsenin şahsi hayata ait bir işle ilgilenmesini menetti. Sonra, askerlik çağında olan bütün herkesin beş gün kendilerine yetecek miktarda yiyecek ve oniki sopa[37] getirerek, gün ağarmadan önce silahlanmış olarak Campus Martius'a girme-

lerini emretti. Harb etmek için çok yaşlı olanların da, yakınlarındaki askerler silahlarını hazırlarlarken ve sopa toplamak için ertafı ararlarken, onlara yiyecek hazırlamalarını emretti. Böylece genç askerler istenilen siperi yapmak için sopa aramak maksadıyla dört bir tarafa koşuştular. Onlara engel olan hiçbir kimse olmadığından askerlerin herbiri kendisine en yakın yerden sopaları topladı. Hepsi diktatörün emrettiği biçimde derhal hazır oldular. Bundan sonra, ihtiyaç görüldüğünden, yürüyüş kolu yürüyüşden çok muharebe etmek üzere tanzim edilerek teçhiz edildi. Bizzat diktatör lejyonları, süvari kuvvetinin başı da kendi süvarilerini sevketti. Her bölümde, muharebeye başlama zamanı ve fırsatı beklenirken, cesareti arttırıcı ve harbe teşvik edici sözler konuşuluyordu. Onlar düzenli adım atmaya çalışsınlardı. Düşman ordugâhına geceleyin ulaşabilmeleri için kendilerinin sürate ihtiyaçları vardı. Bir konsül ve bir Roma ordusu düşman tarafından kuşatılmaktaydı. Şimdi onların kuşatılmasının üçüncü günüydü. Geçen her gün ve gecenin ne getireceği bilinmiyordu. Büyük bir hadisenin vuku bulmasında, sık sık daha acil yeni bir durumla karşılaşılması olağan bir şeydi. Askerler de komutanlarına teveccüh göstermek için adeta yarışarak birbirlerine "sancak taşıyıcılar, acele ediniz!", "Askerler, beni takip ediniz!" diye bağırıyorlardı. Gece yarısı Algidus'a vasıl oldular. Burada düşmana yakın olduklarını farkederek durdular.

CAPUT 28

O zaman diktatör etrafta atla dolaşarak, geceleyin yapabildiği kadar, ordugâhın şeklini ve biçimini, ne büyüklükte olduğunu öğrenmeye çalıştı. Tribunuslar'a, askerlerine ellerindeki yüklerini bir yere bırakmalarını ve silahlarıyla birlikte harb safındaki esas yerlerine geri dönmelerini emretmelerini bildirdi. Tribunuslar diktatörün emrettiği gibi yaptılar. Sonra yürüyüş düzenini bozmayarak, bütün orduyu uzun bir yürüyüş kolu ha-

linde sevketti. Bu yürüyüş kolu düşman ordugâhını kuşattı. İşaret verilince, bütün askerlerin bir çığlık atmalarını ve çığlık attıktan sonra herbirinin kendi önünde bir çukur açmalarını ve burada bir siper meydana getirmelerini emretti. Bu emirin hemen akabinde işaret verildi. Askerler kendilerine emredildiği şekilde hareket ettiler. Onların çığlığı düşmanın her tarafında yankılandı. Düşman ordugâhı üzerinden yayılan bu ses, ordugâhın içinde bulunan konsüle kadar uzandı. bu çığlık konsüle biraz korku verirken diğer taraftan da onda büyük bir sevinç uyandırdı. Romalılar, bağıranların kendi vatandaşları olduğu ve yardımın yakında geleceği nedeniyle birbirlerini kutlarlarken, düşmanı ileri karakol ve gözetleme yerlerinden yaptıkları hücumlarla tehdit etmeye başlamışlardı. Konsül Romalılar'ın gecikmemesi gerektiğini söyledi. Çünkü Romalıların çığlığı sadece kendi dostlarının geldiğini belli etmekle kalmamış, fakat aynı zamanda kendi askerleri de hücuma geçmişlerdi. Eğer şimdi siperlerinden çıkarak düşman ordugâhına hücum etmezlerse sürpriz olabilirdi. Bunun üzerine adamlarına silaha sarılmalarını ve kendisini takip etmelerini emretti. Muharebeye girişildiğinde gece idi. Diktatörün lejyonlarına bir çağlıkla, kendi taraflarında da bir huruç hareketine başlandığının işaretini verdiler. Aequuslar kendi iç hatları üstüne hücum başlatıldıktan sonra, şimdi kuşatma işine mani olmaya çalışıyorlardı. ordugâhlarının ortasına bir huruç hareketi yapılmasın diye, hendek kazıp siper yapanlara arkalarını dönerek, hücum eden kuvvetlerle yüz yüze kaldılar. Geceyi serbestçe bütün diğer işleri yapmaya ayırarak, gün ağarana kadar konsülün askerleriyle muharebe ettiler. Gün ağarırken şimdi diktatörün istihkamıyla kuşatıldılar ve bir orduya karşı döğüşmeye güçlükle mukavemet edebiliyorlardı. Hazırlıklarını derhal tamamlayan Quinctius ordusunu yeniden silah altına çağırarak, Aequuslar'ın siperlerine hücum etti. Burada şimdi yeni bir muharebe vardı ve diğerinin şiddeti henüz biraz olsun azalmamıştı. O zaman, çift tehlikeye kötü bir biçimde maruz kalarak, muharebeden rica ve yalvarmaya dönerler. Bir taraftan diktatöre, diğer taraftan da

konsüle, bir katliam yaparak zafer kazanmamalarını, fakat silahlarını alarak kendilerinin gitmelerine müsaade etmelerini yalvararak rica ederler. Konsül onların diktatöre gitmelerini emretti. Öfke içinde olan diktatör bir de onların teslim olmalarını ilâve etti. Diktatör, komutanları Cloelius Gracchus'un ve diğer başkanların zincire vurularak yanına getirilmesini ve Corbio kasabasından halkın çıkartılarak tahliye edilmesini emretti. Kendisini Aequuslar'ın kanını dökmek istemediğini ve gitmelerine müsaade edeceğini söyledi. Fakat onlar en sonunda, kendi milletlerinin mağlup edilmiş ve itaat altına alınmış olduğunu kabüle zorlanabileceklerdi. Aksi taktirde vatanlarına giderken boyunduruk altına gireceklerdi. Bir boyunduruk, ikisi yere tespit edilmiş, birisi de onların üzerinden geçen ve sürati sağlayan üç mızraktan oluşuyordu. Bu boyunduruk altına diktatör Aequuslar'ı gönderdi.

Caput 29

Her türlü teçhizatın bol bulunduğu düşman ordugâhı ele geçirildikten sonra, -çünkü onları üzerlerindeki elbiseden başka yanlarına hiçbir şey almadan göndermişti- bütün harb ganimetini yalnız kendi askerlerine vermişti. Konsülün ordusuna ve bizzat konsülün kendisine şu sözlerle sitemde bulunarak onları azarladı: "Askerler düşman ganimetinden sizin herhangi bir payınız olmayacak. Çünkü siz de onlara bir ganimet oldunuz. Sen Lucius Minucius, bir konsül ruhuna sahip olana dek, benim subayım olarak bu lejyonlara kumanda edeceksin." Böylece Minicius konsüllükten feragat eder ve diktatörün emri üzerine ordu ile kalır[38]. Fakat daha iyi bir kumandana karşı şimdi ordunun tutumu o kadar itaatkar ve yumuşaktı ki, onu aşağılamaktan çok, ellerine geçirdikleri bu hayırlı işe önem vererek ve buna riayet ederek, bir pound ağırlığında altın bir çelengi başına koyarak onu diktatör olarak ilan ettiler ve o ayrılırken kurtarıcıları olarak selamladılar.

Roma valisi Quintus Fabuis tarafından toplantıya çağrılan se-

nato, beraberindeki askeri kuvvetiyle birlikte gelen Quinctius'un şehir kapılarından bir zafer alayıyla Roma'ya girmesini emretti. Quintus Fabius'un harb arabasından önce, düşman komutanları gönderildi. Askeri sancaklar en önde taşındı. Onların arkasından ganimetle yüklü askerler geldi. Bütün evlerin önüne masalar kurulduğu, zafer şarkıları ve geleneksel oyun ve eğlencelerle, yürürken bir ziyafet şölenine katılan askerlerin, sanki şenlikte eğleniyorlarmış gibi harb arabasını takip ettikleri söylenir.

Aynı gün herkesin isteği üzerine Tusculum'dan Lucius Mamilius'a Roma vatandaşlık hakkı verilir[39]. Eğer yalancı şahitlik eden Marcus Volscius'un mahkemesi olmasaydı Cincinnatus derhal diktatörlük görevinden çekilebilir ve bu mevkii başkasına bırakabilirdi. Fakat bu mahkeme onun gecikmesine neden oldu. Tribunuslar'ın mahkemeye müdahale etmek ve onu durdurmak korkusuna diktatör meydan vermedi. Neticede Volscius yalancı şahitlikte bulunmaktan mahkum edildi ve Lanuvium'da sürgüne gitti. Onun sürgüne gidişinin on altıncı gününde Quinctius altı aydan beri sürdürdüğü diktatörlük görevinden ve haklarından feragat etti. Bu süre zarfında konsül Nautius Eretum yakınlarında Sabinler'le başarılı bir muharebeye devam ediyordu. Sabinler tarlalarının yakılıp-yıkılıp tahrip edilmesinin yanı sıra, şimdi bir de yeni bir katliam felaketine katlanmak zorunda kalmışlardı. Minucius'un yerine geçmek üzere, Fabius Algidus Dağı'na gönderildi. Senenin sonunda Tribunuslar tarafından kanun yüzünden bir karışıklık yaratıldı. Fakat iki ordu da dışarda bulunduğundan, senatörler halkın huzuruna hiçbir öneri getirilmemesinde ısrar ettiler. Plebler aynı Tribunusları beşinci kez seçmeyi başardılar. Capitol'un kötülüklerden arındığının tanrılar tarafından verilen bir işareti olarak, Capitol'de köpekler tarafından kovalanarak kaçırılan kurtların görülmüş olduğu söylentisi vardır. Bu yıl cereyan eden hadiseler bunlardı.

CAPUT 30

Sonraki konsüller Quintus Minucius ve Marcus Horatius Pulvillus idi. Senenin başlangıcında, yabancılarla münasebetler huzur ve sükun içindeyse de, içde aynı Tribunuslar'ın ve aynı kanunun yol açtığı karışıklıklar ve ayaklanmalar vardı. Bu karışıklıklar büyük boyutlara ulaşabilirdi. Adamların ruhları o kadar ateşlenmişti ki, sanki kasten yapılmış gibi, Corbio'daki garnizonun Aequuslar tarafından gece yapılan bir hücumla mahvedilmiş olduğu haberi bildirilmeseydi bu karışıklık son haddine varabilirdi. Konsüller senatoyu toplantıya çağırdı ve onlara hiç gecikmeksizin bir ordu toplamaları ve bu orduyu Algidus Dağı'na sevketmeleri emredildi. Bu andan itibaren kanunun yürürlüğe girmesiyle ilgili sürtüşmeler bir tarafa bırakıldı ve toplanan ordu ile ilgili yeni bir münakaşa ve muhalefet ortaya çıktı. Yeni bir tehlikenin ortaya çıktığı bildirildiğinden, Tribunuslar'ın da yardımıyla, konsüllük yetki ve selahiyetleri serbestçe yenilebilir ve ortadan kaldırılabilirdi. Çünkü Sabin ordusu yağmacılık kasdiyle Roma tarlaları üzerine baskınlar yapmış ve buradan da Roma'ya doğru yaklaşmaktaydı. Tribunuslar'ın yeni bir askeri kuvvetin kayıt edilmesine müsaade ettiklerine ilişkin böyle şaşırtıcı ve hayrete düşüren haberler de mevcuttu. Fakat onlar beş sene boşuna uğraştıklarından[40] henüz bir mukavele ve bir uzlaşma elde edemediklerinden ve Pleb-ler'i korumak için mevcut Tribunusluk görevi yetersiz kaldığından, gelecekte on Tribunusun seçilebilmesi şartını öne sürüyorlardı. Bundan sonra aynı on Tribunus'u görmeyecekleri taahhütüyle, patricileri bu isteklerini kabul etmeye zorladılar. Harb sona erdiğinde, diğerlerinde olduğu gibi, bu sözde de durulmaz diye Tribunuslar'ın seçimi hemen yapıldı. İlk Pleb Tribunusluğu'nun kuruluşunun otuz altıncı yılında, her sınıftan[41] iki olmak üzere on Tribunus seçildi. Bundan böyle de bu şekilde seçilmeleri kabul edildi. Sonra toplanan ordu alınarak Minucius Sabinler'e karşı yola çıktı, fakat düşmanı bulamadı. Aequuslar'dan sonra Horatius, Corbio da himaye için bir garnizon

kurarak, Ortona'yı da ele geçirdikten sonra, Algidus Dağı'nda Aequuslar'la bir muharebe yaptı. Birçok insanı öldürdü. Düşmanı yalnız Algidus'tan değil, aynı zamanda Corbio ve Ortona'dan da sürdü. Horatius kurduğu garnizonun hiyaneti yüzünden Corbio'yu yıkıp yerle bir eder.

CAPUT 31

Sonra Marcus Valerius ve Spurius Verginius konsül yapıldı. Hem içde hem dışta durum sessiz ve sakindi. Fakat yağmurların aşırı derecede olmasından hububat ve özellikle buğday temininde bir kıtlık olmuştu. Aventinum tepesinin yerleşim alanı olarak kullanılmasına ilişkin bir kanun kabul edildi. Aynı Pleb Tribunuslar'ı geri getirildi. Ertesi sene Titus Romilius ve Gaius Veturius konsül seçildikten sonra, bütün konuşmalarında kanunun yürürlüğe girmesinde ısrar etmek için bir fırsat kazandılar. Eğer bu önlem, son beş sene zarfında dikkatle ele alınmış olduğundan, kendi iki senelik görevleri süresinde ihmal edilerek bırakılırsa, sayılarının boş yere artmasından utandıklarını söylediler. Tam karışıklık ve ayaklanma bu merkezdeyken, Aequuslar'ın Tusculum topraklarında olduğuna dair Tusculum'dan endişe verici ve üzücü bir haber geldi. Adamlar, bu milletin daha yenilerde kendilerine verdikleri hizmet karşısında, yardım göndermede geç kaldıklarından utanç duydular. Her iki konsül de bir ordu ile birlikte gönderildi. Düşmanı her zamanki yeri olan Algidus Dağı'nda bularak, burada muhharebeye giriştiler. Yedibinin üzerinde düşman askeri öldürüldü. Diğerleri de firar etmek zorunda kaldılar ve çok büyük miktarda ganimet elde edildi. Konsüller bu ganimeti, devlet hazinesinin fakirleşmesinden dolayı, sattılar. Yine de yapılan bu iş, ordunun karşısında konsüllerin gözden düşmelerine neden oldu ve aynı zamanda Plebler'in huzurunda konsüllerin itham edilerek mahkemeye çıkarılması için, Tribunuslar'a bir fırsat yaratmış oldu. Bunu takiben onların görevlerinden ayrılmaları

sağlanınca, Spurius Tarpeius ve Aulus Aternius konsül oldular. Romilius için bir Pleb Tribunus'u olan Gaius Calvius Cicero tarafından, Veturius için de Plebler'den bir aedil[42] olan Lucius Alienus tarafından mahkeme günü belirlendi. Patricilerin bu haksızlığa karşı öfkesine karşı, her ikisi de mahkum edildi. Romilius 10.000, Veturius da 15.000 bakır sikke para cezasına çarptırıldı. Fakat kendinden öncekilerinin uğradığı bu felaket yeni konsüllerin enerji ve faaliyetlerini azaltmadı. Hatta onların kendilerinin mahkum edilebileceğinin mümkün olduğu, fakat Plebler'in ve Tribunuslar'ın kanununun kabülünün mümkün olmadığı söylenir. Sonra Tribunuslar halkın önüne getirilerek canlılığını ve önemini yitirmiş kanundan vazgeçip onu atarak, patricilerle daha yumuşak bir şekilde müzakereye girişmeye başladılar. Patricilere artık bu münakaşa ve kavgalara bir son vermelerini söylerler. Eğer onların önerdiği Pleb kanunu patricilere uygun gelmediği için kabul edilmediyse, hem Plebler'den hem de patricilerden müşterek kanunlara şekil verecek kişilerin tayin edilmesine izin vermeliydiler. Bu seçilen kişiler her iki taraf için de faydalı ve avantajlı, aynı zamanda her iki tarafın da hürriyetini zedelemeyeceği ve eşitlik sağlayabileceği önerilerde bulunabilirdi[43]. Patriciler öneriyi reddetmediler ve katı davranmadılar. Fakat patricilerden olmadıkça hiçbir kimsenin bir kanun önerisinde bulunamayacağını ifade ettiler. Onlar kanunlar nedeniyle toplandıklarından ve bu kez öneride bulunanların hareket tarzları farklı ve daha yumuşak olduğundan, patriciler Atina'ya Postumius Albus, Aulus Manlius ve Publius Sulpicius Camerinus'dan kurulu bir komisyon gönderirler. Bu komisyona Solon'un meşhur kanunun bir kopyasını almasını ve diğer Grek devletlerinin kanunlarını, gelenek-göreneklerini ve siyasi kuruluşlarını tanımaları ve bunlar hakkında kendilerine bilgi vermelerini emrederler.

CAPUT 32

O yılın sessizlik ve sakinliğini dış kaynaklı herhangi bir harb bozmadı. Tribunuslar sessizliğin ve sükunetin devamlılığını sağladıklarında, Publius Curiatius ve Sextus Quinctius'un konsül seçildiği ertesi yıl, daha da sessiz ve huzur içinde geçti. Bu durum ilk olarak, yabancı kanunları incelemek üzere Atina'ya giden komisyon üyelerini beklemekten, ikinci olarak da insanlara olduğu kadar sürüler için de zararlı açlık ve salgın hastalık gibi iki büyük talihsizliğin aynı anda kapılarını çalmasından kaynaklanıyordu. Tarlalar içinde hiç kimse olmadan boş bırakıldı. Roma şehri ise ardı arkası kesilmez cenazelerle boş kaldı. Birçok tanınmış aileler yas tutmaktaydılar. Quirinus'un kahini Servius Cornelius ve kuşların ötüşünden ve hareketlerinden kehanette bulunan Augur Gaius Horatius Pulvillus öldü. Onun yerine Augurlar Plebler tarafından mahkümiyetinden dolayı daha istekli olan, Gaius Veturius'u seçtiler. Ölüm konsül Quinctilius'u ve dört Pleb Tribunusun'u aldı. Kayıpların sayısı ve çokluğu bu yılın oldukça sıkıntılı ve üzüntülü olmasına yol açtı. Fakat bu süre içinde Roma'nın düşmanları onu rahatsız etmedi ve huzuru bozmadı.

Sonraki konsüller Gaius Menenius ve Publius Sestius Capitolinus idi. Bu yıl zarfında da dışta herhangi bir harb olmadı. Fakat memleketin içinde karışıklıklar ve ayaklanmalar ortaya çıktı. Şimdi komisyon üyeleri Atina'dan kanunlarla dönüyorlardı. Bunun üzerine Tribunuslar, en nihayet bu kanunların bir kanunname şeklinde yazıya dökülmesinin bir başlangıcının yapılmasında daha da ısrarlı davrandılar. Hiç bir veto hakkı tanınmaksızın Decevirler'in[44] tayinine ve o yıl zarfında başka hiçbir devlet memurunun bulunmamasına karar aldılar. Pleblere devlet görevinde bir pay verilmesine karşın, yine de zaman zaman muhalefete düşüldüğü oluyordu. En sonunda Plebler Aventinum hakkındaki Icilia kanunu ve diğer kutsal kanunların[45] (dokunulmazlığı olan kanunların) feshedilemeyeceği hususunda patricilerle uzlaşarak onların dediklerine boyun eğdiler.

CAPUT 33

Roma'nın kuruluşunun üçyüz ikinci yılında, bir zamanlar krallardan konsüllere geçen yüksek yetki ve selâhiyetin konsüllerden decemvirlere geçmesiyle siyasi hayatın çehresi tekrar değişti. Uzun müddet yapılmadığından, böyle dikkate değer bir değişiklik olmamıştı. Zira bu memuriyetin çok süslü, çok sevimli başlangıcı bir inkişaf etme dizisine de yol açmış oldu. Fakat bunu takiben çok geçmeden bu memuriyet zor zamanlar geçirmeye ve düşecek gibi olmaya başladı. Konsüllerin yüksek yetki ve selâhiyetinin, aynı zamanda adının iki kişiye verilmesi geleneğine devam edildi. Seçilen Decemvirler Appius Claudius, Titus Genucius, Publius Sestius, Lucius Veturius, Gaius Iulius,Aulus Manlius, Publius Sulpicius, Publius Curiatius, Titus Romilius ve Spurius Postumius idi. O yıl konsül seçimi olduğundan Claudius ve Genucius'a, diğeriyle bir denge temin etmek maksadıyla, bir konsülün görevi verildi. Önceki yılın konsüllerinden biri olan, Sestus'a da görev arkadaşının isteğine karşı[46] senatoya bir önlem getirmiş olduğundan, diğer konsüllük görevi verildi. Sonra bunlara, yalnız bu kadar uzağa giden bir heyet olduklarından onları mükafatlandırmak için bu memuriyete hizmet edecek değil, fakat aynı zamanda yabancı kanunların bilgisinin bir yeni kanunnamede yazılı olarak toplanmasının faydalı olacağı görüşünde olan, Atina'ya giden üç elçi tahsis edildi ve bu elçilerle şereflendirildiler. Diğer dört kişi de sayıyı tamamladı. Geri kalanlar tarafından önerilen önlemlere az bir gayretle muhalefet edebilmeleri için en yeni yerlere bu görevleri yapacak yaşlı kişilerin seçilmiş olduğu söylenir. Plebler'in yararına bütün memuriyette yol gösteren, başkanlık eden kişi Appius idi. Ve böylece Appius, Plebler'e kaba davranan ve onlara eza-cefa yapan zalim kişiliğinden sıyrılarak yeni bir karaktere büründü. Halkın bir dostu olarak derhal herşeyi açığa çıkardı ve herkes tarafından sevilme ve gözde olmadan kendisi yorgun düşerek nefes alamaz duruma geldi[47]. Her on günde bir onlar halk mahkemesinin başkanlığını yapı-

yorlardı. Mahkemeye başkan olduğu o gün oniki fasces'e[48] sahip oldu. Onun dokuz görev arkadaşının herbirinin maiyetinde kendisine refakat eden bir lictor bulunuyordu. Bizzat kendileri arasında emsalsiz uyumu muhafaza ederlerken-bazen de zararlı ve faydalı olmayan bir ittifak içinde bulunarak olanca hakkaniyeti kullanarak diğerlerine muamele ettiler. Onların itidallerinin delili olarak tek bir örneğe dikkat etmek yeterli olabilir. Hiçbir veto hakkı olmadan onların bu göreve seçilmelerine karşın, patricilerden Publius Sestius'un evinde gömülü bir ceset bulundu. Bu durum toplantıdan önce meydana çıkarıldı. Adamın suçunun iğrenç olduğu olabildiğince açıktı. Decemvirlerden Gaius Iulius, Sestius'u mahkemeye çağırdı. Kanuni bir hakim olarak, onun aleyhine dava açarak halkın huzurunda suçunu meydana çıkardı. Kendi imtiyaz ve selâhiyetini kullanarak, halkın hürriyetini de buna ilave ederek onu decemvirliğin yetki ve selâhiyetlerinden bu memuriyetten uzaklaştırdı.

CAPUT 34

Mümkün olabildiğince katıksız olarak bir kehanetten çıkarılan bu ani hüküm, decemvirler tarafından en yüksek ve en alçak sınıfa adil bir tarzda ölçülüp biçilip taksim edilirken, decemvirler aynı zamanda kanunlara şekil vermek ve meydana getirmek işiyle de hararetle meşgul oluyorlardı. Decemvirler on levha diktiklerinde insanların ümit ve merakları en yüksek noktasına ulaşmıştı. Halkı bir toplantıya çağırarak, sonucun devlet için, kendileri için ve çocukları için iyi, güzel ve hayırlı olmasına dua edecek bir kişiyle gitmelerini ve tertiplenerek hazırlanan kanunları okumalarını emrettiler. Yüksek ve aşağı sınıftan herkesin eşit haklara sahip olmasının, on adamın yeteneklerine göre, kendilerinin önceden tahmin edebildiklerini söylediler. Fakat birçok kişinin düşünce ve yeteneğinde daha büyük fayda ve kazanç vardı. Onlar kendi zihinlerinde herbiri tek bir noktayı mütalaa etsin, sonra bunu arkadaşlarıyla mü-

zakere etsin. Birçok maddeler arasında neyin fazla, ifrada gidildiğini ve neyin eksik kaldığını son olarak herkesin ortasında tartışsınlar. Roma milleti ancak yalnız yürürlüğe girmiş değil, fakat aynı zamanda önerilmiş, tam bir oy birliğiyle düşünülmüş ve mütalaa edilmiş böyle kanunlara sahip olabilirdi. Herbiri ayrı bir bölümü inceleyen ve ifade eden adamların fikirlerinin ışığı altında, kanunların yeterli derecede değişikliğe uğrayarak düzeltilmesi ve daha iyi bir şekle sokulmasından sonra comitia centuriata toplandı ve On Levha Kanunları'nı kabul etti. Biri üzerine diğerinin bindiği bu kanunların büyük karışıklığında şimdi bile, On Levha Kanunları resmi ve özel bütün kanunların en önemli kaynağını teşkil etmektedir. Bundan sonra bütün Roma kanunlarının bir bütün (corpus) olarak toplandığını söylemek için, iki levhanın eksik olduğu ve bunların ilave edilmesi görüşünde birleşildi. Komite üyelerinin seçim günü yaklaştığından, bu boşluğu doldurma ümidi, halkı decemvirlerin tekrar seçilmesinde istekli kıldı. Bir temyiz alındığında decemvirler birini diğerine tercih ettiklerinden Plebler, kralın adından nefret ettikleri kadar çok, konsül adından da nefret etmelerinden başka, Tribunuslar'ın yardımlarını bile istemekten feragat ettiler[49].

CAPUT 35

Fakat decemvirlerin seçimi için meclisin yirmidört gün[50] süresinde açık kalması ilân edildiği zaman, müzakere ve tetkikler neticesinde büyük bir karışıklık ve hiddet patlak vermek üzereydi. Hiç şüphe etmiyorum ki, devletin başında bulunan mümtaz kişiler bile meydanı boş bırakırlarsa, bu büyük yetki ve selâhiyetin değersiz kişilerin ellerine geçeceğinden korkarak, birlikte hareket ettikleri Plebler'den bütün nüfuzlarını kullanarak karşı koydukları bir görev için, insanların oylarını vermelerini teşvik ettiler ve alçak gönüllükle ricada bulundular. Hayatının bu yaşında layık olduğu mevkii kaybetmek tehlike-

si ve bir zamanlar elinde tuttuğu görevlere tekrar devam etmek düşüncesi Appius Claudius'u rahatsız ederek harekete geçirdi. Onun decemvirler veya adaylar arasında sayılıp sayılmayacağını biri bilmeyebilirdi. Appius zaman zaman bir devlet memuriyetini yapan kişiden çok, onu araştıran ve isteyen bir kişi gibi hareket ediyordu. Appius asilleri yererek onlara iftira etti. Bütün en değersiz ve aşağı tabakadan adayları methetti. Duillius ve Icilius gibi daha önceki Tribunuslar'ın ortasına geçerek aceleyle Forum'a doğru ilerledi. Onların aracılığıyla bizzat kendisini Plebler'e göstererek beğendirdi. Hatta o zamana kadar olağanüstü bir şekilde kendisine hayran olan görev arkadaşına varıncaya kadar herkes ona yan gözle baktı ve ne yapmak istediğini merak ederek hayretler içinde kaldı. Durum hakkında kesin ve açık hiçbir şey olmadığı meydandaydı. Böyle mağrur bir adam hiçbir hususta kesinlikle hatırşinas ve nazik olamazdı. yeniden seçilmenin yollarını ararken, düşüncesizce acele ederek görevinden çekilerek bu kadar aşırı derecede kendini küçük düşüren alelade vatandaşlar arasına karışarak onlarla işbirliği yapan bir kimseye rastlamak mümkün değildir. Onların cüret ettiği tehlikeli işden daha ziyade Appius'un isteklerine karşı açıkca bir muhalefet görüldüğünden, bu durumun şiddet ve kesafetini biraz olsun azaltabilmek için, bir teveccüh ve müsamaha gösterisi içinde yapmak istediklerini gerçekleştirmeğe çalıştılar. Seçime başkanlık etmek üzere, tam bir oybirliği ile, en genç meslekdaşları olarak Appius'u tayin ettiler. Bu, Appius'un kendisinin seçilmiş olduğunu ilân edememesi için hazırlanmış bir hileydi. Bu hileye Pleb Tribunuslar'ından başka daha önce hiçbir kimse baş vurmamıştı. (Hatta daha kötü bir örnek dahi vardı). Fakat Appius, garip gelebilir, Comitia'yı toplayacağına gök tanrıları adına söz vererek, bu fırsat yüzünden bir engel yarattı. Appius, Capitolinus ve Cincinnatus adındaki iki Quinctius'un, aristokratlara ait davanın devamlı müdüfaacısı amcası Gaius Claudius'un ve aynı yüksek mertebedeki diğer vatandaşların mağlubiyeti hilesiyle(51) istediğini yerine getirmiş oldu. Mümtazlıkta ve fazilette bu adamlarla hiç

de eş olmayan decemvirlerin seçimini ilân etti. İyi vatandaşların tam bir oy birliğiyle kabul etmediği birşey olan, decemvirler arasında ilk olarak kendi adını ilân etti. Onlar daha önce Appius'un bunu yapmağa cesaret edemeyeceğine inanırlarken, şimdi herşey olup bitmişti. Appius'la birlikte Marcus Cornelius Maluginensis, Marcus Sergius, Lucius Minucius, Quintus Fabius Vibulanus, Quintus Poetelius, Titus Antonius Merenda, Caeso Duillus, Spurius Oppius Cornicen ve Manius Rabuleius seçildi[52].

CAPUT 36

Appius şimdi giymiş olduğu maskesini çıkardı ve o dakikadan itibaren onu harekete geçiren gerçek karakterine bürünerek yaşamaya başladı. Yeni görev arkadaşlarını da, daha göreve başlamadan önce, kendi tarzına göre şekillendirip kendisinin düşüncelerini benimsemesine ve aynen onun kişiliğine bürünmesine yardımcı oldu. Aralarında kendilerinden olan herhangi biri bulunmadan, onlar hergün toplantılar yaptılar. Bu toplantılar da gizli gizli benimsedikleri müstebit plan ve düşünceler yavaş yavaş meyvalarını vermeye başlıyordu. Şimdi onlar azamet ve mağrurluklarını gizlemek zorunda değillerdi. Onların yanlarına girebilmek oldukça güçtü ve kendileriyle konuşmak isteyenlere karşı sert ve haşin bir tavır takınıyorlardı. Bu şekilde decemvirler görevlerinin ananevi başlangıç tarihi olan Mayısın 15'ine[53] kadar meselelerle uğraşmalarını sürdürdüler. Ve böylece görevi üzerlerine aldıkları andan itibaren, korkunç bir tehditle idarelerini sürdürmeye başladılar. Daha önceki decemvirler, sadece birinin fasces'e sahip olması kuralına sadık kalmışlardı. Bu kraliyet amblemi sırayla herbirine gelecek şekilde birinden diğerine devredilmişti. Decemvirlerin de aniden herkes arasında oniki fasces taşıyan lictorlar refakatinde dolaştıkları görüldü. Forum'da yüzyirmi lictor toplandı. Decemvirlerin önünde sopalara sarılmış baltaları taşıdılar. Decem-

virler bu göreve, hiçbir veto etme hakkı tanınmadan[54] seçilmiş olduklarından, sopalar arasına bağlı baltayı çıkarmak için hiçbir sebep olmadığını izah ettiler. Onlar on kral görünümüne büründüler. Decemvirler adını alan bu on kişi yalnız en aşağı tabakadan gelen halka değil, aynı zamanda senatonun ileri gelen mümtaz kişilerine de korku ve dehşet kaynağı oldular. Decemvirlerin, herhangi biri ya senatoda ya da halkın önünde hürriyeti öven bir sözü ağzına aldıkları taktirde, bir bahane aradıkları ve bir kan dökme hareketine başvuracakları inancı, sadece diğerlerini korkutmak için derhal sopaların ve baltaların hazırlanacağı düşüncesi bu korkunun şiddetini bir kat daha arttırıyordu. Bundan başka veto etme hakkı elinden alınmış bulunan halkın da bir yardımı olamazdı. Daha ileriye giderek birinin diğerinin kararına muhalefet etmemesi hususunda hem fikir oldular. Halbuki kendilerinden önceki decemvirler görev arkadaşlarından birinin veto etmesi hakkına sahip olması için, kararlarının tekrar gözden geçirilerek düzeltilmesine müsaade etmişlerdi. Onların hak ve selâhiyetleri içinde bulunan belli meseleleri halka intikal ettirirlerdi. Kısa bir süre içinde herkes aynı derecede korkuya düşmüştü. Fakat yavaş yavaş onun bütün ağırlığı Plebler'in üzerine çökmeye başladı. Patriciler bu durumdan zarar görmediler. Daha aşağı tabakadan olan halk zalim ve keyfi bir tarzda idare edildi. İnsanların bütün sorunu, sahip oldukları hak onların elinde ve yetkilerinde olduğundan, nedenlerden değil, decemvirlerle oldu. Onlar mahrem olarak kararlarını hazırladılar ve Forum'da onlara bildirdiler. Eğer herhangi bir kimse başka bir decemvirden düzelmeye ve kusurunu tamir etmeye çalışırsa, birincinin kabul etmediği kararın hasretini çekerek ve buna nadim olarak çekilip gidecekti. Bundan başka şöyle bir söylenti çıkmıştı: Yeminli bir ifade ile temin edilmemesine rağmen, onlar yalnız şimdi haksızlık yaparak el birliğiyle çalışmakla kalmamış, fakat aynı zamanda aralarında yaptıkları gizli bir toplantıda Comitia'yı seçim için toplamayacaklarına dair yemin ederek bunu tasdik etmişlerdi. Decemvir-

liklerini devamlı kılarak, bir zamanlar ele geçirdikleri bütün yetki-selâhiyet ve kudrete böylece tekrar sahip olacaklardı.

CAPUT 37

Sonra Plebler patricilerin teveccühlerini araştırmağa başladılar. Devlet şimdi köleliğin kötü durumunu bir dereceye kadar azaltmışken, çok korktukları kölelikten kurtulmak için bir hürriyet havası, bir hürriyet esintisi yakalayabilirlerdi. Senatörlerin ileri gelenleri decemvirlere büyük kin duydular ve Pleb-ler'den de nefret ettiler. Yapılmakta olan şeyleri beğenmiyor ve tasdik etmiyorlardı. Hâlâ onların hak etmiş olduğuna inanmıyorlardı ve onları buna lâyık görmüyorlardı. Hürriyet uğruna haris bir acele içinde olan ve köle durumundaki bu kişilere yardım etmek için içlerinde hiçbir istek yoktu. Hatta Plebler sonunda iki konsül ve daha önceki işler için, şimdiki durumlarındaki nefretin bir hasrete dönüşebileceğini ve onların kendilerine yöneltilen haksızlıkların dahi arttırılabileceğini tercih ediyorlardı. Artık yılın büyük bir kısmı geçip gitmişti ve önceki yıl on levha ilave edildi. Bu kanunlar comitia centuriata'da çok geçmeden kabul edildiğinden, Decemvirleri devlet için lüzumlu yapacak herhangi bir iş de kalmamıştı. Halk, Comitia'nın konsüllerin seçimi için bildirdiği zamanı endişe ve merak içinde bekliyordu. İlgili oldukları tek birşey Plebler'i harekete geçiriyordu: Başka bir zamana bırakılarak ertelenen Tribunusluk yetki ve selâhiyetini (hürriyet siperini, hürriyet kalkanını), nasıl yeniden eski haline döndürebileceklerdi? Bu arada komite üyelerinden seçimin yapılacağına dair en ufak bir ima gelmiyordu. Daha önceki Tribunuslar'ın cemiyetinde ilkin Plebler'e kendilerini gösteren decemvirler, çünkü bu durum halka bir tavsiyename olarak düşünülmüştü, şimdi kendilerini genç patricilerin maiyetinde bulunan bir heyet gibi göstermeye başlamışlardı. Onların grupları tribunusluğa ait şeyleri tehdit ettiler ve onların mallarını yağmaladılar. Neye göz diktiklerinin hiç

önemi yoktu, çünkü başarı ve şansları onların daha kuvvetli olmasına zemin hazırladı. Şimdi onlar bir kimsenin şahsına saygı duymayı bile bıraktılar. Bazılarını sopalarla döğdüler, bazılarını da baltanın altına attılar. Zalimlikle istenen sonucu elde edemeyince, daha da ileri giderek başı kesilen kişinin malını mülkünü onu öldürene hediye ettiler. Bu gibi olaylarla mevcut decemvirlerin düzeni kokuşup elle tutulur hiçbir yanı kalmayınca, genç asiller yalnız yapılan haksızlar karşısında hiçbir direniş göstermemekle kalmadılar, fakat aynı zamanda kendilerinin aşırı serbestlik ve selahiyetlerini herkesin hürriyetine tercih ettiler.

CAPUT 38

Mayısın 15'i geldi. Hiçbir memurun seçilmesine ön ayak olmaksızın, decemvirler, ne yetki-selahiyet ve nüfuzlarını kazandıkları ruhu, ne de görevde bulundukları süre içinde ilan ettikleri işaret ve alametlerini hiç azaltmadan, şimdi halk arasında alelade vatandaşlar gibi boy göstermeye başladılar. Fakat bu durum hiç de yanlış anlaşılmayacak bir despotluktu. İnsanlar sonsuza dek hürriyetlerini kaybettiklerinden yakınıyor ve bunun için göz yaşı döküyorlardı. Fakat hürriyeti müdafaa etmede ne herhangi bir kimse harekete geçti, ne de bunu yapacak gibi göründü. Halk yalnız ruhunu kaybetmekle kalmadı, aynı zamanda hürriyetin bulunmadığı yüksek yetki ve selahiyetin kudret ve kuvvetine güçlükle katlanabilen komşuları tarafından hakir görülmeye başladılar[55]. Sabinler büyük bir askeri kuvvetle, her tarafı yakıp-yıkıp talan ederek Roma topraklarına bir akın yaptı. İnsanları ve hayvan sürülerini de kapsayan ganimetlerini de önlerine katıp götürerek, geniş bir alana yayılmış ordularını Eretum'a doğru geri çektiler. Roma'daki iç karışıklığın asker toplama işlemine mani olacağını ümit ederek, bir ordugâh kurdular. Yalnız gelen haberciler değil, aynı zamanda köylerden kaçarak Roma'da toplaşan köy halkı da kor-

ku ve dehşete düşmeye başladılar. Decemvirler yapılacak en iyi şeyin ne olduğu hususunda karşılıklı görüşmelere giriştiler. Bu güçlük zamanında bir tarafta patricilerin diğer tarafta pleblerin nefretinden ve onların arasındaki husumetten vazgeçtiler. Bundan başka talihleri onların karşısına başka bir tehlike çıkardı. Başka bir taraftan gelen Aequuslar Algidus'da ordugâh kurdular. Buradan da Tusculum topraklarını yağma ve istilaya giriştiler. Tusculum'dan gelen elçiler bu durumun haberini getirdiler ve korunmalarını temin için yalvardılar. Şimdi Roma aynı anda cereyan etmekte olan iki harb içinde bulunduğundan, bu nedenle duyulan korku ve tereddüt, decemvirleri senatoya danışmaya mecbur etti. Decemvirler kendilerinin beyenilmeyiş ve gözden düşmüş olmaları nedeniyle ne kadar büyük bir karışıklık hazırlandığından habersiz olduklarından, senatörlerin Curia'da toplanmalarını emrettiler. Tarlalarının tahrip edilerek virane haline gelmesi ve yakında vuku bulabilecek tehlikeler kendilerini tehdit ederek kapılarına kadar gelebilecekti. Decemvirler tam bir birlik teşkil ederek karşı koyuncaya ve diğerlerinin girişimlerini durdurmak için, gerçekten cesaretli bir ruha sahip bulunan bir kaç kişi üzerinde kendi hak ve selahiyetlerini şiddetli bir biçimde kullanana dek kendi mevki ve memuriyetlerini feshetmek için, yapılacak bir teşebbüse de yol açabilirdi. Forum'da, decemvirlerin senatörlerin Curia'da toplanmalarını emrettiğini ifade eden, tellalların[56] sesleri işitildi. Decemvirler uzun müddet senatoya danışma adetine riayet etmediklerinden bu şimdi bir yenilik gibi gelmişti. Bu kadar uzun bir aradan sonra, decemvirlerin unutulmuş bir adeti yeniden önemsemiş olmasının nelere mal olabilmeceğini merak eden pleblerin dikkatini çekmişti. Hür bir devlette adet olan herhangi birşey yapılmadığından, düşman ve harb insanların hoşgörüsünü yok etmişti. İnsanların hepsi, Forum'un her köşesine bir senatör bulmak için bakınıp duruyorlardı ve az bir ihtimal de olsa herhangi bir yerde birini tanımaya çalışıyorlardı. Sonra onların Curia'da etrafa göz gezdirmeleri sona erdi ve decemvirler Curia'da yalnız başlarına oturdular. Bu sırada decemvirler

kendi kararlarına umumi bir nefret yüzünden, senatörlerin toplantıyı yapmadıklarını açıkladılar. Halk tabakası hiçbir yetki ve selahiyete sahip olmadığından ve alelade vatandaşlar olduğundan, senatoyu toplantıya davet etmesinin bir girişiminden söz edildi. bu başlangıcın, hürriyetin yeniden canlanmasına doğru atılmış bir adım olduğu görüldü. Plebler senatoyla birleşebilse ve senatörler reddetse bile, oturumda hazır bulunmak üzere toplandıklarında, böylece plebler kendi tarafları yararına, mecburi olarak asker toplamayı kabul etmeyebilirlerdi. Pleblerin aralarındaki mırıldanmalar ve şikayetler böyleydi. Senatörlerden Forum'da sadece bir tanesi vardı. Roma'da birkaçı bulunuyordu. Bu durum üzerine kızgınlık ve gücenme ile onlar çiftliklerine çekilmişlerdi. Devlet işlerinden ellerini eteklerini çekerek, günlük basit işlerle uğraşmaya başladılar. Çünkü sadece decemvirlerin münasebetinden ve onların müstebit meseleleriyle bir grup teşkil etmekten kendilerini uzaklaştırdıklarında, hakarete uğramaktan ve küçük görülmekten kurtulabileceklerini hissetmişlerdi. Çağrıldıktan sonra görülmemeleri üzerine, onların evlerinin etrafına memurlar gönderildi. Bu memurlar, onların bu inatçılıklarının kasti olup olmadığını soruşturmak ve aynı zamanda para cezasına çarptırmak üzere iki nedenle gelmişlerdi. Onlar senatörlerin köyde olduğunu bildirdiler. Senatörlerin köyde olduğunu ve yetki selahiyetlerini reddettiklerini bildirmiş olsalardı, bu decemvirlerin daha çok hoşuna giderdi. Onların hepsinin çağrılmasını emrettiler ve ertesi gün senato toplantısının yapılacağını bildirdiler. Bu toplantı onların düşündüğünden çok daha kalabalık oldu. Bunun üzerine plebler, şimdi görevlerinden ayrılarak alelade vatandaş olan senatörler tarafından aydınlığa çıkarılan hürriyeti onların uğraştıkları kadar şiddetle koruyacaklarına ve haklı olarak yetki-selahiyet sahibi kişiler olarak kendilerine itaat edeceklerine dair teminatta bulunarak bu durumu bir sonuca bağladılar.

CAPUT 39

Fakat onların senatoya gelişlerindeki itaat, bizim anlattığımız gibi yüzlerindeki ve hallerindeki boyun eğmiş ifadeden çok daha fazla idi. Bu durum, Lucius Valerius Potitus'un, sonra Appius Claudius'un kendi teklifini önermesi ve senatörlerden önce kendi fikirlerinin sorulmasını istemesi, devletin kendisine konuşma müsaadesi vermesini talep etmesiyle yakından ilgilidir. Aynı zamanda decemvirler onun bu şekilde hareket etmesine mani olmaya çalışırlarken, kendisinin pleblerin tarafına geçeceğini bildirerek şiddetli bir karışıklığı başlatmış olmasının da payı büyüktür. Marcus Horatius Barbatus'un da onları on Tarquinius diye isimlendirmesiyle ve kralların sürülmesinde Valerius ve Horatius'ların önderlik etmiş bulunmasıyla ikaz etmesiyle, bu mücadeleye aynı ruhla girmiş olduğu söylenir[57]. Bu isimle Iuppiter'in çağrılması caiz olduğundan, insanların nefret ettiği bir isim olmadığını söyledi. Roma şehrinin kurucusu Romulus ve birbiri arkasından gelen krallar ve hatta dini merasimlerde kutsal bir ünvan olarak akıllarda kaldığını ifade etti[58]. İnsanların nefret ettiği günlerde kralın mağrurluk ve şiddetli hareketlere başvurmasından söz etti. Bir kralda veya bir kralın oğlunda bu gibi nitelikler sonra dayanılmaz bir hal alırsa, bütün vatandaşlar arasında onlara kim katlanabilirdi? İnsanların Curia'da aynı zamanda Curia dışında da konuşma hürriyetlerinin kısıtlanmaması için gözünüz onların üstünde olsun. Bir konuşma için onların senatoyu topladığından, kendisinin alelade bir vatandaş olması sebebiyle daha az selahiyetli olmasına aldırış bile etmeden sözlerine devam etti. Onlar istedikleri zaman, haksız bir yetki ve selahiyeti müdafaa etmedeki hırsdan ziyade, bir insanın kendi hürreyetini korumasında ne kadar daha büyük acı ve keder olduğunu tecrübelerine dayanarak öğrenebilirlerdi. Decemvirler kanunlar önermek üzere tayin edilmelerine karşın, devlete hiçbir kanun bırakmadıklarından kendileriyle olan harbden başka, Roma Milleti için daha önemli sayılabilecek herhangi bir harb varmış gibi, Sabin

harbi hakkında konuştular. Bunlar seçimleri, her yıl seçilen memuriyetleri, yeni valilerin birbiri arkasından gelerek değişmesini ortadan kaldırmışlardı. Zira ancak bir bu şekilde hürriyetin eşitliği sağlanabilirdi. Onlar alelade vatandaşlar olmalarına karşın, içinde balta bulunan sopaları[59] taşıyan liktorların refakatinde umumi yerlerde gözüküyorlar, bunun yanı sıra kralların yetki ve selahiyetlerine aynen sahip bulunuyorlar ve bunları bilfiil kullanıyorlardı. Kralların sürülmesini takiben orada patricilerin memurları bulunmaktaydı. Daha sonraları, pleblerin ayrılmalarından sonra, pleb memurları seçilmişti. Onların hangi partiden olduğunu sordu. Hangi meşhur partiden? Halkın aracılığıyla onlar ne yapmışlardı? Hangi aristokrat partiden geliyorlardı? Bir yıl zarfında hiçbir senato toplantısı yapmadıklarından, devletin genel refahını engellemek için, şimdi böyle idare edilmiyorlar mıydı? Diğer insanların korkularına bu kadar çok güvenmesinler. Şimdi insanların korktukları şeylerden, daha ağır ve üzüntü verici durumlara katlandıkları görüldü.

CAPUT 40

Horatius hatibane bir şekilde, decemvirlerin ya kızgınlık ve nefretle, ya da onu görmemezlikten gelerek ne kadar büyük bir kayıpta olduklarını ifade ederken, decemvirler muhtemel görünen neticeyi değiştiremediler. Fakat decemvir Appius'un amcası Gaius Claudius bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Claudius sitemden ziyade ricaya daha eğilimli görünerek, kendi meslekdaşlarıyla girmiş olduğu kötü sonuçlar doğuran muahededen ziyade doğduğu sosyal tabakayı hatırlamaları için, kendi erkek kardeşinin ve babasının ruhu adına ona yalvardı. Bunu devletin hatırına olmaktan ziyade, daha çok Appius'un hatırı için yaptı. Eğer onlar gönüllü olarak bir uzlaşma yapmak istemezlerse, gerçekte devlet decemvirlerin haklarına rağmen onu isteyebilirdi. Fakat bu büyük mücadeleden her zamanki

gibi büyük bir öfke ve nefret doğdu. Bunların ne netice vereceğini düşünmek bile onun tüylerini diken diken etti. Onların sözünü açtıkları konunun müzakere edilmesine decemvirler mani olmak istemelerine rağmen, Claudius'un sözünü kesmeye utanıyorlardı. Çünkü bu sırada Claudius bu nedenle senatonun hiçbir karar almaması ve fiili bir çalışma yapmaması teklifiyle, konuşmasını bir neticeye bağlamıştı. Claudius'un decemvirleri alelade bir vatandaş olarak kabul etme düşüncesini herkes benimsemişti. Konsül rütbesinde birçok kimse müzakerede bulunmaya gerek duymadan onları tasvip ettiklerini belirttiler. Görünüşte daha sert, fakat gerçekte daha az şiddetli başka bir hareket, toplanmaları ve bir interrex ilan etmeleri maksadıyla patricilere yöneltildi. Zira onların beyan etmiş oldukları önlemi kabul ederek, senatoya başkanlık edenlerin memur olduğunu ifade ettiler. Halbuki onlar senatoya herhangi bir karar almaya karşı olmasını tavsiye eden Claudius tarafından alelade bir vatandaş gibi azarlanmışlardı. Önceki konsüller arasında kasten en son konuşmacı olarak ayrılmış bulunan, decemvir Marcus Cornelius'un erkek kardeşi Lucius Cornelius Maluginensis, harb hakkında yalandan bir endişe ve korku duyarak kardeşini ve kardeşinin meslekdaşlarını müdafaa ettiğinden, decemvirler şimdilik önemini kaybetmişti. Bu göreve bir seçim arayanlarca ya öylesine, ya da en azından bilhassa decemvirlerin hücuma uğramasında hangi kaderin öncülük ettiğine ve bunun neden mukadder göründüğüne kendisinin de hayret ettiğini ifade etti. Devletin boş ve sakin bulunduğu birçok aylar süresince işlerin başında muntazam ve usulüne uygun memurlar olup olmadığına dair hiç kimsenin neden soru sormadığına ve şimdi düşman nerdeyse kapılarına dayanmış olduğundan, niçin insanların siyasi nifak tohumları ekmekle uğraştığına şaşırdığını belirtti. Çünkü onlar karışıklıkta ne olup bittiğini anlamanın daha güç olacağını düşünüyorlardı. Geri kalanına gelince, böyle önemli bir meselenin bütün önceden verilen hükmünün bertaraf edilmesi, insanların çok fazla ilgisini çektiğinden hakikate uygun değil miydi? Bu nedenle Corneli-

us Maluginensis, decemvirlerin Mayısın 15'inden önce görevlerinin sona ermesi için Valerius ve Horatius tarafından getirilen dava ile yakından ilgili olarak, kendilerinin ilk olarak harbi önlemeğe karar vermelerini ve devlette sükuneti yeniden kurmayı ve sonra da senato için bir karar verilmesini önerdi. Decemvirlerin seçimi için, komite üyelerini dikkate alan Appius Claudius'un -kendisi de onlardan biri olarak- decemvirlerin bir yıl için mi, yoksa mevcut bulunmayan kanunlar çıkarılıncaya kadar mı seçildikleri hakkında açıklama yapabilmesi gerektiğinden, derhal kafasını toplayarak eski olayları yeniden hatırlamasını teklif etti[60]. Cornelius Maluginensis şu an için harbden başka hiçbir şeye dikkat sarfedilmemesi ve önem verilmemesi gerektiğini düşündü. Eğer dolaşan şayianın asılsız olduğunu anlarlarsa ve eğer onlar sadece habercilerin değil, fakat aynı zamanda Tusculum elçilerinin de aslı esası olmayan boş hikayeleri getirmiş olduklarını varsayarlarsa, Cornelius Maluginensis kendilerinin, tetkik etmek ve daha güvenilir bilgilerle geri dönmek üzere gözcülerin gönderilmesi gerektiğini ileri sürdü. Hem habercilerin hem elçilerin sözlerinin güvenilir olduğunu anladıkları taktirde, hiç zaman kaybetmeden en kısa zamanda asker toplama işlemine başlayarak bir ordu teşkil etmeliydiler. Aynı zamanda decemvirler, diğer işler için öncelik hakkı verilmeden, her birisi için kendilerinin uygun görüp yerleştirileceği biçimde ordulara sevkedilmeliydi.

CAPUT 41

Valerius ve Horatius ikinci kez ve bu kez çok daha hiddet göstererek harekete geçtiklerinden, genç senatörler bu hareketi bir ihtilafla önlemek üzere idiler. Valerius ve Horatius kendilerine devlet hakkında konuşma müsaadesinin verilmesini talep ettiler. Eğer bir fesatçı gürühu tarafından senatoda konuşmaları engellenirse halkın önünde nutuk atacaklarını söylediler. Zira ne senatoda ne de bir mecliste halktan gelen kişilerin kendile-

rine mani olamayacaklarını, ne de kendilerinin fasces gibi hayali, aslı esası olmayan uydurma birtakım yetki ve selahiyet alametleri taşımayacaklarını ifade ettiler. Bunun üzerine Appius onların bu şiddet hareketine aynı cüretle karşılık vermedikçe, kendi yetki ve selahiyetinin elinden gideceğinin yakında olduğunu düşünerek, "O daha iyi olmayacak" diye bağırdı. "Bu konuda münakaşa etmek için ağzınızdan tek bir söz dahi çıkmasın!" Valerius kendisinin alelade bir vatandaş olarak sessiz kalmayacağını iddia ettiğinden, Appius onu tevkif etmek üzere bir liktor gönderilmesini emretti. Valerius Curia'nın eşiğinden vatandaşlara yalvarıyordu. Bu sırada Lucius Cornelius silahlarını atıp Appius'a sarılarak, diğer adamla ilgileniyormuş gibi bir tavır takınarak[61], kavgayı durdurdu. Lucius Cornelius'un araya girerek müdahale etmesi sonunda, Valerius'a istediğini söyleme müsaadesi verildi. Fakat hürriyet konuşmadan ve nutuk atmadan daha öteye gidemedi. Decemvirler planlarını iyi yaptılar. Tribunusların yetki ve selahiyetinin nefretini üzerlerinden atamayan eski konsüller ve daha yaşlı senatörler bile pleblerin, konsüllerin zamanındaki otoriteden çok daha sert bir biçimde otoriteye maruz kalarak, şimdi eski durumlarının hasretini çekerek pişman olduklarını düşünüyorlardı. Aynı zamanda bu sabık konsüller ve daha yaşlı senatörler onlara karşı duyulan nefret yüzünden başka bir pleb tehlikesinin doğmasına izin verilmeden, decemvirlerin bir müddet sonra görevlerinden gönüllü olarak ayrılmalarını tercih ediyorlardı. Halkın sesi, bağırması olmaksızın, yumuşak önlemlerle yine konsüllerin bulunduğu hükümet şekline dönülürse, onlar ya harbin müdahalesi ya da konsüllerin yetki ve selahiyetinde itidalli davranmaya çalışmasıyla, pleblere Tribunusları unutturmaya muvaffak olabilirlerdi.

Senatörler sessizlik içinde asker toplamanın ilan edilmesine izin verdiler. Decemvirlerin temyiz etme yetkisi olmadığından, gençler adlarını söylediler. Lejyonlar kayıt edilerek tutanaklara yazılınca, decemvirler kendi aralarında kimin harbe gitme-

si ve kimin ordulara kumanda etmesi gerektiğini kararlaştırıyorlardı. Decemvirler adı verilen on kişi arasında Quintus Fabius ve Appius Claudius başkandı. Vatanlarındaki harbin dışarda yapılan harpten daha önemli göründüğü bir gerçekti. Romadaki karışıklıkları bastırmak için, düşündükleri gibi, Appius'un şiddeti çok daha uygundu. Fabius ise fiili olarak kötü olmaktan ziyade, değişmez manevi fikir doğruluğu göstermeden yoksun bir karaktere sahipti. Çünkü bir zamanlar sivil hayatta ve askerlik işlerinde oldukça üstün olan bu adam, decemvirlerin etkisiyle ve bizzat kendisine benzemesinden çok, kendisinin Appius'a benzemesini tercih eden meslekdaşlarının vasıtasıyla oldukça büyük bir değişiklik göstermişti. Fabius'a Sabin ülkesindeki harb görev olarak verildi. Fabius'un yanına görev arkadaşı olarak, Manius Rabuleius ve Quintus Poetelius verildi.

Marcus Cornelius ise Lucius Minucius, Titus Antonius, Caeso Duillius ve Marcus Sergius ile birlikte Algidus Dağı'na gönderildi. Roma'yı korumak ve beklemekte Appius Claudius'a yardımcı olmak üzere Spurius Oppius'u tayin ettiler. Bütün bu kişilere decemvirlerle eşit düzeyde yetki ve selahiyet verdiler.

CAPUT 42

Devletin işi yurt içinde olduğundan harb meydanında da daha iyi gitmiyordu. Vatandaşları bunlardan bıktırmak ve nefret ettirmek sadece komutanların hatası idi. Kabahatin geri kalanı askerlere aitti. Çünkü onlar, decemvirlerin kumandası ve nezaretleri altında hiçbir şey muvaffakiyete ulaşamadığından, kendilerinin şerefsizliğe düşmesine ve decemvirlerin kumanda etmesine yenik düşmelerine göz yummak zorunda kaldılar. Romalıların orduları hem Eretum yakınlarında Sabinler tarafından, hem de Algidus Dağı'nda Aequuslar tarafından bozguna uğratılmıştı. Onlar gecenin sessizliğinden yararlanarak Eretum'dan kaçmağı başardılar ve Roma şehri yakınlarında, Fide-

nae ve Cıustumeria arasında, yüksek bir mevkide kendilerine tahkimat yaptılar. Düşman onları takip ettiğinden, hiçbir yerde açık arazide döğüşmeğe cesaret edemediler. Bunun yerine cesurluk göstererek silahlarını kullanarak değil, fakat bulundukları mevkinin avantajlı durumu ve siperleri sayesinde kendilerini müdafaa etmeği daha uygun buldular. Algidus'da uğranılan hezimet daha kötüydü ve daha kötü bir katliama maruz kalındı. Hatta ordugâhlarını dahi kaybettiler ve bütün araç-gereçleri soyuldu. Askerler misafirperverliklerinin merhameti ve sadakatları hakkında yanılgıya düşmedikleri Tuscumlular'ın ülkesine kaçtılar. Bu üzücü ve telaşa düşürücü haberler Roma'ya gelince, patriciler decemvirlere karşı duydukları nefreti bir tarafa bırakarak, Roma'ya nöbetçiler konmasına karar verdiler. Silah taşıyabilecek herkesin surlarda bekçilik etmesini ve kapıların önünde bir ileri karakol görevini sürdürmelerini emrettiler. Silahlarla askeri araç-gereçlerin Tusculum'a gönderilmesini ve decemvirlerin Tusculum kalesinden aşağı inerek askerlerini ordugâhta toplamalarını ilan ettiler. Aynı zamanda diğer ordugâhın Fidenae'dan Sabin ülkesine nakledilmesi gerektiğini bildirdiler. Böylece tecavüzi bir harb durumu alarak, Roma'yı kuşatmak planından düşmanı vazgeçirerek korkutabilirlerdi.

CAPUT 43

Düşmanın halihazırda neden olduğu felakete, decemvirler biri harb meydanında birisi de kendi memleketlerinde, iki utanç verici suç ilave ettiler. Lucius Siccius[62] Sabin seferinde hizmet görüyordu. Decemvirlere karşı duyulan nefretten yararlanarak, aşağı tabakadan askerlerle, tirubunusları seçmek ve ordudan ayrılmaları hususunda, gizli konuşmalar yapmakla onlara telkinde bulunabilirdi. Bu nedenle ordugâh kurmak için bir mevki bulmak üzere kumandanları gönderdi. Onunla birlikte sefere gönderilen askerlere uygun bir yer bulduklarında onun üze-

rine hücum etmeleri ve öldürmeleri talimatı verilir. İntikam alamadan öldü. Çünkü onun sağına soluna yumruklar savururken etrafını birçok gözü dönmüş katiller sarmıştı. Çok kuvvetli olduğundan ve etrafının kuşatılmış olmasına karşın, diğerinin kuvvetine eşit bir cesaretle kendisini müdafaa etti. Onların ordugâhta pusuya düşürüldüğü ve Siccius'un, olağanüstü mücadelesine rağmen yanında bulunan askerlerle birlikte telef olduğu haberlerini geri kalanlar ordugâhta duyurdular. İlkin onların haberlerine inanıldı. Sonra decemvirlerin müsaadesiyle ölüyü gömmek üzere bir cohors gönderildi. Orada yağmaya maruz kalmış hiçbir ceset bulamayarak ve Siccius'un ona dönük bütün cesetlerle birlikte ortada silahlarını bırakıp teslim olmuş bir şekilde yattığını görerek, düşman ne bir ölü ne de geri çekilme izi bırakmadığından, cesedi geri getirdiler ve Siccius'un kesinlikle kendi adamları tarafından öldürülmüş olduğunu ilan ettiler. Ordugâhtakiler haksızlığa karşı öfke ve kızgınlıktan ateş püskürüyorlardı. Siccius'un ölüsünün vakit geçirmeden Roma'ya getirilmesine karar verildi. Fakat decemvirler hükümet hesabına askeri bir törenle Siccius'u toprağa vermek için acele ettiler. Askerler onun cenaze merasiminde büyük keder ve üzüntü duydular. Bu nedenle decemvirler aleyhinde son derece kötü söylentiler bir rüzgâr hızıyla her tarafa yayıldı.

CAPUT 44

Bu onur kırıcı hareketi bir diğeri takip etti. Bu hareket, Tarquiniuslar'ın tacını tahtını bırakıp Roma'dan sürülmelerine neden olan, Lucretia'nın namusunun lekelenmesi ve böyle ağır bir yarayı taşıyamayan genç kadının canına kıymasından hiç de daha az dehşet uyandırıcı değildi. Böylece decemvirlerin başına kralların başına gelen aynı sonuç gelmekle kalmadı, fakat aynı zamanda aynı neden onların yetki ve selahiyetlerini de yok edip götürdü. Appius Claudius pleblerden bir genç kızın

namusunu lekelemek üzereyken yakalandı. Kızın babası Lucius Verginius vatanında ve orduda örnek bir insandı. Algidus'da yüzbaşı rütbesiyle devletine hizmet vermekteydi. Karısı aynı prensiblere bağlı kalınarak yetiştirilmişti ve çocuklarına da örnek olmaya çalışıyorlardı. Lucius Verginius kızını, pleblerin davasında cesaretini ispat etmiş atak bir kimse olan, bir önceki tribunus Lucius Icilius'la nişanlamıştı. Kızı, olağanüstü güzellikte yeni yetişmekte bir genç kızdı. Onun aşkıyla çılgına dönen Appius, para ve vaadlerle kızı baştan çıkarmaya teşebbüs etti. Onun iffetini herşeye karşı dayanıklı bularak, zalim bir yola ve kötü bir şiddete baş vurmaya karar verdi. Appius, yardımcısı Marcus Claudius'u kızın kendi kölesi olduğunu iddia etmeye memur etti. Aynı zamanda onun hürriyetini isteyenlerin bu isteklerinin kabul edilmediğini bildirmesini söylemişti. Böylece kızın babasının yokluğunda, haksızlık için bir fırsat kazanacağını düşünmüştü. Verginia Forum'a girerken -çünkü orada kulübelerde ilkokullar vardı- decemvirlerin başkanı arzuyla yanan ellerini kızın üzerine koydu ve onun kendi kölesinin kızı, aynı zamanda kızın kendisinin de köle olduğunu ifade ederek, peşinden gelmesini söyledi. Eğer bunu yapmakta tereddüt ederse, zor kullanarak sürükleye sürükleye götüreceğini bildirerek tehdit etti. Korkudan genç kızın sanki dili tutuldu. Fakat onun dadısının Quirites'den yardım dileyen çığlıkları onların etrafında derhal bir kalabalık oluşmasına neden oldu. Babası Verginius'un ve nişanlısı Icilius'un isimleri herkes tarafından biliniyordu ve ünlüydü. Onların tanıdık olması ve haklarında iyi şeyler bilinmesi hatırı için kıza yardım edilmesine müsaade edildi. Kalabalık bu teşebbüsün utanmazlığından oldukça etkilendi. Talip halkın heyecanlanmasını gerektiren herhangi birşey olmadığını söyleyerek itiraz ettiğinden, kız şimdilik şiddetten kurtulmuştu. Kendisinin şiddet kullanarak değil, kanunen hareket ettiğini ifade ediyordu. Sonra kızı mahkemeye çağırdı. Kıza yanındakiler tarafından onun takip etmesi tavsiye edildi. Onlar Appius'un tribunusunun huzuruna gittiler. Yanında planı kuran başka hiç kimse bulunmadığından, davacı karar ver-

mede bir aile komedisi rolü oynayarak birtakım şeyler uydurdu. Marcus'un söylediğine göre, kız kendi evinde dünyaya gelmişti. Buradan gizlice Verginius'un evine taşınmıştı ve hile ile kendisinin olduğunu kabul ettirmişti. Söylediklerinin iyi bir deliline sahipti ve Verginius'un bu kararının kendisininkinden çok daha haksız olduğunu ispat edebilirdi. Bu sırada hizmetçi kızın efendisini takip etmesi münasipti. Kızın arkadaşları Verginius'un devlete karşı görevi nedeniyle şu anda bulunmadığını söylediler. Eğer o durumu bildirirse, Verginius iki gün içinde burada bulunabilirdi. Bir kimsenin vatanından uzaktayken kendi çocuğuyla ilgili bir davaya karıştırılması adalete sığacak bir davranış sayılmazdı. Bu nedenle kızın babası gelinceye kadar, Appius'un davayı açık tutmasını ve sonuçlandırmamasını talep etiler. Kanun mucibince o, kızın korunmasının atalarına[63] ihsan edilmesini ve onun hürriyetine karar verilmeden önce, yeni yetişen bir genç kızın şerefinin zedelenmesine tahammül edemeyeceğini ifade ederek bu şekilde hareket edilmesini önermişti.

CAPUT 45

Appius, Verginius'un arkadaşlarının kendi davaları için bir vesile yaptığı kanundan bile, hürriyeti ne kadar çok tercih ettiğini ve bu uğurda çalıştığını açıkça ifade eden bir giriş yaparak söze başladı. Fakat kanun, ancak ne davalar ne de fertler çeşit çeşit olmadığı taktirde, hürriyeti güvenilir ve kuvvetli bir biçimde koruyabilirdi. Zira hür olduklarını iddia eden diğerlerinin davası olduğu taktirde, herhangi biri kanuna uygun hareket ederse, dava konusu olan istek kanuni olabilirdi: Dava konusu olan şahıs babasının vesayeti altında ise, onu mülkiyeti altında bulunduracak hiçbir efendisinin olması söz konusu değildi. Bu nedenle Appius kızın babasının çağırılması gerektiğini ilan etti. Bu sırada kızın üzerinde hak iddia eden kişi yalnız kendi hakkından vazgeçmekle kalmayacak, fakat aynı zaman-

da çağırılan babası gelinceye kadar kızın korunabilmesini temin için, mesuliyet ve garantisini de üzerine alacaktı[64].

Onların hoşnutsuzluğunu ifade eden birçok mırıldanışlar ve homurdanmalar olmasına karşın, bu kararın adaletsizliğine karşın gelecek ve bunu protesto etmeğe cesaret edecek tek bir kimse yoktu. Kızın büyük amcası[65] ve nişanlısı Icilius olayın cereyan etmekte olduğu yere geldiler. Kalabalık, Icilius'un olay yerine gelmesiyle özellikle Appius'a karşı koymada etkili olabileceğine inandığından, bir karışıklık ve ayaklanmaya yol açılacağı sırada, Lictor dava hakkında karara varılmış olduğunu açıkladı. Tam Icilius bu kararı protesto ederken, bir taraftan ona güvenmeye başladı. Hatta bu kadar cüretli bir haksızlıktan dolayı böyle sakin ve yumuşak bir karakter de alevlenerek öfkenin doruğuna çıkartılabilirdi. "Kendini benden kurtarmak için kılıncını kullanmalısın Appius" diye bağırdı. "Gizli kalmasını arzu ettiği şeyi sessizlikle devam ettirmen için önce beni saf dışı etmen gerekecek. Bu genç kız benimle evlenecek ve karımın sade, temiz ve güzel bir gelin olmasını istiyorum. Bu nedenle lictorlar da dahil olmak üzere bütün meslekdaşlarını toplanmak üzere buraya çağır: Onlara sopaları ve baltaları hazırlamalarını emret: Icilius'un karısının geceyi babasının evinin dışında geçirmeyeceğine dair söz ver. Hayır! Eğer Roma pleblerinden tribunusların yardımlarını ve veto etme hakkı gibi, hürriyetin müdafaası için iki kale görevini gören hakları ellerinden alırsan, çocuklarımız ve karılarımız üzerinde hüküm sürdüğün şehvetli saltanatın bizler tarafından asla kabul edilmeyecektir. Arkamıza ve ensemize intikam ve öfkeni kus: Hiç olmazsa namusumuz güven altına alınsın. Eğer namusumuz da herhangi bir tecavüze uğrarsa, gelini koruması için buraya mevcut Quirites'i çağıracağım. Verginius tek kızının korunması için askerlerden yardım dileyecek ve bizim hepimiz tanrıların ve insanların güveni ve korunması için dua edeceğiz. Sen de asla kanımızı akıtıp ölümüzü çiğnemeden, kararını bir kez daha tekrar edemeyeceksin. Appius sana ciddi olarak nereye varmak iste-

diğini soruyorum. Bırak Verginius gelince kızı hakkında ne yapmak gerektiğine kendi karar versin. Fakat Verginius ancak bu adamın iddiasını kabul eder ve kızı için bir koca aramaya başlarsa, ruh huzuruna kavuşur ve sakinleşir. Bana gelince sadakatsizlik etmeden gelinimin müdafaasında, çok geçmeden ölmüş olacağım."

CAPUT 46

Kalabalık şiddetli bir şekilde sarsıldı ve bir çarpışmanın hemen kopacağı açıkça belli oluyordu. Liktorlar Icilius'un etrafını kuşattılar; Fakat bununla beraber Appius, Verginia'yı Icilius'un müdafaa edemeyeceğini, fakat şimdi bile tribunusluğun ruhuna soluk aldıran ve ruhunu teneffüs eden, kavgacı arkadaşının kılıncını kınından çıkarmak için bir fırsat kolladığını beyan ettiğinden, liktorlar Icilius'u tevkif etmekten daha öteye gidemediler. Appius, Icilius'a o gün nedeniyle hiçbir mazeret tanımayabilirdi. Icilius, Verginius'un yokluğuna, kızın babasının adına ve hürriyete karşı kendi kayıtsızlığının ve ahlaksızlığının şimdilik itirafının yapılmamış olduğunu bilmeliydi. O ne o gün verilen kararı ağzına alabilir, ne de bir hüküm yürütebilirdi. Ancak Marcus Claudius'un hakkından vazgeçmesini dileyebilirdi ve bunu takiben kızın ertesi güne kadar kalmasına katlanabilirdi. Çünkü ertesi gün kızın babası meydana çıkarsa diye, Icilius'a ve Icilius gibi diğerlerine, ne kendi kanununu teklif edenin yardım etmede başarısız olduklarının, ne de decemvirlerin kuvvetten yoksun olduklarının haberini önceden verdi. Her ne olursa olsun kesinlikle ayaklanmanın ele başlarını zaptetmek için meslekdaşlarının liktorlarını toplanmaya çağırmayacaktı. Fakat kendisi kendi liktorlarıyla kalacaktı.

Hatanın tamir edilmesi için zaman bırakıldıktan sonra, kızın yardımcıları ayrı bir tarafta toplanarak, ilk olarak herkesden önce Icilius'un erkek kardeşinin ve hareketli, tuttuğunu koparan bir genç olan Numitorius'un oğlunun doğruca Roma şeh-

rinin kapısına ilerlemesine ve hepsinin de ellerinden geldiğince acele ederek Verginius'u çağırmak üzere ordugâha gitmesine karar verdiler. Çünkü şu anda kızın güvenliği koruyucusunun elindeydi ve ona bağlıydı. Onlar emri alır almaz anında yola çıktılar ve dört nala at sürerek haberi kızın babasına götürdüler. Kızın talibi Icilius'u kızın garantisini temin edecek kefaletten sorumlu tutarak yakalayınca ve Icilius bunu önceden dikkate aldığını söyleyince (zaman harcamak için en iyi şekilde hareket etmesine karşın, ordugâha gönderilen haberciler yola çıkmaya başlamışlardı.), her tarafta halk ellerini kaldırmaya başladı ve onların herbiri Icilius için kefil olmaya ve teminat vermeye hazır olduklarına dair işaret veriyorlardı. Icilius göz yaşları içinde şöyle söyledi: "Size çok teşekkür ederim; Sizin yardımlarınız ve hizmetleriniz yarın işime yarayacak; ben şimdi yeterli teminata sahip bulunuyorum." Böylece Verginia erkek akrabalarının kefaletiyle emniyet altına alınmış oldu. Appius sadece bu olay nedeniyle oturmuş olduğu görünmesin diye biraz bekleyerek, -bununla ilgili insanların dikkatini çeken bütün diğer meseleler unutulduğundan- ona müracaat edip yardımını isteyen hiç kimse ortaya çıkmadıktan sonra, evine döndü. Ordugâhta bulunan arkadaşlarına, Verginius'a geri dönmesi için müsaade etmeyeceklerini ve hatta onu mahpus olarak tutacaklarını yazdı. Onun bu esaslı kararı olması gereğinden çok geç alınmıştı. Verginius şimdiden zaten onu terketmişti ve gecenin ilk saatlerinde yola çıkmıştı. Sabahın erken saatlerine kadar Appius'un onu tutuklama kararı aldığını bildiren mektup onların ellerine geçmediğinden hiçbir işe yaramadı.

CAPUT 47

Fakat Roma'da, vatandaşlar Forum'da günün ilk ışıkları doğarken ümitle bekledikleri sırada, kirli ve pis elbiseler içinde ve yanında utanç verici bir tarzda giyinmiş kızı ile kızının maiyetinde çok sayıda evli kadınlar olduğu halde, büyük bir ta-

raftar kütlesiyle birlikte Verginius pazar yerine geldi.

Sonra Verginius etrafta dolaşmaya ve halkı tetkik etmeye başladı. Onların teveccühlerini kazanarak sadece yardımlarını istemekle kalmadı, fakat aynı zamanda hergün harb safında çocuklarını ve karılarını müdafaa etmek üzere hazır bulunduğunu söyleyerek, bunun kendi gördüğü hizmetlerden dolayı ödenmesi gerekli bir borç olduğunu iddia etti. Ondan daha güç işlerin üstesinden gelen ve daha cesaretli işler gören kimseyi hatırlayamazlardı. Eğer şehrin güvenliğinin, dehşet uyandıran bu haysiyet kırıcı ve namusa göz dikici hareketlerle, bundan daha kötüsü çocuklarımızin bunun arkasından gelebilecek şehrin zaptedilme olayına katlanmak zorunda kalmasıyla, düştüğü tehlikeden kurtulmasında ve eski halini kazanmasında ne faydalı olabilir? Bir çeşit genel ricada bulunuyormuş gibi, bu şekilde müdafaada bulunduktan sonra, halkın arasında dolaşmaya başladı. Buna benzer yalvarış ve ricalar da Icilius tarafından ifade ediliyordu. Fakat yanlarında bulunan kadınlar, sessizce gözyaşı dökerlerken, tek bir söz dahi etmeden daha çok tahrik ediliyorlardı. Bütün bu şeylerin karşısında Appius'un kalbi daha sertleşti. Aşk yüzünden düştüğü durumdan daha çok, deliliğin şiddeti ve kötülüğü kendisini yönlendiriyordu. Bu nedenle kürsüye çıktı. Davacı bir önceki günün tarafgirliğinden yararlanarak, kendi haklarının olanak tanıdığı nispette şikayeti hakkında birkaç söz söylerken, o istediğini ifade etmeden ve Verginius'a cevap verme fırsatı verilmeden, Appius onun konuşmasını kesti. Bazı eski kayıtlarda, kendi planına yarayan bu konuşmanın gerçekten belki ifade edildiği düşünülür. Fakat bunun akla yakın olabileceğine hiçbir yerde rastlamadığımdan, kararın büyük kötülüğü karşısında, Appius'un Verginia'yı kendi kölesi olduğunu iddia eden Marcus Claudius'a vermek kararında olduğu, hepimizin kabul ettiği gerçeği bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermenin benim görevim olduğu görülüyor. İlkin herkes olayın bu denli haysiyet kırıcı ve nefret uyandırıcı bir ilerleme göstermesine, korku ve dehşetle karışık bir şaş-

kınlıkla bakıyordu ve sanki donmuş gibi yerlerinden kıpırdamıyorlardı. Sessizlik orada bir müddet daha hüküm sürdü. Sonra, Marcus Claudius kızı yakalamak üzere kadınların bulunduğu kalabalığa doğru gidince ve kadınlar tarafından feryatlar-figanlar ve göz yaşları arasında karşılandığından, Verginius, Appius'a yumruğunu sallayarak bağırdı. "Appius, kızımın nişanladığım kişi sen değil, Icilius'dur. Onu bu şerefsizlik için değil, bu evlilik için yetiştirmiş bulunuyorum. Adamlarınız tarladaki vahşi hayvan sürülerini ve kendi şehvetlerinden doğan karmakırışık bir zevk alemi ormanını taklit etmiyorlar mı? Ya da bu halkın böyle şeyler yapmasını, böyle davranmasını hoş görmeği mi düşünüyor sunuz bilmiyorum: Silahlı kişilerin buna tahammül edebileceklerine katiyetle inanmıyorum."

Gençkızın talibi, bir habercinin müjdesiyle sessizliğin bozulduğu sırada, kadınların meydana getirdiği çember ve kızın etrafını saran taraftarları vasıtasıyla geri çekilmek mecburiyetinde kaldı.

CAPUT 48

Aşk ateşiyle çılgına dönen decemvir, sadece önceki gün Roma halkının şahitliğiyle ispat ettiği Icilius tarafından sarfedilen yolsuz, fesat maksadıyla söylenmiş sözlerden ve Verginius'un şiddetinden değil, fakat aynı zamanda karışıklık ve ayaklanmayı daha da arttırmak için bütün gece boyunca şehirde toplantılar düzenlendiği hakkında kendisine ulaşan kesin ihbardan haberi olduğunu beyan etti.

Böylece yaklaşan mücadeleden haberi olarak, sulhsever herhangi bir vatandaşa karşı şiddet kullanabilmek için değil, fakat görevinin şerefine uygun bir biçimde, devletin sulh içinde olmasına zarar verebilecek kişilere karşı zor kullanmak üzere silahlı adamlarla birlikte Forum'a geldi. "Bundan böyle sizin sessiz kalmanız daha iyi olacak" diye bağırdı. "Liktor git, halkı ga-

leyana getir ve efendisinin kölesini yakalaması için bir yol aç!" Appius bu sözleri öfkeli bir şekilde gök gürlemesi gibi birdenbire söyleyince, kalabalık kendiliğinden bölünerek dağıldı ve kızı orada tek başına, bir alçaklığın ganimeti olarak bırakıp gitti. O zaman Verginius hiçbir taraftan bir yardım görmeyince, "Appius, sana karşı kaba sözler sarfederek söyüp saydıysam, ilk olarak senden bir babanın bu kederini affetmeni istiyorum" dedi. "Aynı zamanda çocuğun dadısının, genç kızın gözü önünde, sahte bir baba olup olmadığım hususunda bana yöneltece- ği bütün bu konudaki sorulara katlanırsam, buradan daha az ıstıraplı bir ruhla ayrılmış olabileceğim." İstediği bu izin verildikten sonra, kızını ve dadısını şimdi "Yeni Dükkanlar" olarak bilinen Cloacina'nın sunağı yakınındaki dükkanlara götürdü. Burada, bir kasabın bıçağını kaparak "Bu olaydan dolayı ancak bir tek şekilde senin hürriyetini ispat edebilirim kızım!" diye bağırdı. Sonra bıçağı kızın kalbine sapladı ve kürsüye doğru bakarak "Appius seni ve hayatını bu kanla belaya uğraması için takdis ediyorum!" Bu dehşetten tüyleri ürpertici olayda atılan çığlık Appius'a kadar ulaştı. Bu nedenle Appius Verginius'un yakalanmasını emretti. Fakat Verginius her nereye gelirse kılıncıyla kendisine bir yol açarak ilerliyordu. Aynı zamanda yanında bulunan kalabalık bir grup tarafından korunuyordu. Böylece Verginius şehrinkapısına kadar ulaştı. Icilius ve Numitorius cansız vücudu yerden kaldırdılar. Appius'un işlediği suça, kızın talihsiz güzelliği ve babasının mecbur kaldığı zorunluluğa ağlayarak, feryat ve figan ederek Verginius'un cansız vücudunu halka gösterdiler. Onlardan sonra yüksek sesle ağlayarak feryat-figan eden kadınlar geldi: "Dünyaya getirilen çocuklar bu şartlara mı maruz kalacaktı? Namuslu olmanın mükafatı bunlar mı olacaktı?" Bir kadının derin ıstırabı sırasında canlanan bunun gibi diğer şikayetlerle ve onların kendilerine hakim olma yeteneğini kaybetmesinin çok daha acınacak bir duruma gelmesiyle, onlar daha derin bir keder ve sıkıntıya düştüler. Erkekler ve bilhassa Icilius sadece tribunusların yetki ve selahiyetinden, halkın elinden alınmış bulunan veto etme hakkından

ve bir ulusun haksızlığa uğramasından dolayı kendi kızgınlıklarından söz ettiler.

CAPUT 49

Kısmen işlenen bu suçun canavarlığı[66], kısmen de hürriyeti yeniden elde etmek için çıkan fırsattan yararlamak ümidi, halk arasında oldukça vahşi bir heyecan yaratmıştı. Appius ilk olarak Icilius'un çağrılması için emir verdi; sonra onun direnmesi üzerine tutuklanmasını emretti. Sonunda, kalabalık maiyetindekilerin adama yaklaşmasına müsaade etmediğinden, Appius bizzat genç patricilerden oluşan bir grubun başına geçti ve kalabalık güruhuna doğru ilerleyerek, düşmanının zincire vurularak mahkum edilmesini emretti. Bu andan itibaren Icilius'a yalnız halk tarafından değil, aynı zamanda Lucius Valerius ve Marcus Horatius gibi halkın önderleri tarafından da yardım edildi ve desteklendi. Liktorü geri dönmeğe mecbur bırakan Lucius Valerius, eğer Appius kanuni yoldan hareket ederse, kendilerinin Icilius'u alelade bir vatandaşın davasından koruyacaklarını beyan ettiler. Eğer şiddet kullanmaya kalkışırsa, orada kendisine eş bir rakiple de karşılaşabileceğini ifade ettiler. Bu durum cüretli aynı zamanda ümitsiz bir mücadelenin doğmasına zemin hazırlamış oldu. Decemvir'in liktoru, şimdi Valerius ve Horatius'a bir saldırı düzenledi ve hücum etti. Liktorun fasces adı verilen demetindeki sopalar halk güruhu tarafından kırılıp parçalandı. Appius kürsüye çıktı; Horatius ve Valerius da onu takip etti. Onları kalabalık dinledi; decemvirin sesi onların gürültüleri arasında yok olup gitti. Şimdi Appius yetki ve selahiyet hakkı kendisine verilmiş gibi, liktorlara alelade bir vatandaşın yanından ayrılmalarını emrediyordu. Appius ruhu darmadağın olmuş bir halde ve hayatı hakkında korkuya kapılarak, başını örttü ve gizlenerek forum yakınlarındaki evine, rakipleri farkına varmadan kaçmayı başardı. Arkadaşına yardım etmeyi isteyen Spurius Oppius bir başka taraftan Forum'a daldı. Spurius Oppius burada şiddet kullanılarak yetki ve selahiyetin yenik düşmüş olduğunu gördü. Sonra her taraf-

tan gelen imalarla ve planlarla şaşırıp aklı başından giderek ve aynı zamanda kendi birçok taraftarlarından ilkin biri daha sonra bir diğeriyle ürkek ve çekingen bir şekilde mutabık kalarak, en sonunda senatonun toplantıya çağrılmasını emretti. Bu metod, decemvirlerin işlerini tasvip etmemede patricilerin büyük bir nispeti bulunduğundan ve patricilerin bunda büyük katkısı bulunduğundan, senatörlerin selahiyet ve kudretlerinin sona ereceği ümidinin oluşmasına zemin hazırladı. Bunun sonucunda halk kalabalığı biraz olsun sakinleşebildi. Senato pleblerin öfkelendirilerek harekete geçrilmemesi gerektiğine karar verdi. Aynı zamanda senatonun kararına göre, Verginius'un gelişinin orduda herhangi bir karışıklığa imkan hazırlayamadığını görmek çok daha elzem bir şeydi.

CAPUT 50

Bunun üzerine o sıralarda Vecilius Dağı yakınlarında bulunan daha genç senatörler ordugâha gönderildi. Bunlar orduyu bir isyan hareketine girişmekten korumak için, kendilerinin her çareye başvurmak mecburiyetinde bulunduğunu decemvirlere bildirdiler. Orada Verginius Roma'da bıraktığı şaşkınlık ve ıstıraptan daha derin bir ruh haline düştü ve daha büyük bir karışıklığa yol açtı. Çünkü şehri terkettiği sırada, öfke ve bu olaya içerlemelerinin etkisiyle kendisine katılan hemen hemen 400 kişilik bir grup beraberinde olduğu halde Verginius'un yaklaşmakta olduğu görüldükten başka, Verginius elindeki silahı ve her tarafı kan damlaları içinde kalmasıyla, bütün ordugâhın dikkatini kendi üzerine çekti. Aynı zamanda ordugâhtaki togaların görüntüsü de gerçekte olduklarından daha çok, şehirli sivil halk topluluğu oldukları izlenimini vermekteydi. Ne olduğu sorulduğunda, Verginius ağladı ve uzun müddet ağzından tek bir söz dahi çıkmadı; en nihayet, toplanmış olanların telaş ve şaşkınlığı yatışınca ve ortalığı sessizlik kaplayınca, Verginius cereyan eden bütün olayı sırasıyla anlatmaya başladı. Son-

ra, dua eder şekilde ellerini havaya kaldırarak ve kalabalığa kendisini silah arkadaşı olarak hitap ederek, Appius Claudius'un sorumlu olduğu bir cinayetin suçunu kendisine yüklememeleri ve onu çocuğunu öldürmüş bir kişi olarak kabul etmemeleri için onlara yalvardı. Eğer kızına namuslu ve iffetli bir şekilde yaşaması için izin verilseydi, kızının hayatı, onun için kendi hayatından daha aziz olurdu; Verginius kızının şerefsizce bir köle gibi kapıp götürülmek istendiğini görünce, bu namusa tecavüzle kızını kaybetmektense, ölümle kaybetmenin daha iyi olduğunu düşünerek, merhamet ve acıma duygularıyla dolu olarak zalimce görünen bir harekete mecbur kaldı. Ne kızından fazla yaşayabilir, ne de silah arkadaşlarının yardımıyla kızının ölümünün intikamını almayı ümit edebilirdi. Onların da kız evlatları, kız kardeşleri ve karıları vardı. Verginia'nın hayatıyla Appius Claudius'un şehveti sönmüş bulunmuyordu, aksine onun kanunsuzluğu cezadan muaf olmasıyla doğru orantılı olabilirdi. Bir başka felakette onlara, benzer haksızlıklar karşısında dikkatli davranmaları hakkında bir ikaz verilmiş bulunuyordu. Verginius'a göre, karısı kader yazgısından dolayı kendisinden alınmış, kızı iffeti elinden gitmiş bir şekilde daha uzun müddet yaşamaya tahammül edemediğinden, merhamet uyandıran, fakat şerefli bir ölümle hayata veda etmişti. Çünkü artık kendi evinde Apipus'un şehveti daha uzun müddet yer alamayacaktı. Şimdiye kadar göstediği bütün şiddet usullerinden başka, kızının müdafaasında gösterdiği ruhtan hiç de aşağı kalmayacak bir biçimde kendisini müdafaa edebilirdi. Diğerlerinin de kendilerini ve bilhassa çocuklarını sakınmaları gerekirdi. Verginius yüksek sesle bunları söylerken, kalabalıktan onun katlanmak zorunda kaldığı acıyı unutmayacakları ve kendi hürriyetlerini de koruyup müdafaa edecekleri hususunda, çığlıklar arasında, karşılık veren cevaplar geliyordu. Sivil kıyafetli halk askerler arasına karışarak, aynı şikayetleri tekrarladı ve onlara, işittikleri bu şeyleri görmenin çok daha utanç verici bir şey olacağını anlattılar. Aynı zamanda, Roma'da decemvirliğin artık yıkılmış bulunduğunu bildirdiler. Daha sonraki haberle-

rin ulaşmasında, Appius'un sürgüne gönderilmiş ve hayatını kaybetmiş olduğu hakikatini bildireceklerini ifade ettiler. Askeri kuvvetleri "silah altına!" diye çığlıklar atarak sancaklarını söküp çıkarmaları ve Roma'ya hareket etmeleri için teşvik edip ayaklandırdılar. Decemvirler gördüklerinden ve Roma'da olup bitenlerin ne olduğunu işittiklerinden, korku ve dehşete düşerek, isyan henüz başlarken diğerlerine açılan tek bir yol olan ordugâhtan acele ve telaş içinde geçtiler. Onlara yumuşak başlılıkla ihtar edilmediğinden, hiçbir cevap vermediler. Fakat onlardan biri yetki ve selahiyetini kullanmaya kalkışırsa, kendilerinin var olduğunu ve silahlanmış bulunduklarını ona anlatacaklardı. Onlar bir yürüyüş kolu halinde Roma'ya girdiler ve sık sık tekerrür ettiği gibi, kendilerini onlardan sayarak hürriyetlerini tekrar kazanmak ve pleb tribunuslarını seçmek için, bir gayret göstermek üzere plebleri teşvik ederek, Aventinum tepesini ellerine geçirdiler. Bunu ilgilendiren hiçbir şiddet önerisi işitilmedi. Senato, Spurius Oppius tarafından toplandı. Kendileri tarafından[67] isyan için bir fırsat yaratılmış olduğunu görerek, hiçbir sert önleme başvurulmaması kararı alındı. Konsül rütbesinde üç elçi, Spurius Tarpeius, Gaius Iulius ve Publius Sulpicius, kimin emriyle ordugâhı boşaltmış olduklarını ve Aventinus tepesini ellerine geçiren silahlı adamların ne demek istediklerini ve düşmanı terkederek kendi vatanlarının şehrini zaptetmenin ne anlama geldiğini, araştırmak ve öğrenmek üzere senato adına gönderildiler. Cevap vermede adamların herhangi bir kayıbı olmayacaktı: Onlar henüz kesin bir öndere sahip olmadıklarından ve kendilerine düşmanlık etmeye tek başlarına cesaret edemediklerinden, bunu yapacak bir kişi ortaya çıkmadı. Fakat kalabalık bir bütün olarak kendilerine Lucius Valerius ve Marcus Horatius'un gönderilmesi gerektiğini ve cevaplarını bu kişilere bildireceklerini bağırarak ifade ettiler.

CAPUT 51

Elçiler gönderildikten sonra, Verginius, kalabalığın bir başı olmadığından, çok büyük önemi bulunmayan bir mesele nedeniyle birkaç dakika önce kendilerinin şaşkınlıkla bir karışıklığa düşmüş olduklarını ve çok iyi bir cevap alınmamasına karşın, tertiplenmiş bir plandan ziyade, daha çok kendilerinin cereyan eden olay karşısında hissettiklerinden dolayı bu durumun ortaya çıktığını askerlere hatırlattı. Verginius en üstün yetki ve selahiyete haiz on kişinin seçilmesini ve bunların askeri tribunuslar olarak askeri bir ünvanla şereflendirilmelerini önerdi. Onlar bu göreve ilk olarak Verginius'un tayin edilmesini teklif ettiklerinden, Verginius "benim kendi işlerim ve sizin işleriniz daha iyi bir hal alıncaya kadar, benim hakkımdaki bu iyi düşüncelerinizi muhafaza ediniz" dedi. "Kızımın intikamı alınmadan hiçbir şeref, hiçbir rütbe bana münasip gelmeyebilir ve hoşuma gitmeleyebilir. Ne de nefretle dolu olduklarını açığa vuran kişilere izin verilmesi, devletin böyle karışık bir durumunda, sizin için iyi olabilir. Eğer karşılık olarak herhangi bir hizmette bulunabilirsem, askeri bir vatandaş olduğumdan bu hizmet hiç de az olmayacaktır." Böylece onlar on tane askeri tribunus seçtiler.

Sabin ülkesinde de ordu hareketsiz bir durumda değildi. Orada da, Icilius ve Numitorius'un kışkırtması neticesiyle, decemvirlikten ayrılma tertip edilmişti. Siccius'un katledilmesine karşı duyulan öfke ve nefret daha henüz yatışmamışken, çirkin bir biçimde namusuna tecavüze kalkışılan genç kızın yeni hikayesiyle, eskisinden hiç de daha az şiddetli olmayan bir nefret ve kin adamların ruhlarını yakıp tutuşturuyordu. Icilius Aventinum'da askeri tribunusların seçildiğini işitince, şehir meclisinin ilk hakkı ve görevinin ne olduğunu askeri komite üyelerinden[68] sorabileceğinden korkarak, ve halkın başvurduğu yollardan tecrübe sahibi olduğundan yine pleblerden aynı tribunusların seçilebileceğini düşünerek, kendi görevi üzerine bir plan yaptı. Onlar şehre ilerlemeden önce, eşit yetki ve selahi-

yeti haiz aynı sayıda adamın kendi ordusu tarafından seçilmiş olduğunu gördü. Onlar Collina kapısından sancakları altında Roma'ya girdiler ve şehrin ortasından Aventinum tepesine doğru ilerlediler. Burada onlar diğer orduya katıldılar ve yirmi askeri tribunus'a kendi aralarından en yüksek yetki ve selahiyete haiz iki tribunus seçme görevini verdiler. Bu göreve Marcus Oppius ve Sextus Manilius tayin edildi.

Senatörler devletin geleceği hakkında korku ve telaşa düştüler. Fakat senato günlük toplantılarına devam etmesine karşın, görüşmede bulunarak karar vermekten ziyade, karşılıklı şikayette bulunarak daha çok zaman harcadılar. Siccius'un katli olayı, aynı zamanda Appius'un şehvetinden dolayı neden olduğu nahoş hadise ve harb meydanındaki şerefsizce hareketler decemvirlerin başına kakılıyordu. Valerius ve Horatius'un Aventinum tepesine gitmesine karar verildi. Valerius ve Horatius, decemvirlerin zaten önceki yıl bırakmış oldukları görevlerinin, yetki ve alametlerini bıraktıkları taktirde kendilerinin gidebileceklerini, aksi taktirde gitmeyeceklerini söylediler. Decemvirler kendilerinin görevlerinden azledilmesinden şikayet ederek, kendilerinin tayin edilmesine neden olan kanunun kabul edilmesinden sonra yetki ve selahiyetlerini bırakmayacaklarını ve bunlardan vazgeçmeyeceklerini iddia ettiler.

CAPUT 52

Senatoda sürüp giden çekişmelerin sonu gelmeyeceği bir pleb tribunusu olan Marcus Duillius'dan öğrenildikten sonra, Duillius onlara patricilerin Roma'yı boş ve terkedilmiş görünceye dek gerçek bir endişe duymayacaklarına dair teminatta bulunduğundan, halk Kutsal Dağ'a gitmek üzere Aventinum tepesinden hareket etti. Kutsal Dağ onlara pleblerin kuvvet ve metanetini hatırlatabilirdi. Aynı zamanda tribunuslara yetki ve selahiyet yeniden verilmeksizin, bu işlerin yeniden hale yola sokulmasının ve daha mülayim bir hale konmasının mümkün

olup olmadığını da öğrenebilirlerdi. Daha sonraları Ficulensis diye isimlendirilen Nomentana Yolu'ndan ilerleyerek, senatörlerin iyi davranışlarını taklit ederek ve hiçbir tahribat ve yağma yapmadan Kutsal Dağ'da ordugâhlarını kurdular. Orduyu takip ederek pleb vatandaşları geldiler. Onlardan hiçbirinin yaşı gitmeye tahammül edecek kadar değildi. Bir müddet onlara karıları ve çocukları tarafından refakat edildi. Kocaları kendilerini terkedip giderlerken, geride kalanlar acıklı bir biçimde, ne namusun ne de hürriyetin kutsal sayılmadığı bu şehirde kendilerini kimin koruyacağını sorup duruyorlardı.

Şimdi bütün Roma hiç alışılmamış bir yalnızlık ve ıssızlığa terkedilerek meyus bir biçimde kaldığından ve Forum'da da birkaç kişi dışında hiç kimse olmadığından, bilhassa senatörler senato toplantısına çağrıldığı zaman terkedilmiş ve ıssız olduğu görülüyordu. Senato toplantısında protesto eden ve decemvirlerin görevlerini bırakmalarını isteyen Horatius ve Valerius'dan başka diğer birçok kimseler de vardı. Onlar "Senatörler ne bekliyorsunuz" diye bağırdılar. "Decemvirler inatla görevlerinde kalmaya devam ederlerse, herşeyin harabiyetine ve yokulup gitmesine tahümmül edebilecek misiniz? Böyle inatla sarılıp yapıştığınız yetki ve selahiyetiniz nedir ve nereden kaynaklanmaktadır? Yargınızı çatılara ve duvarlara kadar mı ifade edeceksiniz? Hem de diğer vatandaşlardan daha fazla sayıda liktorlarınızın Forum'da görünmesinden hiç utanç duymuyor musunuz? Roma'ya düşman geldiği taktirde ne yapmağı düşünüyorsunuz? Çok geçmeden plebler kendi ayrılmalarından dolayı bizi harekete geçmemiş bularak, silaha sarılmış olarak gelirlerse ne olacak? Yetki ve selahiyetinizin son bularak Roma'nın düşmesini arzu eder misiniz? Ve bu nedenle, ya bizim hiç plebleri bulundurmamız gerekecek, ya da pleb tribunuslarının olmasına göz yumacağız. Biz çok geçmeden pleblerden teşkil edilen devlet memurluklarından çok, patricilerden yapılan devlet memurluklarından sarfınazar edeceğiz. Senatörlerimizden zorla ve kanunsuz bir şekilde aldıklarında, bu yeni

ve hiç denenmemiş bir yetki ve selahiyet kudretiydi. Bir zamanlar kendilerini büyüsüne kaptırdıkları bu kudretten sarfınazar etmekte hiç de istekli olmayabilirlerdi. Bilhassa biz kendi tarafımızda yetki ve selahiyetimizi sert bir biçimde kullanmazsak, onlar hiçbir yardıma ihtiyaçları olmadan ayakta kalabilirler. Her taraftan onlara bu sitemlerle serzenişte bulunarak ve kusur isnat edilerek, decemvirlere tam bir oy birliğiyle tahakküm edildi. En iyisinin bu olduğu düşünüldüğünden, decemvirlerin senatonun yetki ve selahiyetine bırakılacağına dair teminat verildi. Bir tehlike işareti görüldüğünden, insanların kendilerine karşı duyduğu öfke ve nefretten şahıslarının korunması ve aynı zamanda senatörlerin plebleri cezalandırmak için, alışık oldukları şekilde kanlarını dökmemelerine dua ediyorlar ve yalvarıyorlardı.

CAPUT 53

Sonra Valerius ve Horatius plebleri geri getirmek ve onlar için iyi olabilecek şartlarda ihtilafları düzeltmek üzere gönderildi. Valerius ve Horatius'a aynı zamanda decemvirleri halkın öfke ve şiddetine karşı korumak için talimat verilmişti. Ordugâha ilerledikten sonra, plebler tarafından, hem karışıklığın başlangıcında hem de onun son bulmasında hürriyetin müdafaacısı ve koruyucusu olarak, büyük bir sevinç ve tezahüratla karşılandılar. Bunların öğrenilmesi üzerine gelenlere teşekkür ve minnetlerini sundular. Icilius orada bulunanların yerine konuştu ve duygularını dile getirdi. Şartlar görüşülürken ve komisyon üyeleri pleblerin ne talep ettiklerini araştırıp dururlarken, aynı şekilde Icilius da, elçiler henüz gelmeden önce onların şimdilerde ulaşacaklarını öğrenmesi üzerine, kendilerinin silahlardan daha çok adalete ümit bağladıklarını açıkça gösteren bazı dilek ve ricalarda bulunmuştu. Çünkü tribunusların yetki ve selahiyetlerinin yeniden kullanılması ve aynı zamanda temyiz hakkının yeniden kullanılması onların istedikleri şeylerdi. Bu

hakların kazanılması decemvirlerin seçiminden önce pleblerin yardımıyla olmuştu. Bu hakların, askerleri ve plebleri bir ayrılmayla kendi hürriyetlerini yeniden kazanmak için kışkırtan herhangi birine karşı devam etmesine izin verilemezdi. Sadece decemvirleri cezalandırmak hususunda onların talebi sert ve acımasız bir öneriydi. Çünkü decemvirlerin kendileri hakkında hüküm vereceklerini ve canlı olarak yakmak üzere tutuklayacaklarını düşünüyorlardı. Bu önerilere gönderilen komisyondaki elçiler şöyle cevap verdiler: "Sizin kararınızla ortaya atılan bu öneriler, onların sizinle gönüllü olarak uzlaşma içinde bulunmaları açısından son derece haklıdır. Çünkü sizler diğerlerini hücum etmek için, aşırı serbestlikten doğan nizama riayetsizliğin değil, bunda hürriyet garantisini elde etmeğe çalışıyorsunuz. Fakat sizin öfkeniz ve nefretiniz hoşgörüden ziyade, suçu bağışlamayı gerektirir. Çünkü zalimliğin, insafsızlığın öfkesi, aynı derecede sizi sonunu hiç düşünmeden gaddarlığa sürüklüyor ve kendiniz daha hürriyetini elde etmemişken, hasımlarınıza tahakküm etmeye kalkışıyorsunuz. Devletimizin, ya Romalı plebler üzerine patricilerin yaptığı ceza ve işkencelerden, ya da patriciler üzerine Romalı pleblerin yaptığı ceza ve işkencelerden arındığı zaman asla gelmeyecek mi? Bir kılınçtan daha çok ihtiyacınız olan şey bir kalkandır. Devlette eşit haklara sahip olarak, ne bir cezaya çarptırılan ne de böyle bir cezaya katlanmayarak ömür süren aşağı tabakadan bir vatandaş için bu yeterli hatta yeterliden de ötedir. Memuriyetlerinizi ve kanunlarınızı geri aldığınızda, hayatımız ve şansımız nedeniyle bizi mahkemeye verme yetki ve selahiyetine sahip bulunduğunuzda, birgün korkuya kapılacak olsanız bile, herbir özel davanın durumuna uygun olarak hüküm vermek zorunda kalacaksınız. Şu an için hürriyetinizi tekrar kazanmanız için bu yeterlidir."

CAPUT 54

Halk uygun görüleni yapacaklarını kabul ettikten sonra, elçiler kendilerinin işlerini tamamlayarak çok geçmeden geri dönecekleri hakkında teminat verdiler. Böylece elçiler oradan ayrıldılar ve pleblerin isteklerini senatörlere izah ettiler. Diğer taraftan decemvirler, düşündüklerinin aksine kendilerine verilecek cezadan hiç söz edilmediğini gördüklerinden, herhangi birşey için hiçbir itirazda bulunmadılar: Katı yürekli Appius kendisinin gözden düştüğünü bilerek ve diğerlerinin de kendisinden nefret etmesini önlemek amacıyla bağırarak şunları söyledi: "Beni tehdit eden birçok şeyden habersiz değilim. Düşmanlarımın eline silah verilinceye kadar bana yapılacak hücumun ertelendiğini görüyorum. Düşmanlık ve nefret kan dökülmesini gerektirir. Ben de decemvirlerin görevlerinden feragat etmelerini çok istiyorum." Decemvirlerin mümkün olan en kısa zamanda görevlerinden feragat etmeleri hususunda senatodan bir karar çıktı. Pontifex Maximus(69) Quintus Furius'un pleb tribunusları seçimi yapmasına ve hiç kimsenin pleblerin ve askerlerin ayrılmasına katlanmayacağına karar verildi.

Senato bu şekilde karar aldıktan sonra, meclisi dağıttı ve decemvirler halkın huzuruna gelerek, herkesin büyük coşku ve tezahüratı arasında görevlerinden feragat ettiklerini bildirdiler. Bu olaylar pleblere bildirildi. Elçilerin beraberinde bulunan bütün halk Roma'da kalmıştı. Bu kalabalık ordugâhtan gelen başka bir sevinçli haberle karşılaştı. Hürriyet rejiminin yeniden kuruluşu ve devlette bir ahenk meydana gelişi nedeniyle birbirlerini kutluyorlardı. Elçiler aşağıda ifade edildiği şekilde hitap ettiler: "Refah, iyilik ve talih sizlerin ve devletin olacaktır! Vatanınıza, yuvanıza, karılarınıza ve çocuklarınıza geri dönün. Bu kadar büyük bir kalabalık için lüzumlu ve zaruri birçok şeyler olmasına karşın, hiçbir kimsenin çiftliğinin zorbalığa uğramadığı yerde göstermiş bulunduğunuz itidal ve kendinize hakim olmayı Roma'ya döndüğünüzde de korumaya devam edin. Aventinus tepesine gidin, oradan yola çıkın. Orada hürriyeti-

nizin ilk olarak kurulduğu kehanet yerinde pleb tribunuslarını seçeceksiniz. Seçime pontifex maximus başkanlık edecek ve yönetecektir."

Söylenilenlerin hepsinin kabul ettiğine dair halk büyük bir sitayiş ve coşku gösterdi ve bütün bunları neşe içinde karşıladı. Onlar sancaklarını diktikleri yerlerden söküp çıkardılar ve Roma'ya gitmek üzere hareket ettiler. Kendilerini sevinçle karşılayanlarla rekabet etmeye hazırlandılar. Silahlanmış olarak sessizce şehirden Aventinus tepesine ilerlediler. Burada pontifex maximus derhal bir komisyon kurdu ve onlar pleb tribunuslarını seçtiler. Bunlardan ilki Lucius Verginius idi. Sonra Lucius Icilius ve ayrılmanın ele başısı ve Verginia'nın büyük amcası[70] Publius Numitorius; sonra Kutsal Dağ'da seçilen ilk tribunusla akrabalık bağı bulunan adamın oğlu Gaius Sicinius; ve decemvirler tayin edilmeden önce rütbesiyle tribunusluğu dolduran ve decemvirlerle pleblerin mücadelesinde başarısız kalan Marcus Duillius vardı. Bunlardan sonra kendi değerlerinden ziyade verdikleri söz nedeniyle Marcus Titinius, Marcus Pomponius, Gaius Apronius, Appius Villius ve Gaius Oppius'u seçtiler. Onlar göreve başlar başlamaz, Lucius Icilius derhal pleblere teklif etti. Böylece onlar decemvirlikten ayrılan hiçbir adama tahammül edemeyeceklerini rey verir gibi ifade ettiler. Derhal konsüllerin seçilmesi hakkındaki kanun tasarısının veto edilmesi Marcus Duillius tarafından teklif edildi. Bütün bu meseleler, şimdi Flaminia Meydanı olarak bilinen, Flaminia Otlağında, pleb meclisi tarafından halledildi.

CAPUT 55

Sonra iki kral arasındaki devre gibi bir müddet boşluk olmasına karşın, derhal konsüllük görevini üzerine almak için Lucius Valerius'u ve Marcus Horatius'u seçtiler. Onların konsüllük dönemi, onlara karşı bir kabahat işlemeden başından sonuna kadar olmasına bile, patricilerin herhangi bir haksızlığa ma-

ruz kalınmaksızın, halk için münasip bir dönem oldu. Çünkü pleblerin hürriyetini korumak için yapılan herşeyi onlar kendi kuvvetlerinin azalması olarak kabul ettiler. Hepsinden önce, patricilerin kanuni olarak bir mesele hakkında hepsinin oy vermesiyle yükümlü olup olmadığı, hakikatte henüz açığa kavuşmuş bir soru olmadığından, pleblerin tribunusluk teşkilatında pleblerin halka bağlanmasını emreden comitia centuriata'da kabul edilen kanunun durumuna devam ettiler. Çok keskin bir silahla tribunusların niyaz ve temennilerini öngören bir kanundu. Bundan sonra, onlar sadece veto etmek hakkında, decemvirlik yetki ve selahiyetiyle yıkılmış bulunan hürriyetin yegane müdafaası olan konsüllere ait bir kanunu yeniden çıkartmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda bu yeni kanuna resmi bir kanun şekli vermekle gelecekte de onu devam ettirmeye ve korumaya çalıştılar. Bu kanuna göre hiçbir kimse veto etme hakkı olmaksızın herhangi bir devlet memuru seçimini beyan edemezdi ve bunu ilan eden kimse bu şekilde davrandığı taktirde kanuna ve dine karşı bir suç işlemediği halde ölüme mahkum edilebilirdi. Böyle bir adam öldürme de büyük bir suç kabul edilemezdi. Bir taraftan veto etme hakkını ellerinde bulunmakla, diğer taraftan tribunusların yardımıyla yeterli ölçüde kuvvetlenen plebler, bizzat tribunusların menfaatine, uzun süredir ihmal edilmiş bulunan belli merasimleri yeniden eski haline getirmekle, esas sebep onların son derece kutsal olan dokunulmazlıklarını (tribunusların dokunulmazlıkları hemen hemen unutulmuşken şimdi yine geçerli olan birşeydi) yeniden canlandırdılar. Bu devlet memurluklarını, sadece dinin elverdiği ölçüde değil, aynı zamanda bir kanunla, ciddiyet ve vekarla kabul edilen bu kanunla tribunus plebislerin, aedillerin[71] ve decemvirlerin hükümlerin[72] zarara uğratılması, başının Iuppiter'e kurban edilebilmesi ve mal-mülkünün Ceres, Liber, Libera mabedinde satılabilmesi için, dokunulmaz yaptılar. Kanun koyucular bu kanunun kuvvetiyle herhangi bir kimsenin dokunulmaz olamayacağını söylediler. Fakat bu resmi görevin herhangi biriyle zarara uğramış bulunan bir kimsenin başının Iuppiter'e

kurban edilmesi gerektiğini ifade ettiler. Bu nedenle aediller, kanunsuz olmasına karşın, daha yüksek görevdeki devlet memurları tarafından tutuklanabilir ve mahkum edilebilirdi. Zira zarara bu münasebetle uğramış bulunan kimse, bu kanuna göre zarar görmeyebilirdi. Aedillerin sacro sanctus[73] olarak kabul edilmediklerine ait bir delile rastlamak mümkündür. Halbuki tribunuslar bu memuriyete[74] ilk seçildikleri andan itibaren, pleblerin ettiği eski bir yemin gereğince kutsal ve dokunulmaz sayılmaktadırlar. Konsüller gibi aynı kehanet altında seçilmiş gibi, konsülleri ve praetorları da koruyan aynı Horatius kanununu öğreten bazı kimseler de vardı: Zira konsüller "hakim" olarak isimlendiriliyordu. Fakat bu izah tarzı, o günlerde henüz konsülün "hakim" olarak değil, fakat sadece praetorun hakim olarak isimlendirilmesi geleneği gerçeği karşısında çürütüldü. Aynı zamanda senato kararının Ceres Mabedinde pleb aedillerine teslim edilmesi gerektiği de aynı konsüller tarafından kurulmuş bir adetti. Önceleri konsüllerin iradesinde menedilmeye veya yalan söyleyerek hıyanet edilmesine alışıktılar. Sonradan pleb tribunusu Marcus Duillus, pleblere bir öneride bulundu ve onlar, her kim tribunuslar olmadan plebleri terkederse ve her kim veto hakkı verilmeden bir devlet memurunun seçimini beyan ederse onun kamçılanacağına ve boynunun vurulacağına karar verdiler.

Patricilerin arzularına karşı olmakla beraber kabul edilen bütün bu önlemler, henüz hücum için herhangi bir kimseyi hedef almamış olduğundan, onlar tarafından şimdiye dek muhalefetle karşılanmamıştı.

CAPUT 56

Sonra, tribunusluk yetki ve selahiyetiyle pleblerin hürriyeti kuvvetli bir biçimde kurulunca, tribunuslar şahıslara karşı hareket etmenin şimdi tehlikesiz olduğuna ve bu şekilde hareket etmenin tam zamanı geldiğine inanarak, ilk ithamda bulunma-

sı ve müdafi olarak da Appius'u getirmesi için, Verginius'u seçtiler. Verginius, Appius'un mahkemeye çıkması için gün tayin ettikten ve Appius maiyetindeki genç patricilerden oluşan bir grupla Forum'a indikten sonra, derhal orada bulunanların hepsinin hafızasında, onun çok kötüye kullandığı kudretinin bütün anıları yeniden canlanmış oldu. Bizzat Appius'u ve onun yanındaki görür görmez, orada bulunanlar onun bütün eski kötülüklerini hatırlamış oldular. Verginius "nutuk şüpheli meseleler için icat edildi" dedi. "Ve böylece huzurunuzda zalimliğini bizzat silahlarınızı kullanarak affettiğiniz ve kurtardığınız adamı itham etmekle ne zaman harcayacağım, ne de bizzat kendisini müdafaa etmekle diğer suçlarına başkalarını da ilave etmek küstahlığına katlanacağım[75]. Appius Claudius iki sene boyunca birbirini üzerine yığılan yapmak cesaretinde bulunduğun bütün tanrılara itaatsizlik ve saygısızlık ve aynı zamanda bütün habis olaylardan dolayı suçunu bağışlıyorum. Bu kadar büyük suçlardan sadece bir tanesi yüzünden, kanunlara karşı hareket ederek, hür bir insanı köle durumuna düşürüp kızın kendi kölen olduğunu iddia ettiğini bir hakime itiraf edene kadar, senin hapse atılmanı emredeceğim." Ne tribunusların yardımı ne de halkın kararı bakımından Appius'un hiçbir ümidi yoktu. Kendisi daha yeni tribunusları seçmişti, onlardan hiçbiri harekete geçmek üzere davranmadığından, bir resmi görevli tarafından tutuklanarak tevkif edildi.

O zaman Appius "veto ediyorum" diye bağırdı. Hürriyetin koruyucusu bu sözün, kısa bir süre önce kızın kendi kölesi olduğunu iddia ederek hür bir insanın köle durumuna düşmesine neden olan bir kişinin ağzından çıkması, ortalığın bir anda sessizliğe bürünmesine yol açtı. Her bir kimse hepsinin üzerinde insanların işlerini ihmal etmeyen tanrıların bulunduğunu kendi kendine mırıldanırken bu konulara da değinmekten geri kalmıyorlardı: Mağrurluğun ve zalimliğin cezası, geç de olsa hiç bir zaman hafif olmadan ödeniyordu. Veto etme hakkını ortadan kaldıran bir adam şimdi kendisi veto etme hakkına sa-

hip olmak istiyordu. Halkın bütün haklarını ayaklar altında çiğneyen bir adam halkın kendisini koruması için yalvarıyordu. Hür bir vatandaşın bedenini köleliğe mahkum eden bir adam, şimdi kendi hürriyeti elinden alınarak bir mahkum olarak hapise atılıyordu. Bütün bu topluluğun uğultuları arasında, Roma halkına kendisini korumaları için yalvaran Appius'un sesi işitildi. Appius atalarının harbde ve sulhda devlete yapmış oldukları hizmetleri hatırlattı. Roma plebleri yüzünden; kendisinin onlara karşı sevgisi nedeniyle düştüğü talihsizlikten ve bunun neticesinde -patricilerin büyük bir karşı koyma hareketiyle karşılaşmasına rağmen kanunları herkes için eşit yapmak için- konsüllükten vazgeçmiş olduğundan; bizzat kendisinin yazarak tanzim ettiği kanunlar[76] henüz asılı dururken, onların yazarının hapishaneye sürüklendiğinde.. söz etti. Geri kalanına gelince, kendi davasını müdafaa etmek için kendisine bir fırsat verilince, kendisini ilgilendiren hizmetleri ve kusurları içinden geldiği gibi aktarabilirdi. Halihazırda bir Roma vatandaşı olarak ve bir itham altında bulunarak, alelade bir vatandaşın haklarına göre, konuşmasına ve aynı zamanda Roma halkının kendisi hakkında karar vermesine müsaade edilmesini istedi. Adalet ve vatandaşlarının merhametinden hiçbir ümidi olmadığından, adamların kötülüğünden o kadar çok korkmadı. Fakat kendisine konuşma izni verilmeden hapise atılırsa, derhal pleb tribunuslarına müracaat edecek ve kendilerinden nefret edenleri taklit etmemeleri hususunda onları ikaz edecekti. Eğer tribunuslar decemvirlerin de içinde bulunduğu aynı antlaşma ile bağlı olduklarını itiraf ederlerse, bir veto işitmeden, halka müracaat edecek ve bilhassa o yıl kabul edilen vetolarla ilgili konsül ve tribunus kanunlarına müracaat edecekti. Zira davası dinlememiş bir kimse mahkum edilmemişse, veto hakkı istemesine müsaade edilmeyecek miydi? Eğer onlar Appius için hiçbir şey yapamazken,hangi aşağı tabakadan gelen bir pleb kanunların himayesine maruz kalabilirdi? Onun kendi durumu ve davası, zalimlik veya hürriyeti temsil eden yeni kanunların kabul edilmiş olduğunu, ya da tribunuslara müracaat ve

devlet memurlarının adaletsizliğine karşı manasız formların düzenlenmiş olduğunu veya gerçekten garanti altına alınmış olduğunu gösterebilirdi.

CAPUT 57

Bu itiraza karşı Verginius, Appius Claudius'un kanunlardan, şehirlilerin ve insanların haklarından hariç tek başına bırakılmış olduğunu iddia etti. Kendisini dinlemekte olanlara, bütün suçların kalesi görevini üstlenen tribunusluğa bakmalarını emretti. Bu görevi işgal etmekte olan kişi, devamlı bir decemvir olarak, mallarının ve hayatlarının geleceği üzerinde ölümcül bir düşman gibi, sopaları ve baltalarıyla herkesi tevkif eden, tanrıları ve insanları hakir gören, liktorların yerini alarak insanların düşüncelerini yağmacılık ve katliamdan şehvet düşkünlüğüne çevirmeye başlamışlardı. Aynı zamanda bütün Roma halkının gözü önünde, sanki harbde ele geçirilmiş bir esir gibi, genç kızı babasının kolları arasından koparırcasına almışlar ve genç kızı onun çirkin isteklerini yerine getirmesi ve evinde bir yanaşma olması için hediye etmişlerdi. Onun zalim planı ve zararlı, günahkar hükümleri, bir babanın sağ elini kendi kızına karşı silahlandırmış oldu. Son nefesini vermekte olan genç kızın vücudunu kaldırırlarken, onun ölümünden ziyade, onun ortadan yok oluşundan etkilenerek, genç kızın nişanlısının ve amcasının zindana atılmasını emretmişti. Çünkü Appius da Roma pleblerinin iç işlerini incelemeyi alışkanlık haline getirmediğinden, bir hapisane inşa etmişlerdi. Bunun üzerine onun tekrar tekrar ricada bulunmasına karşın, hür bir vatandaşı, onun kendi kölesi olduğunu iddia eden bir kimsenin köleliği altına vermeyen bir hakemden daha evvel davranarak, bunu ispat etmek için, ona tekrar tekrar meydan okuyabilirdi. Eğer o hakemden önce gitmeyi reddederse, biri suçlu bulduğu taktirde hapise atılmasını emredecekti. Bunu kabul etmeyişini ima etmek üzere hiç kimseden bir ses çıkmamasına karşın, pleblerin tara-

fında hâlâ çok derin bir şüphe ve korku bulunuyordu. Çünkü onlar bu kadar büyük bir adamın cezalandırılmasında, kendi hürriyetlerinin aşırı derecede genişlemiş ve büyümüş olduğunun bir işaretini görmüşlerdi. Tribunus mahkemenin talik edildiği günü belirledi.

Bunun üzerine Latinlerden ve Hernicuslar'dan, patriciler ve plebler arasında kurdukları uyum ve anlaşma nedeniyle Romalıları kutlamak üzere elçiler geldi. Bunlar aynı zamanda Capitol'daki Iuppiter Optimus Maximus'un anısına bir hediye de getirmişlerdi. Getirilen bu hediye, devletlerinin zengin olmamasından ötürü, hiç de ağırlığı fazla olmayan altın bir taç idi. Romalılar onlarda tanrılara ibadetin gösteriş ve şaşaadan ziyade dindarlık ve tanrılara saygı ile yapıldığını gözlediler. bu elçilerden, Aequuslar'ın ve Volsklar'ın bütün güçleriyle harb hazırlıklarına başlamış oldukları öğrenildi. Bu nedenle konsüllere onlara kumanda etmek üzere ikiye bölmeleri emredildi. Horatius'a Sabinlere karşı, Valerius'a da Aequuslar'a[77] karşı sefer düzenlemek emredildi. Onlar bu harb için bir ordu toplanacağını ilan edince, plebler çok büyük bir iyi niyet gösterdiler. Yalnız gençlerin değil, fakat aynı zamanda orduya gönüllü yazılanların büyük bir çoğunlukta olması neticesinde, yalnız sayının az olmaması değil, aynı zamanda eski emekli askerlerin de araya karışmasından ötürü, askeri grupların kalitesi daha mükemmelleşerek, ordu her zamankinden daha kuvvetli bir hale geldi. Roma'dan ayrılmadan önce, konsüller Oniki Levha Kanunları diye bilinen, bronz levhalar üzerine yazılmış decemvir kanunlarını umumi bir yere yerleştirdiler. Bazı tarih yazarları aedillerin tribunusların emri altında görevlerini ifa ettiklerini söylerler.

CAPUT 58

Decemvirlerin işlediği suçlardan nefret duyan ve yeğeninin küstahlığı nedeniyle özellikle küskün olan Gaius Claudius, ailesinin eski ikametgahı Regillus'a çekildi. Seneler geçerek Gaius Claudius yaşlandı. Sonunda kusurlarını kapattığı yeğeni Appius'un affedilerek serbest bırakılmasını rica etmek üzere Roma'ya döndü. Kendi kabilesine mensup kişilerle ve hizmetkârlarıyla birlikte, kirli-pis elbiseler giymiş bir halde, tek tek bütün vatandaşları teşvik ederek, Claudius soyunu hapsedilme ve zincire vurulma utancıyla lekelememeleri için onlara yalvararak ve ricalarda bulunarak Forum'a geldi. Gelecek nesiller tarafından yüzünün tasviri son derece büyük bir şeref mertebesinde kabul edilebilecek bir adam, kanunları düzenleyen ve Roma kanunu kurucu olduğu halde, gece dolaşan hırsızlar ve haydutlar arasında hapise atıldı. Olayları düşünmek ve değerlendirmek için, bir an için dahi olsa kısa bir müddet ruhlarını bu öfkeden arındırsınlar. Bir kişiye karşı duyulan nefret nedeniyle, birçok duacıyı hakir görmeden, Claudius'lardan birçoğunun ricası üzerine, zaman kaybetmeden bir adamı affetsinler. Bu şekilde hareket ederek, ailesinin ve kendi adının hatırı için, Appius'un affedilerek serbest bırakılmasını söyledi. Felaketine yardım etmek ve ona destek olmak üzere fırsat kolladığı adamla kendi arasında bir uzlaşma olmamıştı. Cesaretle hürriyetlerini geri almışlardı. Merhamet göstererek, kendi kudretleri açısından sınıflar arasında bir uyum kurulmasına neden olmuşlardı. Ailesine bağlılığından daha çok, bir adamın itham edilerek dava edilmesi nedeniyle, onu harekete geçiren birkaç şey vardı. Verginius kendisine ve kızına acımalarından ziyade, faaliyet sahaları pleblere zalimlik ve zulüm yapmak olan Claudius ailesinin ricaları yerine, plebleri korumak ve onları rahat ettirmek için, bizzat yalvararak bir olanak arayan, pleblere yardım etmek için tayin edilmiş, Verginia'nın akrabası üç pleb tribunusunun sözlerini dinlemeyi onlardan rica etti. Onun gözyaşları sebebiyle Verginius'un sözünü ettiği adamları bul-

dular. Böylece Appius'un bütün ümidi bir anda sönerek, belirlenen günün gelmesini bekleyerek vakit kaybetmedi ve intihar etti.

Bundan sonra derhal Publius Numitorius, Spurius Oppius'un tevkif edilmesini sağladı. Çünkü görev arkadaşı adalete sığmayan hükmü ilan ederken Roma'da bulunduğundan gözden düşmüş ve itibarını kaybetme raddesine gelmişti. Fakat Oppius'un yaptığı bir haksızlık, onu önlemekte başarısız kalmasından, insanların kötülüğü ve insafsızlığının onun üzerine çekilmesinde daha büyük bir etken oldu. Suçuna ait delil gösterildikten sonra, yirmi yedi kere askeri harekata katılmış, halkın gözü önünde sekiz defa özel nişanlar almış bir kişinin üzerindeki elbisesini parçalayarak yırttılar ve sopalarla kamçılanmanın izlerini taşıyan sırtını gösterdiler. Eğer tutuklu bulunan kişi suçlu bulunduğu suçunu itiraf ederse, ikinci kez ondan öfkesini çıkarmak için, alelade bir vatandaş olarak şikayet etmeksizin ona katlanabilecekti. Oppius da zincire vurularak hapise atıldı ve mahkeme gününden önce Oppius burada hayatına son verdi. Claudius'un ve Oppius'un mallarına tribunuslar tarafından el konulur. Decemvirlikteki arkadaşları sürgüne gönderilir ve malları ceza olarak ellerinden alınır. Verginia'nın talibi Marcus Claudius da mahkemeye davet edilir ve suçlu bulunarak mahkum edilir. Fakat Verginius'un dileği üzerine en ağır cezadan vazgeçilir. Oradan gitmesine müsaade edildiğinden, Tibur'a sürgüne gider. Ve böylece hayatta olduğundan daha ziyade, ölümünden sonra daha talihli ve şanslı olan Verginia'nın manes'leri[78] bir öç alma arayışı içinde, birçok evlerden intikamlarını alarak sonunda sükünete kavuştular ve huzur buldular. Çünkü geride bu suçda parmağı bulunan hiçbir suçlu kalmamıştı.

CAPUT 59

Patricileri büyük bir korku kaplamıştı. Bir pleb tribunusu olan Marcus Duillius onların ifrat derecesine varan kudretlerini kontrol altına alarak bunu kısıtladığı zaman, tribunusların hareket ve tavırları şimdi aynen decemvirlerinki gibiydi. "Bizim kendi hürriyetimiz" diye ifade etti. "Düşmanlarımızdan aynı zamanda cebren alınan intikam ve cezalar artık kafidir. Bu nedenle bu yıl zarfında hiç kimsenin tutuklanmasına ve ne de hapise atılmasına müsaade etmeyeceğim. Çünkü bir taraftan, şimdi decemvirlerin cezalandırılmasıyla bu eski kötülüklerin ve suçların cezası çekilerek kefaleti ödendiğinden ve onların bu hareketi tamir edildiğinden, henüz unutulmuş bu eski kabahatleri ve suçları tekrar eşelemek ve gün ışığına çıkarmak iyi birşey değildir. Diğer taraftan herhangi bir suça ve hatalı davranışa teşebbüs edilmeyeceği hakkında size garanti vermiş, bulunuyoruz. Çünkü tribunusluk yetki ve selahiyetinin hususiyeti, sizin hürriyetinizi korumak için her iki konsülün de bir an bile dikkatini başka bir şeye vermeden buna eğilim göstermesi karşısında, bir anlam kazanmış olur." Bu durum tribunusların tarafında patricileri korkularından kurtaran ilk itidal olmuştu. Bu durum aynı zamanda konsüllerin onlara karşı hoşnutsuzluğunun da artmasına neden oldu. Çünkü son cereyan eden olaylarla patricilerin hürriyet ve emniyetleri kendi memurluklarından daha üstün tutulan pleb memurluklarına verilerek, böylelikle herşey bütün bütün pleblere devredilmişti. Konsüller onların bu nizama riayetsizliğine karşı geldiklerine dair herhangi bir teşebbüste bulunmadan, onları cezalandırmakla, gelişmiş düşmanlıkları bütün bütün doymuştu. Senatonun, konsüller tarafından önerilen önlemler için oylama yapılması teklifini ileri sürdüğünü söyleyen birçok kişi vardı. Gerçekte, onların da kabul ettiği durum ve şartlara göre, devlet işlerinin karışıklık içinde olduğu şüphesizdi.

CAPUT 60

Konsüller Roma'daki işleri yoluna koyarak ve pleblerin durumunu belirleyerek, herbiri kendisine ayrılan tarafa kumanda etmek üzere ayrıldılar. Valerius, Algidus Dağı'nda halihazırda birbirlerine katılmış bulunan Aequus ve Volsklar'ın ordularına yüzünü dönerek onlarla muharebeye girişmeği kasten sonraya bıraktı. Romalılarla düşmanları arasındaki farklı ruhda olduğu gibi, ani karar vermenin tehlikesiyle karşılaşırsa, decemvirlerin tanrıları kabul etmez davranışlarında ve işlerinde görüldüğü gibi, bu mücadele ona şiddetli ve kesin bir yenilgiye mal olabilirdi. Valerius düşmandan bir mil uzaklıkta ordugâhını kurdu ve askerlerini tahkimatın içinde tuttu. Düşman tekrar tekrar kuvvetlerini harb safı kurulan yerle ordugâh arasına çekti ve Romalılar'a meydan okuyarak onları muharebeye teşvik ettiler. Fakat Romalılar'dan hiç kimse cevap vermedi. En nihayet hiçbir gayesi olmayan beklemekten ve durmaktan yorgun düşerek, Aequuslar ve Volsklar muharebe için, Romalılar'ın hakikatte kendilerine karşı zafer kazanmış olduğunu kabul ettiler. Arkalarında muharebe etmek için yeterli bir kuvvetten ziyade, ordugâh için bir garnizon bırakarak, bir kısmı Hernicuslar'a, bir kısmı Latinler'e karşı yağma nedeniyle yürüdüler. Konsül bunun farkına varınca, daha önce düştüğü korkuya yeniden düştü ve bir harb safı kurduktan sonra, düşmanı harbe katılmaya teşvik etti. Düşmanlar kuvvet bakımından yeterli olmadıklarından, muharebeye katılmaya bir istek göstermediklerinden, Romalılar derhal cesaretlerinin arttığını hissettiler ve düşmanlarını arkadan çevirerek, mağlup edilmiş bir şekilde ele geçirdiler. Bütün gün boyunca harb safında muharebe vaziyetinde durduktan sonra, Romalılar gece karanlığında geri çekildiler. Romalılar kendi taraflarında akşam yemeklerini yerlerken ümit doluydular. Fakat düşmanın morali bu kadar yüksek değildi. Bu nedenle onlar büyük bir panik içinde, yağmacıları geri çağırmak üzere her bir tarafa haberciler gönderdiler. Bunların en yakında olanı geri dönmekte acele etti. Fa-

kat daha uzak bir alana dağılmış olanlar bulunamadı. Gün ağarır ağarmaz düşman muharebeye girişirse, siperlerden hücum etmek üzere ordugâhtan dışarı çıktılar. Böylece şimdi gün oldukça ilerlediğinden ve düşmanda hiçbir hareket görülmediğinden konsül ilerlemeleri için bir işaret verdi. Romalılar'ın harb safı harekete geçerken, Aequuslar ve Volsklar kendi zafer kazanan ordularının, cesaret ve silah kullanmak yerine, korunmak üzere siperlerde kalmasından utanç duydular. Bu nedenle onlar da kendi kumandanlarından müsaade istediler ve hücum etmek üzere işaret aldılar. Bir kısmı zaten kapılardan geçmişti, geri kalanlar da iyi bir düzen içinde takip ediyordu. Her biri kendine ait yere çıktı. Roma konsülü düşmanın harb safının bütün kuvvetlerle kuvvetli bir biçimde yardım gördüğü bildirilinceye kadar beklemeden, muharebeye girişmek üzere ilerledi. Düşman bütün kuvvetlerini meydana çıkarmadan onun yaptığı hücum, ve aynı zamanda onlar yeterli bir biçimde etrafa yayılmadıklarından, düşman acele içinde olduğundan, biri diğerine bakarak endişeye düşmesine neden olduğundan ve arkadaşlarını kaybetme endişesiyle, adamların güruh halinde saldırısından biraz daha etkili oldu. Çığlıklar ve hücumun çılgınlığı onların heyecanını arttırdı. İlkin geri çekildiler; sonra akıllarını başlarına toplayınca ve her tarafta, kendilerin imağlup edenlerin mağlup edilmesi gerektiğini öfkeli bir şekilde bildiren kumandanlarının seslerini işitince, onlar canlandılar ve kendilerini topladılar.

CAPUT 61

Diğer taraftan konsül o gün Roma'nın hürriyeti için hür insanlar olarak ilk mücadele verdikleri zaman olduğunu hatırlamalarını emretti. Zafer zamanında decemvirlerin hasretini çekmeden, onları özlemeden, bizzat kendileri için mağlup edebilirlerdi. Bu işin yapılması, onlara kumanda eden Appius'la değil, fakat Roma Halkını kurtararak onlara hürriyetini bahşeden-

lerin torunu ve kendisi de onların kurtarıcısı konsül Valerius'la mümkündü. Zafer kazanmakta başarısız oldukları, askerlerin hatasından değil komutanlarının hatasından kaynaklanan daha önceki muharebeleri göstersinler. Düşmana karşı olmaktan çok, kendi vatandaşlarının yüzüne karşı daha çok cesaret göstermiş olmak onur kırıcı olabilirdi. Aynı zamanda kendi ülkesinin dışından ziyade, kendi ülkesinde köleliğe düşme korkusu da daha dehşet verici olabilirdi. Aynı zamanda kendi ülkesinin dışından ziyade, kendi ülkesinde köleliğe düşme korkusu da daha dehşet verici olabilirdi. Onlar sulh içindeyken bir tek Verginia namusunun tehlikeye atıldığını görmüş, bütün vatandaşların içinde birtek Appius tehlikeli şehvet duygularına sahip olmuştu. Fakat harb talihi onlara karşı olursa, onların bütün çocukları binlerce düşmanın bütün çocuklarından daha tehlikeye maruz kalabilirdi. Fakat babaları kabul ettikleri ne Iuppiter'in ne de Mars'ın böyle işaret ve alametlerle kurulmuş bir şehri akıllarına getirmeye tahammül edemeyecekleri bir kehaneti söylemeye dili varmazdı. Onlara Aventinum Tepesi'ni ve Kutsal Dağı hatırlattı. Böylelikle onlar birkaç ay önce kazanılmış hürriyete eksilmemiş bir yetki ve kudret getirebilirlerdi. Aynı zamanda kendilerinin seçiminden önce cereyan eden, decemvirlein sürülme olayından sonra da Roma askerinin karakterinin aynı olduğunu gösterebilirlerdi. Bundan başka kanunun kabülünden önce, eşitliğin Roma Halkı'nın cesaretini azaltmadığını ispat edebilirlerdi. Bu sözleri piyade askerlerinin sancakları arasında beyan ettikten sonra, süvari kuvvetine doğru aceleyle ilerledi. "Gençler gelin," diye bağırdı. "Piyade askerleri, sizin şeref ve rütbede yaptığınız gibi, cesaret göstermede baskın çıkmışlardı! İlk karşılaşmada piyade kuvveti düşmanı geri dönmeye mecbur bırakmıştır. Şimdi geri püskürtülenler kaçmaya başladığından, atlarınızın dizginlerini salıverin ve onları bu bölgeden bir an önce kovun. Onlar bu taarruza mukavemet edemeyeceklerdir. Hatta şu anda bile bir mukavemet göstermekten ziyade tereddüt içindedirler." Atlarını mahmuzlayarak, piyade kuvvetinin hücumuyla bozguna uğrayan ve sırala-

rına tesir ederek karışan, ve hatta bu karışıklıkta geri hatlarına kadar sıçrayan düşmanla muharebeye giriştiler. Bu sırada başka bir bölük, işgal edilmemiş bir bölgeye sapma hareketi yaptı. Her tarafta firar eden düşman bularak, kendi ordugâhlarından aksi istikamette olan pek çoğunu geri çevirdiler. Onların yolları üzerinde bir baştan bir başa at sürüşleriyle düşmanı korkuttular. Piyade kuvveti ve bizzat konsül bütün harble ilgili haberleri ordugâha bildirdiler ve onun sorumluluğunu üzerine aldılar. Düşmanın kayıbı insan sayısı bakımından büyüktü. Fakat ganimet bakımından düşman çok daha büyük kayba uğratılmıştı.

Bu harbin haberi yalnız Roma'dan değil,aynı zamanda Sabin ülkesindeki öteki ordudan da duyulmuştu. Bu harb Roma'da büyük bir neşe içinde kutlandı ve ordugâhtaki askerlerin yüreği bu şerefli başarının ateşiyle yanıp tutuşarak onlara gıpta ettiler. Horatius, decemvirlerin liderlikleri altında maruz kaldıkları şerefsizliğe devam etmek yerine, kendine gücenen biri olarak onları yetiştirmek için, akınlar ve düşmanla yaptığı küçük muharebelerle hali hazırda alıştırıyordu. Düşmanla yapılan küçük muharebeler, harbin sonucu içinde büyük umutlar vererek onları cesaretlendirmişti. Bir sene önceki zaferlerinden cesaretlenen Sabinler meydan okuma ve tehditler savurmada hiç de geri kalmıyorlardı. Romalıların haydutlar gibi küçük gruplar halinde, süratle ilerleyerek ve çabucak geri çekilerek niçin zaman harcadıklarını sordular. Böyle birçok küçük muharebelere dağılan harbin neticesi ne olacaktı? Niçin onlar harb saflarına hücum etmemişti ve neden bir an önce, hepsinin kaderi hakkında karar vermeye katlanamamışlardı?

Onlar kendilerine karşı yeterli itimat sağladıkları hakikatinden başka, Romalılar da öfke ve intikam ateşiyle yanıp tutuşuyorlardı. Diğer ordunun şimdi galip bir şekilde şehre dönmek üzere bulunduğunu söylediler. Onlar gerçekte düşman tarafından tahkir ediliyor ve hakarete maruz kalıyordu. Fakat eğer tam vakti gelmemişse, düşmanla ne zaman karşı karşıya gelinmesi mümkün olacaktı. Konsül ordugâhtaki askerlerin memnuniyetsizliğini belirten homurdanmalarını farkedince, onlara toplamaların ıbildirdi. "Askerler, umarım Algidus'daki olayların nasıl cereyan ettiğini işitmişsinizdir," dedi. Ordu, hür bir milletin ordusu olduğunu ispat edecek şekilde davranmıştır. Benim görev arkadışımın askeri stratejisi ve askerlerinin gösterdiği cesaret sayesinde bir zafer kazanılmış bulunmaktadır. Bana sorarsanız, askeri stratejim ve cesaretim, onlara yapmak istediklerinizin gerçekleşmesine yardımcı olacak, Ya harbi bizim yararımıza uzatmak, ya da onu süratli ve başarılı bir sonuca ulaştırmak bizim yetki ve selahiyetimiz içindedir. Eğer harb uzatılırsa, başlamış bulunduğum aynı talim metoduyla günden güne cesaret ve ümidinizin artmasına çalışacağım. Eğer şu anda moraliniz yeterli derecede yüksekse ve harbe karar verilmesini arzu ediyorsanız gönüllü ve cesaretli olduğunuzu göstermek maksadıyla, harbde alevlenecek ruh halinize benzer, burada ordugâhınızda hep birden bir çığlık atarak gelin!" Büyük bir şevk içinde çığlık atıldı ve konsül bu teşebbüsde tanrıların kendilerine yardım etmesi ve talihin yüzlerine gülmesi için dua ederek, yarın harb safında onların istediklerini yapacağına ve onların önderliği altında hareket edeceğine dair söz verdi. Günün geri kalan bölümünü silahlarını hazırlamakla geçirdiler.

Ertesi gün, Sabinler Romalılar'ın harb safını görür görmez, uzun zamandan beri istekli oldukları muharebe için üzerlerine geldiler. Her iki ordu da kendine güvendiğinden tam anlamıyla bir muharebe yapıldı. Çünkü birinin şan-şöhreti eski devirlere kadar uzanıyordu ve devamlılığını sürdürüyordu. Di-

ğerinin ise, şan-şöhreti yakın zamanda kazandığı alışılmamış zaferle oldukça yüksek bir mertebeye çıkarılmıştı. Bundan başka Sabinler kendi kuvvet ve güçlerini daha da arttırmak maksadıyla harb hilesine de başvurmuşlardı. Zira Sabinler harb safları Romalılar'la eşit bir biçimde tanzim edildiğinden, karşılaşma başlar başlamaz, Romalılar'ın sol kanatları üzerine hücum ettirmek için ihtiyat olarak iki bin kişiyi ellerinde hazır bulundurdular. Bu askeri kuvvetler yan tarafa hücum ederek aynı zamanda ordunun o kanadının etrafını çevirdiler ve Romalıların sol kanadı cebir ve kuvvetle yenik duruma düşmeye başlıyordu. Tahminen altı yüz kişilik, iki lejyonun süvari kuvvetinin askerleri atlarından atladıkları gibi, şu anda ileride bulundukları mevkiden vazgeçmek üzere bulunan arkadaşlarının yanına koştular. Burada düşmana karşı harb vaziyetine geçtiler. İlkin tehlikeyi eşit olarak paylaşmak ve sonra da onlara karşı duydukları utançnedeniyle, aynı anda piyade kuvvetindeki askerlerin de cesaretleri yükseldi. Süvari askerlerinin kendi piyade askeri usulüne göre muharebe etmesinden ve aynı zamanda kendi usullerini de kullanmasından kendilerini aşağılanmış hissettiler. Atlarından inmeğe mecbur kaldıkları halde, piyadenin süvari kadar iyi olmamasından özüntü duydular.

CAPUT 63

Bu nedenle ordularının kanatlarında vazgeçilmiş bulunan harbe yeniden başladılar. Geri çekildikleri mevkiye tekrar ilerlediler ve bu anda karşılıklı çarpışma henüz tam anlamıyla başlamadan Sabin ordusunun kanadı boyun eğmeye başlamıştı. Süvariler piyade kuvvetinin sıraları arasında tepelerini tekrar ellerine geçirdiler. Sonra süvariler zaferi arkadaşlarına bildirerek, atlarını mahmuzlayıp dört nala diğer kanada doğru gittiler. Aynı anda düşmana karşı bir hücum yaptılar. Çünkü düşmanın daha kuvvetli kanadını mağlup ettiklerinden, Romalılar kendilerini hayli iyi hissederlerken düşman korku ve panik

içindeydi. Bu muharebede başka hiçbir askeri birlik daha dikkati çekici bir cesaret göstermemişti. Konsül cesareti methetmek için en ufak bir olaya dahi dikkat sarfetmişti ve kayıtsız bir biçimde muharebeye devam edenleri de azarlamaya özen göstermişti. Diğerleri gibi vazifelerini yapmaları ve onlar gibi davranmaları için serzenişte bulunarak, kudretli bir teşvik edici olarak, diğerlerini överken onların utanç duymalarını sağladı. Bütün Roma safı boyunca, her taraftan yankılanan bir çığlık atıp morallerini yükselterek hepsi cesaretlendiler ve düşmanı geri geri püskürttüler. Bu andan itibaren Romalılar'ın hüumunun şiddetine karşı koyabilecek hiçbir şey yoktu. Sabinler bozguna uğrayarak tarlalara doğru kaçtılar ve ordugâhlarını da düşmanlarına ganimet olarak terkettiler. Burada Romalılar Algidus'da olduğu gibi, müttefiklerinin müstemlekelerini geri almakla kalmadılar, fakat aynı zamanda daha önceki zamanlarda topraklarına düzenledikleri akınlarla kaybetmiş oldukları Roma topraklarını geri aldılar.

İki ayrı muharebede çift zafer kazanılmasına karşın, senato sadece bir tek günü konsüllerin adına şükran ve kutlama günü olarak ilân etti. Halk ikinci gün de kendiliğinden, emredilmemesine karşın tanrılara şükranlarını sunmak üzere, büyük bir kalabalık halinde gitti. Bu tertip edilmemiş ve halkın tanrılara yakarışına diğerlerinin de üstünde çok şevk ve heyecan hâkim oldu. Konsüller aynı iki gün içinde Roma'ya gelmeye karar vermişlerdi ve senatoyu da Campus Martius'a çağırmayı düşünmüşlerdi. Konsüller kendi zaferlerini uzun uzun izah ederlerken, senato başkanları tarafından, korku ve dehşet yaratmak bakımından senatonun ordunun ortasında tutulduğundan, şikâyetler gelmeye başladı. Ve böylece konsüller herhangi bir suçlamaya meydan vermemek için, senatoyu oradan şimdi Apollon Bölgesi olarak isimlendirilen ve Apollon Tapınağı bulunan Flaminia Çayırı'na çağırdı. Senatonun ileri gelenleri burada toplandıklarında, bir zafer şenliği yapılmasını oy birliği ile reddettiler. Pleb tribunusu Lucius Icilius halkın huzuruna bir dava

meselesi getirdi. Onları caydırmak için birçok kişi ortaya çıktı. Gaius Claudius özellikle etkili oldu. Senato başkanlarına Roma'nın düşmanlarının değil, konsüllerin arzu ettiği bir zafer merasimi olduğunu söyledi. Onlar cesaretlerinin karşılığında bir şeref değil, tribunusa yaptıkları şahsi hizmetten dolayı bir şükran duygusu istiyorlardı. Daha önce halk tarafından oya sunulan bir zafer merasimi hiç yapılmamıştı. Daima senatoya dayalı ve ona bağlı bu karar, bu şerefi layık görecek mi, göremeyecek miydi. Krallar bile devlette en yüksek rütbenin kudret ve büyüklüğünü ihlal edememişti. Herhangi bir halk meclisinin varoluşuna katlanılmazken, tribunusların bütün şeylere bu şekilde hakim olmasına müsaade etmeyiniz. Eğer herkes kendi haklarını ve kendi şerefini elinde bulundurabilirse, ancak bu şekilde devlet hür olabilir ve kanunlar herkes için eşit olabilir. Senatonun diğer yaşlı üyeleri tarafından, aynı gayeyi güden birçok konuşmalar yapıldı. Bütün kabileler bu teklifi iyiniyetle kabul ettiler. O zaman, ilk defa senatonun izni olmaksızın halkın kararıyla bir zafer merasimi kutlanmış oluyordu[79].

CAPUT 64

Halkın ve tribunusların bu zaferi hemen hemen tehlikeli bir suistimalle neticelenmişti. Çünkü tribunuslar kendilerinin tekrar seçilmesini ve kendi ihtiraslarının daha az dikkat çekebilmesini sağlamak amacıyla, konsüllerin de tekrar eski görevlerinde kalması gerektiğine hep birlikte karar verdiler. Onların bahanesi pleb tribunuslarının yetki ve selahiyetlerini kırmak için, konsülün haksız muamelesiyle idare edilip yönlendirilen patricilerin dayanışmasıydı. Eğer kanunlar kuvvet kazanamadan önce, patricilerin kendi partisine ait olan konsüllerin faaliyet alanına yeni tribunuslar hücum etmiş olsalar, netice ne olurdu? Zira her zaman, pleblerin hürriyetini kendi menfaatlerinden üstün tutacak Valerius ve Horatius gibi iyiniyetli konsüller bulunmayabilirdi. Bu seçime nezaret edilmesinin tehlikesi-

ni, tesadüfen Marcus Duillus'dan başka hiçbir kimse bu kadar çok hissetmedi. İleri görüşlü bir kişi olan Marcus Duillus, aynı kişilerin yeniden seçiminin herkesde nefret uyandırabileceğini hissetti ve bunun farkına vardı. Fakat kendisinin daha önceki tribunuslardan herhangi birinin adaylığını kabul etmeyeceğini beyan ettiği zaman, görev arkadaşları, kendisinin kayıtsız şartsız kabilelerin tasvibini alacağında, veya patricilerin arzusundan ziyade kanun mücibince oylama ile kararlaştırdıkları kendi grubundaki tribunusların seçiminde başkanlık etme görevinden çekilmesinde şiddetle ısrar ettiler. Böyle bir uzlaşmazlık meydana geldiğinden, Duillius konsülleri tribunuslar heyetinin huzuruna çağırdı ve onlara konsül seçiminde nasıl bir yol takip etmeye niyetli olduklarını sordu. Onların verdikleri cevaplarda onların yeni konsül seçilmiş olduğunu anlayarak, kendi önemini yitirmiş siyasetinin halkın içindeki taraftarlarının farkına vardı ve onlarla birlikte meclisin huzuruna çıktı. Konsüller halkın huzuruna getirilince, vatanlarında hürriyetin yeniden doğmasında yardımlarını hatırladıkları ve askeri başarılarını unutmadıkları, Roma halkının onları tekrar görevlerine seçmekten başka ne yapabileceklerini sordular. Konsüller onların kararlarını değiştirmesine boyun eğdiler. Duillius konsüllerin sonuna kadar decemvirlere benzemeyişlerinde sebat etmelerini methetti. Bundan sonra seçime başkanlık etti. Beş pleb tribunusu seçildikten ve yeniden seçilmeyi açıkca isteyen dokuz istekli kabile bulunduğundan, hiçbir aday kendi kabilesinin büyüklük ve kudretini elde edemedi. Sonra Duillius seçim meclisini dağıttı, bundan sonra seçim için bir yerde sayısından bahsedilmeksizin, sadece tribunusluğun boş bırakılmamasını belirleyen kanunun yeterli olduğunu belirtti. Seçilmiş olanların reyleri meslekdaşlarını davet etmelerini ve onların seçmelerini emretti. Aşağıdaki sözleri içeren bu tebliğin sözlerindeki formülü de ezberden nakletti: "Eğer on pleb tribunusu için, sizin tasvibinizi isteyeceksem; Eğer herhangi bir sebepten ötürü on pleb tribunusundan daha az seçecekseniz, sonra kanuni pleb tribinusları olarak, bu seçilen tribunusların kendi meslekdaş-

larını seçmelerine müsaade edin. Bugün için onları pleb tribunusları olarak seçmiş olacaksınız." Duillius, devletin onbeş pleb tribunusuna[80] sahip olamayacağında sonuna kadar ısrar ederek ve kendi görev arkadaşlarının arzusu hilafına hareket ederek, plebler gibi patricilerin de tasvibiyle görevinden istifa edip ayrıldı.

CAPUT 65

Yeni pleb tribunusları meslekdaşlarının aday olarak davet edilmesinde asillerin arzularını görüştüler. Hatta onlar patricilerden ve sabık konsüllerden, Spurius Tarpeius ve Aulus Aternius'u[81] seçmeyi bile müzakere ettiler. Yeni konsüller Spurius Herminius ve Titus Verginius Caelimontanus, ne patricilerin ne de pleblerin davasına kendilerini özellikle hasretmeden, hem içte hem dış ülkelerle sulh içinde bir yıl geçirdiler. Halk tribunusu Lucius Trebonius patricilere kızgındı. Çünkü söylediğine göre, tribunusların aday olarak gösterilmesinde hakkı yenilmiş ve meslekdaşları tarafından[82] hiyanete uğramıştı. Bu nedenle on kişinin seçimi tamamlanıncaya kadar, kendisinin Roma pleblerinden tribunus seçmesini sağlamak amacıyla bir kanun önerdi. Hatta görevde bulunduğu yıl zarfında "Sert" ve "Acımasız" takma adlarını elde etmek üzere asillere eza cefa edip durdu.

Sonra Marcus Macerinus ve Gaius Iulius konsül oldu. Bu konsüller bu memurları muaheze etmeksizin ve patricilerin şeref ve itibarına halel getirmeksizin, genç asillerle tribunuslar arasındaki mücadeleyi yatıştırdılar. Volsklar ve Aequuslar'la harb yapmak üzere ilan edilen asker toplama işini, geçici bir zaman için tehir etmekle, pleblerin bir ayaklanmaya teşebbüs etmelerine mani oldular. Yabancılarla olan dış münasebetlerde şehirliler sakin olduğundan ve şehirde sükünet hakim olduğundan, herşeyin tam anlamıyla barış içinde olacağını kesinlikle söylediler. Roma'da cereyan etmekte olan kardeş kavgalarının diğer ulusları yüreklendirdiğini ve cesaret verdiğini ifade ettiler. Sul-

hu devam ettirmede onların çektikleri sıkıntılar aynı zamanda içteki uyumu meydana getirmiş oldu. Fakat birinde diğerinden daima itidalin avantajı daha ağır basıyordu. Plebler şimdi sakin ve yumuşak başlıydılar, fakat genç patriciler onlara fena muamele etmeye başladılar. Tribunuslar aşağı tabakadan halka yardım etmeye teşebbüs ettiklerinde, ilkin onların hizmetlerinin çok az etkisi oldu. Sonra bilhassa son aylardaki şartlar nedeniyle, bizzat şiddete başvurmaktan kaçınmadılar. Çünkü oldukça etkili olan fitne-fesat yoluyla çeşitli haksızlıklara maruz kalmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda senenin daha sonraki aylarında, bir kural olarak her memurun yetki alanı gittikçe daraldı ve önemsizleşti. Bu andan itibaren plebler, Icilius gibi tribunuslara sahip olana dek, tribunusluktan iş beklemekten ve tribunusluğa güvenmekten ümitlerini kestiler. Çünkü iki sene müddetince tribunusların yaptıkları işlerden ziyade sadece adları varolmuştu. Kendi taraflarının fikirlerine karşı olarak daha yaşlı patriciler, genç patricilerin çok dikbaşlı olduklarını düşünmelerine karşın, itidalin elden bırakılmamasını tercih ettiler. Eğer itidal elden bırakılmazsa, onların düşmanlık ve kendi fikirlerine karşıt olmalarından ziyade, ruhlarının kendi taraflarında olabileceğini düşündüler. Bu nedenle hürriyetin müdafaasında itidalli olmak oldukça güçtür. Çünkü biri kaidelere göre hareket ediyormuş gibi görünürken, bir diğeri onu yerlere sermek üzere harekete geçer. Korkuya karşı kendilerini emniyet altına alırlarken, gerçekte insanlar karşılık olarak diğerlerine korku verirler. Bir haksızlığa karşı kendimizi müdafaa ederken, bu züluma katlanmak veya onu yapmak zorunluymuşcasına, komşularımızı haksızlığa maruz bırakmak üzere harekete geçeriz.

CAPUT 66

Sonra, dördüncü kere olmak üzere Titus Quinctius Capitolinus ve Agrippa Furius konsül yapıldı. Her iki konsül de ne iç karışıklığa ne de dış harbe maruz kaldılar, fakat her ikisiyle de tehdit edildiler. Vatandaşlar arasındaki mücadeleye artık daha uzun müddet mani olunamıyordu. Çünkü patricilere karşı tribunus ve pleblerin öfkeyle harekete geçmesi gibi, bir de asillerden birinin veya bir diğerinin itham edilerek mahkeme huzuruna çağırılması, yeni kavga ve çekişmelerde meclisleri devamlı olarak karıştırıyordu. Bu toplantılarda cereyan eden ilk karışıkta, sanki bir işaret almışlarcasına Aequuslar ve Volsklar silaha sarıldılar. Çünkü aynı zamanda ganimet kazanma arzusunda olan komutanları onları ikna etmişti. Plebler yetki ve selahiyet için uzun zaman yumuşak başlı kalmadıklarından, önceki yıl ilan ettikleri ordu toplamayı imkansız bulan Romalılar, Aequus ve Volskları mahkum etmişlerdi. Orduların kendilerine karşı gönderilmeme nedeni bu durumdan kaynaklanıyordu. Kanunsuzluk, serkeşlik onların cesur harb geleneğine aykırı düşüyordu. Bu durumda Roma, birleşik bir ulus olarak, daha uzun müddet ayakta kalamazdı. Daha önceleri yabancı uluslara karşı besledikleri bütün düşmanca duygular ve kavgacı mizaç, şimdi tamamiyle kendilerine karşı yöneltilmiş bulunuyordu. Birinin diğerine karşı olan delice öfkesiyle kurtların[83] gözü kör edildi. Şimdi onları yok etmek için bir fırsat vardı. Ordularını birleştirdikten sonra, Latin ülkesini yakıp yıktılar. Sonra, o bölgede onları cezalandıracak hiç kimse ortaya çıkmadığından, yağma akınlarına devam ettiler. Harb taraftarlarının galip geldiklerini ifade eden sevinç gösterileri arasında, Esquilina Kapısı mıntıkasında Roma surlarının çok yakınına gelerek, burada Roma'da yaşayanlara topraklarının harap edildiğini küstah ve cüretkar bir tavırla gösterdiler. Onlar herhangi bir karşı koymaya maruz kalmadan geri çekildiler. Ganimetleri kendi önlerinde olmak üzere Corbio'ya doğru yürüyüşe geçtiler. Sonra konsül Quinctius halkı bir toplantıya çağırdı.

Caput 67

Burada konsül aşağıda belirttiğim şekilde konuştu: "Ey Quirites, haksız yapılan hiçbir şey olmadığının farkında olmama rağmen, yine de sizi bu toplantıyla karşı karşıya bırakmaktan büyük utanç duymaktayım. Titus Quinctius'un dördüncü konsüllüğü zamanında, şimdi Hernicuslar'a zorlukla rakip olabilen, Aequus ve Volsklar'ın cezasını çekmeyerek ve silahlı olarak Roma Şehri surlarına yaklaştığını bildiğinizi ve bunların gelecek nesile anlatılacağını düşünün! Biz uzun zamandan beri, hiç de iyi sonuçlar vereceğini bekleyemediğim, şartlar altında yaşıyoruz. Bu yıl içinde böyle utanç verici bir durumun mevcut olduğunu biliyorum. Görevden kaçmanın başka aşağılayıcı yanı olmadığı takdirde, sürgün veya ölüm pahasına dahi olsa bile, bütün diğer şeylerden sakınıp kaçmış olacağım. Bu nedenle silahları kapılarımıza yönelmiş adamlar mevcutsa, Roma benim konsüllüğüm sırasında alınmış olmalıydı! Yeterli derecede şeref ve rütbeye sahip oldum. Yeterli bir ömür sürdüm, hatta gereğinden çok bile fazla yaşadım. Üçüncü konsüllüğüm sırasında ölüm kapımı çalmış bulunuyor. Düşmanlarımızın en korkağı böyle bir utanç duydu mu? Biz konsüllerden dolayı mı, yoksa sizden dolayı mı, ey Quirites? Eğer hata bizden kaynaklanıyorsa, layık görülmediğimiz yetki ve selahiyeti elimizden al ve bizi bundan mahrum et. Eğer bu yeterli gelmezse, sonra bizi işkence aletinde cezamızı çekmekle cezalandır. Ey Quirites, eğer sizler de ne tam bir tanrı ne tam bir insan değilseniz, günahlarınızın cezasını çekme yollarını araştırın. Kendiniz onlardan sadece pişmanlık duyacaksınız! Bu ne onların hakir gördüğü sizin korkaklığınızdan, ne de güvendikleri kendi cesaretinizden kaynaklanmaktadır. Gerçekte birçok kereler ordugâhı yağma edilenler ve tarlaları soyulanlar bozguna uğramışlar ve firar hareketine geçmişlerdi. Kendilerini ve sizi tanımadan boyunduruk altına gönderilmişlerdi. Bu sınıflar arasında bir nifak ve çekişmeydi. Şehirde varolan bu zehir, bizim kudret hırsımıza, sizin hürriyet arzunuza bakarlarken, patriciler ve pleb-

ler arasındaki çekişmenin heyecanı daha arttı. Sizin nefret ve bıkkınlığınız patrici memurlarına, bizimki de pleblere yönelikti. Tanrıların adına ne yapabilir siniz? Pleb tribunuslarına muhtaç kaldınız. Çünkü uyumun sağlanması nedeniyle onları ihsan ettik. Siz ise decemvirleri istediniz. Onların seçilmelerine müsaade ettik. Siz decemvirlerin zayıflığını ziyadesiyle arttırdınız. Biz onları görevden uzaklaştırmaya mecbur kaldık. Memuriyetlerini bırakıp özel hayatlarına çekilmelerinde sizin kızgınlık ve öfkeniz devam ettiğinden, çok asil bir soydan gelen ve son derece yüksek mevki sahibi olanların ölüm veya sürgün cezasına katlanmalarına müsaade ettik. Siz tekrar pleb tribunuslarını seçmeyi istediniz ve onları seçtiniz. Bu durumun patriciler açısından haksız olduğunu görmemize karşın, patricilere ait olan memuriyetlerin pleblere hediye edildiğini dahi müşahede ettik. Tribunusların yardımından ve halkın veto etme hakkından yararlanabilirsiniz. Pleblerin kanunları patricilere bağlı olarak yapılmalıdır. Kanunların eşitliği bahanesiyle haklarımız ayaklar altına alınıp çiğnenebilir. Biz bunların hepsine katlanmış bulunuyoruz ve şimdi de katlanmaktayız. Bizim aramızdaki bu nifak ve kavganın sonu ne olacak? Tam bir birlik içinde bulunacağımız vatanımız olacağı zaman hiç gelmeyecek mi? Yenik düşmüş olan bizler, galip gelen sizlerden çok daha sükunet ve itidalle durumu kabul ediyoruz. Sizden korkmamız gerektiği yeterli gelmedi mi? Aventinus tepesinin alınması bize karşı girişilmiş bir harekettir. Kutsal Dağ'ın ele geçirilmesi de bize karşı düzenlenmiştir. Esquilina tepesinin de düşman tarafından hemen hemen istila edildiğini ve Volsk askerlerinin bizim siperlere tırmandığını görmüş bulunuyoruz. Düşman önüne katıp sürecek hiç kimseyi bulamadı. Bize karşı insanlığınızı ve yiğitliğinizi gösterin. Çünkü siz bize karşı silahlanmış bulunuyorsunuz".

CAPUT 68

"Burada senato binasını kuşattığınız, Forum'da konuşulmasının haksız birşey olduğunu kabul ettiğiniz ve zindanları bizim önderlerimizle doldurduğunuz zamandaki gibi, aynı cesaretli ruhla, Esquilina Kapısı'ndan çıkarak döğüşmek üzere geliniz. Eğer bunu gerçekleştirmek için, öncekiyle eşit düzeyde cesarete sahip değilseniz, surların üzerinden tarlalarınızın silah ve yangınlarla nasıl yağma edilip harabeye çevrildiğini, her yerde yanmakta olan evlerden dumanlar gökyüzüne yükselirken, sürülerinizin nasıl sürülerek götürüldüğünü seyrediniz. Fakat siz şunu söyleyebilirsiniz: "Bunlara katlanmakla ancak bir cemiyet oluşur. Bütün bu şartlar içinde yaşayanlar bir toplum meydana getirebilir: Tarlalar yakılır. Şehir kuşatılır. Harbin bütün şan-şöhreti düşmana kalır." Şimdiki durum nasıldır? Sizin kişisel menfaatiniz ne merkezdedir? Şu sıralar sizden herkese, şahsi kayıpları hakkında köyden haberler gelebilir. Bunların yokluğunu telafi edebilmek için ne çarelere başvuracağınızı düşünün. Sizin kayıplarınız ve uğradığınız zararın telafi edilebilmesi için tribunusluğu yeniden canlandıracak ve bunda başarılı olacak mısınız? Bu sözler her tarafta çınlayarak yankılanırken yüreklerinize ferahlık saçacak. Aynı zamanda göze çarpan önemli kişilere, kanunlardan birine sonra bir diğerine ve meclisleri bir itham, bir cürüm istinadı taşıyacaktır. Fakat bu meclislerden hiçbiri sizin vatana döndüğünüzde daha iyi durumda veya daha şanslı değildi. Hem resmi hem şahsi olarak, içinizden bir kimse düşmanlıklar, şikayetler ve çekişmelerden başka karılarınıza ve çocuklarınıza geride başka bir tek şey bırakmış bulunuyor mu? Daima sığındığınız kendi cesaretinizden ve masumluğunuzdan değil, fakat diğerlerine yardımınızdan başka geride birşey kalmamıştır. Fakat Hercules hakkı için! tribunusların kumandası altında olmak yerine, biz konsüllerin kumandası altında hizmet vermeye ve Forum'da bulunmak yerine ordugâhta bulunmaya alıştığınızda herşey daha iyi olacaktır. Meclisde değil, harb safında çığlıklarınız yükseldiğinde ve

Roma asillerinin değil, fakat düşmanın tüylerini ürperterek korku ve dehşet saçtığınızda durum daha iyi olacaktır. Bahsettiğim günlerde, sizler ganimet ele geçirmeye ve düşman topraklarını soymaya alışık değildiniz ve böyle birşeyi itiyat haline getirmemiştiniz. Çünkü bunu kendiniz için değil, devlet için yapıyordunuz. Vatanınıza ve evinizin tanrılarına bir zaferle geri dönmek için, başarı ve şerefle bu işi tamamladınız. Şimdi ise düşmanın bütün zenginliğinizi ve malınızı yüklenerek çekilip gitmesine müsaade ediyorsunuz. Meclislerinize ve Forum'daki hayatınıza sıkı sıkı sarılın. Yapmaktan kaçındığınız askeri hizmetin zorunluluğu hiçbir zaman peşinizi bırakmayacaktır. Aequus ve Volsklara karşı ilerlemek güç ve zahmetli bir iş idi. Harb şehir kapılarınıza kadar gelmiş ve dayanmıştır. Eğer geri püskürtülmeyecek olursa, çok geçmeden surların içine girecek, kale ve Capitolium'a tırmanacak ve sizleri evlenize kadar takip edecektir. Geçen yıl senato, bir ordu toplanmasını ve Alguduslar'ın üzerine gönderilmesini emretti: Fakat bizler şu anda mevcut bulunan sulh ve sükundan memnunluk duyarak, birçok kadının yaptığı gibi birbirimizi azarlayarak ve tehdit ederek, vatanımızı tehdit eden tehlikeden habersiz, evde tembel tembel oturmaya devam ediyoruz. Fakat bu kısa sükun devresinin bedelini, birçok kereler olduğu gibi bir harble ödeyeceğimizin farkında değiliz. İşitmesi daha hoş gelecek başka şeyler olduğunu biliyorum. Fakat benim karakterim böyle ağır konuşmama müsaade etmiyorsa da, kendimi gerçeği söylemeye zorunlu hissediyorum. Arzu ederim ki Ey Quirites sizlerin hoşuna gider. Fakat bana karşı hissettiklerinizin ne olduğu önemli değil, sizlerin bir an önce birçok kötülükten kurtulmasını sağlamış oldum. Onun kalabalık arasında söylediği bu nutkun umumi refahdan başka hiçbir şeye önem vermeyen bir kişinin düşüncesinden çok kendi çıkarları uğruna söylenmiş olabileceği daha akla yatkın geleceği ve böyle düşünüleceği tabiatıyla mümkündür. Fakat halk arasındaki dalkavukların sizi heyecanlandırıp teşvik ettiğini ve zorladığını belki tahmiş edersiniz. (Sizin ne harbde olmanıza ne de sulh içinde kalmanıza müsa-

ade etmeyecek olan pleblerden size dalkavukluk edenleri kastetmek istiyorum.) Bir zamanlar bütün bütün, siyasal ilerlemenin veya onlara uygunluğunun kaynağı sizleri harekete geçirmiş bulunmaktadır. Çünkü onlar rütbeler arasındaki uyumun kendileri için hiçbir değeri olmadığını gördüklerinden, hiç kimsenin cesaret edemeyeceği kötü bir işe alet oldular. Eğer sonunda bütün bu şeyler yüzünden nefret duymaya müsaitseniz ve patricilerin ileri gelenlerinin, aynı zamanda artık modası geçmiş eski gelenek-göreneklerinizin tekrar eski haliyle yeniden başlamısını istiyorsanız (bu adetlerin ve geleneklerin yerini şimdi çok daha süslü yenileri almaktadır), istediğiniz gibi beni cezalandırmanıza müsaade edeceğim. Eğer birkaç gün içinde düşmanı mağlup etmezsem, tarlalarımızdan bu yağmacıları sürmezsem, onları ordugâhlarından kaçmaya mecbur bırakmazsam, şimdi sizlerin duymakta olduğu harbin korku ve dehşetini kapılarımızdan ve surlarımızdan, düşmanımızın şehirlerine doğru çevirmezsem ve onlara hissettirmezsem, beni arzu ettiğiniz biçimde cezalandırmanıza müsaade ediyorum."

CAPUT 69

Konsüllerin en acımasız ve sert olduğu bir zamanda, halk tribunusunun pleblere daha uygun ve mutabık gelen konuşması nadir rastlanan bir olaydı. Hatta böyle bir korku ve dehşetin ortasında, asillere karşı en etkili silahları olan gönüllü asker yazılmayı reddetmeyi adet haline getiren gençler dahi harbi ve silahları beklemeye ve ondan medet ummaya başladılar. Köy halkının çiftliklerinden ve tarlalarından kaçışı, çiftliklerindeyken yağmaya uğramışların ve yaralananların durumu, bunlardan daha da kötüsü vatandaşların gözleri önünde cereyan eden namusa tecavüz haberleri, bütün Roma'yı baştan başa kin ve intikamla doldurmuştu. Senato meclisi toplandığında, gerçekten herkes Quinctius'dan yana döndü ve ona Roma'nın büyüklüğünü ve haşmetini koruyup müdafaa eden tek kişi olarak bak-

tılar. Senatörlerin ileri gelenleri, Quinctius'un bu konuşmasının konsül yetki ve selahiyeti değerinde, geçmişte bulunduğu konsüllük görevlerine yakışır bir biçimde olduğunu beyan ettiler. Aynı zamanda bu nutkun onun bütün hayatına layık olduğunu belirttiler. Hayatı onlardan mümkün olduğu kadar sık aldığı şeref payeleri ve madalyalarla süslenmişti. O şimdi daha da sık madalya ve mükafatlara layık bulunuyordu. Diğer konsüller ya patricilerin şerefini hiçe sayarak pleblere yaltaklık etmek, ya da onları kendi itaatları altına almayı isterlerken, halkı öfkelendirip çileden çıkaran haklarını bütün kuvvetiyle sert bir biçimde kullanma hakkına sahiptiler. Titus Quinctius nutkunda patricilerin şerefini, rütbeler arasındaki uyumu ve özellikle en önemlisi varolan karışık durumu gözönünde tutarak konuşmuştu. Titus Quinctius'dan ve meslekdaşından devletin idaresini üzerine almalarını rica ettiler. Onlar şehir surlarına kadar dayanmış düşmanı sürmek ve böyle karışık bir durumda plebleri patricilerin itaati altına almak nedeniyle, konsüllerle tribunusların işbirliği etmek için birleşmesini rica ettiler ve hatta yalvardılar. Bu rica tribunuslara ulaştı, onlar yağmalanmış ve yakılıp yıkılarak tahrip edilmiş tarlaları ve hemen hemen kuşatılmış şehirleri için onların yardımlarını istediklerini kendi memleketlerinden bildirdiler. Herkesin ittifakı ve rızasıyla bir ordu toplanması ilan edildi ve ordu toplandı. Konsüller mecliste kendilerini haklı çıkarmaya ve ordu toplanmasının nedenlerini öğrenmeye zaman olmadığını belirttiler. Ertesi gün şafak sökerken bütün gençler Campus Martius'da hazır bulunmalıydı. İsimlerini yazdırmamış olanların mazeretlerini harb sona erdikten sonra, dinlemek üzere kendilerine zaman verilecekti. Mazereti geçerli görülmeyenler asker kaçağı olarak tutuklanacaktı. Ertesi gün bütün gençler hazır bulundular. Her cohors kendi yüzbaşısını seçti ve her cohorsun emrine kumandan olarak iki senatör verildi. Bütün bu önlemlerin çok çabuk başarıldığı ve üstesinden gelindiği bize anlatılır. Quaestorlar tarafından tam o gün sancaklar devlet hazinesinden alınarak Campus Martius'a taşınmıştı. Sabah saat onda[84] yoklama için toplanan yürüyüş

kolu harbe başlamak üzere harekete geçmişti. Eski emekli askerlerin birkaç cohorsuyla oluşan gönüllü muhafız takımıyla yeni düzenlenen ordu, gece karanlığı çökünce onuncu kilometre taşında(85) durdu. Ertesi gün düşmanı görüş mevzilerine getirmişti. Corbio yakınlarında, düşmana çok yakın bir mevkide Roma ordugâhı kuruldu. Üçüncü gün, kızgınlık ve nefretle dolup taşan Romalılar ve kendi suçluluklarının ve ümitsiz durumda oluşlarının bilinciyle, birçok kereler Romalılara karşı ayaklanan düş,man harbe girişmeği geciktirmek için hiçbir teşebbüsde bulunmadılar ve derhal muharebeye giriştiler.

CAPUT 70

Her iki konsülün de Roma ordusunda eşit yetki ve selahiyeti olmasına karşın, yine de Agrippa'nın boyun eğdiği arkadaşının en yüksek emriyle, önemli önlemlerin nezaretinde, son derece avantajlı görünen bir düzenleme meydana getirdiler. Böylece Agrippa tercihini yaptı. Planında ve başardığı işlerde, eşit muamele edilmesinde ve mağduriyetine rağmen kendisine bir ayrıcalık yapılmamasında, diğer konsülün karşısında kendisine önem vermemeye hazır olduğunu nazik bir dille ifade etti. Harb safında Quinctius sağ kanadı, Agrippa da sol kanadı elinde bulunduruyordu. Subay Spurius Postumius Albus'a ordunun merkezinin kumandasını vermişlerdi. Diğer subay Publius Sulpicius'u atlıların başına tayin etmişlerdi. Piyade kuvvetli sağ kanadda olağanüstü bir muharebe verdi ve Volsklara karşı yapılan bu hücuma onlar tarafından şiddetle karşı konuluyordu. Publius Sulpicius süvari kuvvetiyle birlikte düşmanın ortasına doğru daldı. Buradan düşman dağılmış ve bozulmuş saflarını bir düzene sokmadan, geldiği Roma tarafına geri dönebilirdi. Fakat arkadan düşmana hücum etmek daha iyi bir yol olarak göründü. Bu mümkün olabilirdi, fakat arkadan düşmanın ortasına doğru daldı. Buradan düşman dağılmış ve bozulmuş saflarını bir düzene sokmadan, geldiği Roma tarafına geri dönebilir-

di. Fakat arkadan düşmana hücum etmek ve iki hücum arasında bırakarak onları şaşkınlık ve karışıklığa düşürmek lazımdı. Fakat Volsk ve Aequus'ların süvarisi, kendi askeri kuvvetleri ile ona rastlarsa ve bir müddet ona mani olursa, bu umulan sonuç mümkün olmayabilirdi. Bu nedenle Sulpicius tereddüt edecek zaman olmadığını haykırdı. Romalılar bütün güçlerini kullanıncaya ve düşmanın süvari kuvvetini dağıtıncaya kadar, kuşatıldılar ve kendi taraflarıyla bağlantıları kesildi. Düşmanı bozguna uğratmak ve sağ-salim gitmesine müsaade etmek yeterli görünmüyordu. At üstünde harbe geri dönebilecek veya muharebeye yeniden girişebilecek hiç kimse kalmayıncaya kadar, atları ve insanları yok etmeleri gerekiyordu. Bunun imkansız olabileceğini söyledi. Çünkü onların önünden düşmanın piyade kuvvetinin sıkı sıralarına yol verildiğinden, süvari kuvveti kendi adamlarına karşı koyabilirdi. Onun bi sözleri kulak ardı edilmedi. Romalılar tek bir hücumla bütün süvari kuvvetini bozguna uğrattı. Süvarilerin büyük bir kısmını atlarından aşağı atarak, atlarını ve süvarilerini mızraklarıyla delik deşik ettiler. Bu süvari harbinin sonu oldu. Sonra Romalılar düşmanın piyade kuvvetinin üzerine saldırdılar. Düşmanın harb safı hemen hemen yarılmaya başladığı zaman[86], başarılarını konsüllere bildirmek üzere, dört nala at süren haberciler gönderdiler. Haberler galip gelmekte olan Romalıların derhal şevk ve gayretini yükseltir. Aynı zamanda büyük bir sarsıntı geçirmekte olan Aequuslar'ın da korku ve şaşkınlığa düşmesine neden olur. Süvari hücumunun düşman sıralarını bozguna uğrattığı ordunun merkezinde, düşmanın yenilgisi başlamıştı. Sonra sol kanat konsül Quinctius'un önünden geri çekilmeye başladı. Romalılar sağ kanadda çok daha fazla güçlüğe maruz kaldılar. Burada genç, hareketli ve cesur Agrippa kendi kumandasında bulunduğu cepheden başka, her yerde harbin daha iyi gittiğini farketti. Sancakları taşıyanlardan sancakları çekip ellerinden aldı ve onları bizzat kendi taşımaya başladı. Hatta onlardan bazılarını düşman kalabalığının üzerine fırlattı. Bu şerefsizliğin neden olduğu korkuyla harekete geçen askerler, düş-

mana hücum etmek üzere atlarını mahmuzladılar. Zafer harb safının her tarafında hissedildi. Sonra Quinctius'dan kendisinin düşmanı yendiği ve şimdi ordugâhlarını tehdit etmekte olduğunu bildiren bir haber geldi. Fakat Quinctius sol kanadda da muharebeye karar verildiğini öğrenene kadar, düşman ordugâhına hücum etmek istemediğini belirtiyordu. Eğer Agrippa şimdi düşmanı mağlup eder ve kendi askeri kuvvetlerini ona yetiştirirse, bütün ordu ganimetten hakkını hep birlikte alabilirdi. Zafer kazanan Agrippa bunun üzerine galip arkadaşına katıldı ve düşmanın ordugâhı önünde Quinctius'la Agrippa karşılıklı birbirlerini kutladılar. Orada avuç dolusu asker süratle firar etmek durumunda kaldılar ve Romalılar herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan, düşman siperlerine daldılar. Konsüller tarlalarından yağmalamayla kaybettikleri fakat şimdi yerine koydukları mallarla beraber, çok büyük miktarda ganimetle yüklü orduyu Roma'ya geri gönderdiler. Konsüllerin kendi şereflerine ne bir zafer merasimi tertip edilmesini istediklerine veya böyle bir zafer merasiminin senato tarafından kendilerine bahşedilmesine, ne de onların böyle bir şerefi niçin önemsemediğinin veya neden bu zafer şenliğini beklemediğinin nedenini açıklayan herhangi bir kayıda rastlamıyorum. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, ben kendi hesabıma en iyi tahminin şu olduğunu söyleyebilirim: Volsklar ve Aequuslarla döğüşmekten başka, Sabin Harbini başarılı bir sonuca ulaştırmakla şöhret kazanan konsül Valerius ve Horatius'a bir zafer merasimi yapılarak kutlanılmaları senato tarafından reddedildiğinden, sadece yarı büyüklükte bir başarının mükafatlandırılması ayrıcalığını istemekten çekindiler ve aynı zamanda utandılar. Çünkü zafer merasimi yapılmadıkça, ondan vazgeçildiğinden ziyade şahıslara hedef alınmış olduğu ve onların hesaba katılmış olduğu görülebilirdi.

CAPUT 71

Düşmanı mağlup etmenin şan ve şöhreti, Roma'da müttefiklerinin sınırları hakkında halk tarafından verilen bir kararla lekelenmiş oldu. Aricia ve Ardea erkekleri heriki şehrin de üzerinde hak iddia ettiği bir toprak parçası yüzünden sık sık harbe kalkışmışlardı. Heriki taraf da birçok mağlubiyetlere uğradıktan sonra, aralarındaki bu anlaşmazlığa Roma'nın bir çare bulmasına karar verdiler. Kendi davaları uğruna yalvarmağa geldiklerinde ve devlet memurları tarafından kendilerine bir halk meclisi tahsis edildiğinde, herbiri büyük bir şiddetle kendi iddiasını ispat ederek münakaşa etti. Şimdi artık leh ve aleyhte şehadet alınmıştı ve kabilelerin çağrılması ile halkın oylarını vermesinin zamanı gelip çatmıştı. Yaşlı bir pleb olan Publius Scaptius ayağa kalkarak şöyle dedi: "Konsüller, bana izin verilirse, devletin menfaatiyle ilgili konuşacağım. Çünkü bu davada halkın hatalı davranarak yanlış bir şey yapmasına katlanamayacağım." Konsüller Publius Scaptius'un güvenilmeyen bir vatandaş olduğunu ve dinlenilmemesi gerektiğini ifade ettiler. Umumi bir davanın ihanete uğramasını gürültülü bir biçimde protesto ederken, konsüller onun uzaklaştırılmasını emrettiler. Bunun üzerine Publius Scaptius tribunuslara müracaat etti. Tribunuslar her zaman olduğu gibi, bu olaya hakim olmaktan ziyade, pleblerin haris kulaklarını memnun etmek için, halk tarafından tesire uğradı ve Scaptius'a istediğini söylemeye müsaade ettiler. Böylece Scaptius konuşmaya başladı ve kendisinin seksen iki yaşında bir ihtiyar olduğunu söyledi. Kendisi şimdi üzerinde tartışılan sözü edilen bölgede orduda döğüşmüştü. Bu sırada bir genç değil, fakat Corioli'den önceki sefer sıralarında yirminci hizmet yılını vermiş bir kimseydi. Yılların akıp geçmesiyle unutulan bir meseleyi onlara anlatmasından, kendiliğinden üzerinde tartışılan bu toprak parçasının Corioli arazisinin bir parçası olduğu hafızasında canlandı. Kasabanın zaptı üzerine zafer hakkı uğruna burası Roma Milleti'nin malı oldu. Mal sahibi olma yerine, onu hakim olarak tayin eden Ar-

dea ve Aricia halkının Roma Milletini hakir görmeyi ümit etmeleri küstahlığına ve Corioli'nin durumu ona dokunulmamış olduğunu gösterdiğinden, bir toprak üzerinde hiçbir zaman kendilerinin herhangi bir otoriteye başvurmadıklarını söyleyerek hayret etti. Kendisinin yaşamak için az bir zamanı kalmıştı. Fakat kendisini ikna edememişti. O toprağı zaptetmek için bir asker olarak kendi payına düşeni yapmış mıydı, hatta ihtiyarlığında sadece elinden bırakmasına neden olan geçkin yaşına rağmen sözleri ve sesiyle onu müdafaa edebilmiş miydi? Bunlardan emin olamamıştı. Publius Scaptius mantıksız sayılabilecek bir hususiyetten dolayı kendi davaları hakkında hüküm vermemeleri için halkı içtenlikle ve ciddi olarak ikna etmeği başardı.

CAPUT 72

Konsüller Scaptius'un sadece sessizlikle değil, aynı zamanda hüşu içinde dinlenildiğini farkedince, büyük bir rezaletin yapılmakta olduğuna şahitlik etmek üzere tanrıları ve insanları çağırdılar. Aynı zamanda senatonun ileri gelenlerini adam gönderip çağırttılar. Konsüller senatonun ileri gelenleriyle birlikte kabilelerin etrafına geldiler. Hakim olarak bu mücadele ve münakaşanın sorumluluğunu kendi üzerlerine alarak, hatta daha kötü bir sonuca ulaşabilecek bütün hatalı bir işden suçlu tutulmamaları için onlara yalvardılar ve ricada bulundular. Bir hakimin kendi avantajınla ilgilenmesi haklı olsa bile, müttefiklerinin haksız yabancılaşmasıyla kaybedebilecekleri toprağı istila ederek ele geçirmekle, asla bir menfaat sağlayamazlardı. Hiç değilse şöhret ve itimada liyakat, bütün tahminlerin ötesinde kaybolan şeylerdi. Elçiler tarafından vatana getirilecek haber bu mu olmalıydı? Müttefiklerinin ve düşmanlarının kulaklarına gelen ve dış ülkelerde gürültü patırdıya yol açan bu mu olmalıydı? Birincilerin böyle davranmasına hangi üzüntü, ikincilere de hangi sevinç neden olmuştur! Bu durumdan komşu ülkelerle,

her işe burnunu sokan eski bir dalkavuk ve topluluklann çanak yalayıcısı olan Scaptius olduğunu tahmin etmediniz mi? Scaptius'un portresinin altına isminin yazılması meşhur birşey olabilirdi. Fakat Roma halkına diğerlerinin iddiaları ile gasp ve hilekârlık rolü oynatılacaktı. Zira hangi hakem özel bir durumda, ihtilaflı bir durumu kendi üzerine çekmeyi düşünmüş olabilirdi? Hiçbir hakem dava konusunun kendisine yöneltilmesini istememiştir. Scaptius bile, şu anda bütün utanç duyguları içinde vaktinden önce ölü gibi olmasına rağmen, bunu yapmazdı. Bütün bu deliller hem konsüller hem senatonun ileri gelenleri tarafından bağırarak ileri sürüldü. Fakat onlar insanların hırsından veya onun uyanmasına, tahrik olmasına yol açan Scaptius'dan daha az etkili oldular. Oy vermek üzere kabileler çağırıldıktan sonra, bu arazi parçasının Roma Milletine ait umumi bir toprak olmasına karar verdiler. Başka bir mahkemeye müracaat edilmiş olsa bile, hükmün böyle olmasına itiraz edemediler. Fakat bu davanın mümtaz olduğu durumlarda, bu kararın utancını ve rezaletini hafifletmek ve kendilerini mazur göstermek hiç de kolay olmadı. Çünkü bu olay Aricia ve Ardea insanlarından başka, Roma senatörlerine de hiç de daha az rezilce ve insafsız birşey olarak görünmemişti. Senenin geri kalan bölümü ne içte ne de dışta herhangi bir karışıklık olmadan huzur ve sükun içinde geçti.

1- Fabius: Fabius Quinctius.

2- "Iustitium" aynı zamanda dükkanların kapatılması ve işin genel olarak durdurulması anlamına da gelebilir.

3- Vali: Praefectus.

4- Lustrum: Arınma merasimi. Censor adı verilen devlet memurunun en önemli görevi nüfus sayımı yapmak ve vatandaşları sahip oldukları mal varlığına göre sınıflara ayırmaktı. Bu memur beş sene sonra görevden ayrılırken "Lustrum" adı verilen bir arınma merasimi düzenlerdi.

5- Gerçekte Fusius, Furius'un daha erken devirlere ait şeklidir. M.Ö. 300'den itibaren sesliler arasındaki "S" harfi "r"ye dönüştü. Livius viii. caputta yine aynı durumla karşılaşarak şaşkınlığa düşer.

6- Ultimum senatus consultum: Konsüle diktatör yetki ve selhahiyetinin verilmesi anlamına gelmekteydi. Bu yetkisini kullanarak diktatör gibi konsül de olağanüstü hal durumu ilan edebilirdi.

7- Decumana kapısı normalde batı tarafındaki surda bulunuyordu. Bu muharebelerde genellikle düşmandan uzak bir noktadaydı. Bu nedenle düşmanı gafil avlamak için bu kapıdan hücum edildi.

8- Aediles: Aediller pleb ve curule (en yüksek mertebeden kimse, aristokrat sınıfına mensup.) olmak üzere iki çeşitti. Devletin bayındırlık işlerine bakarlardı. Resmi oyunları ve festivalleri düzenlemek, resmi binaları gözetmek, şehrin temizliğini ve asayişini temin etmek, çarşı ve pazar yerlerini kontrol etmek onların görevleri arasındaydı. Pleb aedilliği, pleb tribunusluğuyla aynı zamanda kurulmuştu. Fakat İkinci kitabın xxxiii. caputunun 2. satırında Livius tarafından bunun sözü edilmemiştir.

9- Otuz mahalleyi kapsayan bir semtin herbirinin veya curiae'nın (Bunların menşeine ait bir kayıt, Birinci kitabın xiii. Caputunun 6 satırında zikredilmektedir.) Curio denen bir sahibi vardı. Bu sahip dini merasimlere başkanlık ederdi. Bu otuz curio'nun idaresi curio maximus'un başkanlığı altındaydı.

10- Vetusius veya Veturius aynen Fusius ve Furius isminde de açıkladığımız gibi (bk. not. caput iv.) Vetusius, Veturius isminin daha erken devirde rastlanan bir şeklidir. M.Ö. 300'den itibaren sesliler arasındaki "Ş" harfi "r" harfine dönüşür. Livius bu caputta da aynı durumla karşılaşarak şaşkınlığa düşer.

11- Terentilius muhtemelen, Livius'un konsüllerin yetki ve selâhiyetlerinin sınırlandırılmasını düşündüğünü yapmakla kalmaz, aynı zamanda bütün kanunlardan toplanan bir kanunname ile patricilerin yetki ve selahiyetlerinin belirlenmesine ve tahdit edilmesine değinir. Gerçekte on sene sonra meydana getirilen Fasti'de de buna benzer bir heyetten söz edilir. Bunlara "decemviri consulari imperio legibus scribundis" konsül yetki ve selahiyetiyle kanunları yazan decemvirler adı verilir. Livius belki de burada geçtiği gibi, annal yazarı olarak böyle bazı deyimleri yanlış anlamıştır.

12- Ovation: İkinci derecede bir zafer için yapılan zafer alayı. Bu zafer merasimini kutlamadan (triumphus) daha az birşeydi. Muharebede kolay ve kansız bir zafer kazanmış komutana verilirdi.

13- Sibylla: Gelecek hakkında kehânette bulunan Apollon'un rahibesi: Kehânet ocağı güney İtalya'daki Cumae şehrindeydi. Üç ayaklı bir şehpa üzerinde oturarak garip kehanetlerde bulunurdu. Aeneis Destanı'nın kahramanı Aeneas, Cumae Sibylla'sıyla birlikte yeraltı dünyasına (Orcus: Hades) inerek babasının ruhunu ziyaret etmiştir. Bu arada birçok ünlü Roma kahramanlarının ruhuyla da görüşerek, onlardan neyi yapmak neyi yapmamak konusunda birtakım öğütler almıştır. (bk. Aeneis VI., 750-890).

14- Toga: Eski Roma'da hür erkek vatandaşların bilhassa resmi yerlere giderken sarındıkları uzun ve dikişsiz beyaz çarşaf.

15- Comitia toplantıları arasında ihtiyari olarak 24 günlük bir fasıla dönemi vardı.

16- Veto etmek için centurio'lar (yüz kişilik asker bölüğü) kurmak maksadıyla.

17- "Capitis diem dicit": "Başı için gün tayin etti." Önemli bir dava diye çevirdiğimiz bu ifade, başın kaybıyla sonuçlandığını gösterir. Bu ifade tetkik edildiğinde "bir Roma vatandaşının kanuni durumunun tamamı" karşımıza çıkar (Bk. Greenidge, Roman Public Life, p. 31.) Bu eserin II.; xii. caput, 6. satırındaki örnekte ölümden daha ziyade sürgünün önde geldiği ve sürgüne göndermenin geçerli olduğuna değinilmektedir.

18- Subura: Bir tarafta Quirinal ve Viminal tepelerinin, diğer tarafta da Esquiline ve diğerlerinin çukurunda yeralmış ahalisi oldukça kalabalık bir yol.

19- Asillerin muhalefetine ve baskısına karşı plebleri korumak için tribunuslar seçilmişti. Fakat Patriciler onların yardımlarından istifade etmek maksadıyla hor görmediklerinden ve gururlu davranmadıklarından, başka birçok fırsatlar da yara-

tılmıştı (Bk. II. lvi. 5; IX. xxvi, 16.).

20- Verginius Caeso'yu kendisi yokken yargılamayı arzu etti. Fakat meslekdaşları toplantıyı feshederek, bir müdafinin gönüllü olarak sürgüne gitmekle mahkûmiyetten kaçınma hakkına sahip olduğunu gözönüne alarak Verginius'un bu isteğini kabul ettiler. Sonradan buna benzer durumlarda, gönüllü olarak sürgüne gitmeyi muteber kılan kanuni bir cümleyle bu usülün uzlaştırıcı etkisi kabilelere de geçmiş oldu (Bk. XXV. iv. 9; XXVI. iii. 12.).

21- Trastevere, Augustus onu kendi ondördüncü mıntıkası yapana dek, şehirde teşkil edilememişti.

22- Terentilia Kanunu (Bk. caput ix.).

23- Livius, Coriolanus ve Caeso'nun sadece, plebler ve senato arasındaki çekişmeler ve sürtüşmeler süresinde, Roma'yı terketmeye mecbur tutulmuş vatandaşlar olmadıklarını ifade eder.

24- Caeso Etrüsklere sığınma hakkı elde etmişti. (Bk. caput xiii, 8.)

25- Latince metinde geçen "templum" kelimesi, augurların usülüne göre işaretlenmiş herhangi bir yerdir. Templum'un anlamı burada Comitium'dur.

26- Publius Valerius, Volesus'un oğlu (Bk. I. lviii. 6). Sonradan Publicola adını almıştır.

27- Publius Valerius'un babasının (Bk. II, vi, 7) ve Menenius Agrippa'nın (Bk. II, xxxiii, 11.) cenaze merasimleri.

28- Augurlar: Küçük kuşların uçuşlarından ve ötüşlerinden, büyük kuşların ise hareketlerinden gelecek hakkında kehanette bulunan rahipler grubu. Augurlar Romalı rahiplerden teşgil edilirdi. Roma'da savaşa başlamak veya barış yapmak gibi önemli ve büyük işlerde hep augurların ve haruspex'lerin kehanetine baş vurulurdu.

29- Onların kendi kanunları üzerine.

30- Ekseriyetle askerler bir mısır ekmeği tayını götürdüler.

31- Aynı olduğu tam kesinlik kazanmamıştır. Dion. Hal., X? xxi., Algidum şehri demektedir.

32- Quaestor: Aslında ceza mahkeme hâkimi; defterdar.

33- Livius xxiii. Caputun 7. satırında hakkında şüpheye düştüğü geç devir annalistlerinin kayıtlarını burada kabul eder görünür. Hâlâ mevcut olan bir kitabe, Fabius'un Aequuslar ve Volsklar, Cornelius'un da Antlates'ler üzerine kazandığı zafer nedeniyle zafer şenliğinden söz ederek Livius'un şüphesinin asılsız ve yersiz olduğunu gösterir.

34- Lustrum: arınma merasimi.

35- Livius burada Caeso'nun öldüğünü kabul eder. Muhtemelen

onun Herdonius'la beraber telef olup gittiğine kanaat getirir.

36- Iugerum sadece 28.800 feet uzunluğunda kare şeklinde bir arazi parçasını kapsadığından, tam anlamıyla söylenirse üç agrum'dan biraz az demek lazımdır. Agrum: Arazi ölçüsü, 4.39 dönüm.

37- Roma askerleri kazıklarla çevrili bir siper yapmada kullanmak üzere, genellikle üç veya dört sopa taşırlardı.

38- Livius, Cincinnatus'un yetki ve selahiyetine dayanarak Minucius'u konsüllükten azlettiğini düşünür. (veya sadece böyle olduğunu değil de sadece geçici bir zaman için konsüllükten uzaklaştırdığını düşünür.) M.Ö.509'da (II, ii,7) Lucius Tarquinius, meslekdaşı Brutus ve diğer önderler tarafından görevinden istifa edip terketmeye mecbur bırakılmıştı.

39- Devlete yapılan hizmetinin karşılığında vatandaşlık hakkının verilmesine ilişkin ilk kayıt.

40- Tribunuslar Terentilia Kanunun (Lex Terentilia) yürürlüğe girmesine muvaffak olamamışlardı.

41- En aşağı sınıfın vergi (tributum) ödemediğine dair herhangi bir kayıt yoktur. Tributum: Haraç, vergi; haraç verme mecburiyeti.

42- Aediller pleb ve curulis (en yüksek tabakadan bir kimseye ait) olmak üzere iki çeşitti. Birinciler aynen pleb tribunusları gibi, onlara yardım etmek maksadıyla iki sene için seçilirdi. M.Ö. 367'de patricilerden iki aediles curulis seçildi. Bunların görevleri resmi oyunları düzenlemekti. Plebler bu göreve daha sonra kabul edildiler ve görevleri daha geniş kapsamlı olmakla beraber aynıydı. Aediller resmi binaların bakımından, şehrin temizliğini ve asayişini teminden ve pazar yerlerinin kontrolünden sorumluydu. Hatta kendi eyaleti içinde resmi oyunları düzenleme talimatı dahi çıkarabiliyorlardı. Bu daha yüksek görevlere çıkmak için fırsat kollayanlara, kendisini göstermek ve pek fazla gösterişte bulunmak için bir imkan yarattı.

43- Bk. ix. caput. 5. satır. Bir pleb meclisinin kayıtlarında, Terentilius tarafından düşünülmüş ve tasarlanmış bir kanunnamenin varolduğu kabul edilir.

44- Decemvir: Eski Roma tarihinde on üyeli hükümet heyeti üyelerinden biri. Selahiyetli mevkide bulunan on kişiden biri.

45- Özellikle tribunusluk kanunu teşgil edilmesine dair bir imadır. (II; xxxiii. 1) Sacratalex'in ihlali, suçluyu kanun dışı kılmayı muayyen bir veraset usülüne göre korudu.

46- Livius'un xxxii. caputta dikkate almadığı bir durum.

47- Caput xxxiii'deki bu cümle ve

ima Claudius'un yıllarına ve itibarına işaret etmektedir. Üçüncü paragrafın genç adama uymadığı görülür. Onun gerçekte M.Ö. 471 yılının konsülü olan (Bk. II. lvi. 5) decemvirlerden biri olması mümkündür. Livius'un düşündüğü gibi (caput xxxv. paragraf 9) 471 yılının konsülünün oğlu C. Claudius'un yeğeni değildir.

48- Burada "fasces"ler "lictor'lara eşittir.

49- Bu cümle Mommsen'in görüşüne uygundur. Mommsen'in görüşüne göre, yazılı kanunla konsül yetki ve selahiyetiyle tribunusların istek ve ricalarına bir tahdit koymanın yerini alacak yeni kanunlar icadedildi.

50- Bir "nundium" 8 günü kapsar. Bunun adı (novem=9) Roma usulüne göre, yeni haftada olduğu gibi, eski haftadaki Pazar gününü saymalarından çıkmıştır.

51- Coitio (hile) iki namzet arasında olan bir anlaşmadır. Üçüncü namzedi mağlup edip yok etmek için, daha zayıf tarafa kendi taraftarı olan daha kuvvetli biri geçirilir.

52- Dion. Hal, XI. xxiii de Poetelius'un, Duillius'un ve Oppius'un pleb olduğundan söz edilir. Antonius'un ve Rabuleius'un da muhtemelen pleb olduğundan söz edilir. Fakat Livius (IV. iii. 17) decemvirlerin hepsinin patrici olduğundan söz eder.

53- Idus: Eski Roma takviminde Mart ve Mayıs ve Temmuz ve Ekim aylarında 15'inci ve diğer ayların 13'üncü günleri.

54- Sine provocatione.

55- Livius'un açıkça düşündüğü şekilde, Roma bu yıllarda Sabinler ve Aequuslar üzerinde hakimiyet kurmamıştı.

56- Praecolus: Münadi, tellal.

57- Livius kralların sürülmesinde Horatius'un adından söz etmez. Fakat Horatius'un Dion. Hal. IV. lxxxv. de adından bahsedilir. burada Livius ve Dion. Hal. (XI, v.) hemfikirdir. Muhtemelen Licinius Macer'in hikayesine uyulmuştur.

58- Bk. II. ii. 1.

59- Fasces.

60- Görünüşte decemvirler, kanunların yazılı bulunduğu levhalar halkın oyu ile tasdik edilinceye kadar, kendilerinin görevde bulunmalarını iddia etme hakkına teknik olarak sahiptiler ve bu şekilde hareket etme özgürlüğündeydiler.

61- Lucius Cornelius, Valerius'la ilgiliymiş gibi göründü. Fakat gerçekte, insan karakterinin arzu edilmeyen bir tecrübesinin önüne geçmekle, Appius'un niyet ettiği şeyi yapmasına bir kat daha yardım ederek onu teşvik etmiş oldu.

62- Adı geçn şahsın soyadı Dentatus'dur. Aulus Gelius'a göre Roma Achilleus'u olarak bilinir (II,

xi) Dion. Hal. hikayeyi daha geniş boyutlarda ve biraz daha değişik anlatır. (XI. xxv. f.)

63- Dion. Hal (XL. iv) Icilius ve Numitorius'u Verginia'nın hakkını savunanlar olarak zikreder. Kızın durumu hakkında uygun bir karar verilinceye kadar kızın korunmasının Icilius ve Numitorius'a verildiğini ifade eder.

64- Appius, Verginia'nın ya onun yardımcısının kölesi veya babasının kontrolü altında bulunduğunu, ya da onun hür bir insan olduğunu savundu. Kızın hürriyetini kurtarmak için, bu olayın yalan yapılmadığını ve bu durumun sadece Verginius ve Marcus Claudius arasında ufak bir mesele olduğunu ifade etti.

65- Bazıları edebi anlamda "avus" kelimesini "büyük baba" olarak alır. Bk. caput liv. 11, not.

66- Şüphesiz Livius Verginius'un dehşet uyandıran olayını mazur göstermekten çok, Appius'un suçunu ifadeye çalışır. (Bk. caput xlviii. 7 ve caput 1, 5.).

67- Yani senato ve decemvirler tarafından.

68- "Comitia" kelimesi burada Verginius tarafından aniden ortaya çıkan seçimleri belirlemek üzere, teknik bakımdan hatalı olarak kullanılmıştır.

69- Asconius (ed. Clark, p. 77) Ciceronun Pro Cornelio de Maiestate nutkunu mütalaa ederek M. Papirius'a pontifex maximus adını verir (Bu nutukta ifade edildiğine göre pleblerin bu fırsatta, başka hiç devlet memuru olmadığından, pontifex'in aracı olmasına karşın, on pleb tribunusu seçmiş olduğu görülür.) Livius'un pontifex maximus adını ifade ettiği ilk zaman budur. Böylece bir papalık heyetinin varolduğuna da işaret etmiş olur. (Bk. IV. xliv.)

70- Avunculus, tam olarak "amca", fakat bazen burada da belirtildiği gibi "büyük amca" anlamına gelir. xlv. 4 de puellae avus olarak ifade edilen P. Numitorius'a işaret edilir.

71- Sayıları iki olan pleb aedilleri, quaestorların konsüllere yaptığı gibi, tribunuslara yardım etmek üzere plebler tarafından seçilmiştir. Pleblerin arşivlerinin mesuliyetini üzerlerine alarak onları Ceres mabedinde muhafaza etmişlerdir.

72- "Decemviri attitibus iudicandis" hürriyet ve vatandaşlık haklarıyla ilgili davalarda karar verirdi.

73- Sacro sanctus: Dokunulmaz.

74- Kanun üzerine uzman kişiler, tribunusların durumuyla, daha önceleri görevleri zamanında sacrosanctitas verilmiş ve aediliğin kurulmuş olduğu zamandaki inanca temel teşkil eden aedillerin durumu arasında bir ayırım olduğunu kabul eder gibi görünmektedirler. Onların dokunulmazlıklarını bozan her-

hangi bir kimse otomatikman kendi kanuni haklarından mahrum edilmiş olur (sacer). Bu nedenle daha yüksek bir memuriyete karşı onu uygun duruma getirmek ve bir kimse kanuni haklarından mahrum edilmeden önce (sacer) dokunulmazlığı ihlal etmeden dolayı o kimseyi mahkum etmek bir aedil için elzemdi.

75- Verginius caput lvii. 6'da gördüğümüz gibi, Appius'u kendini müdafaa etmek için, konuşma hakkından mahrum ettiğini ifade etmek istemez. Fakat sadece konuşmanın başlangıcının işitilmesine mani olmaya çalışır. Bu nedenle önemli bir nokta olarak Appius'un suçlu veya suçsuz olduğuna karar vermek üzere bir sponsio (Bk. caput xxiv, 5) önerisinde bulunur.

76- Oniki levha kanunları.

77- Galiba aynı zamanda Volsklara karşı harekete geçmesi de emredildi. (Bk. caput lx, l.)

78- Manes: (Eski Latinlerde manus - tanrı) Eski Romalılar bir kült olarak bu ismi ölen kişilerin ruhlarına verirlerdi. Bu nedenle mezar taşları üzerinde D.M.S. (Dis Manibus Sacrum) harflerine rastlarız. Zamanın akışı içinde Di Manes, bir ailenin ölmüş atalarıyla ve hatta yeraltı tanrılarıyla aynı kabul edildi.

79- Bu son değildi (Bk. VII. xvii. 9.) Bazen Alba Dağı'nda yer alan merasimde olduğu gibi, konsül ne senatonun ne de pleblerin (X. xxxvii. 8.) iznini almaksızın zafer merasimi kutladı. Bazen de senatonun kararıyla, herkesin bu mesele hakkında oy vermesinin tesiriyle daha önem kazandı (IV. xx. 1) Devletin yerine, zafer kazanan konsüle senatonun kararıyla bir zafer merasimi yapılmasına kadar bu böyle devam etti.

80- Pleb tribunuslarının "on dört" olması daha doğrudur. Beşinin seçimi Duillius tarafından bildirildiğinden, yeniden seçildiğini iddia eden dokuz memurla birlikte sayıları on dört oluyordu.

81- Lex Sacrata patricilerin tribunusluğa girişini kabul etmiyordu. (II. xxxiii, 1). Fakat bu sıralar onların adaylığı konusunda açıkça lehte bir eğilim göze çarpmaktaydı. Tarpeius ve Aternius M.Ö. 454'de konsüllük görevinde bulunmuşlardı.

82- Meslekdaşları patricileri aday olarak gösterdikleri zaman.

83- Romulus ve Romus'u emziren kurt ima edilmektedir.

84- Romalılara göre günün dördüncü saatinde.

85- Latin Yolu üzerinde.

86- Livius bilhassa Quinctius'u düşünür. Onuncu paragraftan sonra, Agrippa'nın zaferinin daha sonra vuku bulduğu görülür.

KİTAP IV

LIBER IV

CAPUT 1

Bu kişileri konsül olarak Marcus Genucius ve Gaius Curtius takip etti. Hem içde hem dışda kavga ve çekişmelerle dolu bir yıl olmuştu. Çünkü bu yılın başında bir pleb tribunusu bulunan Gaius Canuleius, patricilerle pleblerin birbirleriyle evlenmelerini kabul eden bir kanun tasarısı öne sürdü. Patriciler bu kanun tasarısına, kendi kanlarının bozulmasına yarayacağı ve soylarda veya ailelerde olması zorunlu esas prensiplerin yok olup kaybolmasına neden olacağı gözüyle bakıyorlardı. Tribunuslar tarafından tedbir olarak ilkin konsüllerden birinin pleblerden seçilmesinin kanunen uygun olması öne sürüldü. Bundan sonra dokuz tribunus, ya pleblerden ya da patricilerden uygun görebildikleri kişileri konsül seçme yetki ve selâhiyetini halka veren bir kanun teklifinde bulundular. Bu son öneriyi yerine getirmek, yalnız en aşağı tabakadan halka en yüksek yetki ve selâhiyeti vermekle kalmayacak, fakat aynı zamanda patricilerin tahminlerine göre, gerçekte bu hakkı asillerden almaya ve bunu pleblere hediye etmeye yol açacaktı. Bu nedenle senatonun ileri gelenleri, topraklarını kaybetmelerine neden olan haksız karar yüzünden Ardea halkının ayaklandığını işitmekten memnunluk duydular. Aynı zamanda Veii kavminin de Roma hudutlarını tahrip ettiklerini; Volskların ve Aequusların da

Verrugo'nun[1] siperlerinde homurdanmaya başladıklarını duyduklarında da aynı sevinci hissettiler. Hatta siperlerde bulunanlar şansı olmayan bir harbi aşağılayıcı bir sulha tercih etmişlerdi. Bu gürültü patırdının ve bu kadar çok harbin arasında tribunuslardan gelen bu önerilerin ardı arkasının kesilmesi ve bir daha olmaması için, büyük ölçüde tehditlerde bulundular ve korku yarattılar. Büyük bir gayretle ordu toplanılmasını ve askeri hazırlıklar yapılmasını, hatta mümkünse, Titus Quinctius'un konsüllüğü zamanındakinden çok daha büyük gayret gösterilmesini emrettiler. Bunun üzerine Gaius Canuleis yeni kanunlar plebler lehine olduğundan konsüllerin plebleri korkutmak için boşuna çaba sarfettiklerini birkaç sözle kısaca ilân etti. Kendisinin ve meslekdaşlarının topladığı önlemleri plebler kabul edinceye kadar, kendisi sağ olduğu müddetçe, asla bir ordu toplamayacaklarını ilân etti. Derhal bir meclis topladı.

CAPUT 2

Konsüller birleşerek aynı zamanda senatoyu tribunuslara karşı kışkırtıyorlardı. Bunun yanında tribunuslar da konsüllere karşı halkı ayaklandırıyorlardı. Konsüller tribunusların çılgınlıklarına daha uzun müddet katlanılmayacağını beyan ettiler. Artık sonuna gelinmişti. Dış ülkelerden ziyade vatanın içinde faaliyetini sürdürmekte olan daha çok harb vardı. Muhakkak ki bu şeylerin durumu pleblerin olduğundan daha çok senatörlerin hatasından kaynaklanıyordu ve tribunuslar kadar konsüller de suçluydu. Devlette bu durumun daima mükâfatlandırılması eğilimi en büyük noktasına ulaştı. Bu durum hem harbde hem sulhda iyi insanların oluşmasına yol açtı. Roma'da eskiden yapıldığı gibi en büyük ödül ayaklanmaya verildi. Bu nedenle tek tek şahıslar ve herkes tarafından daima bir şeref olarak kabul edildi. Senatonun ileri gelenlerinden ihtişam ve gösteriş teslim alındığında, senatonun haşmetini yeniden sağlasın-

lar. Bunu oğullarına miras olarak bıraktıklarında ne olacağını ve pleblerin kuvvetlerinin artmasıyla nasıl şan ve şöhrete ulaşabileceklerini ve bunun neticesinin ne olacağını düşünsünler. Onların planlarının başarısına oranla isyanın elebaşıları şereflendirildiğinden, görünüşe bakılırsa bunun ne sonu, ne de sonunun geleceği vardı. Gaius Canuleis'in başlattığı ne dehşet ve korku verici plânlar! Hem resmi hem özel herhangi bir şeyin saf olup olmadığında, herhangi bir şeyin kirletilmiş olup olmadığında, auspices adı verilen rahipleri şaşkınlığa düşürmeyi ve soylara çamur atmayı hedef alıyordu. Böylece bütün nişan ve rütbeler bozulup atılınca, hiçbir kimse ne kendisini ne de akrabasını tanıyamazdı[2]. Pleblerle patricileri vahşi hayvanlar gibi bir araya karıştırmayı düşünmüyorlarsa, bu tesadüfi evliliklerin maksadı daha başka ne olabilirdi? Böyle bir evlilikten doğacak çocuk ne kanı taşıdığını ve hangi tanrıya tapınacağından habersiz olacaktı. O yarı patrici yarı pleb olacak, hatta kendi kendisiyle bile çelişkiye düşebilecekti. Bütün tanrısal ve insanla ilgili değerleri yoketmek bu ayak takımının elebaşıları için yeterli değildi: Şimdi onların konsülleri hedef almaları gerekiyordu. İlkin konuşmalarında sadece iki konsülden birinin pleblerden seçilmesini ileri sürdüler[3]. Şimdi ise ya patricilerden ya pleblerden halkın istediği bir konsülü seçmesini sağlayacak bir kanun önerisinde bulunuyorlardı. Bu seçim hiç şüphesiz pleblerin her çeşit ihtilale başvuracakları ve bunun neticesinde Canuleis ve Icilius tipinde konsüllerin hakim olacağı anlamına geliyordu. Onlar kraliyet haşmetinin yetki ve selâhiyetinin bu kadar aşağılara düşmesini menetmek üzere Iuppiter'e müracaat ettiler. Çünkü onların taraftarları böyle utanç verici bir şeye katlanmaktansa, vakit kaybetmeksizin binlerce ölü verebilirlerdi. Kendi atalarının da devlet tarafından verilmiş imtiyazların halkı daha yumuşak başlı değil, fakat daha heyecanlı yapmış olduğunu ve bahşedilen ilk isteğin, ardı arkası kesilmeden daha haksız ve adaletsiz isteklere yol açabileceğini, herhangi bir mücadeleyle karşı karşıya kalmaktansa, böyle kanunların konmasına izin vermeyi anlamış olduklarını hissettiler. Çünkü tribu-

nuslar meselesinde o zamanlar kabul ettiklerini, ikinci kez kabul ederek onlara boyun eğmişlerdi. Eğer aynı devlette hem pleb tribunusdan hem patricilerden memurlar da bulunursa, herhangi bir sıkıntı ve üzüntünün yer almasına olanak yoktu. Ya bunun ya da diğerinin patricilere veya tribunuslara gitmesi gerekiyordu. Onların delicesine cesaret ve aşırı cüretlerine karşı koymaktansa, geç kalınmış olması daha iyiydi. Cezalarını çekmeyerek ilk nifak tohumlarını ekmeye ve komşu devletleri harbe teşvik etmeye ve sonra bizzat kendilerinin kışkırtmaları sonucu neden oldukları harblere karşı devletin silahlanarak kendini müdafaa etmesine mani olmaya katlanabilirler miydi? Bütün bunlar olup da düşmanı kışkırttıklarında, düşmana karşı koymak üzere ordu toplanmasına müsaade etmeyi reddedebilirler miydi? Canuleius bir fatih olmasına karşın, senatonun ileri gelenlerinin kendi kanunlarını kabul edinceye dek, senatoda konuşma cesaret ve cüretini gösterirken, asker toplanarak ordu teşgil edilmesine mani olabilecek miydi? Kendi ana vatanına hücum etmek ve ele geçirmek ihanetinde bulunmak tehdidinden başka bu ne olabilirdi. Yalnız Romalı prebler değil, aynı zamanda Volsklar, Aequuslar ve Veii kavmine mensup olanlar nasıl konuşma cesareti gösterebilirler! Capitolium'a ve kaleye tırmanabilecekleri ümidi kendilerine Canuleius tarafından aşılanmadı mı? Tribunuslar patricilerin ellerinden haklarını ve nişanlarını alıp da onların cesaretlerini kırmazlarsa, konsüller de silahlı düşmana karşı koymadan önce, hiç vakit kaybetmeksizin vatandaşların suç işlemelerine karşı koymak üzere onlara önderlik etmeye hazırlandılar.

CAPUT 3

Bu fikirler senatoda tam anlamıyla ifade edilirken, Canuleius kendi kanunları için bu şekilde ve konsüllere karşı olarak uzun uzun nutuk attı: "Ey Quirites patriciler sizi ne kadar çok hakir gördüler. Kendileriyle birlikte aynı surlar içinde yaşarken, na-

sıl sizi şehirde yaşamaya lâyık görmediler. Zannediyorum ki bunun daha önce de sık sık farkına vardım. Fakat bizimkilerin bu önerilerine karşı bu kadar şiddetli ve sert bir biçimde karşı koydukları zamana kadar, bu kadar açık bir biçimde hiç sezinlememiştim. Kendi vatandaşlarımızla bir çareye başvurmadan, onlarla ne yapmaya kalkışabiliriz ve aynı zenginlik ve refaha sahip olmamasına karşın, onların ikamet ettiği aynı şehirde hâlâ oturmaya devam edebilir miyiz? Bir kanun tasarısında her zaman olduğü gibi komşularımıza ve düşmanlarımız olmayan yabancılara bahşedilen patricilerle plebler arasında evlenme hakkına sahip olmayı istiyoruz. Patricilerle plebler arası evlenmeden ziyade biz, hatta mağlup düşmanlara bile vatandaşlık hakkı verdik. Diğer kanun tasarısında yenilik değil fakat Roma halkının istediği görevi yüklenebilmesine şahit olmak için halkın hakkını kullanmasını istiyoruz ve ileri sürüyoruz. Ne sebep var, niçin onlar göğü ve yeryüzünü karıştırıp duruyorlar? Niçin onlar aynı zamanda tam senatoda bulunduğum sırada şimdi baha hücum ediyorlar? Niçin isteklerinin hiç karşı konulmadan olacağını beyan ediyorlar? Neden bizim dokunulmazlığı olan otoritemizi şiddet kullanarak tehdit ediyorlar? Eğer Roma halkına istediği kimseye konsüllük vermek üzere hür olarak rey verme hakkı bahşedilirse, hatta plebler bile en yüksek mevkileri elde edebilme hakkından mahrum edilmezlerse, eğer kendisi de en yüksek mevkilere lâyık görülecek olursa, şehir[4] bizimkilerin bu isteklerine katlanamayacak mı? Roma'nın hâkimiyeti son mu bulacak? Bir plebi konsül yapmak üzere hazırlandığımızda, sanki bir köle veya azatlı bir köleyi bu göreve yakıştırdığımızı söylemişiz gibi aynı muameleye maruz kalabiliriz. İçinde bulunduğunuz nefret ve tahkir kavramına sahip misiniz ve bunun ne kadar büyük olduğundan haberiniz var mı? Eğer mümkün olabilse sizden gün ışığının bir parçasını bile alabilirlerdi. Sizin soluğunuzu, sizin konuşmanızı ve sizin sahip olduğunuz insan şeklini nefret ve kızgınlıkla doldururlardı. Hatta bunun da ötesinde, bir pleb konsül seçmenin, sizi memnun edecekse, tanrılara karşı bir suç işlemek olduğu-

nu ve bunun caiz olmadığını iddia ederler. Söyleyin bana eğer Fasti[5] veya rahiplerin yorumlarına[6] başvurmayı kabul etmezsek, herkesin hatta yabancıların bile bildiği konuda cahil sayılmaz mıyız? Bu eserlerden konsüllerin kralların yerini aldığını ve kraliyet devrinde yer almayan hak ve paye ünvanlarının en ufak bir izine dahi rastlanmadığını öğrenmiş bulunmuyor muyuz? Geliniz! Sabin ülkesinden gönderilmiş, halkın emri ve senatörlerin oybirliği ile Roma'da krallık yapmış Numa Pompilius'un hikâyesinin nasıl olduğunu, yalnız bir patricinin değil, fakat aynı zamanda bir Roma vatandaşının da duymamış olduğuna inanabilir misiniz? Ve tekrar Romalı olarak zikredilmeyen ve hatta İtalyan soyundan bile olmayan, Corinthus'lu Demaratus'un oğlu ve Tarquiniuslardan bir göçmen olan Lucius Tarquinius'un, Ancus'un oğulları henüz hayatta iken nasıl kral olduğunu bilmeyeniniz var mı? Sonra Corniculum'dan harb esiri bir kadının oğlu, babası tarafından hiç kimsesi olmayan, annesi tarafından sadece bir hizmetçiye sahip bulunan Servius Tullius yaradılıştan zekası ve kabileyetiyle nasıl kraliyet yetki ve kudretini elinde bulundurmuştu? Roma'nın kurucusu Romulus'un şehrin hakimiyetini ve krallık idaresini paylaştığı Sabin Titus Tatius'dan neden söz etmiyeyim? Böylece görünüşü mükemmel olmayan hiçbir aile hakir görülmediğinden, Roma'nın kuvvet ve kudreti arttı. Atalarımız yabancı krallardan mevkice üstün değilken ve hatta kralların sürülmesinden sonra dahi Roma saygıdeğer yabancılara kapatılmamışken, bir pleb konsülü küçük görebilir misiniz? Kralların sürülmesi olayından sonra, Sabin ülkesinden gelen Claudius ailesini almakla ve onlara vatandaşlık hakkı vermekle kalmadık, aynı zamanda patriciler sınıfından olduklarını da kabul ettik. Bir yabancının oğlu patriciler sınıfından sayılacak ve sonra konsül olacak, fakat bir Roma vatandaşı eğer plebler sınıfından geliyorsa konsül olmaktan bütün ümidini kesecek midir? Numa, Lucius Tarquinius veya Servius Tullius gibi cesur ve gayretli bir kimsenin hem harb hem sulh zamanında işe yarayacağına ve hizmet verebileceğine inanmayacak mıyız? Yoksa böyle birisi ortaya çık-

tığında, onun devlet idaresine yaklaşmasına izin vermeyi red mi edeceğiz? Kralların en iyisine benzeyerek yeni kimseler olmasına rağmen, hepsi de patrici ailelerinden gelen ölümlülerin en habisi ve kötüsü sayılabilecek decemvirler gibi konsülleri mi beklememiz gerekiyor.

CAPUT 4

"Fakat kralların sürüldüğü zamandan beri hiçbir plebin konsül olmadığını söyleyebilirsiniz." Sonra ne olacak? Yeni hiçbir geleneğin benimsenmemesi mi gerekecek? Henüz yapılmamış ve yeni bir toplumda henüz denenmemiş birçok şeyin faydalı görülse bile, hiçbir zaman işleme konmaması mı gerekecek? Romulus'un krallığı zamanında ne rahipler ne de augur adı verilen kâhinler vardı; onları Numa Pompilius yarattı. Devlette nüfus sayımı hiç yapılmamıştı, sınıflara ve centurialara[7] ait hiçbir kayıt yoktu: Bu müesseselerin kurulmasına kendileri karar verdiler. Geçen on sene zarfında kanunları düzenlemesi ve onları ilân etmesi düşüncesiyle decemvirleri seçtik, sonra da onları görevlerinden azlederek devletten sürdük. Yeni kurulmuş bir şehirde, yeni nüfuz ve selâhiyetler, rahiplikler, şahsi veya aileye ait haklar gibi sayısız ve sonsuza dek uzayan ilerlemelerin meydana geldiğinden kim tereddüte düşebilir? Plebler için en adaletsiz ve toplum için en kötü işlemle, birkaç sene önce decemvirler tarafından kabul edilmiş bir kanun olduğundan, pleblerle patricilerin evlenememesi oldukça iyi hazırlanmış bir önlem değil miydi? Yoksa devletin bir kısmını, sanki o kirletilmiş gibi, bu pleb ve patricilerin aralarında evlenmelerinden uzak tutmaktan daha ziyade, daha büyük ve daha çok tahkir etme durumu mu vardı? Aynı surlar içinde sürülmeye ve sürgün olmaya katlanmak nasıl şeydir? Onlar bizimle olacak ilgili ve akrabalık bağlarına karşı ve kendi kanlarıyla bizim kanlarımızın karışmasına karşı muhafız kesildiler. Niçin, sizin su katılmamış asaletinizi bu bozuyorsa, ne pleblerden kendinize eş

alarak, ne de kızlarınızın ve kardeşlerinizin patricilerden biriyle evlenmesine müsaade ederek, kendi özel çarelerinizle onun saflığını koruyamıyorsunuz? Halbuki sizlerin çoğu Alba veya Sabin kökenlisiniz, kan veya soy bakımından herlangi bir üstünlüğe sahip değilsiniz, fakat patriciler arasına kabul edilmiş bulunuyorsunuz. Bu nedenle ya krallar tarafından, ya da onların sürülmesinden sonra halkın kararıyla seçilmiş bulunuyorsunuz. Hiçbir pleb bir patrici genç kızına zor kullanamaz ve şiddet gösteremez: Bu patricilerin bir eksikliğidir. Hiçbir kimse onun arzusu hilâfına bir kimseyi evlilik bağına girmeye zorlayamaz. Pleblerle patriciler arasındaki evlenmenin kanuna uygun olarak yasaklanması ve feshedilmesi, en sonunda plebler bakımından aşağılayıcı bir duruma düşülmesine neden teşkil etmiştir. Zengin ve fakirin birbiriyle evlenemeyeceğini niçin bir kanunda belirtmiyorsunuz? Bu amme menfaatlerini korumayan siyasetin her zaman ve her yerde bir meselesi haline gelmiştir. Bir kadının mukavele yaptığı herhangi bir aileyle evlenmesi gerekir. Bir erkeğin hizmette bulunduğu evden bir kadınla evlenmesi gerekir. Siz son derece mağrur kanunun yükümlülüğü altına girerek zincire vurulmuş olursunuz. Bu nedenle kendi sivil sosyal hayatımızı yıkarak bir devletten iki devlet yaratmak durumunda kalırsınız. Neden bir plebin bir patricinin yanında yaşayamayacağını veya aynı yolda yürüyemeyeceğini kabul etmiyorsunuz? Onun aynı bayram şenliği veya merasime iştirak etmeyeceğini ve Forum'da aynı yeri paylaşmayacağını benimsemeniz gerekmez mi? Zira bir patrici pleb hanımı eş olarak alırsa, veya bir pleb patrici bir kadınla evlenirse bu durumda ne değişir? Hangi hakka tecavüz edilir, hangi hak ihlâl edilmiş olur? Şüphesiz ki çocuklar babalarının sınıfını alırlar. İnsan ve vatandaş olarak sayılmak ve itibar görmekten başka, sizinle evlilikten kazanç sağlamaya çalıştığımız hiçbir şey yoktur. Bizi nasıl tahkir edebilmek ve ne şekilde fena muamelede bulunabilmek için, birbirinizle yarış etmekten zevk duymadıkça, bize karşı olmanız bakımından herhangi bir neden yoktur.

"Netice olarak sorabilirim, bütün yetki ve selâhiyete sahip olanlar Roma halkı mı yoksa sizler misiniz? Kralların sürgün edilmesi size hâkimiyet mi, yoksa herkesin eşit haklara ve hürriyete sahip olmasını mı sağladı? Eğer istenirse bir kanun çıkarmak için Roma halkına izin verilmesi gerekmez mi? Yoksa her bir öneri büyütülürken, ceza yoluna başvurularak asker toplanarak bir ordu meydana getirilmesini mi ilân edeceksiniz ve tribunus olan ben kabileleri oy vermeye çağırmaya başlayacak mıyım? Siz konsüller pleblere karşı tehditler savurarak ve tribunuslara tehdiler yağdırarak, derhal askerlik çağına gelmiş olanlara yemin ettirecek ve onları ordugâhlarına sevk mi edeceksiniz? Siz pleblerin sizlerle hemfikir olmadığını belirten küçük tehditlerle bunu şimdiye dek iki kez[8] ispat etmemiş olsaydınız bu nasıl olabilecekti? Ben, bizim sizi döğüşmekten uzak tutmamızın isabetli olmasından, bunun böyle olduğunu tahmin ediyorum. Yoksa bunun nedeni daha kuvvetli tarafın daha itidalli olmasından mı ileri gelip de hiçbir çekişme ve mücadele olmamıştı? Ey Quirites şu anda da herhangi bir mücadele olmayacak. Onlar her zaman için sizin cesaretinizi ölçecekler, fakat hiçbir zaman kendi güç-kuvvetlerini ortaya koyup bunu ispat edemeyecekler. Eğer onlara pleblerle patricilerin birbirleriyle evlenebilme haklarını geri verirseniz ve sonunda tek bir devlet meydana getirirseniz, konsüller, gerçek ya da hakiki olarak idare etmiş olsanız da plebler size yardıma hazırdırlar. Eğer sizinle evlenmeyle oluşabilecek bağlılıkla içli dışlı olmak, tek vücut olmak ve onlarla birleşmeyi kolaylaştırırsanız ve buna imkân tanırsanız; eğer gayretli ve cesur kimselere paye ve nişan verilmesi ümidini beslemelerine izin verilirse; eğer onlara da devletin sosyal yaşamı içerisinde bir yer verilirse; eğer onlarla aynı hürriyete sahipseler, devlet memurlarının yıllık değişimlerinde, sırasıyla onların da devleti idare etmesine ve karşılığında itaat etmesine ve karşılığında itaat görmelerine müsaade edilirse plebler harbde kendilerine yardımcı olmaya ha-

zırdırlar. Eğer bu reformları herhangi birisi önlemeye kalkışırsa, harblerden söz edebilirsiniz ve onlardan bahsetmeyi arttırabilirsiniz. Fakat bunun karşılığında hiç kimse ismini vermeyecek, hiç kimse silaha sarılmayacak, devletin paye ve şerefinde veya özel hayattaki evliliklerde kendisinin hiçbir sosyal yeri bulunmayan bu yüksek ve mağrur davalar uğrunda hiç kimse döğüşmek istemeyecektir."

CAPUT 6

Konsüller halkın huzuruna çıkınca ve münakaşaya yol açmak üzere nutuklarını daha katı ve şiddetle atmaya başlayınca, tribsunus bir plebin konsül seçilmemesini gerektiren ne sebep bulunduğunu sordu. Tribunus'a Curtius belki doğrulukla, fakat şu andaki durumlar nedeniyle biraz da kendi amacına faydalı olabilecek biçimde cevap verdi: "Çünkü hiçbir pleb himayeye sahip değildir ve onlardan doğacak olanların bilinmeyen durumlarıyla bu himayenin bozulmaması için decemvirler bu nedenle patricilerle plebler arası evlenmeye mani olmuşlardır." Bu durumda plebler haksızlığa karşı öfkeyle adeta yanıp tutuştular. Zira ölümsüz tanrılar nefret ediyormuş gibi, onların himayeyi üzerlerine almamaları ifade edilmişti. Yine de ihtilaf sona ermemişti. Çünkü plebler kendi tribunuslarında son derece sert ve keskin bir biçimde yetki ve selâhiyet elde etmişlerdi. Onların kısıtlamalarına tribunusluğun yetki ve selâhiyetiyle rekabet ettiler. Bu durum, sonunda patricilerin boyun eğmesine ve patricilerle plebler arası evlenmeyi ön gören kanunun kabulüne dek sürdü. Çünkü onlar, böylelikle tribunusların dikkatini bütün bütün pleb konsülleri üzerine toplayacağını ya da harb sona erinceye kadar bunu erteleyeceklerini düşündüler. Bu arada plebler, patricilerle evlenmek hakkıyla hoşnut olarak, bir ordu toplanmasını kabul etmeye hazır olabilirlerdi.

Fakat Canuleius'un patriciler üzerindeki zaferi ve plebler arasındaki teveccühü son derece arttığından, diğer tribunuslar ye-

ni bir mücadeleye girişmeye cesaretlendiler. Harb söylentilerinin günden güne artmasına karşın, ordu toplanmasına mâni olmak için, onların önlemlerine karşı çıkmak üzere olanca şiddetleriyle mücadele etmekten çekinmediler. Tribunuslar veto[9] ile müdahelede bulununca senato vasıtasıyla herhangi birşey yapma gücüne sahip olamadıklarından, konsüller özel olarak evlerinde senatonun ileri gelenlerinden bir meclis topladılar. Onların ya düşmanla ya da kendi vatandaşlarıyla zaptedilmiş olmalarına boyun eğmelerinin kaçınılmaz olduğu açıkça görülüyordu. Konsüllüğe ait bütün herkesden sadece Valerius ve Horatius onların görüşmelerinde yer almadılar[10]. Gaius Claudius tribunuslara karşı konsülleri silahlandırmak düşüncesiyle konuştu. Hem Cincinnatus hem Capitolinus her iki Quinctiuslar resmi bir muahedeyle pleblerle dokunulmaz olduklarını kabul ve tasdik ettiklerinden, onların zarar görmesine ve kan dökülmesine karşı çıkıyorlardı. Bu müzakerelerin neticesinde, askeri tribunusların patriciler veya pleblerden[11] olması farketmeksizin konsül yetki ve selâhiyetiyle seçilmesine müsaade ettiler. Fakat konsüllerin seçiminde hiçbir değişiklik yapmadılar. Alınan bu karardan hem tribunuslar hem de halk hoşnut oldu. Konsül yetki selâhiyetine sahip üç tribunus seçilmesi için bir seçim yapılması istendi. Hiç durmadan ayaklanma tarzında hareket eden veya konuşan herkes, bilhassa tribunuslar, bu durum ilân edilir edilmez, oy vereceklerle müzakerelerde bulunmaya ve beyaz elbiseler giymiş adaylar her taraftan Forum'a koşuşmaya başladılar. Patriciler, pleblerin fevkalâde heyecan duydukları bu görevi elde etmenin ümitsizliğiyle ve onun idaresini bu vatandaşlarla paylaştıkları nisbette bu görevde kalmalarına mani olunacağını biliyorlardı. En sonunda, devletin kontrolünü ellerine geçirmiş oldukları görünmesin diye, komutanları tarafından onlarla rekabet etmeye mecbur tutuldular. Bu seçimin neticesi, hürriyet uğruna mücadele ettiklerinde insanların düşüncesinin nasıl farklı olduğunu, aynı zamanda düşmanlıklarını bir tarafa bıraktıklarını ve kararları tarafsız olduğunda bulundukları durumun nasıl değişik olabileceğini

gösterdi. Çünkü halk pleblerin aday olmasına müsaade edilmesinden son derece hoşnut olduğundan, tribunusların hepsini pleblerin arasından seçmişti. Bütün bir milletin karakterini tayin eden, tek bir kişide aklın itidalini, hakkaniyetini ve çok yüksek fikirliliğini siz şimdi nerede bulacaksınız?

CAPUT 7

Roma'nın kuruluşundan üç yüz on (310) sene sonra askeri tribunuslar ilk olarak konsüllük makamını elde ettiler. Onların adları Aulus Sempronius Atratinus, Lucius Attilius(12) ve Titus Cloelius idi. Onların idareleri sırasında içte ahenk veuyum, aynı zamanda dışta da sulh hüküm sürdü. Harb kayıtlarına göre, Veii kavmiyle bir harbin patlak verdiğini ve buna ilaveten Aequus ve Volsklarla bir harb çıktığını aynı zamanda Ardea halkının ayaklandığını ve iki konsülün bir kerede bu kadar çok harble başa çıkmaya gücünün yetmediğini, bu nedenle üç askeri tribunusun tayin edildiğini bazı kimseler ifade etmektedir. Bu yazarlar pleblerden konsül seçimi hakkında bir kanunun neşredildiğine dair hiç söz etmezler. Buna karşın üç tribunusun konsüllerin yetki ve selâhiyetlerini, aynı zamanda onların alâmetlerini(13) kullandıklarını kaydederler. Bu memuriyetin kudreti henüz daha kuvvetli bir biçimde yer etmemişken, onlar görevi üzerlerine aldıkları tarihten üç ay sonra, kâhinler onların seçiminde bir sakatlık olduğunu ilân ettiklerinden, görevden ayrıldılar. Çünkü topluluğun başkanı durumundaki Gaius Curtius, çadır(14) için münasip bir yer seçmemişti.

Kendilerine yapılan haksız muameleden şikâyet eden elçiler Ardea'dan Roma'ya geldiler. Gayet açık olan böyle bir hakkaniyetle, topraklarını kendilerine tekrar geri vermekle, kusurlarını tamir yoluna giderlerse, kendileri de muahede şartlarını yerine getirebilir ve Romalılarla dost kalabilirlerdi. Senato halkın kararını kendilerinin feshetme selâhiyeti olmadığı cevabını verdi. Çünkü onlar sadece böyle bir şeyin daha önceden ya-

pılmasının örneğine veya böyle bir işin yetki ve selâhiyetine sahip olmakla kalmıyorlar, fakat aynı zamanda sınıflar arasındaki uyuma da saygı gösteriyorlar ve bunu mümkün mertebe bozmamaya özen gösteriyorlardı. Eğer Ardea halkı onların zamanını beklerse ve onlara yapılan haksızlığı tamir etmek üzere, senatonun bir karar vermesine müsaade ederse, öfkelerini bastırarak memnun olacakları gün gelebilirdi. Aynı zamanda senatörlerin onlara hiçbir haksızlık yapılmaması için, oldukça dikkat sarfettiklerini ve yapılanların süratle tamirine gidilmesi için çaba sarfettiklerini öğrenebilirlerdi. Böylece elçiler, halkına taşıyabilecekleri bütün mesele kendilerine söylenildiğinden, nazik ve saygılı bir biçimde oradan ayrıldılar.

Patriciler devlette herhangi bir yüksek tabakadan (curule) memuriyet bulunmadığından toplandılar ve bir interrex seçtiler. İki memur arasındaki devreyi[15] günlerce, konsüllerin mi yoksa askeri tribunusların mı tayin edilmesi meselesi meşgul etti. Interrex ve senato konsüllerin seçimini kabul ve tasdik ettiler. Pleb tribunusları ve plebler ise askeri tribunusların seçimini uygun gördüler. Zafer senatörlerin oldu. Çünkü plebler sadece, bu şerefi kendilerine bahşederler mi yoksa patricilere mi verirler şeklindeki asılsız ve boş bir çekişmeden vazgeçmekle kalmadılar, aynı zamanda pleblerin liderleri değersiz bir kimse olarak kendi adaylıklarının sayılamayacağı bir seçimi de tercih ettiler. Tribunuslar da patricilerin liderlerinin lehinde olarak pleblerin boş yere çekişmesinden vazgeçtiler. Interrex olarak Titus Quinctius Barbatus, Lucius Papirius Mugillanus ve Lucius Sempronius Atratinus'un seçimini ilân etti. Onların konsüllükleri sırasında Ardeates'le yapılan antlaşma yenilendi. Her ne kadar eski anallerde[16] ne de memuriyet listelerinde[17] bu kişilerin isimleri bulunmazsa da bu adamların o yılın konsülü olduklarına dair deliller mevcuttur. Bu yılın başlarında askeri tribunuslar bulunduğundan, konsüllerin bütün bir yıl boyunca tribunusların yetki ve selâhiyetinin üstünde olmak ve onların yetkilerinin ihmal edilmesi için seçilmiş olduklarını tahmin edi-

yorum. Licinius Macer bu konsüllerin isimlerinin hem Ardea ile yapılan antlaşmada hem de Moneta Mabedindeki[18] keten bezinden yapılmış rulolardaki kayıtlarda verildiğini doğrular. Komşu devletlerin neden olduğu çok sayıda korkuya rağmen, içte ve dışta tam bir sükûn hüküm sürdü.

CAPUT 8

Sadece tribunusların mı yoksa tribunusların konsüllerle mi başarılı oldukları bu yılı, konsüllerin başarılı olduklarına dair hiç şüphe götürmeyen bir yıl takip etti. Bu konsüller ikinci kez seçilen Marcus Geganius Macerinus ile beşinci kez seçilen Titus Quinctius Capitolinus idi. Aynı yıl konsüllerden başka censorluğun benimsendiği de görüldü. Bu önceleri ufak çapta oluşmuş bir kurumdu, fakat sonraları Romalıların disiplinini ve ahlâk kurallarını tanzim edecek derecede geniş boyutlara ulaştı. Bu memuriyet vasıtasıyla şeref madalyalarının dağıtılması, aynı zamanda senato ve süvari birliğine ait centurio'lar arasındaki rezaletler kontrol altına alınmış oldu. Roma halkının varidatı ile birlikte, resmi ve özel yerleşim yerleri üzerinde hak ve selâhiyete sahip olduğundan, onun reyi üzerinde bütün bütün söz sahibi oluyordu. Bu memuriyetin doğmasının ve gelişmesinin ilk şeyi şuydu: Roma halkı uzun yıllar bir vergiye tâbi tutulmamıştı ve halkı mallarına göre sınıflara ayırarak bir nüfus sayımı yapılamamıştı. Birçok uluslar Roma'yı harble tehdit ettiklerinden, konsüllerin bu iş için, henüz hiç vakitleri yoktu. Bir konsülün şerefine yakışmaz ve güç bir iş olduğundan, bunun bir görev olduğu kabul ve tasdik edilen senatoya bu konu getirildi. Kayıtları kontrol etmek ve onlara nezaret etmek üzere, aynı zamanda nüfus sayımının şeklini düzenlemek için, bir kâtipliğin bütün memurlarına sahip bu iş için hususi olarak ayrılmış memurların bulunmasına ihtiyaç duyuldu. Ufak bir iş olmasına karşın, devletin başında daha çok patrici memurların bulunabilmesi için, senatörler önerilen bu teklifi memnunluk-

la karşılamadılar. Zannediyorum ki onlar daha sonra, bu göreve seçilenlerin, bu görevin yetki ve selâhiyetine uygun geldikleri için bunu alabileceklerini aradan çok uzun zaman geçmeden ispat edeceklerini ve bunu kullanacaklarını düşündüler. Hatta tribunuslar dahi bunun gösterişli bir hizmetten ziyade, bir zamanlar olduğu gibi lüzumlu bir görev olduğunu kabul ettiler. Hatta ufak tefek şeylerde dahi sinirlendirici bir biçimde dikbaşlı görünmesinler diye, bu işe hiç karşı çıkmadılar. Halkın oylarıyla nüfus sayımının kabulüne karar verildi ve devletin ileri gelenleri bu görevi hakir gördüklerinden görev, konsüllükleri reddedilen Papirius'a ve Sempronius'a verildi. Bu kişiler bu memuriyetin işini bir yılın sonuna kadar tamamlayacaklardı. Onlar kendi işlerinden censor[19] olarak çağırıldılar.

CAPUT 9

Roma'da bu şeyler olup dururken, Ardea'dan elçiler geldi. Eski müttefikleri olmaları ve daha geçenlerde yenilenen antlaşma adına, hemen hemen harabe ve yıkıntı haline gelmiş bulunan şehirlerine yardım göndermelerini Romalılardan rica ettiler. Çünkü Roma milletiyle son derece akıllı bir biçimde korumuş oldukları sulhun faydası ve meyvaları, iç savaş yüzünden onlara hiçbir şey sağlamamıştı. İki taraf arasındaki ihtilafta bunun neden olduğu ve başlangıcı teşkil ettiği söylenir. Bu durum zaman zaman vaki olmuştur ve yabancı devletlerle harblerden, açlık ve salgın hastalıktan veya insanların verdiği diğer ceza vasıtalarından, çok daha dehşetli ve korkutucu milli felaketler olarak, tanrıların öfkesi, daha çok uluslara harabiyet ve yıkım getirici olabilir. Bir pleb ailesinin güzelliği dillere destan olmuş genç kızının iki talibi vardı. Bu taliplerden biri kızın kendi sınıfına mensuptu ve aynı mevkide bulunan kızın vasilerinin tasvibiyle itimat kazandı. Diğeri onun güzelliğinin tam anlamıyla kölesi olmuş bir asil idi. Kızın kendi evine parti çekişmelerini ve münakaşalarını sokmayla neticelenen optimatların[20] cid-

di gayretleriyle ona yardım edildi. Kızını gayet mükemmel bir kocaya vermeyi arzu eden annesi asil genci tercih etti. Politik menfaatların rol oynadığı bu meselede dahi düşünceli davranan vasiler, pleb vatandaşlarının tarafını tuttular. Tam anlamıyla bir münakaşaya da gidilmediğinden, karar verme yoluna gidildi ve aile toplandı. Bir dava meclisi kuruldu. Vasilerinin ve annenin müdafaaları dinlendikten sonra, hakimler annesinin, kızına uygun gördüğü kişiyle evlendirmesi konusunda yetkiye sahip olabileceğine karar verdiler. Fakat şiddet onlardan daha kuvvetli oldu. Zira kendi taraftarlarından bir grup, kararın adaletsizliği üzerine[21] forum'da aleni bir şekilde nutuk attıktan sonra, vasiler bir grup meydana getirdiler ve kızı annesinin evinden kaçırdılar. Haksızlığa uğramış ve büyük bir öfkeye kapılmış gencin önderliğinde, onların karşısına asillerden çok cengaver bir grup toplandı ve bunu ümitsiz bir harb takip etti. Plebler bozguna uğratıldılar, fakat Romalı plebler gibi, silahlanarak ve kendi şehirlerinden geriye çekilerek belli bir tepenin üzerinde ordugâh kurdular. Onlar asillerin çiftliklerini yağma ve talan etmek üzere, ellerinde kılınç ve meşaleler olduğu halde, muhasarayı yararak ileri atıldılar. Hatta onlar şehri kuşatmaya da hazırlandılar. Hatta şimdiye kadar mücadelede hiçbir tarafı tutmamış bulunan esnaf ve sanatkârlar sınıfı da yağma ve talan etme ümidiyle çağrılmışlardı. Ülkelerinin yıkıntısında, ölümcül bir evliliği arayan iki gencin deliliğiyle, devlet sanki bir bulaşıcı hastalığa düçar olmuşçasına, harbin dehşetli ve korkunç görüntüsü de yok değildi. Yatanların da harbin ve silahların kâfi olduğunu her iki taraf da görmüş değildi. Optimatlar[22] Romalıları kuşatılmış şehirlerine yardıma çağırdılar. Ardea'nın zaptında Volsklar'a yardım etmek üzere plebleri çağırttılar. Volsklar Aequus'lu Cluilius'un kumandası altında[23], ilk önce Ardea'ya geldiler ve düşmanın surlarının karşısına aceleyle çabucak hendek ve siperler kazdılar. Haberler Roma'ya ulaşınca, konsül Marcus Geganius derhal bir orduylayola çıktı. Düşmandan üç mil ötede, ordugâh kurmak için bir yer seçti. Şimdi gün süratle batarken, askerlerine kendilerini dinlendirmelerini em-

retti. Sonra dördüncü saatte yürüyüşe geçti ve kuşatan ordu tarafından yapılan hendekler hattını aşarak, öyle bir sürat yaptı ki günün ilk ışıkları yansımaya başlarken, Volsklar Romalıların kendilerinin şehri kuşattığından çok daha fazla sımsıkı şehri kuşatmış olduklarını farkettiler. Diğer tarafta konsül kasabadaki arkadaşlarının gelip gitmesini sağlamak üzere, Ardea surlarına bağlı bir istihkâm inşa etmişti[24].

CAPUT 10

Askerlerini bir ambardan temin ettiği buğdayla değil, fakat günbe gün tarlaları talan etmekle tedarik ettiği buğdayla besleyen Volsk kavminden kumandan, çok geçmeden tahkimatlarla kapatılarak kendisine mani olunduğundan, bizzat bütün herşeyin yokluğunu ve kıtlığını derhal hissetmeye başladı. Bu nedenle Volsklu kumandan düşmanla sulh müzakeresi hakkında konuşmak üzere konsülü çağırdı. Konsüle Roma komutanı kuşatmayı kaldırma nedeniyle gelirse, kendisinin Volskları oradan daha uzağa sevkedebileceğini söyledi. Konsül mağlup olduklarından bütün şartları kabul etmeleri gerektiği, aksi takdirde kendilerinin kabul etmeyeceği cevabını verdi. Volsklar Roma milletinin müttefiklerine hücum etmekle, onların kendi arzularının ne olduğunu sormuşlardı. Aksi takdirde, Volskların kendilerinden ayrılmalarına neden olabilirlerdi. Yetki ve selahiyet kazanmak için, Romalı komutanın teslim olmasını, silahlarını bırakmalarını ve mağlup olduklarını kabul etmelerini ve buna boyun eğmelerini emretti. Eğer onlar bu şekilde hareket etmeyecek olurlarsa, onların devamlı düşmanı haline gelecekti. Gitmeye ya da kalmaya teşebbüs etseler de onlara düşmanlık besleyecekti. Onlarla yapılacak güven temin etmeyecek bir sulhdan daha ziyade, Volsklar üzerinde kazandıkları bir zafer olarak onları Roma'ya getirmek daha akla yatkın olacaktı. Volsklar bütün diğer ümitlerini kaybettiklerinden, silahların onlarda durup durmadığını anlamak için mücadele ettiler. Harb

için hiç de elverişli olmayan ve henüz firar için daha elverişsiz olan bir mevkide, diğer mahzurlardan hiç söz etmediler. Her taraftan önleri kesilmiş olduğundan firardan vazgeçtiler ve yalvarmaya başladılar. Kumandanlarını teslim ettikten ve silahlarını ellerinden bıraktıktan sonra, herbiri tek bir elbise giymiş olarak boyunduruk altında gönderildiler. Böylece tamamen utanç ve felâkete garolmuş bir halde gönderildiler. Fakat Tusculum şehrinden uzakta olmayan ordugâhlarında, Tusculumlular eskiden beri beslemekte oldukları kin ve düşmanlık nedeniyle, onların savunmasız şehirlerine hücum ettiler. O denli ağır bir ceza ödediler ki katliamı haber verecek herhangi bir kişi hemen hemen kalmadı. Roma kumandanı, isyanla Ardea4yı telaş ve karışıklık içinde bularak, isyanın elebaşılarının başını keserek ve onların mallarını Ardealıların devlet hazinesine müsadere ederek, biraz olsun bu ayaklanmanın dehşet ve korkusunu yatıştırmış oldu. Kasaba halkı, Romalıların kararın adaletsizliğini bozmak için, bu kadar büyük bir iyiliği karşılık olarak sunduklarını düşünüyorlardı[25]. Fakat Roma senatosu ulusun hırsını hatırlatan şeyleri silmek için, hâlâ yapılacak bazı şeylerin kaldığını hissetti. Konsul Roma'ya döndü ve zafer merasimini kutladı. Volskların kumandanı Cluilius, konsülün savaş arabasının önünde yürümekteydi. Onların boyunduruk altına göndermeden önce, düşman ordusundan kazanmış olduğu ganimeti gözler önüne sererek gösterdi.

Başarmak kolay birşey değildi, fakat konsül Quinctius sivil hayatta da görev arkadaşının silahla harpte kazandığı şöhrete denk bir şöhret kazandı. Senatonun ileri gelenleri onu çok titiz ve sert bir konsül, plebler ise yeterli derecede sakin ve yumuşak başlı bir konsül olarak kabul ederlerken, yüksek ve aşağı tabaka için kanunu itidalle uygulamakla, içte ahenk, huzur ve sükûnu çok iyi bir biçimde muhafaza etti. Tribunuslarla çekişmeye ve mücadeleye girişmekten çok daha fazla, kendi nüfus ve selâhiyetiyle onları kendisine bağladı. Kendi aynı temel kaidelerine bağlı kalmak şatıyla, beş konsüllük devresinde hiz-

mette bulundu. Konsüllük şeref ve payesine her hususta yakışan hayatı, hemen hemen görevinden daha ziyade onun kendisini muhterem ve hürmete lâyık bir kişi kılmıştı. Bu kişilerin konsüllüğü sırasında, askeri tribunusların hiçbir sözü ve şikâyeti olmamıştı.

CAPUT 11

Marcus Fabius Vibulanus ve Postumus Aebutius konsül seçildiler. Bu kişiler, kısa bir zaman zarfında kendilerinin askeri ve sivil alandaki başarıları nedeniyle büyük şöhret kazanmış olduklarını farkederek ve komşularının gözünde o yıl böyle hatırlanabilecek birşey yapmadıklarından, tehlikeli durumlarında samimiyet ve içtenlikle, Ardealılar'ın yardımına gelmiş Romalılar olarak, bu kararın şerefsizliğini ve aşağılayıcılığını insanların hafızalarından tam anlamıyla silmekle daha ilgiliydiler. İç kavgalar ve iç karışıklıklar nedeniyle Ardea halkının sayısında bir düşme olduğundan, onlar senatonun, kolonistlerin Volsklara karşı şehri müdafaa etmek üzere askere yazılması hususunda karar vermesine neden oldular. Pleblerin ve tribunusların kararı feshetmek için, bir başlangıç yapacaklarını farkedemeyecekleri biçimde yasa tasarısı tanzim edildi ve yayınlandı[26]. Fakat senatörler Romalılardan ziyade Rutuli kavminden daha büyük bir grubun kolonist olarak kaydedilebileceği ve çirkin bir biçimde alınmış kararla üzerinde her iki devletin hak iddia ettiği, tartışmalı araziden başka, hiçbir toprak parçasının hisselere ayrılamayacağı ve parsellenemeyeceği hususunda birleştiler. Aynı zamanda bu iş için bütün Rutuli kavmi tedarik edilinceye kadar, orada herhangi bir Romalıya tek bir toprak parçası tahsis edilemeyeceği hususunda anlaştılar. Bu nedenle arazi parçası tekrar Ardealılar'ın eline geçti. Ardea'daki koloninin kurulması nedeniyle, triumvir olarak, Agrippa Menenius'u, Titus Cloelius Sicilius'u, Marcus Aebutius Helva'yı tayin ettiler. Bu şahıslar resmi hizmetlerde bulunmak şöyle dursun,

Roma milletinin müttefiklerinden kendisine tahsis etmeye karar vermiş olduğu toprağı pleblere sundular. Patricilerin ileri gelenleri bile bu durum karşısında yetersiz kaldılar. Çünkü onlar herhangi bir kişinin arzusunu yerine getirerek gönlünü hoş etmek için bir teşebbüste bulunmadılar. Bu nedenle halkın önünde herhangi bir sinirlendirici girişimden kaçındılar. Çünkü tribunuslar şimdi onları mahkemeye çıkarmak üzere oraya çağırmışlardı. Hatta onlarla birlikte kolonide geri kalanları da, onların adalet ve doğruluklarına şahitlik etmek üzere davet etmişlerdi.

CAPUT 12

Gaius Furius Paculus ve Marcus Papirius Crassus'un konsül olduğu bu yıl ve ertesi yıl içde ve dışta sulh ve sükünet hüküm sürmekteydi. Senatonun bir kararıyla decemvirler tarafından yapılacağı vadedilen oyunlar, pleblerin Patricilerden ayrılmak üzere ayaklanmaları nedeniyle, o yıl yapılarak kutlanmış oldu. İkinci kez pleb tribunusu seçileceğini düşünen Poetelius tarafından boşuna bir kavga yaratma fırsatı arandı. Yine aynı kişi kendisinin bu önlemleri ziyadesiyle tamamlayabileceğini iddia ederek, konsülleri, pleblere toprak tahsis edilmesi hususunda senatoya bir öneri getirmeleri için, zorlamada başarısız kaldı. Çetin bir mücadeleden sonra, konsüllerin ya da tribunusların seçilebileceği hususunda senatonun onayını kazanınca, karar konsüllerin oldu. Tribunus gönüllü asker toplayarak bir ordu meydana getirmek için, tehditkâr bir tavır takınınca insanlar buna gülmekle yetindiler. Çünkü komşu kavimler sulh ve huzur içindeydiler. Harb ve harble ilgili hazırlıklar lüzumsuz ve istenilmeyen bir şeydi.

Bu sessiz ve sakin devreyi, çok sayıda ölümler ve tehlikeler, ayaklanmalar, açlık ve ihsan ve bahşişle kandırılıp geçilen, insanların da boyun eğdiği hükümranlık boyunduruğuyla dikkatleri üzerine çeken, Proculus Geganius Macerinus ve Lucius

Menenius Lanatus'un konsüllükleri sırasındaki yıl takip etti. Sadece dış ülkelerle olabilecek harb yoktu. Eğer bir de onlara yabancı ülkelerle yapılacak harbin sıkıntıları eklenirse, bütün tanrılar yardımlarına koşsalar bile, güçlükle kendilerini koruyabilirler ve dayanabilirlerdi. Mevsimin buğday için elverişli olmamasından veya toplulukların cezbediciliği ve şehir hayatının tarlaları işlenmeden boş bırakmasından kaynaklanan, korkunç bir açlık ve kıtlıkla güçlükler ve sıkıntılar kendini göstermeye başladı. Çünkü her iki açıklama da daha önceden verilmişti. Patriciler plebleri tembellik ve uyuşuklukla suçladılar. Pleb tribunusları da konsülleri şimdiki şerefsizlik ve görevlerini kötüye kullanma ile şu andaki ihmalkârlıkla suçladılar. Neticede senatonun hiçbir muhalefetiyle karşılaşmaksızın, yıllık buğday temin etmeye başkanlık etmek üzere, Lucius Minucius'un seçilmesini sağlamak için, plebleri getirdiler. Görev süresi dolarken, Lucius Minicius'un bu görevindeki mesuliyetten daha çok, hürriyeti korumak ve onu muhafaza etmekte daha başarılı olacağı takdir edildi. Fakat o kıtlığın sıkıntısını azaltmak ve acılarını dindirmede, sonunda hem şükran hem de şan-şöhret kazanmıştı. Zira komşu kavimlere sebepsiz yere boşuna kara ve deniz yolundan elçiler göndermesine karşın -Etruria'dan getirilmiş az bir buğdaya sahip olmak için- kendisinin bu buğdaydan maddeten çok istifade edemeyeceğini anladı. Sonra bu eksikliği kapama planının üzerinde düşünmeye başladı. Adamları buğday stoklarını bildirmeye ve bir aylık ihtiyaçtan arta kalan miktarını kendilerine satmaya zorladı. Günlük asker tayınının bir porsiyonundan köleleri mahrum etti. Bunun sorumlusu olarak malı satan tüccarları gösterdi ve onların halkın öfkesini üzerlerine çekmelerine neden oldu. Bu sert soruşturma, kıtlığın acılarını ve sıkıntısını azaltmaktan ziyade göze görünmeyen şeyleri de su yüzüne çıkardığından, pleblerin bir çoğu tamamen ümitlerini kaybettiler. Hayatta kalışlarını uzatmakla çekecekleri eza-cefanın daha uzun süre devam etmemesi için, başlarını örterek[27] (kafalarına bir şey giyerek) kendilerini Tiber Nehri'nin sularına attılar.

CAPUT 13

Sonra çok zengin olan atlılar sınıfından[28] Spurius Maelius, çok kötü bir örnek mevcut olduğundan ve henüz daha kötü bir tarzda işlemekte olduğundan, faydalı bir iş yapma görevini üzerine aldı. Zira arkadaşları ve oradaki clientler aracılığıyla, kendi parasını kullanarak getirttiği buğdaya sahip olduktan sonra, olanaklar kendisini çok zorladığından resmi kuvvet ve kudretle fiyatları düşürmeye çalıştığına inanıyorum. Sonra bu buğdayı parasız olarak dağıtmaya başladı. Plebler bu cömertlik karşısında elleri kolları bağlı kaldılar. O nereye giderse, alelâde bir vatandaşın son derece dikkatini ve ilgisini üzerinde topladığından, kendisiyle birlikte onları da beraberinde sürükledi. Hiç tereddüt etmeksizin onun konsüllüğüne bağlılık gösterdiler ve ona ümitle sarıldılar. Geleceğin hiç doymak bilmeyen vaidleri insan ruhunda yattığından, bizzat kendisi daha yüksek ve meşru olmayan bir hırs beslemeye başladı. Hatta konsüllüğü isteksiz asillerden dolayı çekişmeli geçebileceğinden, kendisinin nasıl kral olacağına önem verdi. Yapması gereken inceden inceye düşünülüp hazırlanmış bir plan ve büyük bir mücadelenin zahmeti ve yorgunluğu nedeniyle, lâyıkıyla mükâfatlandırılmaktan başka hiçbir şey düşünmedi. Artık konsül seçimleri yaklaşmıştı ve kendisinin planlarının henüz tam olarak meyvalarını vermediğini anladı. Çünkü bir ihtilâlcinin gayelerine hiç de uygun olmayan bir kimse olan Titus Quinctius altıncı kez konsül seçilmişti. Kendisine görev arkadaşı olarak, Lanatus soyadlı Agrippa Menenius verildi. Lucius Minucius ya yıllık buğday temin etme işinin başına tekrar getirildi, ya da belli olmayan bir devre için yeniden başkan seçildi. Ortam ne zaman ihtiyaç gösterirse, o zaman göreve başlayacaktı. Bazı yazarlar bu konuda hemfikir değillerdir. Fakat her iki yılda da mabetteki keten rulolarda zikredilen devlet memurları arasına, bu memurun adı da girmiştir. Bu Minicius, Maelius'un alelâde bir vatandaş olarak yapmayı üzerine aldığı aynı vazifeyi resmi kuvvet ve kudretini kullanarak yapmaktan mesuldu. Her ikisinin de

evine aynı türden[29] adamlar gelip gidiyordu. Bu nedenle Minucius durumu anladı ve Maelius'un evinde silahların toplandığını, oradaki halkı ayaklandırdığını ve aynı zamanda onların hiç şüphesiz bir krallık planı hazırladıklarını senatoya bildirdi. Planı tatbik etmenin henüz zamanı gelmemişti. Şimdi bütün diğer şeyler şu görüşün üzerinde birleşmişti: Tribunuslara hürriyete ihanet etmeleri için rüşvet verilmişti ve aşağı sınıfın önderleri de kendi partilerine tayin edilmişti. Bu şeylerin haberlerini malum olduğundan daha az bildirdiğini söyledi. Çünkü emin olunmayan herhangi bir şeye ve saçma bir duruma kefil olamazdı. Bunun işitilmesi üzerine senatonun ileri gelenleri önceki yılın konsüllerini yüksek sesle azarladılar. Çünkü onlar bu hediyeleri kabul etmişler ve pleblerin özel bir evde toplantı yapmalarına göz yummuşlardı. Bir konsülün sadece haber vermek değil, fakat aynı zamanda cezalandırmak da yetki ve selahiyet alanı içine girmesine karşın, buğday temin etme memuriyetiyle ilgili bu kadar ağır bir suçun haberini, yeni konsüller de senatoya geç getirmişlerdi. Fakat Quinctius konsüllerin haksız yere azarlandığını söyledi. Çünkü onların yetki ve selahiyetlerini kırmak için veto etmeyle ilgili kanunlar menedildiğinden, bu kadar iğrenç bir teklifi layık olduğu biçimde cezalandırmaya çalışırken, görevlerinde bu kadar büyük yetki ve selahiyete hiç de bu denli sahip olmamışlardı. Bir kimsenin devam etmesine ihtiyaç vardı. Bu kişinin sadece cesur olması yeterli değildi, aynı zamanda kanunlarla elinin kolunun da bağlı olmaması gerekiyordu. Böylece kendisi Lucius Quinctius'u diktatör olarak isimlendirebilirdi. Bu denli büyük bir sela hiyet için, onun ruhu da, bedeni de uygun ve eşitti. Genel olarak bu kişinin uygun görülmesine rağmen, ilk reddetme Quinctius'dan geldi. Hayatının ilerlemiş yaşında kendini bu denli büyük bir mücadeleye atarak bu şahsı empoze etmekle ne demek istediğini sordu. Sonra her tarafta yaşlı adamın gözünde, bütün diğerlerinin arasında daha akıllı ve daha cesur birinin olmadıı ilan edildi. Ve aynı zamanda aleyhinde şimdiye dek hiçbir şikâyet olmamıştı. Konsül bu amacından vazgeçmediğinden, so-

nunda Cincinnatus ölümsüz tanrılara bir dua okudu. Bu duada, böyle tehlikeli bir durumda, onun yaşlılığının devlete felâket ve utanç getirmesine tahammül etmeyeceklerini ve buna izin vermeyeceklerini belirtti. Kendisi de konsül tarafından diktatör olarak isimlendirildi. Sonra bizzat kendisi Gaius Servilius Ahalayı süvari kuvvetinin başına seçti.

CAPUT 14

Ertesi gün, birçok noktaya muhafızlar yerleştirdikten sonra, pleblerin dikkatini yeni ve merak uyandıracak bir durum yaratarak kendi üzerine çekmek için, Forum'a gitti. Maelius'un taraftarları ve komutanın kendisi, onların kendi yüksek otoritelerinin kuvvetini hedef almış olduklarını ve kendilerine karşı harekete geçmiş olduklarını farkettiler. Bir krallık mevkiini yeniden kurmak düşüncesi ve girişiminden haberi olmayanlar diktatörün haşmetinin mi yoksa devleti idare etmekte onsekiz yılını geçirmiş bulunan Quinctius'un mu, bu patlak veren isyana veya aniden çıkacak harbe neden olduğunu ve bunu istediğini sorup duruyorlardı. Sonra atlıların başı Servilius, diktatör tarafından Maelius'a gönderilerek şu şekilde konuştu:

"Diktatör sizi çağırıyor." Maelius korkudan titreyerek diktatörün ne istediğini sordu. Servilius, onun mahkemeye çıkması ve Minucius tarafından senatoya arzedilen suçtan kendisini temize çıkarması gerektiği cevabını verdi. Sonra Maelius kendi maiyetinde bulunanların kalabalığı arasına geri çekildi. İlk olarak etrafına bir göz atarak, dışarı çıkmaktan kaçınmaya teşebbüs etti. Fakat en sonunda, maiyetindeki muhafız atlıların başının bu şekildeki emri üzerine, Maelius'u alıp uzağa kaçırabileceğinden ve onu aldatabileceğinden, etrafını saranları yararak muhafızın ellerinden kurtuldu. Roma pleblerini kendini korumaları için çağırarak kaçtı. Patricilerin bir oyununa geldiğini beyan etti. Çünkü plebler tarafından şefkat ve iyilikle kendisine davranıldığından ve bu şekilde hareket ettiklerinden,so-

nuna kadar kendisine yardım etmelerini ve gözleri önünde katledilmesine müsaade etmemeleri için onlara yalvardı. Maelius bu şekilde yalvarışlarla çığlıklar atarken, Servilius Ahala[30] onu ele geçirdi ve öldürdü. Sonra onun kanıyla heryeri kirleterek, genç asillerden oluşan bir grubun muhafızlığı ve koruması altında diktatöre geldi. Maelius'un diktatörün huzuruna çağrılmış olduğunu, fakat kendisinin muhafız kumandanını geri püskürtmüş olduğunu ve kendisinin müstehak olduğu cezaya çarptırıldığı zaman orada bulunan halkı ayaklanmaya teşvik ettiğini diktatöre bildirdi. O vakit diktatör, "Gaius Servilius, iyi bir iş başardın aferin; devlete hürriyeti bahşetmiş oldun!" diye bağırdı.

CAPUT 15

Sonra kalabalık gerçekten ne düşünüceğini bilmeden heyecan ve kargaşa içinde dalgalanırken, Servilius Ahala bir toplantı yapılması için onların toplanmalarını emretti. Orada Gaius Servilius, kendisini bizzat kral yapma suçundan masum sayılmasına karşın, Maelius'un haklı olarak öldürülmüş olduğunu bildirdi. Çünkü Maelius atlıların başı tarafından diktatörün huzuruna çağrılmış ve bu emre itaat etmemişti. Kendisinin bizzat davayı dinlemek üzere gelmiş olduğunu ve dinleme neticelenince kendisi bu davaya müstehak görülürken Maelius'un bu suçtan temize çıkabileceğini söyledi. Fakat, mahkemeye çıkmaktan kaçınmak için, şiddet ve zor kullanma planı, aynı cebir ve şiddetle yeniden bastırılmıştı. Ne de bir vatandaş olarak Maelius4'un haklarını kullanabilmesine müsaade edildi. Maelius haklardan ve kanunlardan yararlanan hür insanlar arasında dünyaya gelmişti. Aynı zamanda kralların sürülmüş olduğunu bildiği bir şehirden ve kralın yeğenlerinin[31] ve hür bir ülkenin konsülünün çocuklarının, bir mukavelenin yerine getirilmesi üzerine, prensleri tekrar Roma'ya geri getirmeleri nedeniyle bilhassa o yıl nasıl babalarını emriyle boyunlarının vur-

durulmuş olduğu bir ülkenin insanıydı. O, bu şehirde konsül Tarquinius Collatus'un hakimiyet kurmuş olduğunu ve taşıdığı isme karşı duyulan nefret nedeniyle görevinden istifa ettiğini ve sürgüne gittiğini biliyordu. Birkaç yıl sonra, burada Spurius Cassius[32] kraliyeti hedef aldığı için cezalandırılmıştı. Burada yakın zamanlarda, kraliyete karşı duyulan nefret yüzünden decemvirler mallarının müsaderesiyle, sürgüne gönderilmeyle ve ölümle yüzyüze gelmişlerdi. Bütün bunlara karşılık aynı şehirde bir Spurius Maelius kraliyeti kurma ve saltanat tesis etme ümidiyle harekete geçmişti. Bu adam kimdi? Hiç şüphesiz, hiçbir asaleti olmayan, hiçbir şerefi olmayan biri için müstebit bir idarenin yolunu açtı. Bunun da ötesinde, Claudius'lar[33] ve Cassius'lar, kendilerinin ve atalarının payeleri ve ailelerinin şaşaalı saltanatı sayesinde decemvirlikler ve konsüllükler gibi ve onlara vasıtasıyla en yüksek mertebeleri hedef almaya cesaret gösterdiler. Zengin bir buğday taciri Spurius Maelius, bir pleb tiribunusu olmayı ümit etmekten çok, onu arzu etmeye başladı. Vatandaşlarının hürriyetini ele geçirmenin büyüsü onu ümitlendirmeye yetmişti. Onlara yiyecek dağıtarak, bütün komşularını fethetmiş bir halkı köleliğe çekebilmek ve böylece bir senatör olarak kendisine zor katlanabilen devletin, bir kral olarak da tahammül edebileceğini düşledi. Hatta tanrıların neslinden gelen ve tekrar tanrılara geri dönen, Roma'nın kurucusu Romulus'un işaret ve alâmetleriyle yetki ve selâhiyetlerine sahip olabileceğini düşündü. Bu tehlikeli olmaktan ziyade canavarca bir suç olarak kabul edilebilirdi. Böyle bir deliliğin içinde oluştuğu çatı ve duvarlar yıkılıp yerle bir edilinceye dek, onun kanı kefaletin ödenmesi için yeterli olamazdı. Aynı zamanda bir müstebit idarenin mallarını satmak için fiyat teklif etmekle kutsallıkları bozulmuş tanrı'ların kefaleti de böyle ödenebilirdi. Bu nedenle quaestorlara, devlet hazinesine gitmek üzere onlara ait malların ve yerin satılmasını emretti.

CAPUT 16

Sonra Quinctius, Maelius'un zararlı ve tehlikeli gayesinin boşa çıktığının hatırlanması için, evinin yıkılarak açık bir arazi haline getirilmesini emretti. Burasına Aequimaelium[34] adı verildi. Lucius Minucius'a, Pleblerin dahi hoşnutsuzluğu görülmeksizin, Trigemina Kapısı dışında bir öküzle altın kaplı bir heykel hediye edildi. Minucius Maelius'dan kalan buğdayı kilenin dörtte biri nispetinde fiat koyarak plebler arasında taksim etmiş olduğundan, onlar bu duruma hiç ses çıkarmadılar. Bazı tarihçiler tarafından Minucius'un patricilerden pleblere geçtiğinin, onbirinci pleb tribunusu olarak azalığa davet edilmiş olduğunun ve Maelius'un öldürülmesine karşı uyanan isyan hareketini yatıştırmış olduğunun ifade edildiğini bulurum. Fakat patricilerin tribunusların sayılarının arttırılmasına müsaade etmeleri ve bütün diğerlerinde olduğu gibi bu olagelmiş örneğin de patriciler tarafından benimsenmiş olması güçlükle inanılabilecek bir şeydir. Pleblerin devlet tarafından verilmiş bir zamanlar elde ettikleri imtiyaza sıkı sıkı sarılmadıklarına veya en sonunda böyle hareket etmeye çalıştıklarına inanmak güç bir şeydir. Fakat onun resmi üzerindeki kitabenin hakiki olmayışından ziyade, bir tribunusun oyu ile bir meslekdaşını azalığa davet edemeyeceğini gösteren, birkaç yıl önce kabul edilen bir kanunla karar verilen daha kuvvetli deliller vardır[35]. Minucius'un şeref ve payelerinde kanuni bir hak iddia etmekten yana olmayan Quintus Caecilius, Quintus Iunius ve Sextus Titinius tribunuslar grubunun yegâne azalarıydı. Pleblerin önünde hemen Minucius'u ve Servilius'u itham etmekten ve Maelius'un hak etmediği ölümünden şikâyette bulunmaktan asla vazgeçmediler. Böylece konsüllerin yerine askeri tribunusların seçilmesi gerektiğini öne süren bir önleme mecbur kaldılar. Şimdi üye sayısının doldurulması gerektiğinden, Maelius'un ölümünün intikamını almaya söz verdikleri takdirde, hiç şüphesiz altı yerin bazılarına plebler seçilebilirlerdi. O yıl birçok değişik karışıklıklar ve olaylar nedeniyle ayaklanmış

olmalarına karşın, plebler konsül yetki ve selâhiyetine haiz üç tribunusdan fazlasını seçmediler. Bunlar arasında Cincinnatus'un oğlu Lucius Quinctius vardı. Cincinnatus'un diktatörlüğünden beri insanlar bir isyan fikri aşılamakla nefretlerini çıkarmaya çalışıyorlardı. En yüksek mevkide bulunan Aemilius Mamercus oylamada Quinctius'un önünde gitmişti. Lucius Iulius üçüncü olarak seçildi.

CAPUT 17

Bu devlet memuriyetleri sırasında, bir Roma kolonisi olan Fidena, Lars Tolumnius ve Veii kavmine karşı ayaklandı. Onların isyanına daha kötü bir suç da ilave oldu: zira Roma elçileri bulunan Spurius Antius, Gaius Fulcinius, Cloelius Tullus ve Lucius Roscius bu yeni siyasetin sebebini sormaya ve araştırmaya geldiklerinde, Tolumnius'un emri üzerine ölüme mahkum edildiler ve öldürüldüler. Bazı kişiler kralın bu suçunu hafifletmenin ve onu mazur göstermenin yollarını aradılar. Fidenalılar tarafından işitilen ve adamın ölümünden sorumlu tutulan, elçileri öldürmek üzere onlara verdiği emri yerinde gösterebilmek için, onun şansına kumar oynayarak müphem bir ifade kullandılar. Fakat kralın yeni müttefikleri Fidenalılar tarafından işine mâni olunması üzerine,şiddete başvurulmasını gerektiren bir cinayet hakkında danışmaya gelmeleri, bu oyundan dikkatlerini çekmiş olmaları ve bu cinayetin bir daha tekerrür etmeyecek bir hata olduğunu kabul etmeleri inanılması güç bir şeydir. Onun, bu denli iğrenç bir işin bilincinde olarak ve bunu hatırlayarak, Fidena halkının Romalılarla herhangi bir uzlaşma için ümit beslemelerinin imkânsız olabileceğini göstermeyi arzu etmiş olması daha kolaylıkla inanılabilecek bir durumdur. Fidena'da öldürülen elçiler, hükümet hesabına, Rostra'da[36] heykelleri dikilerek şereflendirildi. Yalnız komşu kavimler olmaları nedeniyle değil, fakat aynı zamanda bu kötü ve iğrenç olayın hemen akabinde harbe başlamaları nedeniyle, Veii ve

Fidena kavmiyle şimdi daha şiddetli bir mücadele patlak vermek üzereydi.

Bunun akabinde umumun refahı ve başının selâmeti için plebler ve pleb trinusuları sessizliği ve huzuru bozacak bir harekette bulunmadılar. Bu nedenle üçüncü kez Marcus Geganius Macerinus'u ve Lucius Sergius Fidenas'ı konsül seçmek için bir fırsat doğmadı. Zannediyorum ki bu isim ona sonradan yaptığı harb nedeniyle verildi. Çünkü L. Sergius, Veii kavmi kralıyla Anio hattında, başarılı bir muharebe veren ilk kişiydi. Fakat o kan dökülmeksizin bir zafer kazandı. Düşmanın yenilgisi üzerine duyulan sevinçden ziyade, kaybedilen vatandaşlara karşı duyulan acı ve üzüntü vardı. Her zaman bir tehlikeli durumda olduğu gibi, senato Mamercus Aemilius'un diktatör seçilmesini emretti. Mamercus Aemilius, konsül yetki ve selâhiyetini haiz olarak her ikisinin de askeri tribunus vazifesinde görev aldığı, evvelki yılın meslekdaşı ve babasının değerinde Lucius Quinctius Cincinnatus adında genç bir adamı atlıların başı tayin etti. Konsüllerin toplayıp kayıt ettiği askeri kuvvetlere, harb tecrübesine sahip emekli yüzbaşılar da ilave edildi. Geçen harbde uğranılan kayıplar da telafi edildi. Diktatör, Titus Quinctius Capitolinus'un ve Marcus Fabius Vibulanus'un kendi subayları olarak onu takip etmelerini emretti. Diktatörlüğün yüksek yetki ve selâhiyeti, ona denk birinin elinde olduğundan, düşmanı Roma topraklarından Anio karşısına kadar sürdü. Onlar geri çekildiler. Fidena ve Anio arasındaki tepeler üzerinde ordugâhlarını kurdular. Faliscusların kuvvetleri onlara yardıma gelinceye dek tepelerden aşağı inmediler. Sonra, Etrüskler Fidena surları önünde ordugâhlarını kurdular. Roma diktatörü de aynı şekilde, nehrin her iki kıyısının birleştiği kaynak yerinden, uzak olmayan bir mevkideki ordugâhına girdi. Ordusuyla düşman arasına bir tahkimat kurdu. Araya konmuş hendeklerle tahkimatın bir tarafından diğer tarafına geçmek imkânına sahip bulunuyordu[37]. Ertesi gün harb safını düzenledi ve sevketti.

CAPUT 18

Düşman değişik düşüncelere sahipti. Faliscuslular vatanlarından[38] uzakta düzenlenmiş bu askeri seferden kızgınlık ve bıkkınlık duyarak, aynı zamanda kendilerine yeterli derecede güven duyduklarından, harb talep ettiler: Veii kavmi ve Fidenalılar harbin uzamasından, daha büyük bir başarı kazanılacağını ümit ettiler. Taraftarlarının görüşleri kendisine uygun olmasına karşın, Tolumnius Faliscusluların askeri seferi uzatmasına müsaade etmemeleri için, ertesi gün hücuma geçileceğini bildirdi. Düşmanın isteksizliği karşısında diktatör ve Romalıların cesaretleri arttı. Ertesi gün, düşman muharebeye girişinceye kadar, kendilerinin derhal ordugâha ve şehre hücum etmeleri için askerlerin tehdit edilmesi üzerine, her iki ordu da harb safı halinde, iki ordugâhın arasındaki ovaya indi. Çok fazla askere sahip bulunan Veii ordusu, harb esnasında Roma ordugâhına hücum etmek üzere, dağların etrafına bir miktar askeri kuvvetini aceleyle gönderdi. Üç kavmin ordusu şu şekilde tanzim edilmişti: Veii kavmi sağ kanadı, Faliscuslular sol kanadı tutmuşlar ve Fidenalılar da ordunun merkezinde yer almışlardı. Diktatör Faliscuslulara karşı sağ kanatta ve Quinctius Capitolinus da Veii kavmiyle yüz yüze gelmek üzere sol kanatta ilerliyordu. Bu sırada atlıların başı da süvari kuvvetiyle birlikte merkezdeki hücumu idare ediyordu. Fakat kısa bir müddet için bütün herşey sustu ve her taraf sessizliğe gömüldü. Çünkü Etrüskler, Romalıların mecbur kalıncaya dek muharebeye girişmemelerine karar vermişlerdi. Diktatör arkasını dönerek Roma surlarının burçlarının tepelerine bakmaya başladı. Belki augurlar buradan kendilerine, gözlenen kehanetlerin muharebeye başlamalarına uygun olduğuna dair bir işaret verebilirlerdi. Çok geçmeden işareti uzaktan gördü. Bunu farkeder etmez düşmana karşı, ilk olarak süvari kuvvetini gönderdi. Bunları düşmana karşı gönderirken, cesaretlerini arttırıcı çığlıklar atıyordu. Süvari kuvvetini çılgın ve şiddetli bir hücumla piyade takip etti. Etrüsk lejyonları Romalıların hücumuna

hiçbir mevkide mukavemet gösteremediler. En büyük mukavemeti onların atları gösterdi. Onların atları bizzat kralın kendisinden çok daha büyük cesaret gösterdiler. Takip için her yana dağıldıklarında, kral atını Romalılara karşı sürmüş ve mücadelenin daha da uzamasına yol açmıştı.

CAPUT 19

O vakitler süvari kuvvetinin askerleri arasında, yakışıklılığıyla dikkati çeken, bundan hiç de aşağı kalmayan cesaret ve kuvvete sahip bulunan Aulus Cornelius isimli bir askeri tribunus vardı. Kendisine verildiği zaman son derece meşhur olan adının büyüklüğünü ve şöhretini, kendinden sonra gelenlere daha büyük ve daha şerefli bir biçimde bıraktı. Bu adam, Tolumnius'un nerede, nasıl hücuma geçtiğini görerek, Roma süvarisine ne şekilde karışıklık getirdiğini anladı. Kraliyet elbisesi giymiş olduğunu farkederek onu tanıdı. Harb safının bir aşağısına bir yukarısına atını dört nala sürerken, şöyle bağırdı: "Ulusların kanununun daha şiddetlisi olan insan birliklerini, cemiyetlerini kırıcısı bu mudur? Elçilerin ruhları için tanrılar yeryüzünde tek bir şeyin kutsal olabileceğini arzu ediyorlarsa, hiç zaman kaybetmeden kendimi kurban olarak sunacağım ve kurban edeceğim!" Onun atına doğru atını mahmuzlayarak ve mızrağını ona doğru doğrultarak, bir düşman gibi hareket etti. Bir darbe alarak atından yere yuvarlandığından, mızrağının yardımıyla çabukça yerden kalkarak ayağa sıçradı. Kral kalkanının yardımıyla onu ayaklarının altına almaya çalışırken ve tekrar tekrar mızrağıyla onun vücuduna nişan alırken, sonunda kralı yere mıhlamaya muvaffak oldu. Sonra onun cansız vücudundan ganimet olarak kıymetli eşyalarını alarak başını gövdesinden ayırdı. Başını mızrağının ucuna takarak muzaffer bir eda ile onu taşıdı. Krallarının katledilmesi olayı karşısında korku ve dehşete düşmüş düşmanı önüne katarak sürdü. Böylece ne getireceği belirsiz bir mücadelede bir huruç hareketine tek başına

kalkışan süvari kuvveti bile bozguna uğradı. Diktatör, bozguna uğrayıp kaçmakta olan lejyonların arkasından çok hızla gitti ve onları ordugâhlarına kadar takip ederek, diğer bölüklerle irtibatlarını kesti. Fidenalıların büyük bir bölümü mevkiin durumunu iyi bildiklerinden ve oraları iyi tanıdıklarından dağlara doğru kaçtılar. Cossus süvari kuvvetiyle Tiber Nehri'ni geçti ve Veii kavmine ait tarlalardan çok büyük miktarda ganimet elde ederek bunları şehre getirdi. Harb devam ettiği sürede, daha önce de belirtildiği gibi, Roma ordugâhında, Tolumnius'un karşıt düşünceyle gönderdiği kuvvetlerle mücadele yapılmıştı. Fabius Vibulanus ilk olarak siperleri müdafaacılardan oluşan bir hat ile takviye etti. Sonra, düşmanın dikkati surlara çevrilince, sağ kanattan[39] ihtiyat kuvvetleriyle birlikte[40] Principalis Kapısından bir huruç hareketi yaptılar ve aniden onların üstlerine atıldılar. Katliamın az olmasına karşın, daha az kişi döğüşmekte olduğundan,bu nedenle ortaya çıkan paniğin akabinde, harb safında henüz firar tamamen bitmiş değildi.

CAPUT 20

Diktatör, her yerde zafer kazanıldıktan sonra, senatonun kararı ve halkın da tasdik etmesi üzerine bir zafer şenliği içinde Roma'ya döndü. Askerler onu Romulus'la mukayese ederek, onun hakkında kuvvetli bir sesle mısralar okurken, öldürülen kralın şerefli ganimetlerini taşıyarak şehre giren Cossus'un zafer merasimi içinde görünüşü uzaktan oldukça heybetli bir görünüm arzetmekteydi. Elde ettiği ganimetleri, Iupiter Feretrius mabedinde, ilkin "opima" olarak isimlendirilen Romulus'un ganimetleri yanına sunarak, dini bir ithafla bunları mabede hediye olarak bağışladı. O zamanda bu mabedde bulunan ganimetler yalnız bunlardı. Cossus diktatör arabasından vatandaşların gözlerini bizzat kendi üzerinde çekmiş ve kendine karşı ilgi uyanılmasına yol açmıştı. Bu kalabalık zafer merasiminin ve şenliğin şerefi aslında tek başına kendisine aitti. Dikta-

tör, halkın da iradesiyle Capitol tepesinde Iuppite'e devlet hazinesinden, bir pound ağırlığında[41] altın bir taç hediye etti.

Daha önceki bütün eski tarihçileri taradıktan sonra, Aulus Cornelius Cossus'un Iuppiter Feretrius Mabedine ikinci kez şeref ganimetini getirdiği zamanlar, onun bir askeri tribunus olduğunu ifade ediyorum. Bir kumandanın başka bir kumandandan almış olduğu şeref ganimetlerinin haklı olarak tutulmasından başka, onun kumandan olmadığını fakat onun kehânetleri ışığında harbin yapıldığını biliyoruz. Eski tarihçilerin ve benim kayıtlarımın yanlış olduğunu ispat etmek için ganimet üzerine pek çok söz söylenmiştir. aynı zamanda ganimetleri ele geçirdiğinde Cossus konsül olarak gösterilmekten çekinilmemiştir. Bütün mabetlerin kurucusu ya da onları yeniden ihya edicisi Augustus Caesar'ın ağzından, kendisinin Iuppiter Feretrius mabedine girmiş olduğunu ve zamanla harap olmuş ve parçalanmış yerlerini tamir etmiş olduğunu ve kendisinin bizzat zırhın ketenden göğüslüğünde yazılı kitabeyi okuduğunu işittiğimden, mabedin yeniden kurucusu[42] Caesar adına, onun ganimetlerine, Cossus gibi birinin bekçilik etmesinin kutsal şeylere hürmetsizlik telakki edilebileceğini düşünmekteyim. Bu olayın cereyan ettiği zaman zarfında, bu şekilde eski anallerin ve aynı zamanda resmi devlet memurlarının kitapları neticesinde, keten bezi üzerine yazılmış ve Moneta mabedinde toplanmış ve Licinius Macer'in zaman zaman kendi yetki ve selhahiyetini delil olarak gösteren kayıtlar, sadece Aulus Cornelius Cossus'u, Titus Quinctius Poenus'la birlikte yedi sene sonra konsul olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda herkesin hem fikir olduğu durum da budur. Zira bu kadar önemli bir harbin niçin daha sonraki senelere aktarılmadığına ilişkin bir sebep de buna ilave olunabilir. Belli annaller konsüllerin adından başka ölüm kayıtları olarak birşey göstermemesine karşın, salgın hastalık ve kıtlık nedeniyle hiçbir harb yapılmayan aşağı yukarı üç yıllık zamana Cossus'un konsüllük dönemi rastlamaktadır. Cossus'un konsüllüğünden sonra üçüncü yılda, onu konsül yetki

ve selahiyetlerini haiz bir halde askeri tribunus olarak görürüz. Aynı yıl Cossus süvari kuvvetinin başıydı ve bu görev altında meşhur bir süvari muharebesinde döğüştü. Burada fikir yürütmek serbesttir, fakat benim düşünceme göre bu asılsız ve boş bir fikirdir. Çünkü bir düşünce bütün diğer teorileri süpürüp götürebilir. Muharebede döğüşmüş bir kimse, yeniden kazanmış olduğu ganimetleri tanrıların kutsal ikametgâhlarına yerleştirdikten sonra, bizzat Iuppiter'in huzurunda ve Romulus'un anısına, onlara yemin ederek and içtiği teyit edilen kişinin -şahitlerin hafife alınmaması gerektiğinden- konsül Aulus Cornelius Cossus olduğuna inanmaktayım(43).

CAPUT 21

Marcus Cornelius Maluginensis ve Lucius Papirius Crassus'un konsüllükleri zamanında, ordular Veii ve Faliscuslar'ın ülkesini istila ederek insanlardan ve sürülerden oluşan ganimeti önlerine katıp sürdüler. Onlar tarlalarda hiçbir yerde düşmanlarıyla yüz yüze gelmediler ve onlarla muharebe etmek için herhangi bir vesileleri olmadı. Halka bir salgın hastalık musallat olduğundan, onlar henüz hiçbir şehre hücum etmediler ve kuşatmadılar. Fakat içde yani kendi vatanlarında bir isyan teşebbüsü oldu. Fakat bu isyan ve karışıklık, adının şöhretinden dolayı bu sıkıntıyı yok edebileceği düşünülen pleb tribunusu Spurius Maelius tarafından tertiplenmeden ortadan aldırıldı. Spurius Maelius, Minucius'un davası için bir gün tayin etmişti ve Servilius Ahala'nın mallarının müsaderesi için bir kanun önermişti. Çünkü Spurius Maelius, Minucius tarafından asılsız bir suçlamayla hile ile oyuna getirildiğini iddia etmiş ve mahkum edilmemiş bir vatandaşın öldürülmesi olayını da Servilius'un üzerine atmıştı. Bu sorumluluklara onların yetki ve selahiyetinde olduğundan daha çok halk tarafından dikkat ediliyor ve önem veriliyordu: Fakat hastalığın şiddetinin artması endişe verdi ve bu durum belli korkulara ve alametlere yol açarak bun-

ların dikkate alınmasını sağladı. Özellikle zelzeleyle çiftlik yangınlarının başladığı sık sık bildirildi. Bu nedenle duumvirler'in[44] idaresi altındaki halk tarafından sunulan bir cezaydı.

Gaius Iulius'un ikinci kez ve Lucius Verginius'un konsül olduğu ertesi yıl hastalığın şiddeti daha da arttı. Bundan kaynaklanan korkular ve Roma'daki ve tarlalardaki harabiyet, sadece herhangi bir kimsenin yağma için ilerleyen Romalıların ötesine geçmesine mani olmakla kalmadı, fakat aynı zamanda ne particilerden ne de pleblerden herhangi bir kimsenin harb etmeyi düşünecek hali kalmadı. Fakat başlangıçta kendilerini ya dağlarda ya da şehir surlarında muhafaza etmiş bulunan Fidenalılar Roma topraklarını yağmalamak ve yakıp-yıkmak maksadıyla aşağı indiler. Sonra, Faliscuslular ne Romalıların uğradığı felâket, ne de müttefiklerinin yalvarmaları neticesinde tekrar başlayan bir harbe sürüklenemeyeceklerinden, Veii kavminden yardım için bir ordu çağırdıktan bir müddet geçince, iki ordu Anio Nehrini[45] geçti ve Collina Kapısından uzak olmayan bir yere sancaklarını diktiler. Bu nedenle şehirdeki korku ve dehşet tarlalardakinden hiç de az değildi. Konsül Iulius askeri kuvvetlerini siperlere ve surlara yerleştirdi. Verginius, Quirinus Mabedinde senato ile bir görüşmede bulundu. Bu görüşme neticesinde, bazılarının Priscus, bazılarının da Structus olarak bir soyadı verdikleri, Quintus Servilius'un diktatör tayin edilmesine karar verildi. Verginius meslekdaşlarıyla müzakerede bulunurken geciktiğinden, kendi onayını da alarak, hemen o gece Servilius'a diktatör ünvanını verdi. Diktatör de kendisine süvari kuvvetinin başı olarak Postumus Aebutius Helva'yı tayin etti.

CAPUT 22

Diktatör gün ağarırken herkesin Collina Kapısından çıkmasını emretti. Silah taşıyabilen bütün herkes hazırdı. Devlet hazinesinden sancaklar çıkarıldı ve diktatöre getirildi. Bu şeyler devam edip dururken, düşman daha yüksek bir mevkiye çekildi. Buraya diktatör yürüyüş kolları kumandasında ilerledi. Nomentum'dan[46] uzak olmayan bir yerde Etrüsk kuvvetleriyle muharebeye girişti ve onları bozguna uğrattı. Buradan Etrüskleri bir istihkâmla çevirdiği Fidena şehrine sürdü. Fakat yüksekliği ve iyi tahkim edilmiş bir şehir olması nedeniyle, orayı hücum merdiveniyle istila ederek ele geçiremedi. Şehirdekiler yalnız ihtiyaçları olan buğdaya yeterli ölçüde sahip olmakla kalmadıklarından ve aynı zamanda daha önceden peşinen depo etmiş oldukları ambarlardan, gerçekten bol miktarda hububat temin edebildiklerinden, Romalılar kuşatma ile herhangi bir şey başaramadılar. Böylece müstahkem yere hücum etme ve onu kuşatma için zorlama ümidinin boşa çıkması üzerine, diktatör, Roma'ya yakınlığı nedeniyle bilgi sahibi bulunduğu bir mıntıkada düşmana karşı harekâtı idare ederek, kendine mahsus karakteri nedeniyle her yerden daha emin olduğundan, hemen hemen hiç korunmayan,şehrin en uzak köşesinden kaleye açılan bir lâğım[47] kazmaya başlattırdı. Kendisi bizzat, hücumda birinin diğerine yardım edebilmesi için, dört kısma ayrılmış ordusuyla birbirinden oldukça uzak noktalardan düşmana karşı ilerledi. Gece gündüz hiç durmadan muharebe ederek, tepeler arasından bir tünel kazılıncaya ve kaleye bir geçit meydana getirilinceye kadar, düşmanın dikkatini bu çalışmadan uzak tutmayı başardı. Etrüskler aslı esası olmayan tehlikeler konusunda müteşebbis olduklarından ve kendi gerçek tehlikelerini hiç akıllarına bile getirmediklerinden, şehirlerinin alınmış olduğunu, başlarının üzerindeki düşman çığlıklarından öğrenmiş oldular.

O yıl censor tayin edilen Gaius Furius Paculus ve Marcus Geganius Macerinus Campus Martius'da resmi bir bina kurdular. Burada halkın ilk kez nüfus sayımı yapıldı.

CAPUT 23

Ertesi yıl aynı konsüller tekrar seçildi. Bu durumda Iulius üçüncü kez, Verginius da ikinci kez konsül oldu. Licinius Macer tarafından ifade edilen şu bilgilere rastlarım: Valerius Antias ve Quintus Tubero, o yıl için, konsül olarak Marcus Manlius'u ve Quintus Sulpucius'u gösterir. Bundan başka, onların ifadelerindeki bu zıtlığa karşın, keten ruloların şahitliği delil olarak hem Tubero'yu hem Macer'i gösterir. Daha eski tarihçilerin o yıl askeri tribunuslar olduğunu kaydettiği gerçeğini yazar görmemezlikten gelemez. Licinius Keten Rulolardaki kayıtlara hiç tereddüt edilmeksizin uyulmasını ve onların takip edilmesini uygun görür: Tubero ise onların gerçeği ifade ettiğinden emin değildir. Eski devirlerde gizli ve örtülü kalmış bütün diğer meselelerle birlikte, bu soru da karar verilmemiş bir durumda bırakılır[48].

Fidena'nın zaptını takiben Etruria'da büyük korku ve karışıklık vardı. Yalnız Veii halkı buna benzer bir felâketin korkusuyla dehşete kapılmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda Faliscuslular da, isyanlarında onlara yardım etmemelerine karşın, Fidenalılarla yaptıkları ittifak neticesinde başlatmış oldukları harbi de hatırlamaktan geri kalmadılar. Bunun üzerine, iki devlet oniki şehrin halkı arasına sırayla elçiler göndererek, Voltumna sunağında bütün etruria için ilhan edilmiş bir meclise sahip olmak bakımından onların onayını alınca, senato o bölgede büyük bir karışıklık ve ayaklanma tehlikesiyle tehdit edildiğini hissederek, Mamercus Aemilius'un tekrar diktatör olarak tayin edilmesini emretti. diktatör tarafından Aulus Postumius süvari kuvvetinin kumandasını eline aldı. Bütün Etruriua'dan gelecek tehlike, iki şehirden gelmiş bulunan tehlikeden daha büyük olduğundan, harb hazırlıkları son durumda yapılanınkinden çok daha büyük gayret ve aşırı bir faaliyetle sürdürüldü.

CAPUT 24

Bu iş herkesin tahmininden çok daha sessizlik ve sükûnet içinde sona erdi. Veii kavmine yardımın reddedilmiş olduğu ve kendi arzularına göre harbe girmeye kalkışırlarsa, onu kendi kuvvetleriyle yürütmek zorunda kalacaklarını ve kendilerinin buna karşı olmalarına rağmen, kendileriyle başarıyı paylaşmayacakları ve onların müttefiki olarak kalamayacakları tüccarlar[49] tarafından bildirilmişti. Bunun üzerine hiçbir şekilde aslâ tayin edilmemesi gereken diktatör, askeri şöhretini kaybetmek pahasına ve sulha götürücü bazı başarılar elde etmekten feragât etmek pahasına kendi diktatörlüğünü mümtaz kılmaya son derece istekli davranıyordu. Bu nedenle ya censorluğun kudret ve selahiyetinin çok fazla olduğunu düşünerek, ya da görevin uzun müddet devam etmesi kadar onun büyüklüğünden de rahatsız olup kendini huzursuz hissettiğinden, censorluğun kudret ve kuvvetini zayıflatmak için bir plân hazırladı. Böylece, bir toplantı düzenleyerek, ölümsüz tanrıların devletin yabancı devletlerle ilişkisini idare etmeyi üzerine aldığını ve herkesin selâmetini temin edeceklerini bildirdi: Kendisi bizzat şehirde yapılması gereken şeyi yapabilirdi ve aynı zamanda Roma milletinin hürriyetini koruyabilir ve müdafaa edebilirdi. Şimdi en emin koruyuculuk, büyük bir yetki ve selahiyetin uzun müddet devam ettirilmemesiydi. Fakat yetki ve selâhiyetin hiç sınırı olmadığından, onlar üzerine bir zaman sınırı konulabilirdi. Diğer devlet memurları bir sene, görevde kaldığı halde, censorluk beş sene sürüyordu. İşlerin büyük bir kısmında, halkın üzerinde yetki selâhiyete aynı adamın uzun yıllar sahip olması ciddi bir meseleydi. Censorluğun bir buçuk yıldan daha uzun sürmemesini sağlayacak bir kanun önereceğini bildirdi. Halkın da hararetli bir şekilde bu işe taraftar olmasıyla ertesi gün kanun çıkarıldı. Mamercus "Ey Quirites benim yetki ve selâhiyetimin gereğinden fazla uzadığının olumlu deliline sahip olacaksınız. Çünkü ben diktatörlüğü bırakıyorum." diye bağırdı. Bu nedenle, onu onun memuriyetinden feragât etmesiyle

diğer memur için bir zaman sınırı kondu. Mamercus memnuniyet ve teveccühlerini büyük bir coşku içinde açıkça gösteren halkın refaketinde evine geldi. Censorlar, Mamercus'un Roma halkını bir memuriyetten mahrum etmesinin kızgınlık ve öfkesi içinde, kendi kabilelerinden onu başka yere nakletti ve daha önceki yergisini sekiz katına çıkararak, onu vatandaşlık haklarından mahrum etti[50]. Bu durumda onlar Mamercus'un aşağılanmasından ziyade, aşağılanma nedenine büyük bir cesaretle katlandığını ifade ederler. Patricilerin ileri gelenleri censorluğun müddetinin kısıtlanmasına karşı olmalarına rağmen, censorluğun bu insafsızlık örneği karşısında onlara küsmüşlerdi. Çünkü onların her biri, censorun görevi elinde bulundurmasından çok, daha sık ve daha uzun müddet kendilerini itaat altına alabileceğini farketmişlerdi. Herhalde bizzat Mamercus'un olduğu kadar hiçbir kimsenin yetki ve selâhiyetinin, censorların şiddetinden korumamış olduğu halka söylenmiştir.

CAPUT 25

Pleb tribunusları devamlı olarak konsül seçimi fırsatı yaratılmasını önlemeye çalıştılar. Sonunda mesele bir interregnum'a[51] getirilince, kendi gayret ve çekişmeleri neticeside, konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunuslar seçilmesini başardılar. Pleblerin seçimiyle zaferlerinin karşılığını alarak mükâfatlandırılabileceklerini ümit etmelerine karşın, bu ümit ve hayalleri boşa çıktı. Seçilenlerin hepsi Marcus Fabius Vibulanus, Marcus Folius, Lucius Sergius Fidenas gibi patricilerdendi. O yıl salgın bir hastalık bütün diğer sıkıntı ve zorlukların önüne geçmiş oldu. Halkın sağlığının tekrar kazanması uğruna Apollon'a bir mabet adandı. Devletin başında bulunan iki kişi, halktan bu salgın musibetini başka tarafa çevirmelerini ve tanrıların öfkesini yatıştırmak için Kitapların[52] önderliğinde birçok şeyler yaptılar. Bununla beraber hem şehirde hem köyde kayıplar çok ciddi idi. İnsanlar ve sürüler, hiç farketmeksizin aynı derecede, bu

hastalığın pençesine düşüyordu. Hatta çiftçiler bu hastalıkla telef olup gittiklerinden, açlık ve kıtlığın bu salgın hastalıktan daha baskın çıkmasından korkuyorlardı. Bu nedenle Etruria'ya, Pomptinum bölgesine, Cumae'a ve son olarak da Sicilia'ya buğday temin etmek üzere heyetler gönderdiler. Konsül seçimlerinden hiç söz etmediler. Konsül yetki ve selâhiyetini haiz olarak aşağıdaki gibi askeri tribunuslar seçildi: Lucius Pinarius Mamerius, Lucius Furius Medullinus, Spurius Postumius Albus. Bu şahısların hepsi patrici idi.

Bu yıl hastalığın şiddeti azaldı. Önceden tedbir alındığından, buğday kıtlığı tehlikesi yoktu. Volsk ve Aequusların meclislerinde ve aynı zamanda Etruria'da Voltumna Sunağında harb için ayaklanma plan ve projeleri müzakere edildi. Burada düşünülen bu iş bir yıl sonraya tehir edildi. Veii kavminin Fidena'nın düşmüş olduğu aynı felâketle tehdit edilmesinin etkisi olmaksızın şikâyette bulunmalarına karşın, belirlenen tarihten önce hiçbir meclisin toplanmaması ilân edildi.

Bu esnada diğer uluslarla sulh sürüp giderken, daha yüksek mevkilere atanma ümitleri kırılan ve kendilerine karşı gelinen Roma'da bulunan pleblerin önderleri, pleb tribunuslarının evlerinde toplantılar düzenlemeye başladılar. Onlar burada planlarının gizli tutulmasına özen gösterdiler. Askeri tribunusların konsül yetki ve selâhiyetiyle uzun yıllar seçilmiş olmalarına ilişkin, pleblerin böyle bir hakarete ve nefrete duçar olmasından şikâyete başladılar. Patricilerin seçilmesine karşın hiçbir pleb bu göreve tayin edilmemişti. Ataları hiçbir patricinin pleblere ait devlet memurluklarına atanmamasını sağlamakla büyük bir önseziye sahip olduklarını göstermişlerdi. Aksi taktirde pleb tribunusları gibi patricileri de hoşnut edebilselerdi, asillerden daha ziyade, halk tarafından hiç de az olmayan bir hakarete duçar olarak, onların ortaya çıkması, kendi sınıfı için dahi çok nefret uyandırıcı bir şey oldu. Diğerleri plebleri hizmetten çıkardılar ve kabahati patricilerin üzerine attılar: Bu durum, pleblerin görevi kapatma yolunu bulduklarını ustaca tetkik et-

meleri sayesinde oldu. Eğer plebler asillerin duaları ve tehditleri arasında bir nefes alma fırsatını bulurlarsa, arkadaşlarının oy vermelerini düşünebilirler ve halihazırda kazanmış olduklarını korumak için, buna yetki ve selhahiyeti de katabilirlerdi[53]. Tribunusların[54] herhangi bir kimsenin togasını beyazlatmasına mani olan bir kanun önermek üzere müzakerelerde bulunmasını önlemek için bu kabul edildi. Çünkü bir kimse bizzat aday olduğunu togasını çamurlayarak bildirirdi[55]. Bu şimdi saçma ve önemsiz bir şey gibi gelebilir. Bunu ciddiye alabilecek bir tek kişi zor çıkar. Fakat patricilerle plebler arasında büyük mücadeleler ve çekişmeler olduğu o zamanlarda, bunu daha da alevlendirdi. Fakat tribunuslar şiddetli bir mücadelenin çıkmasını önlediler ve kendi kanunlarını sürdürdüler. Pleblerin kendi adamlarına yardım edebilme gayretiyle harekete geçtikleri açıkça belli oluyordu. Hürriyet varolduğu müddetçe onların bu şekilde hareket etmemeleri gerektiğinden, senato konsüllerin seçilmelerine karar verdi.

CAPUT 26

Lâtin ve Hernicuslar'ın haber verdiği, Aequus ve Volskların tarafından ani bir karışıklık çıkarılmış olması durumu neden teşkil etti. Lucius'un oğlu ve Poenus soyadı ilave olarak verilen aynı kişi olan Titus Quinctius Cincinnatus ile Gnaeus Iulius Mento konsül yapıldı. Harb korkusu daha sonraya bırakılmadı. Bir ordu toplandıktan sonra, asker toplama metodunun en etkili vasıtası sayılan lex sacrata(56) altında tuuldu. Bir tarafta Aequusların bir tarafta Volskların ordugâh kurdukları yerden her iki ulusun kuvvetli orduları ilerlediler ve Algidus'da birbirleriyle karşılaştılar. Onların kumandanları siper ve hendek açmadan ve adamlarını talim ettirmeden önce, daha büyük bir üzüntüye düştüler. Buna Roma'da daha çok karışıklık ve üzüntü olduğu haberi neden oldu. Senato bir diktatör tayin edilmesine karar verdi. Zira, her ne kadar sık sık mağlubiyete

uğramalarına karşın, bu uluslar daha öncekilerden çok daha büyük bir gayretle harbi yenilemişlerdi ve Roma gençlerinin önemli bir kısmı çıkan bu salgın hastalık neticesinde süpürülüp gitmişti. Bütün bunların üstünde, insanlar konsüllerin kendi aralarındaki uyum eksikliğinden doğan yanlış tutumlarından ve aynı zamanda birinin diğerinin planına karşı gelmesinden korkuyorlardı. Bazı yazarlar bu konsüllerin Algidus'da mağlup edildiğini ve diktatör seçilmesinin nedeninin bu olduğunu söylerler. Bu nedenler çok açıktır: Diğer meseleler üzerinde onlar ayrılık gösterseler de, diktatör tayin edilmesi hususunda senatonun ileri gelenlerin arzularına muhalefet etmek konusunda hemfikirdiler. Haberler korku ve dehşet uyandıracak bir biçimde gittikçe daha da büyürken ve konsüllerin yetki ve selâhiyette olmaları senato tarafından reddedildiğinden, en yüksek görevlerin makamlarını doldurmuş bulunan Servilius Priscus şöyle bağırdı: "Pleb tribunusları, olaylar had safhaya geldiğinden, bu büyük milli buhranda, sizin yetki ve selahiyetinize dayanarak konsülleri bir diktatör tayin etmeye zorlayabileceğiniz hususunda senato size ricada bulunuyor." Pleb tribunusları bunu işitince, kudretlerinin artması için bir fırsat doğduğunu hissetiler. Bir tarafta toplanarak durumu müzakere ettiler ve sonra kendi grupları namına konsüllerin senatoya itaat etmesine karar verildiğini bildirdiler. Eğer onlar son derece şerefli bir mevkinin aynı görüşteki fikrine muhalefet etmeye devam ederler ve bunda ısrarlı davranırsalar, onların mahkûm edilerek hapse atılması için emir vereceklerdi. Konsüller senato tarafından mağlup edilmektense, tribunuslar tarafından mağlup edilmeyi tercih ettiler. Senatörlerin devlette en yüksek mevkiin haklarına ihanet etmiş olduğunu ve konsüllüğün tribunusluk yetki ve selahiyetinin boyunduruğu altına girmiş bulunduğunu beyan ettiler. Çünkü konsüllerin bir tribunusun resmi yoldan yapılmış bir mecburiyetine ve zor kullanımına maruz kalacağı imkân dahilindeydi. Hatta alelâde bir vatandaşın bile ondan daha büyük bir korkusunun olmadığı, hapise atılabilirdi. Bu konuda bile meslekdaşlar arasında bir fikir birliği olamadı-

ğından, Titus Quinctius'un diktatör olarak tayin edilmesine kur'a ile karar verildi. Titus Quinctius kayın pederi Aulus Postumius Tubertus'u yetki ve selâhiyeti en yüksek kişi tayin etti. Aulus Postumius Tubertus tarafından Lucius Iulius atlıların başı seçildi. Aynı anda asker toplanarak bir ordu meydana getirildi ve kanuni işlerin durdurulduğu ilân edildi. Bütün şehirde harb hazırlıklarıyla uğraşmaktan başka hiçbir şeyin yapılmaması gerektiği emredildi. Askerlik görevinden muaf tutulmaları gerektiğini ileri sürenlerin yoklama ve teftişleri harb sonrasına tehir edildi. Böylece askerlik hizmetinden muaf tutulmak için nedenleri şüphe götürenler adlarını vermekten kaçındılar(57). Hernicusların ve Lâtinlerin askerlerine emredildi ve her iki kavim tarafından da diktatöre kayıtsız şartsız itaat edildi.

CAPUT 27

Bu önlemlerin bütün hepsi büyük bir süratle yapıldı. Gnaeus Iulius şehri korumak maksadıyla geride bırakılan konsül idi ve atlıların başı olan Lucius Iulius ordugâhta bulunan askerlerin ihtiyaçları olan herhangi bir şeyin kıtlığı veya yokluğu nedeniyle sıkıntı içine düşmelerini önlemek için, harb sırasında doğabilecek herhangi bir isteği karşılamak üzere bulunan kişiydi. Diktatör baş rahip(58) Aulus Cornelius'dan sonra sözlerini tekrar ederek, büyük oyunları(59) kutlamak ve isyanı bastırmada başarılı olması nedeniyle kurban adağında bulundu. Ordusunu konsül Quinctius'la taksim ederek, Roma'dan hareket etti ve düşmana karşı ilerleyerek ona ulaştı. Karşı kuvvetlerin az bir mesafe ile iki ordugâhı işgal etmiş olduklarını görerek, Roma kumandanları onlar gibi yaptı. Diktatör Tusculum'a daha yalın ve konsül de Lanuvium'a daha yakın olmak üzere düşmandan takriben bir mil uzaklıkta ordugâhlarını kurdular. Böylece dört ordu dört siperde birbirlerinden yeterli uzaklıktaki bir alanın ortasında, sadece başlangıçtaki küçük çarpışmalar için değil, fakat aynı zamanda her iki taraftaki harb saflarını çek-

mede de yeterli bir imkâna sahip olmuşlardı. Romalılar ordugâhlarını kurdukları andan itibaren düşman ordugâhı yakınlarındaki çarpışmalarına hiç ara vermediler ve bu mücadeleri hiç hafifletmediler. Diktatör kuvvetlerinin düşmana kendi güçleriyle karşı koymasından ve bir kumandanın zaferine zafer katacak bu mücadelelerin yavaş yavaş patlak vermesine çalışmasından son derece memnundu. Bundan böyle düşman kurallarına uygun bir muharebede bütün başarı kazanma ümidini kaybetti ve kendi davalarını tehlikeli bir girişimin şansına bırakarak geceleyin düşman ordugâhına hücum etti. Aniden koparak yükselen çığlık yalnız konsülün nöbetçileri ve onlardan sonra ordunun içinde duyulmakla kalmadı, aynı zamanda bu çığlığı diktatör de duydu ve uykusundan uyandı. Durum acil olduğundan, konsül ne bir teklif ve metanet göstermede, ne de bir karar vermede istekli olunmasını önerdi. Askerlerin büyük bir kısmıyla kapılardaki nöbetçileri takviye etti. Bir kısmıyla da kazıklarla meydana getirilen bir hat çekti. Diktatörün bulunduğu diğer ordugâhta, daha az karışıklık ve yapılması lüzumlu olan şeyin daha açık ve herkesin mutabık kaldığı sezgisi vardı. Subay Spurius Postumius Albus'un kumandası altında yardımcı kuvvetler derhal konsülün ordugâhına gönderildi. Bizzat diktatör kuvvetlerinin başında yer alarak, biraz sapma yaparak, muharebe yapılan yerden kesinlikle görünmeyecek bir yere ilerledi. Çünkü buradan yüzü öteki tarafa dönük olduğundan, habersiz düşmanın üzerine hücum edebilirdi. Subay Quintus Sulpicius'u ordughahın başına muhafız tayin etti. Subay Marcus Fabius'a süvari kuvvetini devretti. Fakat ona, geceleyin bozgun ve karışıklıkta kontrolü elde tutmak zor olabileceğinden, gün ağarıncaya dek hareket emri vermemesini emretti. Sezgi ve hareketi gerektiren herşeyde komutan kumanda edebilirse ve bunu başarabilirse, böyle bir durumda da onun tarafından kumanda elde tutulur ve layıkiyle başarıya ulaşılabilirdi. Fakat alışılmamış bir karar ve cesaret örneği olarak ve onun üzerine rastlanmayan bir güven duygusu veren bir hareket olarak, düşman ordugâhına hücum etti. Marcus Geganius'u bu hizmet için

seçilen birkaç cohorsla göndererek, buradan, araştırmış olduğundan, onların yarı kuvvetlerinden daha büyük bir kuvvetle ilerlediler. Marcus Geganius arkadaşları tarafından üslenilen bu tehlikeli işin neticesinde, düşmanlarını bir hayli ezilmiş ve kuvveti tükenmiş buldu. Aynı zamanda kendilerinin yüzünden nöbetçilerini ve muhafızlarını ihmal ettiklerini hiç düşünmüyorlardı. Marcus Geganius düşmana hücum etti ve hücuma uğradıklarının tam anlamıyla bilincine varmadan düşman ordugâhını istila ederek ele geçirdi. Buradan, bir ateş yakarak dumanıyla önceden işaret verdi. Diktatör bunu görür görmez, düşman ordugâhının alındığını bağırdı ve bu haberin her tarafa yayılmasını emretti.

CAPUT 28

Şimdi gün ağarıyordu ve herşey görülebiliyordu. Fabius süvari kuvvetiyle birlikte bir hücum yapmıştı. Konsül halihazırda dalgalanmakta olan düşmana karşı ordugâhtan bir huruç hareketi yapmıştı. Bu sırada savaş meydanının öteki tarafında diktatör, yardımcı kuvvetlere ve ikinci savaş hattına hücum ederken, her taraftan saldırarak düşmanı abluka altına almıştı. Bu arada onlar zafer kazanmış piyade ve süvari kuvvetiyle, ani bir hücum ve savaş çığlıklarıyla karşılaşmak için dolaşıyorlardı. Bu nedenle, şimdi her taraftan kuşatılarak çember içine alınan düşman, Vettius Messius asil olmasından ziyade yaptığı işlerle dikkati çeken, Volsklardan gelen mümtaz bir kişi olmasaydı, isyanlarının cezasını bir kişinin çekmesine belki katlanabilirlerdi. Vettius Messius şimdi bir daire teşgil edecek şekilde toplanmakta olan adamlarına açık ve berrak bir sesle bağırdı: "Burada sizler, müdafaasız bir şekilde ve intikamınız alınmadan düşman silahları karşısında teslim olacak mısınız? Sulh zamanında karışıklık çıkaran ve harb meydanında tembellik ederek miskin miskin hareket eden kişilerseniz, herhangi bir kışkırtma olmaksızın niçin silahlandınız ve harb yaptınız, ya da

şimdi hangi nedenle silahlandınız? Sizler burada durup dururken ne ümit edebilirsiniz? Birkaç tanrının sizi koruyacağını ve bu kötü durumdan çekip çıkaracağını düşünüyor musunuz? Kılıncınızın gösterdiği yol sizin yolunuzdur! Eğer evinizi, karınızı ve çocuklarınız özlediyseniz ve onları görmeyi arzu ediyorsanız, benim öncülük ettiğim yerde beni takip etmelisiniz, haydi gelin! Sizin yolunuzu kapatan bir sur veya bir tahkimat değil, fakat sizler gibi silahlı adamlardır. Cesaret bakımından onlarla eşit düzeydesiniz. En son ve en büyük önlem olarak silah kullanma zarureti doğduğunda, siz daha üst düzeylerde olacaksınız." O bu şekilde konuştu ve sözlerini yerine getirecek şekilde davrandı. Harb çığlıkları atarak onu takip ettiler. Albus Postumius'un cohorslarıyla karşılaşmış oldukları yerde Romalılara karşı kendilerini hızla attılar. Diktatör askerleri geri çekildiğinden, arkadan gelip yetişene dek, mevkii vermeye mecbur kaldılar ve bütün çarpışma o noktada yoğunlaştı. Messius tek bir cengâver olarak, düşmanın talihinin dönmesini sağladı. Her iki tarafta da çok sayıda yaralı vardı ve her tarafta büyük bir katliam olmuştu. Hatta şu anda bile Roma önderleri muharebe ederek kan dökmeye devam ediyorlardı. Sadece kafası bir taşla parçalanan Postumius muharebeyi terketti. Yaralı bir omuz bile diktatörü böyle kritik bir muharebeden çıkaramadı. Ne atının bacağına birşey olan Fabius muharebeden geri çekildi; ne de ordusu uzağa dağılarak, sayıca azalmış bulunan konsül muharebeden ayrılmadı.

CAPUT 29

Messius cesaretli gençlerden oluşan bir asker bölüğüyle, düşmanın kılınçtan geçirilmiş esas bölümüne bir hücum yaptı ve henüz alınmamış bulunan Volsk ordugâhına ulaştı. Bu noktada hatlar savaşa girişmek üzere birbirine yaklaştı. Konsül, düşmanlarını tahkimatlardan temizleyinceye dek arkalarından kovaladıktan sonra, ordugâha ve siperlere hücum etti. Savaş mey-

danının başka bir tarafından buraya diktatör kendi kuvvetlerini getirdi. Yapılan muharebeden hiç de daha az şiddette olmayan bir hücum yapıldı. Konsülün, askerlerini muharebede daha istekli yapmak ve düşmanı ilk püskürttükleri durumu yeniden canlandırmak istediği için, kendi sancağını bile şarampole[60] attığını söylerler. Diktatör de düşman tahkimatında gedik açmış ve buradaki düşmanı bozguna uğratmıştı. Şimdi ordugâh tarafına doğru muharebeyi sürdürüyordu. Sonra düşman her tarafta silahlarını atmaya ve teslim olmaya başladı. Neticede ordugâh istilaya uğradı ve alındı. Ganimetin bir kısmı Latinlere ayrıldı ve Hernicuslara da onlara verilenin aynısı verildi. Ganimetin bir kısmı da diktatör tarafından mezatta satıldı. Diktatör sonra konsülü ordugâhın kumandasında bıraktı, kendisi bir zafer merasimiyle Roma'ya dönerek, diktatörlük görevini bıraktı. Asil ve fevkalâde diktatörlüğün anısına, Aulus Postumius'un oğlunun, iyi harb etme fırsatı yakalayarak, kendiliğinden bulunduğu mevkiyi terketmiş olduğu ve tam zafer kazandığı anda senatonun ileri gelenlerinin emriyle boynu vurularak öldürüldüğü hakkında hüzün verici bir söylentiden bahsedilir. Ne bu hikâyeye inanırlar, ne de çeşitli düşünceler içinde bunu bir tarafa atmayı sürdürebilirler. Bu söylediğimiz Postumius'un değil, Manlius'un yönetiminin sahteliğinin bir delilidir. Çünkü ilk olarak bu denli şiddetli bir örneği oluşturan kişi, zalimliğin kötü şöhretli lekesini de kendisine sürmüş olabilirdi. Bütün bunlardan başka Manlius'a[61] "Müstebit, zorba" anlamına gelen Imperiosus lakabı da verilmişti. Postumius bu arada zalimliği ve merhametsizliği belirleyen böyle hiçbir sıfat almamıştı.

Konsül Gnaeus Iulius kura çekilmeden, arkadaşı yokken, Apollon Mabedini takdis etti. Ordusundan ayrıldığından ve Roma'ya döndüğünden, Quinctius buna kızdı. Fakat bu nedenden ötürü senatoda onu şikâyeti etkisiz kaldı ve hiç dikkate alınmadı.

Olaya sonradan Roma devleti için hiçbir önem ifade etmedi-

ği açısından bakılmasına karşın, büyük olaylar nedeniyle oldukça meşhur bir yılın tarihine şu olayı anlatan bir cümle daha ilave edilebilir. Romalılar Kartacalıları[62] oldukça kuvvetli ve zorlu düşman olarak gördüklerinden, Sicilya'daki iç karışıklıklar sırasında, partilerden birine yardım etmek üzere hemen Sicilya üzerine bir ordu gönderdi[63].

CAPUT 30

Roma'da pleb tribunusları tarafından askeri tribunusları konsül yetki ve selahiyetiyle seçmek üzere bir girişimde bulunuldu, fakat bu girişim başarısız oldu. Lucius Papius Crassus[64] ve Lucius Iulius konsül seçildi. Aequuslar elçileri aracılığıyla senatodan bir antlaşma yapılmasını istediler. Bir antlaşma yapılması yerine, senato onların teslim olmalarını ileri sürdü. Fakat onlar sekiz yıllık bir mütareke istediler ve bunu elde ettiler. Volsk halkı ve devleti, Algidus'da katlanılan felâkete ilave olarak, harb ve sulh isteyenler arasındaki bitip tükenmek bilmeyen mücadeleler neticesinde kavgalara ve ayaklanmalara düçar olmuştu. –Romalılarda her yerde sulh ve sükûn hüküm sürmekteydi. Para cezalarının değeri ile ilgili bir kanun, halkın çok hoşuna gitti ve memnuniyetle karşıladı. Kendi meslekdaşlarından bir üyenin ihaneti vasıtasıyla konsüllerden birine karşı bir komplo hazırlanacağı öğrenilince, konsüller onlardan önce davrandılar ve bizzat bu kanunu önerdiler[65].

Sonraki konsüller ikinci kez olmak üzere Lucius Sergius Fidenas ve Hostius Lucretius Tricipitinus idi. Bu konsüllerin zamanında dikkate değer hiçbir şey yapılmadı. Onları konsüllükte Aulus Cornelius Cossus ve ikinci kez konsül seçilen Titus Quinctius Poenus takip etti. Veii kavmi Roma topraklarına akınlar yaptı. Bu yağmadan Fidena'nın belli başlı bazı gençlerinin pay aldığı söylentisi oldu. Bu haberin tetkik ve soruşturması neticesinde, Lucius Sergius, Quintus Servilius ve Mamercus Aemilius suçlu görüldü. Bu günler zarfında Fidena'dan niçin uzak-

ta bulundukları açığa kavuşmayan belli başlı kişiler Ostia'ya sürgüne gönderildi. Koloniye bir miktar yeni yerleşen ilave edilmiş oldu. Harbde aldıkları kendilerine ait toprak onlara tahsis edilmiş oldu. Kuraklık o yıl büyük bir kıtlık çekilmesine neden oldu. Yalnız gökten çok az yağmur düşmekle kalmadı, fakat aynı zamanda toprak doğal neminden yoksun kaldı ve daimi nehirlerin suyu güçlükle aktı ve toprak bunu zor temin etti. Bazı nedenlerle kaynakların kuruyup tükenmesi, susuzluktan telef olan sürülerin sıralar halinde kurumuş pınar ve ırmaklar önünde serilip kalmasına yol açtı. Diğerleri de uyuz hastalığına düçâr oldu ve onların bu hastalığı yakın temas nedeniyle insanlara da bulaştı. İlkin köy halkı ve esirler bu hastalığa yakalandı, sonra bulaşıcı hastalık Roma'ya sıçradı. Bu hastalığa yalnız insanların bedenleri düçâr olmakla kalmadı, aynı zamanda ekseriya yabancı, bilinmeyen bir şeye karşı duyulan korku zinciri onların akıl ve düşüncelerinde yer aldı. Bu batıl itikâtla ruhları dolu insanlar evlerine bazı garip dini törenler ve âdetler sokmaya başladılar ve aynı zamanda gaipten haber veren peygamberler gibi görünmeye başladılar. Tanrıların öfkesini dindirmek için her caddede, uzak bir mabette ve önemli olmayan bir sunakta kurban sunulduğunu görüp, neticede vatandaşların ileri gelenleri genel bir utanca kapılana dek bu durum devam etti. Roma tanrılarından başka hiçbir tanrıya ibadet edilmemesi, ancak onlara da ibadetin atadan kalma yolla olmasına nezaret etmek üzere Aediller bu işe verildi.

Veii kavminin intikamı Gaius Servilius Ahala ve Lucius Papirius Mugillanus'un konsül seçildikleri ertesi yıla kalmıştı. Hatta dini bir tereddüt, derhal harb ilânını ve orduların gönderilmesini önledi. Onlar durumu düzeltme yollarını aramak için, derhal antlaşma ve harb ilanı selâhiyeti bulunan kâhinler heyetinden birkaç üyenin gönderilmesine karar verdiler. Nomentum ve Fidenae yakınlarındaki Veii kavmi ile az zaman önce harb yapmışlardı. Bu harbi bir barış değil, fakat bir mütareke takip etmişti. Bu an şimdi gelip çatmıştı ve gerçekten düşman

onu daha içine sindirmeden, tekrar muharebe etmeye başlamıştı. Bununla beraber kâhinler gönderildi. Geleneksel yeminden[66] sonra, onlar tazminat kabilinden durumun düzeltilmesine çalışınca sözleri hiç kaale alınmadı. Sonra ya harbin halkın rızasıyla ilân edilmesi, ya da senatonun kararının yeterli olmasıyla[67] ilân edilmesi hususunda bir görüş ayrılığı doğdu. Tribunuslar asker toplamaya mani olacakları tehdidiyle etkili oldular ve bunu başardılar. Bu durumda konsül Quinctius harb kararı sorusunu halkın önüne getirmeye mecbur oldu. Bütün centurio'lar[68] harb için olumlu oy verdi. Bu durumda aynı zamanda plebler de daha iyi bir duruma geldiler. Zira ertesi yıl konsüller seçilemeyeceğinden, onların arzusu pleblerin durumunun iyi olmasına neden oldu.

CAPUT 31

Konsül yetki ve selahiyetiyle dört tribunus seçildi. Bunlar Gaius Furius, Marcus Postumius ve Aulus Cornelius Cossus idi. Bunlardan Cossus şehrin başına tayin edildi. Diğer üçü asker toplayarak bir ordu meydana getirdi. Veii kavmine karşı ilerleyerek, harbde yetki ve selâhiyetin parçalara bölünmesinin nasıl faydasız ve kazançsız olduğunun bir örneğini verdi. Her biri kendi meclislerinin izinden giderek, bu meclislerin biri bu fikre diğeri başka bir fikre sahip bulunduğundan, kendilerinin avantajsız duruma geçmeleri için düşmana zemin hazırladılar. Çünkü diğerleri geri çağırma emri verirlerken, bazıları işaret verilmesini emrettiğinden, orduları şaşkınlığa düşerek ne yapacağını bilemez bir hal almıştı. Tam bu uygun fırsatta Veii kavmi onların üzerlerine çullandı. Ordugâh korkudan gözü dönmüş ve kaçan adamlarla dolup taşmıştı. Bu nedenle uğradıkları felâketten ziyade büyük bir utanca katlanmak zorunda kaldılar. Mağlup olmaya alışık olmadıklarından bütün ülkeyi derin bir keder kapladı. Tribunuslardan artık nefret duyan halk bir diktatör seçilmesini talep etti. Devletin ümidinin bu şartlar

içinde ona bağlı olduğunu söylediler. Belki de onlar vicdani bir duyguya kapılarak, konsüllerden başka hiç kimsenin diktatör olarak tayin edilmesine muhalefet eder görününce, augurlara müracaat edildi ve engel ortadan kaldırıldı. Aulus Cornelius diktatör olarak Mamercus Aemilius'u tayin etti ve Mamercus tarafından da kendisi süvari kuvvetinin başına tayin edildi. Böylece devletin kaderine ihtiyaç duyulan gerçek değer verilince, censorların karşı koyması ve sitemi, hiçbir vasıtayla insanları hak edilmemiş bir biçimde leke sürülmüş bir evde, işlerinin hakimi ve idarecisini aramaktan alıkoyamadı[69]

Başarılarından büyük gurur ve sevinç duyan Veii kavmi, bir muharebede üç Roma kumandanını bozguna uğrattıklarını metheden elçileri Etruria halkı arasına gönderdiler. Ganimetin görüntüsü ve gösterişiyle her taraftan gönüllüleri cezbetmesine karşın, bununla beraber, ittifaka dahil olan devletlerden genel bir yardım elde edemediler. Sadece Fidena halkı harbin yeniden başlatılması hususunda oy verdi. Bir suç işlenilmeksizin harbin başlamasına mani olunmuş gibi, daha önce elçilerin kanının dökülmesinde olduğu gibi, şimdi kolonistlerin kanıyla ıslattılar yani onları katlettiler ve Veii kavmiyle birleştiler. Bu askeri seferin kumandasını Veii kavminin mi yoksa Fidena'nın mı alması gerektiği hususunda iki devletin önderleri arasında görüşmeler birbirini takip etti. Fidenalılar bu iş için daha uygun görüldü. Bunu takiben Veii kavmi Tiber nehrini geçti ve harbi Fidena'ya devretti. Roma'da büyük bir korku ve dehşet hâkimdi. Böyle bir başarısızlığa uğrama neticesinde onların ruhlarının daha çok korku ve yılgınlık içinde olmasına rağmen, askeri kuvvetler Veii'den geri çağrıldılar ve Collina Kapısı önünde ordugâh kurdular. Silahlı adamlar surlara yerleştirildi, mahkemelere ara verildiği Forum'da ilan edildi. Dükkânlar kapatıldı ve herşey şehirde olması gerekenden bir ordugâhta olması gereken şekle dönüştürüldü.

CAPUT 32

Diktatör tellalları caddeler ve sokaklar arasında dolaştırarak, korku ve dehşete düşmüş vatandaşları bir toplantıya çağırdı. Burada önemsiz bir aksilik yüzünden, talihin kâh artıp kâh eksilmesiyle kendilerine ve ruhlarına hâkim olamayıp bu kadar kolaylıkla korku ve dehşete kapılanlara sitemde bulunarak onları azarladı. Düşmanın cesaret ve cengâverliğinden veya Roma ordusunun korkaklığından değil, fakat komutanlar arasında sürüp giden bir çekişmeden dolayı, altı kez mağlup ettikleri düşman Veii kavminden ve onların hücumlarından çok daha sık istila ettikleri ve ganimet aldıkları Fidenalılar'dan korku ve dehşete düşmüşlerdi. Hem Romalılar hem düşmanları bulundukları soy bakımından birçok nesiller boyu aynı idiler. Onlar aynı cesarete, aynı vücut kuvvetine ve aynı silahlara sahiptiler. Daha önceleri Nomentum önlerinde Veii ordularını, Fidenalıları ve bunlara Faliscusluları da katarak bozguna uğratan ve kaçmaya mecbur bırakan da bizzat kendisiyle aynı kişi olan diktatör Mamercus Aemilius idi. Süvari kuvvetinin başı bulunan Aulus Cornelius da muharebede daha önceki harbde gösterdiği yararlıkları gösterecek aynı kişi olabilirdi. Yine kendisi askeri tribunusken, her iki ordunun bütün gözü önünde, Veii kavminin kralı Lars Tolumnius'u öldürmüş ve şerefinin bir nişanesi olan ganimetleri Iuppiter Feretrius mabedine taşımıştı. Sonra onlar kendileriyle birlikte yapılan zafer şenliklerini ve zafer merasimlerini, kendileriyle birlikte yapılan zafer yarışını ve zaferin elde edilmesini hatırlasınlar. Bu sırada düşmanları, ülkelerin kanunlarına karşı gelerek elçileri ölüme mahkûm etmekle büyük bir suç işleyerek, Fidena'daki yeni kolonistlerin sulh anında bir katliam yapmakla ve yedinci kez olmak üzere başarısız bir isyana kalkışarak mütarekeyi feshetmiş olmakla suçlanıyordu. Düşmanlar bunları ve silahları düşünsünler. Daha önceden ordugâhlarını düşman ordugâhı yakınına kurduklarından, korkak düşmanın Roma ordusunu aşağılama ve onu tahkir etme sevincinin uzun müddet devam etmeyeceğinden

emindi. Fakat Roma halkı, censorluğun zalim ve despot yetki ve selahiyetlerini kısıtladığından, kendi ikinci diktatörlüğüne bir damga vuranlardan ziyade, onu üçüncü kez diktatör tayin ederek devlete hizmette bulunanların çok daha iyi olduğunu sezinlemişti. Sonra tanrılara adaklar sunarak harekete geçti ve Fidena'nın bu tarafından bir mil uzakta, sağdan dağlarla soldan da Tiber Nehriyle korunmuş bir bölgede ordugâh kurdu. Subayı Titus Quinctius Poenus'a dağları emniyet altına almayı ve düşmanın geri hatlarına uzanan sıradağı gizlice istilâ etmeyi emretti.

Ertesi sabah Etrüskler bir önceki günde iyi muharebe etmelerinden çok, şanslarının yaver gitmiş olmasına sevinirlerken, harbi başlatmak üzere bir çıkış hareketi yaptılar. Diktatör, Quinctius'un Fidena Kalesinin yakınındaki sıradağdan geldiğinin haberini gözcülerden alıncaya dek biraz bekledi. Sonra piyade kuvvetini tanzim ederek ve harb safını kurarak, düşmana karşı iki misli bir kuvvetle kumandayı eline aldı. Diktatör süvari kuvvetinin başına yönelerek kendi emirlerini alıncaya dek muharebeye başlamamasını söyledi. Süvarinin yardımına muhtaç olduğunda, kendisi bizzat işaret verecekti. Sonra muharebenin kralı olarak, kendisine Romulus ve Iuppiter Feretrius'un şan ve şerefi sunularak adı hatırlansın. Büyük bir coşku ve sevinç içinde ordular bir araya geldiler. Romalılar büyük bir nefreti kustular. Fidenalılara "Hainler", Veii kavmine de "Haydutlar" adını vermişlerdi. Onları mütareke bozucu olarak isimlendirdiler. Elçilerin korku ve dehşet uyandırıcı katlinden sorumlu tutmak suçuyla damgaladılar. Kendi kolonistlerinin kanını dökmekle suçladılar. Sadakatsiz müttefik ve korkak düşman olarak nitelendirdiler. Yapılan bu şeyler ve söylenilen bu sözler çok geçmeden öfke ve hırslarının biraz olsun yatışmasına yol açtı.

CAPUT 33

Romalılar Fidena kapılarından aniden içeri dalınca ve daha önce hiç görülmemiş ve işitilmemiş bir ordu nizamıyla etrafa yayıldıklarından, daha ilk hücumun başında düşmanın mukavemetini kırmayı başarmışlardı. Büyük bir kalabalığın silahı ateşdi ve sanki vahşi bir çılgınlığa tutulmuşlar gibi, gözleri korkudan büyüyerek dik dik bakan kalabalığın içine alev alev yanan meşaleler attılar. Bu şekildeki muharebenin garipliği Romalıları bir an için dehşet ve korkuya düşürdü. Sonra diktatör süvari kuvvetinin başını ve süvarisini çağırarak, Quinctius'u dağlardan gelmesi için gönderdikten ve bizzat muharebeye girmesi için ısrar ettikten sonra, kendisi de aceleyle sol kanada gitti. Burada bir harb safından çok, ateşler içinde kalmış bir harb safı buldu. Harb safı yanan meşalelerden korku ve dehşete düşerek geri çekilmişti. Diktatör yüksek sesle bağırdı: "Arıların kaynaşması gibi dumanla zorla itaat altına alınarak ve yumuşayarak bulunduğunuz mevkii terk mi edeceksiniz? Silahınızı kullanarak bu ateşi söndüremeyecek misiniz? Bu kişileri aynı yanan odunlarla dağlayarak yakalamayacak mısınız ve eğer mızraklarla değil de ateşle muharebe etmemiz gerekiyorsa, her biriniz onlara kendi kullandıkları silahlarla mukabele etmeyecek misiniz? Haydi, Romalı adını, atalarınızın ve kendi cesaretini aklınıza getiriniz. Bu alev alev yanan ateşi düşmanınızın şehri üzerine çeviriniz ve Fidena'yı, sizin iyilikleriniz, onların dostluğunu elde etmek için kudretsiz kaldığından, kendi alevli meşaleleriyle mahvediniz. Elçilerinizin ve kolonistlerinizin kanı ve aynı zamanda yakılıp-yıkılıp yağma edilen sınır ülkelerinizin uğruna, söylediğim şekilde hareket etmeniz için sizi teşvik ediyor ve uyarıyorum." Diktatörün emri üzerine bütün harb safları harekete geçti. Buradakiler kendilerine atılan yanan meşaleleri elleriyle yakaladılar. Ötedekiler de bu meşaleleri taşıyanları çevirerek, onları ellerinden zorla söküp aldılar: her iki taraf da yanan meşalelerle silahlanmış oldu. Süvari kuvvetinin başı kendi tarafında yeni bir süvari muharebesi dene-

meye girişti. Askerlerine atlarından at başlıklarını çıkarmalarını emrederek, kendisi öncülük etmek için başa geçti. Kendi atını mahmuzlayarak, başlığı olmayan atı tarafından alev alev yanan meşalelerin ortasına getirildi. Diğer atlar da onun gibi yapmak üzere uyarıldılar ve düşmanla karşılaşıncaya dek binicilerini dört nala taşıdılar. Bir toz bulutu yükseldi ve bu toz dumanla da karıştığından, hem süvarilerin hem atlarının gözleri kararak birşey görmez oldu. Fakat piyadeyi korkutan bu manzara karşısında atlar hiç korku ve dehşete düşmediler. Süvari kuvveti düşmanı ilerlediği her yerde bozguna uğratmayı başardı. Sonra yeni bir çığlık işitildi. Her iki ordu da şaşkınlık ve hayret içersinde o tarafa baktı. Bu sırada diktatör, düşmanın geri hatlarına hücum etmiş bulunan subay Quinctius ve askerlerini çağırdı. Kendisi de çığlıklar atarak harbe yeniden başladı ve onun hücumu daha şiddetli oldu. Şimdi iki harb safı ve iki ayrı hücum Etrüskleri içine almıştı ve ön ve arka saflarından onların geri çekilmesine mecbur bırakmıştı. Ne geriye ordugâhlarına ne de dağlara doğru hiçbir kaçış yolu yoktu. Dağlar tarafından yollarını kapatmak üzere yeni bir düşman ortaya çıkmıştı. Atlar dizginleri gevşek olarak üzerlerindekileri uzaklara ve ötelere götürmüştü. Hayatta kalan Fidenalılar Fidena şehrine doğru hareket ederlerken, Veii kavminin büyük bir çoğunluğu da bozguna uğramış bir halde Tiber Nehrine doğru koşmuşlardı. Onlar bu korku ve panik içinde, katliamın ortasına düşmüş oldular. Bazıları Tiber Nehrinin kıyısında kılıçtan geçirildi. bazıları da suya atlamaya mecbur kalarak, akıntıya kapılıp yok olup gitti. Hatta tecrübeli yüzücüler bile halsizlikleri, yaraları ve korkuları nedeniyle akıntıya kapılarak sürüklendiler. Ancak birçok yüzücüden sadece birkaçı karşı kıyıya geçmeyi başardı. Harb safının diğer kısmı ordugâhtan şehre getirildi. Buraya takibin aceleliği içinde bulunan Romalılar da gelmiş oldu. Daha henüz tepelerden aşağıya inmiş ve güç bir iş için son derece canlı ve dinlenmiş askerleriyle, özellikle Quinctius muharebe sona ermek üzereyken buraya gelmiş bulunuyordu.

CAPUT 34

Bu askeri kuvvetler düşmanla karıştıktan sonra, kapıdan girdiler, buradan surlara yöneldiler ve surlardan arkadaşlarına kasabanın alınmış olduğunu gösteren bir işaret verdiler. Zira bu andan beri düşmanın terkedilmiş boş ordugâhı içine girmiş bulunan diktatör bu işareti görür görmez, ganimet aramak maksadıyla etrafa dağılmaya istekli askerlerini, şehirde daha büyük miktarda ganimet bulabilecekleri ümidiyle cesaretlendirerek durdurdu. Kapıya doğru onları sevkederek, surların içine girdikten sonra, doğruca kaleye ilerledi. Burada büyük bir karışıklık içinde aceleyle kaçışanları gördü. Şehirdeki katliamın harbde olduğundan hiç de geri kalır yanı yoktu. Bu durum silahlarını atarak, hayatlarının bağışlanmasını isteyerek diktatöre teslim olmalarına dek sürdü. Şehir ve ordugâh yağmalandı. Ertesi gün her ikisi de dikkati çekici bir cesaret örneği gösterdiklerinden, hem süvari hem centurio tarafından her bir harb tutsağı için kura çekildi ve bu kura neticesinde onlara verildi. Geri kalanlar mezatta satıldı. Diktatör zafer kazanan ve yağma neticesinde elde ettiği ganimetle zenginleşen ordusuyla Roma'ya geri döndü ve zafer merasimini kutladı. Süvari kuvvetinin başına görevde kalmasını emrettikten sonra, kendisi harb ve tehlike alanında almış olduğu en yüksek yetki ve selâhiyetten sulhun onaltıncı gününde feragât ederek görevinden istifa etti. Belli başlı annalistler, inanılmaz olduğu kadar güç birşey olan, Fidena yakınlarında Veii kavmiyle bir deniz muharebesinin de yapıldığını kaydederler. Zira nehir bugün bile kâfi derecede geniş değildir. Eski yazarlardan edindiğimiz bilgilere göre, o zamanlar nehir daha da dardı. Nehrin geçitinde birkaç gemi tesadüfen kavgaya tutuşmak üzere biraraya toplanmışlarsa, bu durum büyütüldü. Çoğu zaman olduğu gibi, yine aynı tarihçiler tarafından, bir deniz zaferi kazanıldığının yersiz ve gerçek olmayan iddiası bu kitabeye[70] ilave edilmiş oldu.

CAPUT 35

Ertesi yıl konsül yetki ve selâhiyetine haiz askeri tribunuslar vardı. Bunların isimleri Aulus Sempronius Atratinus, Lucius Quinctius Cincinnatus, Lucius Furius Medullinus, Lucius Horatius Barbatus idi. Veii kavmine yirmi yıllık bir sulh ve ateşkes muahedesi ihsan edildi. Aequusların daha uzun müddet sulh istemelerine karşın, onlarla bu sürenin üçte biri kadar bir müddet sulh ve ateşkes antlaşması yapıldı. Aynı zamanda iç karışıklıklarda bir yatışma ve sakinleşme oluşarak, bir huzur ve sükûn dönemi hâkim olmuştu.

Ertesi yıl ne yabancı ülkelerle yapılan hardbe, ne de iç karışıklarda kayda değer herhangi birşey olmadı. Fakat harb sırasında adanan oyunlardan büyük şöhret kazanıldı ve askeri tribunuslar tarafından muhteşem bir surette icra edildi. Aynı zamanda komşu ülkelerden büyük bir kalabalık bu oyunlara katıldı. Konsül yetki ve selâhiyetinde olan tribunuslar Appius Claudius Crassus, Spurius Nautius Rutulus, Lucius Sergius Fidenas ve Sextus Iulus idi. Oyunlardaki gösteriler, onların uyum içindeki nazik misafirperverlikleriyle de birleşerek çok daha güzel ve hoş bir biçimde misafirlerin seyrine sunuldu. Oyunlardan sonra pleb tribunusları tarafından kötü niyetli konuşmalar yapıldı. Pleb tribunusları onları kendilerinin nefret ettikleri şeye müptelâ derecesinde hayran olmaları nedeniyle şiddetle azarladı. Kendileri bizzat devamlı bir kölelikte kalmışlardı. Sadece konsüllük görevinde hak iddia etmeye cesaret edememekten yoksun değil, aynı zamanda askeri tribunusları seçmede de hakka sahip değillerdi. Patrici ve pleblere açık bir seçim ne bizzat kendileri için, ne de arkadaşları için hiçbir zaman olmamıştı ve hafızalarda yer etmemişti. Bu nedenle pleblerin iyiliği için, neden hiç kimsenin meşgul olmadığına hayret etmeyi bırakalım. Bu işin karşılığında elde edecekleri kazanç ve şerefin ümidiyle bütün zahmetlere katlanılacağını ve tehlikenin göze alınacağını ifade ettiler. Büyük mükâfatlar uğruna böyle büyük bir girişimde bulunmaya cesaret edip harekete geçe-

bilecek bir tek kimse yoktu. Fakat herhangi bir pleb tribunusu tehlikenin büyük olduğu ve mükâfatın bulunmadığı yerde körü körüne bir mücadeleye atılabilirdi. Kendisinin emin olabileceği bir şekilde, patricilerle çekişmeye ve mücadeleye başlayabilirdi, aynı zamanda patriciler onu amansız bir kin ve düşmanlıkla takip edebilirlerdi. Zira kendisi mücadele etmiş ve tartışmaya yol açmış olabileceğinden plebler nezdinde, ne ümit ettiği, ne de istediği bir şeyi, kendi şeref ve payesine en ufak bir zerre kadar bile ilave edemezdi. Büyük şeref ve payelerden büyük ruhlar doğardı. Pleblerin hâkir görülmesinden vazgeçilene dek hiçbir pleb kendisini hâkir göremezdi. Bazı pleblerin yüksek bir makama uygun olup olmadığını, ya da pleb menşeli herhangi bir cesur ve enerji dolu bir adamın mevcut olup olmadığını gösteren bir mucize ve bir işaret de olduğunu görmek için, bir veya iki nedenden deneme yapacak zamanları oldu. Bütün kuvvetleriyle çalışarak, kuvvetlerini konsül yetki ve selâhiyetine sahip askeri tribunusların pleblerden dahi seçilmesine kadar gösterdiler. Vatanlarında ve harb meydanında değeri kanıtlanmış insanlar bu görev için hazır bulunmuşlardı ve bu memuriyeti temsil etmişlerdi. İlk yıllar sırasında bu insanlar orada burada tekme tokat patriciler tarafından döğülmüşler, bir kenara atılarak hakir görülmüşler ve kendileriyle alay edilmişti. En sonunda bu hareketi kendilerine reva bulmaktan bıkıp usanmışlardı. bunun için hiçbir sebep göremiyorlardı. Onların asla gelmeyecek bazı şeylere izin veren bir kanunu niçin feshetmediklerini sordular. Kendi değersizliklerinden dolayı kanunun hiçe sayılması ve göz yumulmasından, kanunun adaletsiz olması ve muhakkak daha az utanç verici olacaktır.

CAPUT 36

Bu çeşit konuşmalar, tasviple dinlenildikten sonra, belli başlı kimseleri pleblerin avantajı için, görevin kendilerine sağladığı hudutlar dahilinde filân filân öneriler ileri sürebilecekleri sözüyle, askeri tribunusluk istemek üzere teşvik ve tahrik ettiler. Bütün ümitler resmi arazilerin bölünerek parsellenmesine, kolonilerde ziraat hayatına geçilmesine, toprağı işgal edenler üzerine bir vergi konmasına ve askerlere ücret olarak bu paranın dağıtılmasına bağlandı. Sonra askeri tribunuslar insanların şehirden ayrılmasını fırsat bildiler ve gizli bir ihbarla senatörleri geri çağırarak, pleb tribunuslarının yokluğunda, senatonun karar vermesi için bir gün tayin ettiler. Çünkü Volsklar'ın Hernicíler'in ülkesine yağma nedeniyle bir askeri sefer düzenlemiş oldukları söylentisi vardı. Bu nedenle askeri tribunuslar gitmeli ve durumu araştırmalıydı. Aynı zamanda bir konsül seçimi yapılması da kabul edilmeliydi. Decemvir'in oğlu Appius Claudius'u şehir valisi olarak bırakarak, tribunuslar yola çıktılar. Bu şahıs bebeklikten beri tribunusların ve pleblerin nefretiyle iyice yanıp tutuşan ve enerji dolu genç bir adamdı. Pleb tribunusları şimdi yapılan şeyin, görev arkadaşlarının yokluğunda, senatonun kararını elde etmiş olanlarla mı, yoksa Appius'la mı gerçekleştiği münakaşasına yer vermediler.

CAPUT 37

Gaius Sempronius Atratinus ve Quintus Fabius Vibulanus konsül seçildiler.

Hatırlanmaya değer dış kaynaklı bir olay bu yıl cereyan etti. Şöyle ki şimdiki adı Capua olan bir Etrüsk şehri Volturnum Samnitler tarafından alındı. Önderlerinin adından ötürü veya daha büyük olasılıkla kırlık ve ovalık bir ülke olmasından ötürü Capua olarak isimlendirildi[71]. Şimdi savaşlarla bitip tükenen Etrüskler tarafından kabul edildikten sonra, şehirde ve onun

tarlalarında bir pay sahibi olmak maksadıyla onu istilâ ettiler. Bundan sonra bir bayram gününün ertesinde buranın eski sakinleri deliksiz bir uykudayken ve çok yemek yemenin verdiği ağırlığı üzerlerinde hissederlerken, geceleyin yeni gelenler onların üzerlerine hücum ettiler ve hepsini kılınçtan geçirerek katlettiler. ·

Bu olayların[72] seyri sırasında adlarını açıkladığım konsüller, Aralığın 13.ünde göreve başladılar. Bu zamandan itibaren, yalnız yakında vaki olacak bir Volsk istilasını haber vermek maksadıyla gönderilmiş bulunanlar değil, fakat aynı zamanda Latinlerden ve Hernicuslardan gönderilen elçiler de, Volskların kumandanlarını seçmede ve ordu toplamada hiç bu kadar faal ve şiddetli olmadıklarını bildirdiler. Her yerde insanlar, ya harb ve silahların düşüncesinden devamlı olarak vazgeçtikleri taktirde boyunduruk altına girmeye mecbur olduklarını, ya da büyüklük ve üstünlük bakımından onların gerisinde kalmaya mahkum olduklarını aralarında mırıldanmaktaydılar. Aynı zamanda cesarette, dayanma gücü ve kuvvetinde ve askeri disiplinde de onlardan aşağı durumda olmalarının gerektiğini birbirlerine fısıldıyorlardı. Onların bağlılıkları gerçekti, fakat senatörler arasında cevap verip sebep gösterecek bir etkinlik gösteremediler. Kendisine o eyalet kur'a ile verilmiş bulunan Gaius Sempronius, sanki son derece emin ve değişmez birşeymişçesine kendi talihine güvendi. Zira kendisi mağlup ettikleri bir kavime karşı, galip bir ulusa kumanda etmiş bir kumandandı. Bu nedenle herşeyi o kadar dikkatsiz ve kaba bir şekilde yönetti ve sevketti ki Volsk ordusunda Romalılardan daha ziyade Roma askeri disiplini kendini göstermekteydi. Bunun üzerine diğer birçok fırsatları beklediği gibi, talihin yüzüne gülmesini ve Şans Tanrısının kendine yardım etmesini boşu boşuna bekledi. Sempronius'un dikkatsiz veya karar vermekte ihtiyatsız olarak girdiği ilk muharebede, harb safı muharebe başladığında ne yardımcı kuvvetlerle takviye edildi ne de süvari kuvveti mevkii maharetli bir şekilde tutabildiler. Harb çığlıkları

durumun nasıl olduğunu ve olayların ne merkezde geliştiğinin ilk habercisiydi. Zira ruhlarındaki korkuyla kendi yollarından sapmış, her birinin uyumsuzluğuyla daha çok sürüklenen ve birbirleriyle uyum teşkil etmeyen ahenksiz Romalılardan, düşmanın ruhu daha yüksek ve daha doluydu. Bu durum düşmanın kalkanlarına güvenerek ve kılınçlarıyla oynayarak daha büyük bir şevk ve ateşle muharebeye girişmesine neden oldu. Roma tarafında miğfer giymiş askerler bu yola baktıklarından ve yardım beklediklerinden, miğferli başlar yere eğildi. Kararsızlık içindeki askerler tereddütlü bir biçimde en yakın bir gruba katıldılar. Sancakların önünde giden askerlerin artçıları tarafından bir dakika sancaklar arkada bırakılabilirdi ve daha sonra kendi manipulusları[(73)] arasına bu sancaklar geri çekilebilirdi. Henüz tam bir firar başlamamıştı, bir kısmının kılıçtan geçirilerek katledildiğini gördüler.

CAPUT 38

Fakat şimdi Romalılar her yerde geri çekilmekteydiler. Konsül Sempronius'un onları cesaretlendirmesi ve azarlaması hiçbir fayda sağlamıyordu. Onun yetki ve selâhiyetinde ve büyüklüğünde hiçbir erdem bulunmuyordu. Askerleri hali hazırda düşmana arkaları dönük vaziyette duruyorlardı. Tam durumdan ümit kesilmeye başlandığı anda, Sextus Tempanius adında bir süvari onbaşısı[(74)] yardım için cesaret vermek üzere gelmeseydi, bu durum böyle devam edebilirdi. Sextus Tempanius devleti korumak isteyen süvarilerin atlarından aşağı atlamalarını yüksek sesle bağırarak emretti. Aynı zamanda "her süvari bölüğündeki süvariler sanki konsül emretmiş gibi bizzat harekete geçmiş olduklarından, "parma"[(75)] ile silahlanmış cohors[(76)] düşmanın hücumunu durdurursa bizim kudret ve büyüklüğümüzle herşey biter" diye ilave etti. "Tabur bayrağınız[(77)] olarak benim mızrağımı takip ediniz. Piyade olarak muharebeye tutuştuğunuzda, ne at üzerineki süvari kuvvetine

ve ne de piyade kuvvetine denk olmadığınızı Romalılara ve Volsklara gösteriniz!" Bir çığlık atarak bu teşvik ve cesaretlendirmeyi uygun bulduklarını gösterdikten sonra, Sextus Tempanius mızrağını havaya kaldırarak ilerledi. Onlar her nereye gittilerse düşmanlarını bir geçide sokmaya mecbur ettiler. Kalkanlarını kendi önlerinde tutarak, arkadaşlarının büyük sıkıntı ve zorlukta kaldığını gördükleri yerde muharebeye giriştiler. Düşmana hücum ettikleri her mevkide herşey onların lehine dönerek şans yüzlerine güldü. Ne her tarafta birkaç kişinin kalıp kalmadığının şüphesi, ne de aynı zamanda düşmanın kaçmış olabileceğinin şüphesi vardı. Her ikisinden de son derece emin bulunuyorlardı.

CAPUT 39

Volskların kumandanı Romalıların hücumuna hiçbir yerde mukavemet edilemediğini görünce, Romalıların arkadaşlarıyla aralarının kesilmesi için, düşmanın yeni cohorsu onlara hücum edene kadar, kalkanlı askerlere mevkiin verilmesini emretti. Bunun yapılmasıyla, süvari kuvvetinin yolu kesildi ve süvari kuvveti gittikleri aynı yoldan geçerek hücuma girişmeye muvaffak olamadılar. Çünkü düşmanları kendilerine yaptıkları yolda çok daha kalabalık bir biçimde toplanmışlardı. Konsül ve Roma lejyonları bir dakika önce ordunun girişinde bir kalkan olarak bulunan askerleri hiç bir yerde göremeyince, birçok olağanüstü kahraman adam her ne pahasına olursa olsun, kuşatmayı yararak ileri atıldılar ve düşman tarafından aşağıya çekildiler. Volsklar, her iki tarafa da yüzlerini çevirmiş bir biçimde, bir tarafta konsülün ve lejyonların hücumuna, diğer tarafta da Tempanius ve süvarilerinin hücumuna mukavemet ettiler. Tempanius ve süvarileri birçok teşebbüslerine karşın, kendi arkadaşlarının arasına katılmakta başarısız kaldıklarından belli bir tepeciği ellerine geçirmişlerdi. Bir daire şekli alarak kendilerini müdafaa ediyorlardı ve onların mütecavizliklerinden hiçbir

intikam alma duygusu göstermiyorlardı. Gece karanlık çökene dek muharebe sona ermedi. Konsül de hiçbir şekilde gayret ve uğraşısından vazgeçip rahatlamadı. fakat düşman son gün ışığına dek mümkün olduğu kadar uzun bir süre muharebeye devam etti. Gece karanlığı bu sonucu belli olmayan mücadelenin durmasına neden oldu. Her iki ordugâhtaki korku ve dehşet o denliydi ki, neticeden habersiz olduklarından, her iki ordu da yaralılarını ve yüklerinin önemli bir bölümünü bırakarak, sanki mağlup olmuşlar gibi en yakın tepelere çekildiler. Bununla beraber tepe gece yarısına kadar kuşatıldı. Fakat kuşatmayı yapanlara ordugâhın terkedilmiş olduğu haberi getirilince, kendi taraflarının mağlup edildiği hususunda şüpheye düştüler ve böyle olduğundan son derece emin oldular. Her biri korku ve panik içinde karanlıklara dalıp kaçtılar. Tempanius bir pusu kurulmasından korktu ve askerlerini gün ağarıncaya kadar bırakmadı. Sonra, birkaç gözcüyle birlikte tetkik yapmak üzere aşağı inerek birkaç yaralı düşman askerine sorduğu sorulardan, Volsk ordugâhının boşaltılmış olduğunu keşfetti. Sevinç içinde askerlerini tepeden aşağıya çağırdı ve kendisi de yolunu Roma ordugâhına yöneltti. Orada herşeyi terkedilmiş ve ıssız buldu. Burada da düşman ordugâhında karşılaştığı aynı kimsesizlik ve perişanlıkla karşılaştı. Volsklar kendilerinin yanılgılarını ve geri dönüşlerini öğrenemeden, elinden geldiğince yaralıları kendisiyle birlikte götürmeye gayret etti. Konsülün hangi tarafa gittiğini bilmediğinden, Roma'ya giden en kestirme yoldan hareket etti.

CAPUT 40

Başarısız bir muharebenin ve ordugâhın terkedilişinin şayiası artık oraya kadar gelmişti. Şahsi olduğu kadar genel bir keder ve üzüntüyle geri kalan süvari kuvvetinin hepsine duyulandan daha büyük bir kederle yas tutuldu. Konsül Fabius şehir kapılarının önünde gözcülük etmeyi sürdürmekteydi. Çün-

kü korku ve panik şehre dahi nüfus etmişti. Süvari kuvveti uzaklardan görüldüğünden, ve aynı zamanda onların kim olduklarını bilmediklerinden, en ufak bir korku ve dehşete neden olmadı. Fakat çok geçmeden onların kim oldukları tanınınca, halkın korkusu öyle bir sevinç ve mutluluğa dönüştü kü, Roma sağ-salim ve zafer kazanmış olarak dönen süvarileri kutlama çığlıklarıyla dolup taştı. Biraz evvel üzüntü ve kederle dolu ve aynı zamanda oğullarını kaybettiklerinden feryat ve figanlar yükselen evlerden halk sokaklara fırladı. Mutluluk içinde kurallara hiç dikkat etmeden ve ehemmiyet vermeden, anneler ve eşler titreyerek, askeri kuvvetleri karşılamaya koşuştular. Sevinçten adeta uçarak ve hemen hemen kontrolden çıkmış bir halde, kendilerini sevdiklerinin kollarına terkettiler. Veii'de uğranılan felaketin sorumlusu olması nedeniyle, Marcus Postumius ve Titus Quinctius'un yargılanması için bir gün tayin etmiş bulunan pleb tribunusları, geçenlerdeki konsül Sempronius'un nefreti sayesinde, adamların memnuniyetsizliğini tekrar onların aleyhine kazanmak bakımından bir fırsat kazandıklarını düşündüler. Böylece, bir toplantıya çağırarak, komutanların Veii'de devlete ihanet etmiş olduklarını yüksek sesle bağırarak beyan ettiler. Sonra ayrıca onlar serbest bir mevkiye gittiklerinden, ordu Volsklarla muharebe etmekteyken, konsül tarafından ihanete uğradığından, olağanüstü cesarete sahip süvari kuvveti büyük zayiata uğrayarak kılınçtan geçirilmişti ve ordugâh da alçakça terkedilmişti. Sonra bir tribunus olan Gaius Iunius süvari Tempanius'un çağırılmasını emretti ve ona dönerek şu şekilde konuştu: "Sextus Tempanius size soruyorum, konsül Gaius Sempronius'un en uygun zamanda muharebeye katıldığını mı, yoksa yardımcı kuvvetlerle harb safını kuvvetlendirdiğini mi, ya da iyi bir konsülün herhangi bir görevini ifa ettiğini düşünüyor musunuz? Ya da bizzat siz Roma lejyonları mağlup edildiğinde, kendi kararınızla mı süvari askerlerini atlarından indirerek piyade askeri gibi muharebeye soktunuz ve muharebenin şansının yenilenmesini yardımcı oldunuz? Sonra, sizin ve harb safınızın arası, ne zaman bizimkiy-

le kesildi, acaba konsül bizzat kendisi mi sizin yardımınıza geldi, yoksa yardımcı kuvvetler mi gönderdi. Bunlardan başka ertesi gün herhangi bir yerde bir yardım gördünüz mü, ya da cohorsunuz kendi güç ve kuvvetiyle ordugâha dönmeye mecbur mu kaldı? Ordugâhta konsüllerden birini mi ve bir orduyu mu buldunuz ya da bomboş bırakılmış, bir ordugâhla ve yaralı ve terkedilmiş askerlerle mi karşılaştınız? Bu harbde sadece ve sadece cumhuriyeti korumuş bulunduğunuz cesaret ve sadakatiniz aşkına, şimdi bu sorulara cevap vermeniz gerekir. Sonuç olarak Gaius Sempronius'un ve bizim lejyonlarımızın nedene olduğunu bize söylemek zorundasınız. Siz harbde terkedildiniz mi, yoksa bizzat kendiniz mi konsülü ve orduyu terkettiniz? Biz mağlup mu edildik yoksa zafer mi kazandık,tek bir sözcükle bunu belirtmek zorundasınız."

CAPUT 41

Kendisine yöneltilen bu sorulara Tempanius'un kendisi övmeden ve başkalarını suçlamadan, askere yakışır sade ve gösterişsiz bir dille cevap vermiş olduğu söylenir. Gaius Sempronius'un sahip olduğu askeri işlerde ve harb meselelerinde en yüksek sezgisinden söz ederek, yalnız bir asker olarak değil, bir kumandan olarak kıymetini takdir etmekten bahsetti. Comitia Sempronius'u konsül olarak seçtiğinden, Roma milletinin işlerinin idaresinde bulunmuştu. Bu nedenle komutanların askeri harekâtı ve konsüllerin nitelikleri ve keyfiyetiyle ilgili bir soruşturmanın ona yöneltilmesi uygun bir davranış değildi. Hatta mesuliyetlerinin ağırlığı, büyük zihni faaliyeti ve yüksek zekâ kabiliyetini de gerekli kılmaktaydı. Fakat gördüğü gibi nakletmeye ve bildirmeye muktedirdi. Esas orduyla irtibatı bizzat kesilmeden konsülü görmüştü. Harb safının en önünde muharebe ediyor, askerlerini cesaretlendiriyor, Roma sancaklarının ve düşmanın yağmur gibi yağan mızraklarının ortasında döğüşmeye devam ediyordu. Sonra Sempronius askerlerinin

görüş mevziinden uzaklaştı. Fakat gürültülerden ve çığlıklardan anlaşıldığına göre, gece karanlığı çökene dek sürüp giden bir muharebe ve mücadele yapmıştı. Çok sayıda düşmanın görüş mevkiine açık bulunan, bizzat ele geçirdiği tepelere doğru düşman saflarını yarmanın mümkün olabileceğine inanmıyordu. Ordunun orada olduğundan Sempronius'un haberi yoktu. Kuvvetli bir mevki üzerine çıkarmakla kendisini ve askerlerini korumuş olduğu gibi, aynı şekilde konsülün ordusunu da koruyabileceğini zannetti ve bu nedenle ordugâhtan çok daha emin bir yer ele geçirerek işgal etti. Volskların Roma halkından daha iyi bir durumda olduğuna inanmak istemedi. Şans ve gece karanlığı her yerde iki orduyu da şaşırtarak yanılgıya düşmesine neden olmuştu. Sonra, zorluklardan ve yaralılarından bitap düşerek bitip tükenenlerin kendisini durdurmamalarını rica ederek, onun cesaretinden hiç de aşağı kalmayan itidalini en yüksek şekilde övgüyle, kendisinin ayrılmış olduğu söylenir. Bu arada konsül şimdi Quies[79]'in Labicana yolu üzerindeki kutsal yerine ulaşmıştı. Buraya şehirden yük arabaları ve yükle yüklü hayranlar gönderilmişti. Aynı zamanda gece yürüyüşü ve muharebeden yorgun ve zayıf düşen askerler de getirilmişti. Biraz sonra konsül şehre girdi ve iyi meziyetlerinden ve liyakatinden dolayı onu övmekten ziyade kabahatini temizlemek için Tempanius'u övdü. Vatandaşlar işlerin ters gitmesiyle kendi yenilgilerine üzülürken ve kumandanlarına karşı öfke duyarlarken, Veii'de konsül yetki ve selâhiyetiyle askeri tribunus olarak bulunan Marcus Postumius yargılanmak üzere onların önüne getirildi. on bin pound ağırlığında[79] bronz para cezasına çarptırıldı[80]. Görev arkadaşı Titus Quinctius, hem diktatör Postumius Tubertus'un himayesi altında konsül olarak bulunduğunda Volsk ülkesinde, hem de diğer diktatör Mamerceus Aemilius'un subayı olarak Fidena'da zafer kazanmış olduğundan, zaten evvelce mahkum edilmiş bir kimse olan ve halihazırda askeri seferde bulunan arkadaşı üzerine bütün kabahati attı. Bu duruma bütün kabileler tarafından karşı çıkılarak, suçsuz bulundu. Saygıdeğer ve hürmet edilen bir kişi olan,

babası Cincinnatus'un anısının ona yardım ettiği söylenir. Aynı zamanda gerçekte yılların geçip gitmesiyle şimdi iyice yaşlanmış Quinctius Capitolinus'un, yaşam süreci içinde az bir zamanı kaldığından, böyle kötü ve üzüntülü haberleri Cincinnatus'a taşımasına müsaade etmemeleri için onlara âdeta yalvarır ve ricada bulunur.

CAPUT 42

Sextus Tempanius yokken plebler, Marcus Asellius'u, Tiberius Antistius'u ve Tiberius Spurillius'u pleb tribunusu olarak seçtiler. Süvari kuvvetinin de seçmiş olduğu bu adamlar, Tempanius'un durumunda olduğu üzere, onlara yüzbaşı olarak hizmet vermek için seçilmişlerdi[81]. Senato, konsül adını küçük düşüren Sempronius'un nefretini hatırlayarak ve hissederek, konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunuslar seçilmesini emretti. Başarılı adaylar Lucius Manlius Capitolinus, Quintus Antonius Merenda, Lucius Papirius Mugillanus idi. Senenin ta başında pleb tribunusu Lucius Hortensius, önceki yılın konsülü Gaius Sempronius'a karşı bir girişimde bulunarak gün tayin etti. Tribunusun dört görev arkadaşı Roma halkının gözü önünde, komutanlarının kötü talihini korumak için hiçbir şey kusurlu sayılamayacağından, Sempronius'a eza cefa edilmemesi için tribunus Hortensius'a yalvardılar. Fakat Hortensius buna, müdafinin sadece görünüşteki olayları saklamak kaygısına düşen, fakat bu karara karşı çıkarak veto'ya kadar gidebilecek tribunusların rica ve yalvarmalarına güvenmediğine, ikna olmasının ve azminin bir sınavı kabul ederek, tahammül edemedi. Böylece Sempronius'dan tarafa dönerek, meşhur patrici ruhunun nerede olduğunu ve masumluk üzerine bir güven duygusu temin eden cesaretin nerede olduğunun anlatılmasını talep etti. Aynı zamanda gizlendiği yerden bulunup çıkarılan daha önceki konsül tribunusluğun etkisinde mi kalmıştı? Tekrar görev arkadaşlarına hitap ederek sordu: "Fakat müdafi kanuni

yollarla takibatta bulunmakta ısrarlı davranırsa, ne yapacaksınız? Halkı sahip olduğu kanuni haklarından mahrum edecek ve tribunusların yetki ve selahiyetlerini ellerinden mi alacaksınız?" Roma halkının yetki ve selahiyetinin Sempronius'un ve bütün diğer adamların çok üstünde olduğunu ve kendilerinin ne halkın kararını bozmayı arzu ettiklerini ne de buna muktedir olduklarını ifade ettiler. Fakat kendileri için bir ana-baba mevkiinde bulunan kumandanları adına yaptıkları ricaların etkisiz kaldığını öğrenirlerse, onunla birlikte üzülüp kederlenmeye devam edeceklerdi. Sonra Hortensius, Roma pleblerinin tribunuslarının yas ve kederle örtüldüğünü görmeyeceklerini beyan etti. "Aynı zamanda Gaius Sempronius'un idaresi askerleri tarafından çok sevilen bir kişi olmasını sağladığından, benim kararıma göre Gaius Sempronius serbest bırakabilir" diyerek sözlerini bitirdi. Hortensius'un tabiatında olduğu gibi bu kadar seve seve kabul ettiği haklı ve makul ricalardan çok, hem plebler hem patriciler açısından dört tribunusun gösterdiği sadakât ve bağlılık hiç de daha fazla göz doldurmadı.

Şimdi kendi askerleri yüzünden Volsklara karşı neticesi pek de kesin olmayan bir zafer kazanan Aequuslara[82] karşı Talih, iyilik göstermekten vazgeçerek onlara arkasını dönmüştü.

CAPUT 43

Ertesi yıl Numerius Fabius Vibulanus ve Capitolinus'un oğlu Titus Quinctius Capitolinus konsül idi. Kur'a ile o eyaletin kumandasına tayin edilmiş bulunan Fabius'un kumandası altında, hatırlanmaya değer hiçbir şey yapılmadı. Aequuslar harb süresince hemen hemen hiç kararsız davranmadılar ve konsülün bu işde herhangi bir şeref ve itibarı kalmadığından, Aequuslar bozguna uğratıldılar ve onur kırıcı bir biçimde harb meydanından sürüldüler. Ve böylece konsül Sempronius'un mağlubiyetiyle uğranılan hakarete ve rezalete göz yumduğundan ve yardım ettiğinden, bir zafer merasimi kutlamasını reddede-

rek, ancak Roma'ya bir alkış tezahürü[83] içinde girmesine müsaade edildi.

Fakat harb insanların korkularından hiç de geri kalmayan bir mücadele ve çekişme ile sona ermekteyden, Roma'daki sessizlik, pleblerle patriciler arasında patlak veren beklenmeyen ve ciddi münakaşaların doğmasına neden oldu. Quaestorların çoğu bunların yaptığının iki katını yapmaya başladılar. Harb sırasında konsüllere yardım etmek üzere, iki şehir quaestorundan başka iki quaestorun daha seçilebilmesi konsüller tarafından önerildi. Bu öneri senatonun son derece samimi onayı ile karşılandı. Fakat pleb tribunusları quaestorların yarısına sahip olmak için bir mücadele yaptılar. Çünkü pleblerin ellerinden alınan bu yere patriciler seçilmişti. Bu hazırlığa karşı, hem konsüller hem senatörler ellerinden geldiğince gayret sarfederek direndiler. Bundan başka konsül yetki ve selâhiyetine haiz tribunusların durumunda olduğu gibi, quaestorlarla da, halkın onların seçiminde tahdit edilemeyeceğini kabul etmeye hazırdılar. Fakat bu teklifle herhangi bir ilerleme yapmayarak, sonunda quaestorların sayısını çoğaltmak işinden vazgeçtiler. Onların vazgeçtikleri iş sonunda tribunuslar tarafından ele alındı. Aralarında toprak kanununun kabul edilmesi de olan, diğer ihtilâl nevinden plân ve projelerin çabukça birbiri ardı sıra gelmesi durumu ortaya çıkmış oldu. Bu karışıklıklar nedeniyle senato, tribunuslardan ziyade konsüllerin seçilmesini tercih etti. Fakat tribunusların vetoları nedeniyle, bir uyuma geçmek olanaksız olduğundan, hükümet konsüllerden bir interrex'e geçti. Bu durum şiddetli bir mücadele olmaksızın başarılamadı. Çünkü tribunuslar patricilerin bir toplantıya devam etmelerine mani olmaya çalışıyorlardı. Bunu takip eden senenin büyük bir kısmı yeni tribunuslar ve birçok interrex arasında mücadelelerle geçti. Bir defasında tribunuslar patricilerin bir interrex tayin etmek üzere toplantı yapmalarına mani olabildiler. Bir başka defasında interrex'e karşı vetolarıyla müdahale edebildiler. Bu suretle senato konsül seçimleri için bir karara varama-

dı. En sonunda Lucius Papirius Mugillanus interrex adıyla tayin edildi. Şimdi hem senatörler, şimdi hem pleb tribunusları, tanrıların basiretli dikkati tarafından korunmuş bulunan ve Veii kavminin mütarekesinin lütfuyla ve Aequusların tehir etme, geciktirme politikasıyla varolan devletin insanlar tarafından terkedilip bırakıldığında nasıl olduğunu hatırlamak istemiyorlardı. Bir korku ve dehşet patlak verdiğinde, patricilerden devlet memurları olmaksızın devletin buna yakalanmasından zevk duymayacaklar mı? Orada hiçbir ordu, kumandanın kaydettiği hiçbir ordu, hiçbir kumandan bulunmayacak mı? Ya da onlar iç karışıklıklarla, dış kaynaklı bir düşmanın galip gelmesinden şüphe etmeyecek misiniz? Fakat her iki durum da aynı anda ortaya çıkacak olursa, bizzat tanrıların yardımı Roma cumhuriyetinin harabiyetini durdurmaya güçlükle yeterli olabilir. Niçin onlar her bir kimsenin bütün haklarını bir dereceye kadar kısıtlamıyorlar ve orta bir yol tutarak ahenkli bir uzlaşma yolunu tutmuyorlar, Senatonun ileri gelenleri konsüllerin yerine askeri tribunusların seçilmesine rıza göstererek ve halkın serbest seçimiyle, tesadüfi olarak patricilerden ve pleblerden alınmakta olan dört quaestora mani olmak üzere tribunuslar veto ile karşı çıkıp müdahale etmeyerek neden bir uyum ve uzlaşma temin etmek yoluna gitmiyorlar?

CAPUT 44

Tribunusların seçimi ilk olarak yapıldı. Konsül yetki ve selhahiyetiyle seçilen tribunusların hepsi patricilerdendi. Üçüncü kez Lucius Quinctius Cincinnatus, ikinci kez Lucius Furius Medullinus, Marcus Manlius ve Aulus Sempronius Atratinus tribunusluğa seçilmişlerdi. Bu tribunuslar meclisi quaestorların seçiminde bulundu. Araştırdıkları plebler arasından Aulus Antistius isimli, bir pleb tribunusun oğlu ve Sextus Pompilius adında başka bir pleb tribunusun erkek kardaşini tayin ettiler. Fakat bu kişilerin ne yetki ve selhahiyeti, ne de yardımı, onların

asil soydan gelmelerinden dolayı babaları ve atalarını konsül olarak gördükleri insanları tercih etmekten insanların oluşturduğu halkı menedemediler. Bu bütün tribunusları çılgına çevirdi. Fakat hepsinden öte arkadaşlarının yenilgisine içerleyen Pompilius ve Antistius bu duruma hiddetlenmişti. Bu işin sonunun nereye varacağını sordular. Ne kendilerine yapılan iyiliklere, ne patricilerin yaptıkları haksızlıklara ve ne de bir hakkı kullanma hakkına bile sahip değillerdi. Zira daha önceleri kanuna aykırı görülenler şimdi onaylanır olmuştu. Pleblerden tek bir quaestor seçmek için bir askeri tribunusu tek başına bırakmak faydalı olabilir mi? Bir babanın oğlu için, bir kardeşin kardeşi için ricaları pleb tribunuslarına bir fayda sağlamayınca, hürriyetin korunması nedeniyle dokunulmazlığı bulunan bir memuriyet icad ettiler. Bu meselede bir hile kokusu seziliyordu ve Aulus Sempronius seçimde doğruluk ve namusdan ziyade, oyun ve hileye baş vurmuştu. Bu onun haksızlıkla başvurduğu bir durumdu. Bu görev için kendi bağıntılarının kalmadığından şikâyet ettiler. Böylece bizzat adamın kendisine hücum edemediklerinden, o yalnız masumiyetini değil, fakat aynı zamanda doldurmakta olan memuriyetini de emniyet altına alırken, onlar hiddet ve kızgınlıklarını Atranius'un kuzeni Gaius Sempronius üzerine çevirdiler. Volsk harbinde katlanılan hakaret ve aşağılanmadan dolayı, meslekdaşlarından Marcus Canuleius'la birlikte çalışmasıyla onun aleyhine dava açtı. Aynı tribunuslar, Gaius Sempronius'un kuvvetle karşı çıktığı bir önlem olan resmi toprakların bölünmesini senatoda sık sık zikrettiler. Çünkü onlar haklı olarak onun müdafaasının patricileri ilgilendirmeyen bir mesele olabileceğini, ya da davasından vazgeçebileceğini veya kendi mahkemesinin zamanında pleblere kendi tavrını ortaya koyarak bir kabahat veya kanuna aykırı hareket verebileceğini farzettiler. Ülkenin ihtiyaç içinde olmasından ziyade, kendi davasına zarar vermeyi ve artık önemini yitirmiş bir fırtınayla karşı karşıya gelmeyi tercih etti. Üç tribunusun avantajıyla neticelenebileceğinden, orada hiçbir ihsan bulunmayacağı düşüncesine sıkı sıkı sarıldı. Aradıkları top-

rağın plebler için olmadığını beyan edince, kendisinden nefret ettiler. Cesaretli bir ruhla bir başka fırtınayı karşılamaya olabildiğince hazırdı. Ne senatonun kendi üzerine kurmuş olduğu bu kadar yüksek değer ne de herhangi bir vatandaşın kendine karşı duyduğu şefkati genel bir felâket meydana gelmesine yardımcı olabilirdi. Mahkeme günü gelip çattığında onun ruhu zerre kadar metanetini kaybetmemişti. O kendi davasını müdafaa etti. Senatörler plebleri yumuşatmak için beyhude yere her yolu denediler. Neticede 15000 bronz sikke para ödeme cezasına çarptırıldı.

Aynı yıl Postumia adında bir Vesta rahibesi, masumiyetini ilgilendiren bir suçtan dolayı mahkemeye verildi. Güzel, sevimli elbiseleri ve duygularının mahcup olmayan bir biçimde hür olmasından kaynaklanan bir şüpheye mahal vermesine karşın itham edilen kız masumdu. Kız değiştirilmeyip eski hali ile bırakılınca ve sonra suçsuz bulununca, pontifex maximus[84] arkadaşının adına, onunla alay etmekten kaçınılmasını ve işveye mahal verecek şekilde giyinmekten ziyade, içinde bulunduğu mukaddes yere uygun bir biçimde giyinmesini emretti. O zamanlar Greklerin elinde bulunan bir şehir olan Cumae[85], aynı yıl Campania'lılar tarafından zaptedildi.

Bu yılı takip eden yılda yine konsül yetki ve selâhiyetini haiz askeri tribunuslar vardı. Bu askeri tribunusların adları Agrippa Menenius Lanatus, Publius Lucretius Tricipitinus ve Spurius Nautius Rutulus idi.

CAPUT 45

Büyük bir felakete uğranılmaksızın büyük bir tehlike atlatılmış olduğundan, o yıl Roma milletinin şansının yaver gittiği dikkati çekici bir yıl olmuştu. Köleler şehirde birbirinden uzak farklı noktalarda ateş yakmak üzere aralarında anlaştılar. Aynı zamanda halk her tarafta evlerini kurtarma ile meşgul buluna-

cağından, silahlı bir kuvvetle Capitol ve kaleyi ellerine geçirebileceklerini tasarladılar. Iuppiter onların bu günahkâr ve habis planlarının boşa çıkmasına neden oldu. İki olayın şehadeti neticesinde suçluların hepsi tevkif edildi ve cezalandırıldı. Bu olayı haber verenlerin herbirine devlet hazinesinden ödenen ve o zamanlar devlet bolluk ve zenginlik içinde olduğundan birikmiş bulunan paradan on bin pound ağırlığında bronz sikke verildi. Aynı zamanda herbirine mükâfat olarak hürriyetleri bahşedildi.

Sonra Aequuslar tekrar harb hazırlıklarına başladı. Yetki ve selâhiyetin güvenirliğine dayanarak, Labicanuslar adındaki yeni düşmanların eski nedenlerle bağıntılı olarak müşterek bir neden hazırlamakta oldukları haberi Roma'ya getirildi. Aequuslara gelince, her yıl vuku bulduğu gibi, onlarla harb etme adetleri şimdi yine depreşmişti. Fakat onlar Labicanuslar'a elçiler gönderdiler. Onlardan müphem bir cevap alarak geri döndüler. Bu cevaptan harbin henüz organize edilmemiş olmasına karşın, sulhun da uzun süreli olmayacağı anlaşılıyordu. O bölgede Labicuslar yeni bir isyan çıkarmasınlar diye, nöbetçilik etme görevi Tusculumlar'a verildi.

Ertesi sene konsül yetki ve selahiyetini haiz tribunuslar görevde bulundular. Bu askeri tribunuslar Lucius Sergius Fidenas, Marcus Papirius Mugillanus ve diktatör iken Fidena'yı zaptetmiş bulunan Priscus'un oğlu Gaius Servilius idi. Onlar görevlerine başladıklarında, oraya Tusculanum'dan elçiler geldiler. Bu elçiler Labicanuslar'ın silahlanmış olduklarını ve Tusculanum'un köyleriyle tarlalarını bir Aequus ordusuyla birleşerek tahrip ve yağma ettikten sonra Algidus'da ordugâh kurmuş olduklarını bildirdiler. Bunun üzerine Labicuslara karşı harb ilân edildi. Senato bir tribunus Roma'daki meselelerle ilgilenirken, iki tribunusun ön saflarda harbe katılmasına karar verdi. Bu durumda iki tribunus arasında derhal bir çekişme ortaya çıktı. Tribunusların herbiri kendisinin harbin kumandanı olabilecek üstünlükte olduğunu iddia ederek övündü. Aynı za-

manda görevin asil olmayan ve nankör yanına şehrin dikkatini çekti. Meslekdaşlar arasındaki bu görülmemiş rekabeti senatörler hayretler içinde izlerken, Quintus Servilius yüksek sesle bağırdı: "Siz ne bu emir ve nizama ne de devlete karşı hiçbir saygı duymadığınızdan, bir senatörün yetki ve selâhiyeti sizin münakaşanıza bir son verecektir. Kur'aya başvurulmaksızın oğlum şehrin başında bulunacak. Askeri harekât yapmaya daha istekli olanların, tribunusların aramakta gösterdiğinden daha büyük bir itidal ve uyum içinde bu harbi idare edeceklerini ümit ediyorum."

CAPUT 46

Halkın içinden genel bir asker toplama ile ordu meydana getirilmemesine karar verildi, fakat kur'a usulü ile on kabile seçildi. Bunlardan iki tribunus askerlik çağındaki insanları asker olarak kaydetti ve onları harbe gönderdi. Onlar arasında şehirde başlayan mücadele ve münakaşalar, kumandayı ellerine almak için aynı şevk ve heyecanla ordugâhta giderek daha da büyüdü. Herhangi birşey üzerinde fikir birliği edemiyorlardı. Her biri kendi fikri için mücadele veriyordu. Her biri kendi planlarının ve kendi emirlerinin geçerli olmasını arzu ediyordu. Sonuna kadar her biri diğerini hakir gördü ve karşılığında onun tarafından hakir görüldü. Kumandanları tarafından azarlandılar ve birbirini takip eden günlerde en yüksek yetki ve selâhiyeti kullanmaları için kumandanlarının sitemli sözlerine maruz kaldılar. Bu haber Roma'ya ulaşınca, yaşı ve tecrübeleri nedeniyle büyük bir deneyimi olan Quintus Servilius'un, tribunuslar arasında sürüp giden bu sürtüşmenin Veii'deki durumdan daha felâketli bir biçimde sonuçlanmaması için ölümsüz tanrılara yalvarmış olduğu ve yakında bir felâkete uğranılacakmışçasına, oğlunu asker toplamaya ve bir ordu hazırlayarak silah elde hazır bekletmeye teşvik etti. O sahte, yalancı bir rahip değildi. Zira yetki ve selâhiyetin hakim olduğu günlerinde, Lu-

cius Sergius'un kumandası altında, Romalılar düşman ordugâhı yakınlarında kendilerini müsait olmayan bir mevkide buldular. Aequuslar korkmuş gibi yapınca ve siperlerine geri çekilince, onu zaptetmek için boş bir ümitle buraya çekilmişlerdi. Burada aniden Aequuslar tarafından hücuma uğramışlardı ve meyilli bir vadinin aşağılarına bozguna uğrayarak acele ile kaçışmışlardı. Burada onların birçoğu geri çekilmekten ziyade, aşağılara yuvarlanırken, birden karşılarına çıkılmış ve kılıçtan geçirilmişlerdi. O gün ordugâhlarını güçlükle müdafaa ettiler. Ertesi gün düşman ordugâhlarını hemen hemen kuşattığından, karşı kapıya doğru onur kırıcı bir biçimde kaçarak ordugâhlarını terkettiler. Kumandanlar ve subayları ve ordunun elde kalan kuvveti Tusculum için sancakları hazırladılar. Diğerleri tarlalar arasına dağılarak, bu yoldan veya bir başka yoldan, çeşit çeşit yollar katederek Roma'ya dönmek için acele ettiler. Roma'ya döndüklerinde uğradıklarından daha büyük bir felâketin varolduğunu bildirdiler. Hadisenin insanların korku ve endişesiyle uydurulması nedeniyle hiç korku ve dehşete düşülmemişti. Çünkü tehlike anında ortaya çıkan yardımcı kuvvetler askeri tribunuslar tarafından hazır edilmişlerdi. Kumandanların ve ordunun Tusculum'da bulunduğunu ve düşmanın ordugâhı parçalamamış ve sökmemiş olduğunu haber vermek üzere aceleyle gözcüleri gönderdiği zaman, şehirdeki karışıklıkların da daha küçük memurlar vasıtasıyla yatıştırılmasını ve bu durumun ortadan kaldırılmasını emretmişti. Ve -insanların cesaretlerini bu denli ne yükseltmişti- Quintus Servilius Priscus senato kararı neticesinde diktatör olarak tayin edildi. Quintus Servilius Priscus'un devletin resmi işlerindeki basireti, daha önceki birçok olaylarda denenmişti. Tribunuslar arasındaki mücadele ve çekişmeye kendi kendine endişeyle baktığından, onların yenilgiye uğramasından önce, özellikle bu harbin patlak vermesi nedeniyle, onun olayları önceden görebildiği kanıtlanmıştı. Bazı tarihçilerin kayıt ettiğine göre, askeri tribunus olduğu zaman oğlunu atlıların başı tayin ederken, kendisi de diktatör olarak ilân edilmişti. Fakat diğer tarihçiler o yıl Servi-

lius Ahala'nın atlıların başı olduğunu yazarlar. Quintus Servilius Priscus, Tusculum'daki askeri kuvvetleri çağırarak harb için yeni ve taze bir orduyla hareket etti. Düşmandan iki mil uzaklıkta ordugâhını kurdu.

CAPUT 47

Onların bu başarılarını takiben, Aequuslar Romalı kumandanların göstermiş olduğu kibir, azamet ve dikkatsizliği göstermeye başlamışlardı. Bunun sonucu daha ilk muharebede açıkça göründü. Diktatör süvari kuvvetiyle birlikte düşmana hücum edince ve düşmanın ön sıralarında bozguna uğrayınca, lejyonlarına süratle ilerlemelerini ve en önde sancak taşıyanlardan birinin tereddüt etmesi halinde öldürülmesini emretti. Bu nedenle askeri kuvvetlerin heyecanı ve muharebe isteği o denli büyük oldu ki Aequuslar onların saldırılarını durduramadılar. Harb meydanında yenilgiye uğrayarak bozguna uğramış bir biçimde ordugâhlarına geri çekildiklerinde, muharebede olduğundan daha kısa bir zamanda ve daha ufak bir mücadeleyle ordugâha hücum edildi. Ordugâh zaptedildikten ve yağmalandıktan sonra, diktatör ganimeti askerlerine bıraktı. Ordugâhlarından kaçan düşmanı takip eden süvari kuvveti, uğradıkları yenilgiden sonra Labicanuslar'ın hepsinin ve Aequuslar'ın büyük bir bölümünün Labici'ye iltica etmiş olduğu haberleriyle geri döndüler. Ertesi gün ordu Labici'ye ilerledi ve kasabanın etrafında bir hat çizerek, kuşatmada kullanılan ip merdivenlerle hücum etti ve kasabayı yakıp yıkıp talan ederek yağmaladı. Zafer kazanmış ordusunun başında olduğu halde Roma'ya döndükten sonra, kendisi de tayininden sekiz gün geçince görevinden istifa etti. Labicanus topraklarının bölünmesini önererek, agraria sorununu tekrar gündeme getirebilecek pleb tribunuslarından önce, senato bir fırsat ele geçirdi. Aynı zamanda pleb tribunuslarından önce davranarak büyük bir toplantı yapılarak Labici'de bir koloni tesis edilmesine karar veril-

mesini de öneriyorlardı. Roma'dan bin beş yüz kolonist gönderildi ve onların her biri iki iugera[86] aldı.

Labici'nın zaptını takip eden yıl konsül yetki ve selâhiyetine haiz askeri tribunuslar olarak Agrippa Menenius Lanatus, Gaius Servilius Structus ve Publius Lucretius Tricipitinus (bunların hepsi ikinci kez seçilmişlerdi). Spurius Rutilius Crassus'la birlikte görevde bulunuyorlardı. Bunu takip eden yıl, Aulus Sempronius Atratinus (onun üçüncü dönemiydi) ve Marcus Papirius Mugillanus ve Spurius Nautius Rutulus (onların ikinci dönemiydi) ile yabancı devletlerle ilişkilerde sessiz, sakin barış içinde bir dönem geçirilmişti. Fakat içde agraria kanunlarından[87] dolayı iç karışıklıklar ve huzursuzluklar doğmuş ve isyanlar bile çıkmıştı.

CAPUT 48

Halkı kışkırtarak karışıklık yaratanlar dördüncü kez pleb tribunusu olan Spurius Maecilius ve üçüncü kez pleb tribunusu olan Marcus Metilius idi. Bu pleb tribunuslarının her ikisi de kendileri yokken seçilmişlerdi. Onların düşmanlardan zaptedilerek ele geçirilen toprakların bölünerek vatandaşlar arasında paylaştırılmasını öneren kanun teklifi üzerine, asillerin bütün servetlerinin ve mallarının müsaderesi anlamına gelebilecek bir plebisit[88] yapıldı. Çünkü orduların kuvvetiyle elde edilmemiş, yabancı toprak üzerinde yer almış bir şehrin durumunda ümit edilebilecek, herhangi bir toprak bulmak oldukça zordu. Eğer böyle bir toprak parçası mevcutsa, ya devlet tarafından satılmış veya pleblerden ziyade diğerlerine bağlı kalarak devlet tarafından tahsis edilmişti. Yakında pleblerle patriciler arasında ümitsiz bir mücadelenin vaki olacağı mümkün görünüyordu. Askeri tribunuslar komutanlarla birlikte bulundukları ve senatoda ne de özel meclislerdeki işlerin planlarını rastgele bulmuşlardı. Kanunları düzenleyerek tanzim edip yayınlayan kişinin torunu Appius Claudius, senato meclisinin en

genç üyelerinden biri -hikâye böyle devam edip gider- aile kararıyla onları evinden getirdiğini bildirir. Onun babasının dedesi[89] Appius Claudius meslekdaşlarının vetosu vasıtasıyla sadece tribunusların yetki ve selâhiyetini kırmak için senatörlerin dikkatin içekmişti. Devletin ileri gelenlerinin yetki ve selâhiyetiyle yeni türeyen politikacıların[90] fikirlerini değiştirmeye ikna etmek güç bir şey değildi. Eğer onlar yüksek memuriyetlerine uygun olduğundan daha çok buhranın hemen tedbir almayı gerektiren zaruretine dair bir konuşma yapabilirlerse bunu gerçekleştirebilirlerdi. Onların şanslarıyla böyle arkadaşlıkların duyguları çeşitlilik gösterdi. Onlar arkadaşlarını işlerin idaresini ellerine almış olarak gördüklerinde, bunu ileri götürmekte halkın bütün teveccühü lehte idi ve plebler onlara hiç yer bırakmamıştı. Senatonun davasına gönülden istemeyerek meyil edebilirlerdi. Senatonun bu davasına yalnız bir bütün olarak sırayı takip ederek değil, fakat aynı zamanda daha önceki senatörlerin hüsnüniyetiyle elde edilen yardımla karşılık veremeyebilirlerdi. Onlar hepsini uygun gördükten sonra ve bilhassa Quintus Servilius Priscus genç adamı Claudius soyundan hiç dejenere olmamış biri olarak övdükten sonra, tribunusluk görevini yürüten her bir kimseye onların vetolarına müdahale etmek görevi verildi. Senato meclisi tehir edildi ve ileri gelen kişiler tribunusları tetkik etmeye ve müzakerelerde bulunmaya başladılar. Bir bütün olarak senatonun minnettarlığını kazanabilecekleri gibi, vaad ve ikazlarla karışık deliller gösterip onları kandırarak, onların faaliyetlerini öğrenebilme amacıyla tribunusların tek tek şahsi teveccühlerini kazanabilirlerdi. Altı kişiden kendi taraflarına muhalefet etmek için söz aldılar. Ertesi gün önceden kararlaştırıldığı şekilde, Maecilius ve Metilius'un son derece kötü bir biçimde iane vermek için yapılan teklifiyle başlatılan ayaklanmanın soruşturmasına senatoda başlandı. Senatonun ileri gelen senatörleri yaptıkları konuşmalarda, onun ileri sürebilecek hiçbir planı olmadığını ve tribunusların yardımıyla her nasılsa korunmuş durum nedeniyle hiç yardım göremiyeceğini söylemek fırsatını buldular. Bu, sıkıntı ve zaruret

içinde bulunan alelâde bir vatandaş gibi, yerle yeksan edilmiş cumhuriyetin korunma ve himaye edilme yetkisinin, şimdi imdatlarına yetişmeden ellerinden kaçmasıydı. Bu hem bizzat adamlar için, hem de onların görevleri için son derece göz kamaştırıcı birşeydi. Zira sınıflar arasındaki mücadeleyi arttırmak ve senatoyu sıkıntıya sokmaktan ziyade tehlikeli ve kötü meslekdaşlarına mukavemet etmek için hiç azalmayan bir kuvvete sahipti. Sonra senatonun içlerinden yüksek sesle bağırışmalar işitildi. Curia'nın her tarafından tribunuslara dualar edilerek yardım isteniyordu. Tam o sırada sessizlik duruma hakim olduktan sonra, senatörlerin ileri gelenlerinin kandırmasıyla kendi taraflarına çekilenler, meslekdaşlarının önerdiği, fakat senatonun cumhuriyeti yıkıp yerle bir ettiğini farzettiği veto için hazır olduklarını beyan ettiler. Senatonun ihsanları protesto edenlerin oyuna sunuldu. Bu kanun tasarısının yazarları bir toplantı yaptı. Arkadaşlarını pleblerin menfaatine tehlikeli insanlar ve konsüllerin köleleri olmakla itham etti. Diğer şekillerde de sert bir biçimde onları tehdit etti ve onların kanunundan kendisini geri çekti.

CAPUT 49

Publius Cornelius Cossus, Gaius Valerius Potitus, Quintus Quinctius Cincinnatus ve Numerius Fabius Vibulanus'un konsül yetki ve selâhiyetiyle askeri tribunus oldukları ertesi yıl iki harb oldu. Eğer Veii kavminin ileri gelenleri sayesinde batıl inançlarla bu harb ertelenmiş olsaydı, bu harblerden hiç biri olmazdı. Tiber Nehrinin taşması neticesi bilhassa çiftlik evleri harabeye dönerek, bu batıl inançlara sahip kimselerin çiftlikleri harabeye dönmüş ve oturulamaz duruma gelmişti. Aynı zamanda Aequuslar onların kendi soyundan bir kabile olan Bolani'nin yardımına ilerlemeden önce, üç sene önce katlanmış oldukları mağlubiyet neticesinde yıkılmışlardı. Bu kavimler Labici ülkesinin yakınlarına akınlar yapmışlardı ve yeni kolonist-

lere hücum etmişlerdi. Bu haysiyet kırıcı hareketin akabinde bütün Aequusların kendilerini müdafaa edeceklerini ümit etiler. Fakat dostları tarafından yüzüstü bırakılarak, kuşatma ve tek bir muharebe vasıtasıyla, hatırlanması bile mümkün olamayacak tek bir harbde kasabalarını ve ülkelerini kaybettiler. Bir pleb tribunusu olan Lucius tarafından Labici'ye gönderildiği gibi, Bolae'a da kolonistlerin gönderilmesini öneren bir kanun teklifi yapıldı. Fakat onun bu teşebbüsü, senato garanti verinceye dek onların herhangi bir plebisiti kabul etmeye yanaşmayacaklarını ima eden ve bunu beyan etmekten çekinmeyen görev arkadaşları tarafından engellendi.

Ertesi yıl Bolae tekrar alındı. Aequuslar orada bir koloni kurdular ve yeni cesur kişilerle orayı kuvvetlendirdiler. Roma şimdi konsül yetki ve selâhiyetini haiz birbiri ardısıra gelen askeri tribunuslara sahipti. Bunlar Gnaeus Cornelius Cossus, Lucius Valerius Potitus, Quintus Fabius Vibulanus (ikinci kez) ve Marcus Postumius Regillensis idi. Bu sonuncu kişiye Aequuslar'a karşı askeri sefere çıkma işi verildi. Postumius Regillensis inatçı ve ters bir adamdı. Fakat bu şahıs harbde gösterdiğinden daha büyük bir zafer kazandı. Çünkü o bir orduyu toplayıp harekete geçirmekte ve onu Bolae'a sevketmekte gayretli bir kişiydi. Burada hafif muharebelerde Aequusların morallerini bozduktan sonra, en nihayet kasabanın girişinden içeriye daldı. Sonra muharebeyi düşmanlardan kendi vatandaşlarına karşı çevirdi. Hücum anında ganimetin askerlere ait olduğunu ilân etmesine karşın, kasaba alındığında bu sözünden caydı. Bu ordunun kızması durumunun nedeni, benim inandığıma göre, yeni kolonistlerin ikâmet ettiği şehrin geçenlerde yağmalandığı gerçeğinden daha ziyade, tribunusların önceden düşündüğüne nazaran daha az ganimetin bulunmasıydı. Tribunusların ayaklanmaları nedeniyle, kendi meslekdaşları tarafından gönderilerek, şehre geri döndükten sonra kızgınlık bir hayli arttı. onun ahmaklık aynı zamanda delilik denilebilecek bir şey olan bir toplantı yapacağı işitildi. Burada bir toprak kanunu öneri-

sini gündeme getiren bir pleb tribunusu olan Marcus Sextius, Postumius Regillensis'in aynı zamanda kolonistlerin Bolae'a gönderilmesini önereceğini de bildirdi. Bolani'nin şehirlerinin ve tarlalarının harbde zaptedenlere ait olduğundan, bunun uygun olduğunu söyledi. Postumius Regillensis "bu durum onlar sakinleşene kadar askerlerim için kötü olacak" diye bağırdı. Senatörlere bildirildiği üzere, geçenlerde toplantıda söylenilenden daha fazlasını onlara sundu. Sert ve güzel konuşan, hitabet sanatı yüksek bir pleb tribunusu, muhalifleri arasında mağrur ve kibirli bir ruha sahip aynı zamanda dilini tutmasını bilmeyen birini buldu. Bunu kendisinin istemediği şeyleri söylememesi, fakat kendi davası ve aynı zamanda senato yararına şeyler söylemesi için harekete geçirdi ve teşvik etti. Askeri tribunusların diğer üyelerinden daha fazla ve sık Postumius'un bir münakaşa ve mücadele içine girmesine neden oldu. Vahşi ve insanlık dışı tehditten sonra, bu özel fırsatta "askerlerini köleler gibi cezalandırmakla tehditler savuran onu işitiyor musunuz ey Quirites" diye bağırdı. Bu durum size şehir ve topraklar ihsan ederek kolonilere gönderenlerden daha ziyade, bu kadar büyük bir göreve ve şerefe daha lâyık olmakla beraber, sizi vahşi hayvanlar gibi gördüklerini kanıtlıyor. Sizin yaşlılığınız için kim bir ev temin edebilir? Bu zalimlere ve küstâh muhaliflere karşı kim sizin lehinize mücadelede bulunabilir? Sizin davanızı benimseyen birkaç kişinin bile çıkması sürpriz sayılmaz mı? Sizin ümit ettiğiniz nedir? Roma milletinin en mükemmel kişilerinden ziyade, muhalifleriniz için tercih ettiğiniz mevkiler ve yüksek rütbeler değil midir? Sizler tam şimdi onun sözlerini işittiğiniz zaman feryat-figân etmeye başladınız. Bunun ne yararı olur? Eğer siz tam bu zamanda oylama yapılmasını isteseydiniz, karalarınızı, evlerinizi ve şansınızı korumakta dayak-kötekle sizi tehdit eden bu adamı seçmiş olacaktınız."

CAPUT 50

Postumius'un bu sözleri askerlerine ulaşınca, ordugâhta daha büyük bir öfke ve kızgınlık oluştu: Askerlerini hile ile, elde edilen ganimetten mahrum eden ve aynı zamanda onları cezalandırmayla tehdit ederek korkutan adam yok muydu? Onlar aleni bir şekilde bunları konuşurken ve homurdanmaya devam ederken, quaestor Publius Sestius, isyanın ona fırsat tanıdığı aynı şiddetle bastırabileceğini düşünerek, kavga eden ve karışıklık çıkaran bir askeri tevkif etmesi için bir lictor gönderdi. Bunnu üzerine bağrışmalar ve azarlamalar yükselmeye başladı. Sestius bir taşın sadmesine maruz kaldı ve kavgadan çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada onu yaralayan adam arkasından gök gürlemesini andıran bir sesle bağırdı ve quaestorun, komutanın askerlerini vermek için tehditte bulunduğu şeyi öğrenmiş olduğunu ifade etti. Bu karışıklığı dağıtmak için çağrıldıktan sonra, Postumius acımasız soruşurmaları ve vahşi denilebilecek gaddar cezalarıyla herşeyi daha da kızıştırdı ve şiddetlendirdi. En sonunda onun öfke ve kızgınlığı bütün sınırları aştı. Boyunduruk altında[91] ölüme mahkûm ettiklerinin çığlıkları bir kalabalık toplanmasına neden olmuştu. Postumius tribunus kürsüsünden çılgın bir hırs içinde, infaza mani olabileceklere doğru koştu. Orada lictorlar ve yüzbaşılar kalabalığa hücum edince ve onları geri dönmeye mecbur etmeye çalıştıklarından, hem bu tarafta hem diğer tarafta, kızgınlık o derece yükseldi ki bir askeri tribunus kendi askerlerinin savurduğu taşların arasına gargolarak bu yığının arasında kaldı. Bu korku ve dehşet verici olay Roma'ya bildirilince, askeri tribunuslar, arkadaşlarının ölümü üzerine senato vasıtasıyla bir soruşturma açılmasını istediler. Fakat pleb tribunusları veto haklarını kullanarak araya girdiler. Bu çekişme açıkça diğer mücadelelerle ilgiliydi. Senatörler pleblerin kendi sınıflarından askeri tribunuslar seçebilmek için, onların öfke ve soruşturmalarının korkusuna zerre kadar dikkat sarfetmemişlerdi ve bu duruma aldırmamışlardı. Onlar bu nedenle bütün gayret ve çabalarını

konsüllerin seçiminde harcadılar. Pleb tribunusları senatonun karar almasına[92] müsaade etmeyeceklerinden ve aynı zamanda konsüllerin seçimini veto edeceklerinden devlet bir interregnum devresine geçmiş oldu. Bundan sonra senatörlerle zafer tekrar kazanılmış oldu.

CAPUT 51

Interrex olarak görev yapan Quintus Abius Vibulanus bir seçim düzenledi. Bu seçimde Aulus Cornelius Cossus ve Lucius Furius Medullinus konsül seçildi. Onların konsüllükleri sırasında, yılın daha başlarında, Postumius'un katledilişinin soruşturmasına pleblerden önce mümkün olduğunca en kısa bir zamanda tribunusların getirilmesi ve soruşturmaya her kim başkanlık etmek isterse pleblerin tayin edilmesi hususunda bir senato kararı alındı. Plebler tam bir oybirliği içinde bu görevi konsüllere ilettiler. Onlar görevlerini son derece uyum içinde ve büyük bir hoşgörüyle, sadece birkaç kişinin cezalandırılmasıyla tamamladılar. Onların emel ve gayelerinin yeterli bir biçimde yıkılmış olduğuna inanıldı. Fakat onlar plebler tarafından ima edilen sert bir biçimde gücenme ve kızgınlıktan doğan hususu önlemeye muktedir değillerdi. Bütün bu meseleler ihmal edilirken, kendilerini ilgilendiren meseleler hakkında önlemler önerilmesinden şikâyet ediyorlardı. Bununla beraber onların cezası ve hayatlarıyla ilgili kanun derhal oluşturularak icra mevkiine konuldu ve son derece de etkili oldu. Şimdi isyanın intikamı alınmış olduğundan, Bolani topraklarını bölmeyi teklif etmekle onların öfkesini yatıştırmak için çok uygun bir fırsat doğmuş olabilirdi. Senatörler bunu yaptıkları takdirde, resmi arazileri haksız bir şekilde işgal etmiş bulunan patricileri buralardan sürmek ve çıkarmak anlamına gelen, toprak kanunu hakkındaki özlemlerini ve taleplerini azaltabilirlerdi. Sanki bu durumdan dolayı bir haksızlık duygusu etrafı kapladı. Bu durumda asiller şiddet yoluna başvurarak ellerinde bulundurdukları

resmi toprakları alıkoymakta ısrarlı davranmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda daha yakın zamanlarda düşmandan alınmış ve onların bütün diğerleri gibi ganimet olacağını düşündükleri, işgal edilmemiş topraklar da plebler arasında bölünmemişti.

Aynı yıl Volsklar Hernicuslar'ın hudutlarını yağmalayarak talan ettiler. Konsül Furius onlara karşı lejyonlar gönderdi. Lejyonlar orada düşmanla karşılaşmadıklarından, Romalılar da Volskların büyük bir kısmının geri çekilmiş bulunduğu Ferentinum'u zaptettiler. Ümit ettiklerinden daha az ganimet elde edilmişti. Çünkü Volsklar kasabayı müdafaa etmek için az da olsa bir ümide kapılarak, geceleyin bütün mallarını mülklerini geri çekmişler ve Erentinum kasabasını terketmişlerdi. Ertesi gün kasaba zaptedildiğinde, orası hemen hemen ıssız ve terkedilmiş bir yeri andırmaktaydı. Kasaba ve etrafındaki topraklar Hernicuslar'a verildi.

CAPUT 52

Tribunusların itidalleri sayesinde sessiz ve sakin bir ortam yaratılan bu yıldan sonra, Lucius Icilius pleb tribunusluğuna geldi. Bu sırada Quintus Fabius Ambustus ve Gaius Furius Paculus konsül görevinde bulunuyorlardı. Icilius yılın ta başlarında, sanki kendi adının ve ailesinin göreviymiş gibi, toprak kanunun ilânıyla ortaya çıkan ayaklanma ve karışıklığı bastırmaya çalışırken, bir salgın hastalık ortaya çıktı. Bu salgın hastalık ölümcül olmaktan daha çok, şu anda etrafı tehdit ediyor olmasına karşın, insanların düşüncelerini ve dikkatlerini Forum'dan ve politik çekişmelerden kendi evlerine ve hasta kişilerin bakımına ve ihtimamına çekti. Aynı zamanda bu salgın hastalığın ayaklanmanın verebileceği zarar-ziyandan daha az zararlı olabileceğine inanıyorlardı. Devlet birkaç ölüm fakat tahminlerin üstünde kabarık hasta sayısıyla bu salgın hastalıktan yakasını sıyırmıştı. Marcus Papirius Atratinus ve Gaius Nautius Rutu-

lus'un konsüllükleri sırasında, salgın hastalığın görüldüğü yılı, böyle zamanlarda her zaman olduğu gibi ziraatın ihmal edilmesi nedeniyle, buğday kıtlığı takip etti. Gerçekten şimdi açlık salgın hastalıktan daha endişe vericiydi. Bu nedenle onlar bu açlık tehlikesi endişeli boyutlara ulaşmadan önce, Etrüsk denizi kıyılarında ikâmet eden veya Tiber Nehri yakınlarında oturan etraftaki bütün kabilelere, satın almak üzere buğday temini için elçiler gönderilme işini tamamlamışlardı. Capua ve Cumae'ı ellerinde bulunduran Samnitler kendileriyle ticaret yapmak için, elçilere izin vermeyi küstahça reddettiler. Fakat Sicilya tyranları[93] tarafından iyilikle kabul edilerek yardım gördüler. Etrüsklerin son derece büyük gayreti ve çabasıyla hepsinden en büyük miktarda erzak Tiber'in aşağısına getirildi. Konsüller zor durumda kalan şehirde ve devlette adam noksanlığının farkına vardılar ve bir meclis kurmak için bir senatörden daha fazlasını bulmaya muktedir olamayarak, bir kişi yerine iki süvari ilave etmeye mecbur kaldılar. Hastalık ve buğday kıtlığından müstesna olarak, bu iki yıllık süre zarfında iç ve dış düşmanlarla herhangi bir dert ve sıkıntı vukua gelmemişti. Fakat bu endişe ve kuruntular dağıldıktan sonra, aradan uzun zaman geçmeden, devleti yerle yeksan etmek için adet haline getirilmiş bütün hastalıkların ve illetlerin bir ayaklanması meydana geldi. Bu nedenle içde kardeş kavgaları ve dışta da harbler yeniden gündeme gelmiş oldu.

CAPUT 53

Marcus Aemilius ve Gaius Valerius Potitus'un konsüllüğünde Aequuslar harb hazırlığına başladılar. Gerçi Volsklar bir ulus olarak silaha sarılmadılarsa da onlara gönüllü olarak hizmet vermek için bir askeri sefer yaptılar. Onların ilerlemelerinin söylentisi üzerine, -çünkü onlar şimdi Latinum ve Hernicum üzerinden geçmişlerdi- konsül valerius askeri kuvvetleri toplarken ve pleb tribunusu Marcus Menenius yani bir toprak kanunu

önerisinde bulunan Menenius asker toplanarak bir ordu meydana getirilmesine mani olmaya çalışırken ve tribunusun korunmasından ve yerine getirilmeyen yeminden istifade etmek üzere gitmeyi arzu etmeyen herkes tereddüt içinde hareket ederken, aniden düşman tarafından Carventum kalesinin zaptedildiği haberi geldi. Bu küstahça hareket yalnız patricilere, Menenius'a karşı duydukları kıskançlık duygularını harekete geçirmekle kalmadı, Fakat aynı zamanda meslekdaşlarının mukavemetini daha haklı bir sebeple temin etmek için toprak kanunu veto etmek üzere ikna edilmiş bulunan diğer tribunusları da kapsamış oldu. Böylece mücadele ve çekişme uzun süre dinmek bilmedi. Konsüller, halihazırdaki her mağlubiyetin veya şerefsizliğin veyahut da Menenius'a bağlı olabilecek ve ona güvenen düşmanların onları tehdit etmelerinin sorumluluğuna şahitlik etmek için tanrıları ve insanları çağırdılar. Çünkü Menenius asker toplama işine karşı çıkarak mani olmak istemişti. Diğer taraftan Menenius, resmi toprağı işgal edenler bunun kanuni olmayan mülkiyetini ellerinde tutmaya devam etmezlerse, kendisinin de asker toplama işine karşı koyamayacağını ve bunu geciktirmeyeceğini yüksek sesle ifade etti. Bu nazik ve tehlikeli anda dokuz tribunus bir uyum ve ahenk temin ettiler, bununla kavga ve çekişme sona ermiş oldu. Onlar meslekdaşlarının adına, şu şartlar yerine getirildiği takdirde kendilerinin konsül Gaius Valerius'a yardım edeceklerini belirtiler: Eğer meslekdaşlarının veto etmelerine rağmen, asker toplamaya zorlamada ve mecbur tutmada, hizmeti reddetmiş olanlara karşı, zor ve cebirin diğer biçimlerine ve para cezalarına en son çare olarak başvurursa, konsül Gaius Valerius'a yardım edeceklerdi. Bu şartlarını kanun olarak ilân ettiler. Bu kanunla silahlanan konsül tribunusuna yalvaran birkaç kişinin kendi huzurunda boyunlarının vurulmasına neden oldu. Geri kalanlarda yemin etmeleri temin edilerek korkutuldu. Ordu Carventum kalesine doğru ilerledi. Askerlerin konsülden nefret etmelerine ve ona düşmanca duygular beslemelerine karşın, mevkiye geldikleri anda derhal yiğitçe garnizona atıldılar ve kaleyi tekrar ele ge-

çirdiler. Çünkü kale ihmal yüzünden hücuma açık bırakılmıştı ve ganimeti araştırmada adamlara garnizondan aşağı kayarak inmelerine izin vermişti. Bu emin akından dikkati çekici yığılmış ve birikmiş ganimet vardı. Çünkü herşey emniyet altına alınmak için bir yerde toplanmıştı. Konsül bunların hepsinin müzayedede satılmasını ve hasılatın devlet hazinesine konmasını quaestora emretti. Askerler sadece hizmet görmeyi reddetmedikleri takdirde, ordunun da ganimetten payını alacağına söz verdi. Bu pleblerin ve askerlerin konsüle karşı öfkesini artırdı. Böylece konsül senatonun emri üzerine alkış sesleri arasında Roma'ya girerken, askerler, askeri hürriyetleri nedeniyle, şimdi konsülü yerden yere batıran fakat Menenius'u öven kabaca hazırlanmış mısraları yüksek sesle söylüyorlardı. Bu sırada tribunusların adının her hatırlanışında etrafta toplanan halkın heyecanı, alkış ve kutlama sesleriyle ortalığı çınlatan askerlerle adeta yarışetti. Bu durum, gerçekte kurulu bir adet olarak, askerlerin konsüle karşı arsızca davranmalarından daha çok, patricilerin endişelenmesine yol açtı. Eğer aday olarak gösterilirse Menenius'un askeri tribunuslardan biri olarak seçilebileceğinden hiç şüphe etmeyerek, hemen bir konsül seçimi yaptılar ve böylece Menenius'u ihraç ettiler.

CAPUT 54

Gnaeus Cornelius Cossus ve ikinci kez olmak üzere de Lucius Frius Medullinus konsül seçildi. Kendilerine askeri tribunusları seçmek için müsaade edilmediğinden, plebler daha önce hiç bu kadar rencide olmamışlardı. Onlar memnuniyetsizliklerini gösterdiler ve bu görev için ilk olarak pleblerin seçiminde, aynı şekilde quaestorların seçimi sırasında onun öcünü almış oldular. Seçilmiş olan dört kişi arasında Caeso Fabius Ambustus adında bir patriciye de yer ayrılmıştı. Quintus Silius, Publius Aelius ve Publius Pupius adında üç pleb, son derece ayrıcalıklı ailelerin gençlerinden öncelikle tercih edildiler. Bu

kişilerin Icilius'ların vetolarıyla halkı hür yapmak için cesaretlendirdiklerini zannediyorum. Patricilere son derece düşman olan bu ailenin üç üyesi bu yıl için pleb tribunusu yapılmıştı. Birçok büyük ümitlerden dolayı, böyle sözler almaya daima çok daha istekli bulunan halka tahammül gösterdiler. Bu adamlar kendilerinin, quaestorların seçiminde bile, onların uğruna hiçbir hareket yapamayacaklarını beyan ettiler. Şayet quaestorların seçiminde senato seçimi her iki sınıfa da açık bırakırsa halk, bu kadar uzun zamandan beri yapmayı ve kanunların izin verdiği şeyi başarmak için yeterli uyum ve ahengi bulamamışlardı. Böylece plebler kendilerinin büyük bir zafer kazanmış olduğunu hissettiler. Quaestorluğun önemi bizzat o görevin sınırlarıyla belirlenmedi ve tahdit edilmedi. Fakat konsüllerin ve zafer merasimlerinin yolunun yeni kişilere açıldığı hissedilmiş oldu. Diğer tarafta patriciler görevlerini sadece pleblerle paylaşmamış olmalarına karşın, fakat neticede onu kaybetmiş olmaları nedeniyle olabildiğince büyük ölçüde kızgın ve hiddetli idiler. Onlar bu şeyler olduğu takdirde, geride bıraktıkları çocuklar için çok hatalı olduğunu söylediler. Çünkü çocukları, atalarının kendi şereflerinin mülkiyeti altında diğerlerini seyredebildikleri yerlerden sürüldükten sonra, halk için salii[94] ve flamenler[95] olarak kurbanlar sunmaktan başka, diğer başka hiçbir amaca hizmet etmemek için nüfuz ve selâhiyetleri ellerinden alınabilirdi. Her iki tarafın duyguları fazla heyecanlıydı ve iki tarafın da asabı bozuktu. Plebler cesaretlerini toplamışlardı ve onlar halkın davasına hizmet etmek için üç mükemmel öndere sahiptiler. Patriciler her seçimde pleblerin adayın çeşidini seçmede quaestorlarda olduğu gibi hür olduğunu farkederek, henüz her iki sınıfa açık olmayan konsül seçimleri hususunda bir mücadele vermeye gayret ettiler. Bunlara karşıt olarak, askeri tribunusların seçilmesi gerektiğini iddia ettiler. Pleblere haklı oldukları şerefin verilmesinin vaktinin gelip de geçtiğini söylediler.

CAPUT 55

Tribunusların bunu engellemek ve isteklerini zorla sökerek alma eğilimleri karşısında konsüllerin yapacağı bir şey yoktu. Bu sırada büük bir şans eseri olarak Volskların ve Aequusların sınırı geçmiş oldukları ve Latin ve Hernicusların topraklarını talan ettikleri haberi geldi. Bu istilâyı karşılamak üzere konsüller, senato kararı mucibince, bir ordu toplamaya başlarken, tribunuslar plebler ve kendileri için mutlu bir olay olduğunu unutmamalarını hatırlatarak, ellerinden geldiği kadar asker toplanarak bir ordu meydana getirilmesine engel olmaya çalıştılar. Plebler arasında dikkati çeken, son derece hareketli ve şimdi asil olan bir aileye mensup üç kişi vardı. Bunlardan ikisine her biri birini almak üzere devamlı olarak gözlerini konsüller üzerinden ayırmamak görevi verildi. Üçüncüsüne de pleblere nutuk atma görevi verildi. Bu nutuk şimdiki halde plebleri tahdit etmek ve onları sıkıştırmak maksadıyla verilecekti. Ne konsüller bir ordu toplamaya muvaffak olabildi, ne de tribunuslar arzu ettikleri seçimi yaptırabilmeyi başardılar. Sonra, pleblerin davasına şans yardım ederken, Carventum Kalesindeki askerlerin yağma ve ganimet elde etme nedeniyle dağılmış olduklarını bildiren haberciler geldi. Bunlar aynı zamanda Aequusların da birkaç nöbetçiyi öldürerek kaleyi istila etmek üzere saldırmış olduklarını haber verdiler. Askerlerden bazıları kalenin içine kaçmak isterken kılıçtan geçirilerek katledilmişler, diğerleri de tarlalarda dolaşırken öldürülmüşlerdi. Bu ulusal felaket tribunusların mücadele ve gayretlerine daha bir kuvvet kazandırmış oldu. Sonunda harbe muhalefet etmek için onların ısrarla menedilmeleri boşa çıktı. Onlar ne halka karşı bir eksiklik hissettiler, ne de kendilerine karşı halkın nefretini kazandılar, ve askeri tribunusların seçimi nedeniyle bir kanun kabul etmiş senatonun kararı doğrultusunda, kendi gayeleri uğruna mücadele vermeye devam ettiler. Bununla beraber o yıl pleb tribunusu olan bir kimsenin aday olarak kabul edilmemesini ve hiçbir pleb tribunusunun tekrar seçilmemesini bilhassa belirttiler.

Hiç şüphesiz senato Icilius'ların damgalanarak suçlu bulunmasını arzu etti. Onları, tribunuslar kendi ayaklanma ve isyanlarını yönettiklerinden bir mükâfat olarak onlara bir konsüllük[96] aramakla itham ettiler. Sonra bir ordu meydana getirmek üzere asker toplanmasına başlanıldı ve bütün tabakalardan gelen insanların oybirliğiyle harb hazırlıklarına geçildi. Yazarların birbiriyle çelişkili anlatımlarına bakılarak, konsüllerden hangisinin Carventum kalesine ilerlediği, hangisinin seçimleri idare etmek için geride kaldığı belli değildir. Yazarların bir farklılık yapmaması nedeniyle, Romalıların uzun ve neticesiz kalan bir kuşatmadan sonra Carventum kalesinden geri dönmeleri ve aynı orduyla Volsk ülkesindeki Verrugo'yu[97] tekrar istila etmiş oldukları açıktır. Aynı zamanda bu ordunun hem Aequusların hem de Volskların ülkesini yağma ve talan etmek üzere yayıldığı ve büyük çapta ganimet toplamış olduğu bellidir.

CAPUT 56

Roma'da, plebler istedikleri gibi bir seçim yaptırdıklarından zafer kazanmış olmalarına karşın, seçimin neticesinde patriciler kazanmış oldu. Çünkü herkesin beklediğinin aksine, konsül yetki ve selâhiyetine haiz askeri tribunusların üçü de patricilerden seçilmişti. Bu askeri tribunuslar Gaius Iulius Iulus, Publius Cornelius Cossus ve Gaius Servilius Ahala idi. Patricilerin bir hileye başvurmuş oldukları söylenir. Icilius'lar aynı zamanda onlara şunu da yüklediler: Mükâfata lâyık değerli adaylarla, değersiz aşağı tabakadan gelen adayları karıştırmış olduğunu belirttiler. Aynı zamanda onlardan bazılarını adı çıkmış kötü bir ahlâksızlığın nefretiyle harekete geçirerek, halkı pleb adaylarına karşı kışkırttıklarını ifade ettiler.

Sonra Volskların ve Aequusların ya Carventum Kalesi'nin müdafaasıyla cesaret kazandıklarından, ya da Verrugo'daki garnizonun kaybından dolayı öfke ve kızgınlıklarının artmasından ötürü, kuvvetlerinin olağanüstü artmasının şayiası geldi.

Bundan başka Antiates'in bu işin başı olduğu ve harbin başını çektikleri öğrenildi. Onların elçileri her iki soyun kabileleri arasına gitmişti. Bu kabileleri önceki yıl surlarının arkasında korkaklıkla kalmalarından ötürü azarlamışlardı. Aynı zamanda Romalıların topraklarını yağma ve talan etmelerine ve Verrugo'daki garnizonu istila etmelerine müsaade ettiklerinden dolayı sitemde bulunmuşlardı. Onlar Romalıların hudutlarına yalnız silahlı birlikleri değil aynı zamanda kendi kolonilerinden askerler de gönderebilirlerdi. Romalıların sadece kendi aralarındaki mülkü böldüklerini değil, aynı zamanda onlardan Ferentinum'u da aldıklarını ve onu Hernicus'lara verdiklerini söylediler. Bu sözler öfke ve kızgınlığı daha da arttırdı. Elçilerin geldiği her yerde gençlerin büyük bir kısmı orduya kayıt edildi. Böylecebütün kabilelerin askeri kuvvetleri hep beraber Antium'a sevkedildi. Burada ordugâh kurdular ve düşmanı beklediler. Bu olaylar Roma'ya bildirilince, durumun keyfiyetinden ziyade heyecanın büyük olmasından, senato derhal tehlikeli durumlarda başvurulan son çareye müracaat etti ve bir diktatör tayin edilmesini emretti. Iulus'un ve Cornelius'un buna içerlediği ve çok sert bir tartışmada bulunduğu söylenir. Senatonun ileri gelenleri askeri tribunusların senato kontrolünü ellerinde tutmak için gerekli yetki ve nüfuza sahip bulunmadıklarından boş yere şikâyette bulundular. Pleb tribunuslarına müracaat ederek en nihayet yalvarma raddesine geldiklerini belirttiler. Aynı zamanda konsülleri tehdit etmek için, benzer bir durumda idareyi ellerine almak üzere aynı yetki ve selâhiyete sahip olduklarını pleb tribunuslarına hatırlattıklarını söylediler. Fakat pleb tribunusları senatörler arasındaki uyuşmazlıktan ve ahenksizlikten son derece memnundular. Kendilerini vatandaş, hatta insan olarak bile kabul etmeyen adamlara yardım edemeyeceklerini söylediler. Eğer bazı günler resmi memuriyetler hepsine açık olursa ve hükümette kendilerine de bir pay verilirse, senatonnu kararlarına mağrur olmayan bir memurun karşı çıktığını görebildiklerinde, kendilerine yardıma hazır olabilirlerdi. Bundan ötürü patriciler kanunlara ve yüksek memu-

riyetlere ehemmiyet vermeden yaşamlarını devam ettirsinler. Tribunuslar uygun görüleni yapsınlar.

CAPUT 57

Bu mücadele, halihazırda büyük bir harb hazırlığı içinde bulunulduğundan, o kadar vakitsiz bir zamanda ortaya çıkmıştı ki, insanları bir düşüncedir sarmıştı. Uzun zaman Iulius ve Cornelius, önce biri sonra diğeri, delliller öne sürerek bu durumu görüşmüşlerdi. Çünkü onlar bu harbi idare etmek üzere uygun bir yeteneğe sahiptiler. Halkın onlara yüklediği görevden, resmi muameleyi beklemeden acele ile uzaklaştırılmaları haksızlıktı. Askeri tribunus Servilius Ahala ayağa kalktı ve kendisinin kesin bir firki olmadığından, ötürü, bu kadar uzun bir zaman sessiz kalmamış olduğunu belirtti. Zira hangi iyi vatandaş kendi menfaatlerini ulusun menfaatinden ve kazancından ayrı sayabilir? Fakat kendisi, onlara karşı himaye ve yardım dilenmiş olan tribunusların nüfuz ve kudretine katlanmak yerine, meslekdaşlarının kendiliklerinden senatörlerin yetki ve selahiyetine verilmesini arzu etmişti. Sonra eğer durum uygun olursa, bu son derece dik kafalı fikirlerinden caymak ve geri çekilmek üzere kendilerine memnuniyetle zaman verebileceğini söyledi. Fakat adamların karar vermelerine harb zarureti zaman tanımadığından, arkadaşlarının menfaatinden daha ziyade halkın menfaatini gözönünde tuttu. Eğer senato kendi fikrine önem verirse, kendisi o gece bir diktatör tayin edebilirdi. Herhangi bir kimse onun isteklerini ifade eden senatonun kararını veto etmezse, kendisinin yetki ve selâhiyetinden memnun olacaklarını belirtti. Herkesin en iyi övgüsü ve dostça yardımı bu şekilde kazanıldıktan sonra, Publius Cornelius'u diktatör olarak tayin etti. Onun tarafından kendisi de süvari kuvvetinin başına tayin edildi. Meslekdaşlarının ve kendi davasının önemini benimseyen bu insanlar, onlara gıpta etmediklerinden, bazen iyilik ve yüksek bir mevki çok daha kolaylıkla geldi. Harbde kay-

da değer bir şey yoktu, bu bakımdan önemli bir harb değildi. Tek bir muharebede ve oldukça kolay bir çarpışmada düşman Antium'da mağlup edildi. Zafer kazanan ordu Volsk ülkesini yağma ve talan etti ve bir hücumla Fucinus Gölü yakınlarındaki bir kaleyi aldı. Burada üç yüz adam esir olarak alındı. Diğerleri tarlalarını müdafaasız bir şekilde bırakarak, şehir surları içine sürüldü. Diktatör talihinin yardımıyla güç belâ harbi bu şekilde idare ettikten sonra, şöhretten ziyade büyük bir saadet içinde Roma'ya döndü ve görevinden ayrıldı. Askeri tribunuslar konsüllerin seçimi hakkında tek bir söz etmeyerek -bir diktatör tayin edilmesine kızgınlıklarından ötürü olduğunu tahmin ediyorum,- askeri tribunusların seçimini ilân ettiler. Fakat kendi arkadaşları tarafından davalarına ihanet edildiğini gördüklerinden, herşiyin iyi gitmesi için, patriciler bu işe eskisinden çok daha fazla dikkat sarfettiler. Bunun üzerine tıpkı geçen yılda olduğu gibi, onların hepsinin hoşnutsuzluğunu arttırmak için, pleblerden olan adaylara kötü muamele ettiler. Böyle bir zamanda, en büyük debdebe ve teveccühle senatör adaylarının göreve başlamasıyla bu iş için lâyık olanlar bile hor görüldüler. Hiçbir plebin seçilmemesi için, bütün yerleri emniyet altına aldılar. Daha önce görevde bulunmuş olanlardan dört kişi seçildi. Bunlar Lucius Furius Medullinus, Gaius Valerius Potitus, Numerius Fabius Vibulanus ve Gaius Servilius Ahala idi. Bu sonuncu kısmen kendi iyi nitelikleri, kısmen de kendi şahsi itidaliyle elde etmiş olduğu teveccühü nedeniyle görevde devamlı kalmıştı.

CAPUT 58

O yıl, Veii ile yapılan antlaşmanın müddeti dolduğundan, elçiler ya harb ya da sulha karar veren kâhinler aracılığıyla zararın tazmin edilmesi için girişimlerde bulundu. Bu kişiler sınıra ulaştıklarında Veii kavminden bir elçiler heyeti tarafından karşılandılar. Onların bizzat Roma senatosuna gitmeden önce

Veii'ye ilerlememelerini istediler. Senato, Veii kavminin iç karışıklıkların şiddetli sıkıntısında bulunduğunu dikkate alarak, onlardan bir haraç alınmamasını kabul etti. Onlar başka bir ulusun güçlüklerinden yararlanarak kendilerine bir avantaj sağlayacak yapıdan çok uzak yaradılışta insanlardı. Volsk ülkesinde Romalılar, Verrugo'daki garnizonun kaybından dolayı bir felâketle karşılaşmış oldular. Askeri kuvvetler yardım için yalvaran Volsklar tarafından kuşatılmakta olduklarından ve dostları acele davranırlarsa yardım görebilmiş olacaklarından bu kadar büyük bir zamanda bir anlık fırsatları vardı. Fakat ordu, düşman ganimet bulmak maksadıyla etrafa yayıldığında onu kılıçtan geçirmek maksadıyla gönderilmişti. Garnizonun da aynı şekilde kılıçtan geçirilmesi tasarlanmıştı. Gecikme tribunuslar yüzünden olduğu kadar senato yüzünden de meydana gelmişti. Çünkü onlar garnizonun çok gayret ve mukavemet gösterdiğinin ve yiğitlik göstermenin insan tahammül ve dayanma gücünün sınırlarını aşmakta başarısız kalacağının haberlerini almışlardı. Fakat kahraman askerler yaşam veya ölüm pahasına da olsa intikamlarını aldılar.

Ertesi yıl, Publius ve Gnaeus Cornelius Cossus, Numerius Fabius Ambustus ve Lucius Valerius Potitus'un konsül yetki ve selâhiyetine haiz olarak tribunus olduklarında, Veii senatosunun mağrur cevabı yüzünden, Veii ile harb patlak verdi. Çünkü elçiler onlardan zararın tazmin edilmesini istediklerinde, derhal şehirlerinden ve surlarından çıkmadıkları taktirde, Lars Tolumnius'un diğerlerine verdikleri şeyi vereceklerini söylemelerini elçilere emrettiler[98]. Bu senatonun ileri gelenlerini kızdırdı ve askeri tribunusların mümkün olduğunca en yakın tarihte Veii kavmiyle harb yapılacağını halka duyurmalarına karar verdiler. Bu harb ilân edilir edilmez, gençler Volsk harbi henüz tam anlamıyla bir neticeye ulaşmamış olduğundan, bu harbi yüksek sesle protesto ettiler. İki garnizon tam anlamıyla tahrip edilmişti ve diğer müstahkem mevkiler büyük bir riskte bulunuyordu. Meydan muharebesi yapılmayan hiçbir yıl yoktu. San-

ki yeterli derecede dertleri yokmuş gibi bir de komşu ve çok kudretli bir kavimle yeni bir harb başlatılıyordu. Bu kavmin bütün Etruria'yı Romalılara karşı ayaklandıracağı kesin bir şeydi. Bu memnuniyetsizliği ifade eden içten içe devam eden kaynaşmalar pleb tribunusları tarafından etrafa yayılan bir meşale gibi körüklendi. Senatörlerle pleblerin en büyük harbi olduğunu ısrarlı bir şekilde söylediler. Bu askeri harekâtla mahsus onların başını belâya soktular ve düşman tarafından katledilmeye maruz bıraktılar. Onları Roma'da belli bir uzaklıkta tuttular ve yabancı bir hizmete tayin ettiler. Hürriyetin ve kolonilerin vatanında onların sakin bir şekilde kalıp kalmadığının ve resmi ile hür topraklar için red oylarını kullanıp kışkırtabileceklerinin düşüncesine sahip olacaklarından bu hizmete verilmişlerdi. Emekli askerlerin yakalarına yapışarak, her birinin katıldığı askeri seferi, yaralarını ve vücutlarındaki noksanlıkları sayarak listeler düzenlediler. Vücutlarında taze yaralar açmak üzere, şimdi bir kimsenin nerede yer bulabileceğini sordular. Ya da ülkeleri uğruna kan dökmekten neden vazgeçtiklerini araştırdılar. Tribunuslar onların konuşma ve nutuklarındaki bu delilleri tekrarladıklarında, pleblerde harbi üstlenmek hususunda bir isteksizlik belirmişti. Bu kanun tasarısını hazırlayanlar, bunun oya sunulma işlemini başka bir tarihe ertelediler. Çünkü bu memnuniyetsizlik kaynaşmasına ve ayaklanmasına konu teşkil eden şeyin hükme geçmesinin başarısız olacağı açıkça belliydi

CAPUT 59

Bu arada askeri tribunusların Volsk ülkesine orduyu sevketmesine karar verildi. Roma'da sadece Gnaeus Cornelius bırakıldı. Üç tribunus, Volsk ordugâhını hiçbir yerde bulamadıklarından ve bir muharebeye katılma tehlikesini göze alamadıklarından ordularını üç kısma ayırdılar. Üç ayrı kısımdan ülkeyi yakıp yıkıp yağma etmek üzere ilerlediler. Valerius Antium

üzerine, Cornelius da Ecetrae'ya karşı ilerlediler. Önlerine çıkan her yerde uzaktaki yakındaki çiftlikleri ve binaları yakıp yıkarak yağmaladılar. Bu şekilde Volsk kuvvetlerini bölmeyi düşündüler. Fabius askeri kuvvetlerini çok fazla istenen Anxur'a sevketti ve herhangi bir yağmaya kalkışmadan, orayı kuşattı. Şimdi Tarracinae[99] diye bilinen Anxur, bataklıklara doğru meyilli olan bir şehirdi. Fabius bu taraftan bir hücumla tehdit etti. Bu sırada dört cohors Gaius Servilius Ahala'nın kumandası altında ilerledi ve şehrin üzerindeki tepeleri ellerine geçirerek, en yüksek bir mevkiden şehrin surlarına hücum etti. Burada onlara karşı koyacak hiçbir kuvvet yoktu. Dört cohors büyük bir gürültü çıkararak ve çığlıklar atarak, karışık bir nizamda surlara saldırdı. Şehri en aşağı mevkide Fabius'a karşı müdafaa etmekte olan askerler, gürültüyü işiterek şaşırıp sersemlediler. Bu durum Fabius'a tırmanmak üzere ip merdivenleri getirmeye zaman tanıdı. Çok geçmeden, askerlerini yerleştirmesine zaman tanınmayan her yerdeki hayatta bulunan düşmanlar, kaçan ve mukavemet etmeyi sürdüren, silahlı ve silahsız ayırdedilmeksizin hepsi katledildi. Boyun eğerlerse merhamet için besleyebilecekleri bir ümitleri kalmadığından, muharebe etmeye mecbur oldular. Bu sırada silahlı olanların dışında hiç kimseye zarar verilmeyeceğini bildiren bir emir aniden verildi. Bunun üzerine bütün sağ kalanlar gönüllü olarak silahlarını bıraktı ve takriben onların 2500 kadarı sağ olarak ele geçirildi. Fabius kendi görev arkadaşları gelene dek, askerlerinin diğer ganimete el sürmelerine engel oldu. Anxur'un ele geçirilmesinde, o mevkiin müstahkem bir mevkiinden Volskların geri kalan kuvvetlerini çevirerek onların ordularının yardım etmiş olduğunu söyledi. Diğer ordular da gelince, refah içinde geçen uzun senelerin zenginlik ve bollukla doldurduğu şehri, üç ordu hep birlikte yağma ve talan ettiler. Bu kumandanların, ilk olarak pleblerle patricileri uzlaştırdıkları, büyük bir âlicenaplık örneğiydi. İbero buna ilâve olarak senato, şimdiye kadar devlet büyükleri tarafından onlara hiç verilmemiş, son derece yerinde ve zamanında bir lütfu ihsan etmiş oldu. Buna

göre pleblerin veya pleb tribunuslarının askerlere devlet hazinesinden bir ücret ödenme-si hakkında ileri sürdükleri herhangi bir öneriyi bekletmemeye karar verdiler. Halbuki o vakte kadar her kişi kendi parası karşılığında devlete askeri hizmette bulunurdu.

CAPUT 60

Pleblerin daha önce hiç bu kadar sevince mazhar olmadığı söylenir. Curia'da kalabalık toplandı ve haklı olarak onlara "babalar" diye hitap ederek, çıkarlarken senatörlerin ellerini yakalayıp tuttular. Böyle münbit ve refah içinde olan bir devlet için, kanının son damlası ve kuvvetinin en son raddesinin zerresi kalıncaya dek uğraşmayacak tek kişi olmadığını itiraf ettiler. Bedenleri devlete verdikleri hizmetin ağırlığı altında ezilirken, hiç olmazsa mal ve mülklerinin azaltılmaması avantajına sahip olmalarına sevinmekle kalmadılar, fakat aynı zamanda şimdiye kadar pleb tribunusları tarafından ne görüşülmüş, ne de ağızlarından bu konuda herhangi bir kelime söyleyerek, bu teklifi gönüllü olarak ortaya atacak bir kişi çıkmıştı. Fakat bu anda bu teklifi gönüllü olarak yapan kişi onların memnuniyetini artırmış ve teveccühlerini yükseltmişti. Pleb tribunusları her iki sınıfın genel hoşnutluk ve ahengi içinde bulunmayan yegâne şahıslardı. Daha önceki durumlarda gördükleri üzere, önlemin ve senatonun ileri gelenleri için çok mıtabık kalabilecekleri, ne de şehrin bütün vatandaşları için uygun ve çok lehte olabileceği bir karar olmadığını söylediler. Bu kullanıma geçilmeden ve tecrübe edilmeden ilk bakışta daha iyi olacağı izlenimini veren bir plandı. Halkın üzerine bir vergi yüklemeden, bu parayı nasıl temin edebileceklerini sordular. Bundan başka senatörler diğer adamların masraflarında ve fiyatlarında daha cömert davranmışlardı. Hatta herbir kimsenin bu duruma boyun eğmesine karşın, bizzat bu hakka sahip olmanın tadını çıkararak daha iyi şartlarda askeri hizmette bulunan diğerleri varken, henüz kazanmış oldukları bir görevden azledilmelerine katlanamayacak olanlar da bulunuyordu. Aynı zamanda kendi mas-

raflarını ödeyen aynı adamlar, diğerinin ücretlerine katılarak dağıtmak zorunda kalacaklardı. Bu delillerle onlar pleblerin bir kısmını etkilediler. Neticede, vergi henüz ilân edildiği zaman, tribunuslar askerlere ücret ödenmesi için vergi vermeyi reddeden her bir kimseyi kendilerinin koruyabileceklerini bildirdiler. Senatonun ileri gelenleri iyi bir başlangıç yaptılar ve onu desteklemede devam ettiler. onlar bizzat ilk olarak vergi veren kişilerdi. Burada henüz gümüş sikke olmadığından, onlardan bazıları devlet hazinesine sikke olarak basılmamış bronzu yük vagonları içinde getirdiler. Hatta onların vergi ödemeleri herkese teşhir edildi. Onların kendi sınıflarının kıymetine göre, son derece sadakâtle takdir ettikleri vergiyi ödemelerinden sonra, asillerin dostları olan pleblerin ileri gelenleri, onlarla mutabık kalarak kendi hisselerine düşenleri getirmeye başladılar. Kalabalık bu adamların patriciler tarafından takdir edildiğini ve askerlik çağındakiler tarafından da iyi vatandaş olarak hürmet edildiğini görünce, onlar derhal tribunusların korumasını reddettiler ve ilk olarak vergilerini ödeyebilmek için âdeta birbirleriyle yarış ettiler. Kabul edilen kanuna göre Veii kavmine harb ilân edildi. Yeni askeri tribunusların kumandası altında, büyük bir kısmı gönüllü askerlerden oluşan bir ordu, Veii kavminin şehri Veii üzerine yürüdüler.

CAPUT 61

Şimdi yeni tribunuslar Titus Quinctius Capitolinus, Quintus Quinctius Cincinnatus, ikinci kez olarak Gaius Iulius Iulus ve üçüncü kez olarak Lucius Furius Medullinus, Aulus Manlius ile Manius Aemilius Mamercus idi. Onlar tarafından Veii ilk kez kuşatıldı. Bu kuşatmadan kısa bir süre sonra, Etrüsklüler Voltumna tapınağında çok kişinin katıldığı bir meclis topladılar. Fakat Veii'yi müdafaa etmek üzere bütün bir kavim olarak harbe girip girmeme hususunda bir karara varamadılar. Kuşatma ertesi yılda şiddetini kaybetti. Çünkü tribunusların bazıla-

rı ve ordunun bir kısmı Volsklarla muharebe etmek için çağırılmıştı.

Konsül yetki ve selâhiyetini haiz olarak bu yıl için seçilen askeri tribunuslar üçüncü kez Gaius Valerius Potitus, Manius Sergius Fidenas, Publius Cornelius Maluginensis, Gnaeus Cornelius Cossus, Gaius Fabius Ambustus ve ikinci kez Spurius Nautius Rutulus idi. Ferentinum v Ecetra arasında Volsklarla bir meydan muharebesi yapıldı. İşte bu muharebede şans Romalılardan yana oldu ve talih onlara yardım etti. Sonra tribunuslar bir Volsk şehri olan Artena'yı kuşatmaya başladılar. Düşman bir çıkış hareketine[100] teşebbüs ederken şehre geri püskürtüldü. Romalılar onları zorlamak ve şiddet kullanmak için bir fırsat elde ettiler. Bunun neticesinde kale hariç, bütün her yer zaptedildi. Tabiat tarafından korunan bu müstahkem mevki için, bir grup silahlı asker geri çekildi. Kalenin altında çok sayıda insan öldürüldü veya zindanlara atılmak üzere esir alındı. Sonra kale kuşatıldı. Fakat bulunduğu bölgeye oranla yeterli sayıda garnizona sahip bulunulmadığından, ne hücumla alınabildi ne de kuşatma için uygun olduğu görülüyordu. Çünkü şehrin kuşatılmasından önce halka ait bütün buğday stoku kaleye taşınmıştı. Kendi taraftarlarına ihanet eden bir köle olmasaydı. Romalılar cesaretsizliğe düşerek geri çekilmiş olacaklardı. Bu adam yaya olarak gelinebilecek yerden bazı askerleri içeriye soktu ve onlar kaleyi zaptederek nöbetçileri öldürdüler. Bunun üzerine müstahkem mevkiide bulunan diğerleri ani bir korkuya düşmüş vaziyette ele geçirildiler ve teslim oldular. Kalenin ve Artena şehrinin yakılıp yıkılıp tahrip edilmesinden sonra, lejyonlar Volsk ülkesinden çekildi. Bundan sonra Roma'nın bütün kuvveti Veii üzerine taşınmak için getirildi. Kendi taraftarlarına ihanet eden köleye iki ailenin malı-mülkü hediye olarak verildi, bundan başka kendisine hürriyeti bahşedildi. Aynı zamanda bu köle Servius Romanus olarak isimlendirildi[101].

Artena'nın Volsklara değil de Veii kavmine ait olduğunu düşünenler vardır. Bu hata Caere ve Veii arasında aynı adı taşıyan

bir şehrin bulunmasından kaynaklanır. Fakat burası Roma kralları tarafından ortadan kaldırılmıştır[102]. Bu şehir Veii'ye değil Caere'ye tâbi idi ve onun müstemlekesiydi. Tahrip ve yağma edilerek ele geçirilmesini henüz anlattığım, aynı adı taşıyan diğer şehir ise Volsk topraklarında bulunuyordu.

NOTLAR

1- Trerus vadisinde sarp tepeler üzerinde mevzilenmiş Verrugo'nun Livius tarafından ilk söz edilişidir.

2- Tanrıların arzusunu araştırmak hakkının yalnız patricilere tanınmış bir ayrıcalık olduğu auspices adındaki rahipler tarafından ileri sürüldü (Bk. Caput VI. 1).

3- Bu hatalıdır. Çünkü bir caput i. 2'de konsüllerden birinin pleblerden seçilebileceğinin mümkün olabilmesinin ileri sürüldüğünü gördük. Muhakkak konsüllerden birinin pleb olması gerektiğini değil.

4- Roma şehri.

5- Dies Fasti önemli günleri belirten ve bu günlerde verilecek kararları aynı zamanda önemli işleri gösteren takvim niteliğinde bir eserdir. Fasti bazen de rahiplerin önemli günleri işaretlediği takvim anlamına da gelir. Gn. Flavius Forum'da onların ne zaman düştüklerini kesinlikle bilmeleri için, bir liste ilân edene kadar (IX. xlvi. 5) yani M.Ö. 304'e kadar Fasti'nin manası böyle değildi.

6- Rahiplik okullarının kayda geçen zabıtları. Bunlar muhtemelen resmi törenlerde kayda geçirilerek not alındı.

7- Centuriata: Eski Roma'da yüz vatandaştan ibaret idari teşkilât.

8- M.Ö. 494 ve 449'daki pleb ayaklanmalarında.

9- Senato kararı üzerine tribunusluğun ilk vetosunun yapıldığına dair birinci kayıt.

10- Bir uzlaşma siyaseti için senatoda bulunan elemanların önderleri ve aynı zamanda Valerius ve Horatius kanunlarının yazarları (III. li-lv.).

11- Bu şekilde tesis edilen memuriyetten (özel bir kanunla olması çok muhtemeldir, bk. cap. xxxv. 10. satır) M.Ö. 367'ye kadar vazgeçilmemişti. Bu zaman sürecinde yirmi iki kere konsül, elli iki kere de tribunuslar seçilmişti.

12- Diğer Attilius'lar pleb idi. (Bk. Liv. V. xiii. 3) Bu nedenle Niebuhr, Livius'un üç tribunusun hepsinin patrici olduğunu ifade ederken yanlışlığa düşmüş olabileceğini tahmin eder.

13- Sopalar ve baltalar taşıyan liktorlar.

14- Tabernaculum, mabette veya augurların merasim yapmaları için ayrılmış yerde kurulan çadıra verilen isimdi. Gökyüzün-

deki kuşların uçuşlarının gözlenmesi için bu çadırın damında bir delik bulunurdu. Muamelede yapılabilecek herhangi bir kusur sonraki seçimin iptal edilmesine neden olabilirdi.

15- Inter rex.

16- Muhtemelen Annales Maximi.

17- Livius belki libri consulares veya konsül listelerini hatırlamaktadır.

18- Iuno Moneta Mabedi M.Ö. 344'de Capitol Tepesinde kurulmuştu. (VII. xxviii. 6) Livius'un sözünü ettiği keten rulolar devlet memurlarının kronolojik listesini kapsıyordu ve bu kayıtlar Iuno Moneto Mabedinde muhafaza ediliyordu.

19- Censor: Censorluk M.Ö. 443'de kuruldu. Sayıları ikiydi ve beş senede bir seçilirlerdi. Fakat sadece onsekiz ay görevde bulunurlardı. Censorluk resmi mevkilerin en yükseği olarak kabul edildi ve genellikle ex-consul (sabık konsülle) birlikte tutundu. Censorların başlıca görevleri şunlardı:

a) Nüfus sayımı yapmak, vatandaşların listelerini hazırlamak ve her vatandaşın mal varlığına göre ait olduğu sınıfı tayin etmek;

b) Senato listelerini hazırlamak;

c) Devletin mali işlerini idare etmek.

Bu görevlerin birincisi ve ikincisiyle ilgili olarak, vatandaşların ahlaki durumlarını kontrol etmede geniş yetki ve selahiyet kullandılar. Bir kimsenin adına nota censoria veya kara damga koymakla onu kabilesinden veya mensup olduğu sınıftan çıkarabilirdi. Devlet maliyesini idare etme sahasında, vergilerin ödenmesinde ve resmi binaların yapımında yeni kontratlara giriştiler. Görevden ayrılmadan önce lustrum adı verilen bir arınma merasimi düzenlerlerdi. Bu terim beş senenin sonunda birbirini takip eden censorların seçiminden gelir. Bu görevin geniş yetki ve selâhiyeti Marius'un askeri reformları ve Sulla kanunuyla bir dereceye kadar kısıtlandı. Bu kanun ve reform ex-quaestorlardan senatonun otomatikman eksiği kapatmasına ve onları seçmesine mani oldu. 58'de Clodius'un bir kanunuyla "censure" yani bir vatandaş hakkında menfi karar hakkı kaldırıldı. Neticede bu görev imparatorlar tarafından ortadan kaldırıldı.

20- Optimates: Aristokrat partisi.

21- Adaletsizlik, muhtemelen kızın vasilerinin önemsenmemesiyle ilgilidir. Onların ellerinde bulunan geleneksel vasilik hakkını kullanmalarına mani olunmuştur. Bizzat annesinin de kendi vasilik hakkı olabilirdi.

22- Optimates: Aristokrat parti.

23- Bir Aequus'lu tarafından muntazam bir orduya zorlukla önderlik edilebileceğinden, bu kişi Volsk tarafına mensup değil-

miş gibi görünür.

24- Volskların saflarını tam şehrin etrafına çekmede başarılı olmadıkları açıkça görülüyordu.

25- Bu nedenle Ardea ve Aricia üzerinde muhasamada olan belli bir toprak parçası, Roma milleti tarafından kendisine verilmesi emredildi (Bk. III. lxxi. ve IV. i. 4.).

26- Bir senatus consultum (senato kararı) olarak, resmi tasdik için halkın iradesine ve onayına bırakılmış olmak.

27- Eskiler genellikle ölürken şuurları yerinde oldukları zaman bu şekilde hareket ederlerdi. Bk. Suetonius'da Caesar'ın ölüm hikâyesine. (Iulius, lxxxii).

28- Burada "ordo equester"in anlamı on sekiz centurio'dan meydana gelen süvariyi kapsamaktadır. Daha geç devirdeki senatörler sınıfı altında yeralan, bütün vatandaşları içine alan ordo equester'le karıştırılmamalıdır. Bu geç devirdeki atlılar sınıfının mal varlığı 400.000 sesters (bir çeyrek denarius kıymetinde bir Roma sikkesi) olarak belirlenir. Maelius bir pleb atlısı idi.

29- Buğday ve mısır tacirleri.

30- Servilius Ahala: Magister equitum (Atlıların başı).

31- Bu hatalıdır. I. lvi. 7'den onun Brutus olduğunu öğreniyoruz. Genç adamın babası konusunda anne tarafından, onun kralın yeğeni olduğunu anlıyoruz.

32- Bk. II. xli.

33- Decemvir Appius Claudius'a işarettir.

34- Aequimaelium, Capitol tepesinin altında Vicus Iugarius'da bulunuyordu. Cicero bu adın tam "aequus"dan çıkarılmış olduğuna işaret eder. Çünkü Maelius haklı olarak cezalandırılmıştır (de Domo, 101); Varro aequus'dan "seviye,derece, muvazeneli" anlamlarını çıkarmıştır (L. L. v. 157).

35- M.Ö. 448'de kabul edilen Trebonia Kanunuyle on tribunus seçilene kadar bu görev için oylama yapılmasına devam edileceği belirlenir. Fakat yine bu kanunda onbirinci kişinin azalığa kabul edilmesi için oy verme işleminden hiç söz edilmez.

36- M.ö. 338'e kadar konuşmacıların kürsüsü Rostro olarak isimlendirilmediğinden bir tarih hatası vardır. Ancak Gaius Meneius bu kürsüye Antium'a alınan gemilerin rostra'sının (kayık ve kadırga tığı) adını verince bu isim benimsenmiştir (VIII. xiv. 12).

37- Bu noktada bir kıyının diğer kıyıya olan uzaklığı fazla değildi.

38- Onların şehri Falerii (şimdiki Civita Castellana), Roma'nın aşağı yukarı 2.5 mil kuzeyine düşmektedir.

39- Bir Roma ordugâhı bir taraftan diğer tarafa giden Via Principalis ile ayrılır. Bu yolun her iki

ucunda da bir kapı bulunur. Bu kapılardan sağ tarafta bulunan Porta Principalis dextra, sol tarafta bulunan da Porta Principalis sinistra olarak isimlendirilir.

40- Triarii adı verilen ihtiyat kuvvetleri tecrübeli askerlerden oluşurdu. Bunlar her lejyonun tecrübeli askerlerini kapsayan bir gruptu. Bu kuvvetler, burada olduğu gibi, onların kullanımını gerektiren olağanüstü bir hal çıkıncaya kadar, yedek kuvvet olarak muhafaza edilirdi.

41- Bir libre, yani yaklaşık olarak 0,453 kg.

42- Cornelius Nepos, bu mabedin restorasyonunun Atticus'un isteğiyle gerçekleştirilmiş olduğunu bize anlatır (Att. XX. 3). Bu nedenle mabedin restorasyonu, Atticus'un öldüğü tarih M.Ö. 32'den daha geç bir tarihte değildir.

43- I-V kitapların orijinal başlıklarından biraz sonra, kendinden önce ve sonraki kısmı değiştirmeksizin, bu paragrafın Livius tarafından ilave edilmiş olması mümkündür. Daha önceki paragraftaki ifadelerden bu anlaşılabilir. Bu ifadeleri Livius şimdi reddeder ve aynı zamanda caput xxxii de aynı durumun, tekrar ortaya çıkmasına neden olur (Bk. Niebuhr, Röm. Gesch. ii. 517.).

44- Duumviri sacrorum; Sibylla Kitaplarının rehberliğinde, onların idaresi altında.

45- Anio: Tibur üzerindeki harikulade bir şelaleden doğan nehir, Roma'nın üzerinden Tiber Nehrine akar, Anio'nun suyu, Anio Vetus (M.Ö. 272) ve Anio Novus (M.Ö. 52) adındaki iki su kemeri vasıtasıyla Roma'ya taşındı.

46- Nomentum: Albalar tarafından kurulmuş, fakat sonradan Sabinlerin olmuş bir Latin şehri, Roma'dan 14 Roma mili uzaklıktadır.

47- Düşmana karşı açılan yeraltı yolu.

48- Keten Rulolara başvurmak zahmetini göze alamayan Livius'un dokümentlere karşı gösterdiği lâkayıtsızlığın tipik bir örneğidir. Gerçek olarak Diodorus Siculus, xii. 53, Marcus Manlius'un, Quintus Sulpicius'un ve Servius Cornelius Cossus'un M.Ö. 320 yılında askeri tribunus olduklarını verir. Antias ve Tubero'nun ifadeleri üçüncü ismin yokluğundan doğmuş olabilir. Bundan başka konsüllerin görevde olduklarını daha mantıklı bulduklarından kaynaklanmış olabilir.

49- Bu ittifak toplantılarının pazar ve panayır yerleri için uygun fırsatlar yarattığını ima eder.

50- Aerarii vatandaşların en aşağı sınıfıydı. Onlar ne oy verebilir ne de bir devlet memuriyetine tayin edilebilirdi. Lejyonda bir hizmet için seçilemezlerdi. Sadece devlete vergi ödeyerek devletin yükünü paylaşırlardı.

Beş sınıfın üyeleriyle olduğu şekilde, vatandaşların yemin ederek tahdidi yerine, censorlar tarafından "aes" denilen vergiye tâbi tutulurlardı.

51- Hükümetin kanunen çalışmadığı devre.

52- Sibylla Kitapları.

53- "Auxilium" pleb tribunusluğunu ima eder. "Imperium"da konsül yetki ve selhahiyetini haiz askeri tribunusluğu belirtir.

54- Pleb tribunusları.

55- Bir mevki elde etmeye çalışan kişi togasını killi çamurla kirleterek gayesini bildirmeye çalışırdı. Bu nedenle "candidatus" aday kelimesini belirlemektedir.

56- Bu kanuna karşı her kim bir suç işlerse, tanrılara ceza olarak (sacer) verilirdi.

57- İleri sürdükleri nedenler sonradan reddedildiği takdirde, asker kaçağı muamelesine maruz kalabilecekleri korkusundan.

58- Pontifex maximus.

59- a. Postumius tarafından, M.Ö. 499'daki Regillus Gölü yakınlarında kazandığı zaferden sonra yapılan her yıl düzenlenen Ludi Magni (Büyük Oyunlar) ile karıştırılmamalıdır. Şimdi verilen bilgi, zaferin kazanılması karşısında, tanrıların yardımlarından ötürü karşılığını ödemek bakımından adak olarak sunulan oyunlardır.

60- Tahkimat veya siper.

61- Sekizinci kitabın yedinci caputunda (VIII, vii, 1) anlatılan hikayeye işaret eder.

62- Carthaginienses.

63- Bir hata, Kartacalılar bu tarihten uzun zaman önce Sicilya'da oturacak yer elde etmişlerdi. Herodotus, vii, 166'da ifade edildiğine göre, Salamis Savaşı'nın yapıldığı tarihte (M.Ö. 480) Sicilyalılar tarafından büyük bir deniz savaşında mağlup edilmişlerdi.

64- M.Ö. 435'de konsül olan kişiyle aynı kimse olup olmadığı şüphelidir. Livius genellikle ikinci konsüllüğe seçilmeyi "iterum" kelimesiyle belirtir. Diodorus, xii. 72, konsülün adını bize Gaius olarak verir.

65- En erken devirdeki kanun (Menenia Sextia, M.Ö. 452) para cezalarınınlimitini sabitleştirmişti. Bununla ilgili memurlar fakirlerden iki koyun, zenginlerden de otuz inek talep ederlerdi. Şimdiki kanun (Papiria Iulia) bu para cezalarını eşitlemek üzere, yirmi üç bin asses olmak üzere tek bir para önerdi.

66- Bu rahiplerin iş görme usulü böyleydi. Bk. I. xxxii.

67- Eğer harb yeni bir harbse onun halkın oyuyla tasdik edilmesi gerekirdi.

68- Centurio: Eski Roma'da yüz asker veya yüz vatandaştan ibaret idari teşkilât.

69- Bk. caput xxiv.

70- Aemilius'un portresi altındaki

kitabe. Livius bu şekildeki aile kayıtlarının taraf tutmadan ileri gelen bir hataya yol açtığını düşünüyor.

71- Bu isim şimdi Livius'un düşündüğü gibi "Campus" yani "ova" kelimesiyle değil, Grekçedeki Κηπος yani "meyva bahçesi" veya "bahçe" kelimesiyle ilgilidir.

72- Bu olaylar caput xxxvi da izah edilmiştir.

73- Eski Roma'da iki centurio'dan meydana gelen asker bölüğü. 1. Centurio = 100 asker; 2x100 = 1 manipulus; 3x200 = 1 cohors; 10x600 = 1 lejyon; yani 100 asker bir centurio, iki centurio bir manipulus, üç manipulus bir cohors, on cohors bir lejyon meydana getirirdi.

74- Decurio (onbaşı) bir decuria'ya kumanda eder. Bir decuria'da on kişi bulunur. Bir turma veya süvari bölüğünde üç decuria bulunur. Üç süvari centurio'sunda (yüz kişi) on turma bulunur. Bu üç yüz kişilik kuvvet lejyonun yanında bulunarak birlikte hareket ederler.

75- "Parma" denilen kalkan süvari askerlerinin kalkanıydı ve piyade askerlerinin kullandığı "scutum" adındaki kalkandan daha küçüktü.

76- Cohors Lejyonun onda biridir. Yani 600 askeri kapsamaktadır.

77- Vexillum küçük kırmızı bir flama idi, bir süvari kuvvetinin işareti ve sancağı olarak kullanılırdı.

78- Uyku veya Sükûn.

79- Pound: Yaklaşık olarak 430 gramlık bir ağırlık ölçüsü.

80- Aes grave ("ağır bronz"), esas Roma bronz sikkesinden ayırmak için kullanılmıştır. Bu sikke daha geç devirde bir pound ağırlıktan indirilmiştir.

81- Piyade kuvveti olarak muharebe etmek için atlarından indikleri zaman. Bk. caput xxxiii.

82- Livius bu noktadan itibaren başka bir tarihçinin izinden gitmeye başlar. Bu tarihçi kendi otorite ve yetkisine dayanarak, daha önceden, Aequusların başarılı bir askeri seferine rastlanmadığını ifade eder.

83- Eski Romalıların ikinci derecede bir zafer için yaptıkları resmi geçit ve zafer alayı; alkış tezahürü.

84- Pontifex maximus: Baş rahip.

85- Cumae: Güney İtalya'da Latium bölgesinde bulunan bir şehir.

86- Iugerum takriben bir acre'ın sekizde beşiydi. Acre: Arazi ölçüsü, 4.39 dönüm.

87- Toprak kanunu. Pleblere toprak verilmesini öneren kanun.

88- Bir mesele hakkında bütün ahalinin oy vermesi.

89- Gerçekte onun dedesinin dedesi (abavus).

90- Novus homo (yeni türedi) deyimi genellikle yüksek makama ait görevde bulunan, ailesinden ilk çıkan kişiyi belirtir

(Aediles curules, praetorluk, konsüllük gibi).

91- Herdonius'un ifadesi olan Birinci kitabın 51. caput 9. satırındaki hikâyeye bak. Burada su zikredilmez ve kurban muhtemelen toprak üzerinde bulunurdu. Kurban boyunduruk üzerinden yağan taşlar altında ezilirdi.

92- Postumius'un katlinin soruşturması için hazırlıkta bulunma.

93- Gerçekte Dionysius I. Syracusae tyranı olduğu zamandan aradan uzun yıllar geçmesine karşın, Livius muhtemelen Dionysius I'den söz etmektedir.

94- Numa tarafından kurulmuş bir rahipler grubu, Harb tanrısı Mars'a hizmet vermek için kurulmuştur. Onlar her Mart ayında grup halinde dans ederek şehre gelirler.

95- Salii, adı kendi ayinlerinden alınmış silahlı bir danstan gelen çok eski bir rahipler grubudur. Flamen (alevlendiren) birkaç tanrının özel rahibiydi. Bu nedenle Iuppiter'in kültü için Flamen Dialis, Mars'ın kültü için Flamen Martialis vs. tayin edildi.

96- Eğer konsül yetki ve selâhiyetini haiz tribunusluk için bu kelimenin kullanımı tam doğru değilse, Livius burada konsüllük kelimesini münasip gördüğünden kullanmaktadır.

97- Bk. IV. i. 4., Livius Verrugo'nun Volsklara daha önceki kayıbından söz etmez.

98- Ölüm (bk. caput xvii).

99- Anxur, büyük bir olasılıkla Volsk ismiydi. Bu ismin bugünkü şekli Terracina'dır.

100- Huruç hareketi.

101- Daha geç devirde resmi bir memurun adını devlet tarafından bu şekilde azat edilmiş bir köleye vermek âdetti.

102- Birinci kitapta Livius bu hadiseden söz etmez.

BİBLİYOGRAFYA

Bu eserin çevirisinde aşağıdaki text kitapları esas olarak alınmıştır:

FOSTER, B., O., *Livy II, Books III and IV*, The Loeb Classical Library, Edited by T. E. Page, London, 1960.

STEPHENSON, *Livy Books II - III*, London, 1930.

Ayrıca şu kaynaklardan yararlanılmıştır.

HAMMOND, N. G. L. and SCULLARD, H. H. *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford, 1972.

MACKAIL, J. W., *Latin Literature*, London, 1902.

PETRIE, A., *Roman History Literature and Antiquities*, London.

ROBINSON, Cyril, E. *A History of the Roman Republic*, London, 1932.

SMITH, Sir Williams, *Everyman's Smaller Classical Dictionary*, London, 1952.

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, 80060 Galatasaray - İstanbul
Tel. O 212 293 03 78 (pbx) Faks: 0 212 245 68 77
arkeolojisanat@superonline.com / info@arkeolojisanat.com
www.arkeolojisanat.com

Başvuru ve El Kitapları Dizisi:
1) Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri, *Tuba Ökse*
2) Çok Dilli Arkeoloji Sözlüğü, *H. Çambel - G. Arsebük - S. Kantman*
3) Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı, *Veli Sevin*
4) Anadolu Kompozit Başlıkları, *Cevat Başaran*
5) Türkiye'de Müzecilik, *Erdem Yücel*
6) Antik Roma'da Mimarlık ve Müh. F. Kretzschmer *(Çev. Z. İlkgelen)*
7) Kayıp Yazılar ve Diller, *Johannes Friedrich, (Çev. Recai Tekoğlu)*
8) Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri, *Guntram Koch, (Çev. Z. ilkgelen)*

Antik Nümismatik Dizisi:
1) Antik Nümismatik ve Anadolu, *Oğuz Tekin*
2) Grek Sikkeleri, *Sabahat Atlan*
3) Antik Nümismatiğe Giriş, *Stefan Karwiese*
4) Roma Sikkeleri, *Nezahat Baydur*
5) Genel Nümizmatik Sözlüğü, *Ahmet Semih Tulay*

Deneme, Eleştiri ve Tarih Dizisi:
1) Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler, *Doğan Kuban*
2) Karşıtı Aramak (Sanat Tarihi Yazıları), *Sezer Tansuğ*
3) Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu? *R. E.Wycherley*
7) Minos Uygarlığı, *Stylianos Alexiou (Çev. E. T. Tulunay)*
8) Etrüsk Sanatı, *Elif Tül Tulunay*
9) Öneriler, *E. Tatar- M. Özdoğan - N. Başgelen*
10) İlkçağda Trakya, *Afif Erzen* (ciltli)
11) İşte Anadolu, *Ömer Tuncer*
12) Bizans I, *E. Gibbon (çev. A. Baltacıgil)*
12 a) Bizans I, *E. Gibbon (çev. A. Baltacıgil)* (ciltli)
13) Eskiçağda Harran, *Aynur Özfırat*
14) Tarihöncesi İnsan, *R. Braidwood (Çev. B. Altınok)* (ciltli)
15) Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica, *Ç. Dürüşken*
16) Bizans II, *Edward Gibbon (Çev. A. Baltacıgil)*
17) Urartu Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, *Kemalettin Köroğlu*
18) Nahçıvan Arkeolojisi, *Veli Bahşaliyev*
19) Roma'nın Yurtsever Tarihçisi Titus Livius, *Bedia Demiriş*
20) İmparator Iulianus, *Nezahat Baydur*
21) Anadolu'da Romalılar, *David Magie*

22) İslâm Öncesi Türk Sanatı, *Erdem Yücel*
23) Antikçağ Anadolusu'nun Savaşçı Kavmi Galatlar, *M. Arslan*
24) Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları, *M. Özdoğan*
25) Nahçıvan Bölgesi'nde Çanak Çömlek Kültürü, *O. Belli-V. Bahşaliyev*
26) Ters Lâle, Osmanlı Mim. Sinan Çağı ve Süleymaniye, S. Mülayim

Antik Kaynaklar Dizisi:
1) Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika), *Strabon (Çev.A. Pekman)*
2) Hero ile Leandros, *Mousaios (çev. B. Umar)*
3) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap I (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
4) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap II (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
5) Yapılar, *Prokopios (çev. Erendiz Özbayoğlu)*
6) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap III-IV (ciltli) (Çev. Sabahat Şenbark)*
7) Aleksandros ya da Düzmece Yalvaç, *Lukianos (Çev.E. Varinlioğlu)*
8) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap V-VI-VII (Çev. S. Şenbark)*
9) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap VIII-IX-X (Çev. S. Şenbark)*
10) Roma Tarihi, *Titus Livius Kitap XXI-XXII (Çev. S. Şenbark)*

Müze, Sergi, Koleksiyon Katalogları Dizisi (İng./Tür):
1) Büst Şek. Kantar Ağırlıkları, *Y. Meriçboyu-S.Atasoy*
2) H. Kocabaş Kolek. Cam Eserler Kat., *Y. Akat-Dr. N. Fıratlı-H. Kocabaş*
3) Anadolu'dan Mezar Stelleri, *Şehrazat Karagöz*
4) Tire ve Çev. Pişmiş Toprak Lahitler, *Adil Evren*
5) İst. Ark. Müzesinden Bir Grup Frig Keramiği, *Güldem Polat*
6) İstanbul Büyük Saray Mozayiği, *W. Jobst-B.Erdal-C.Gurtner*

Antik Kentler Dizisi:
1) Behramkale ASSOS, *Ümit Serdaroğlu*
1a) Behramkale ASSOS, *Ümit Serdaroğlu (İng.)*
2) Zemuri Taşları, LİMYRA, *Jürgen Borchhardt (Çev. G. Yümer)*

Araştırma, İnceleme ve Belgeleme Dizisi:
1) Onar Dede Mezarlığı ve Şeyh Hasan Öner, *İ. Kaygusuz*
2) Afyon Türkmen Mezar Taşları, *M. Seyirci-A. Topbaş*
3) Doğada, Bilimde, Sanatta Altın Oran, *M. Suat Bergil*
4) Antik Devirde Çocuk Eğitimi, *Ian Jenkins (Çev. Hasan Malay)*
5) Antik Devirde Gladyatörler, *H. Malay-H. Sılay*
7) Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları, *Oktay Belli*
8) Nahçıvan'da Arkeolojik Araştırmalar, *Oktay Belli-Veli Sevin*

Tarihi Coğrafya Taramaları ve Araştırmaları Dizisi:
1-2) Homeros/İLYADA - Xenephon/ANABASIS, *Nezih Başgelen*

Eski Anadolu Uygarlıkları Dizisi:
1) Hitit Mimarlığı, *W. Schirmer*
2) Anzaf Kalesi ve Urartu Tanrıları, *Oktay Belli*
3) Neolithic In Turkey. The Cradle of Civilization

4) İst. ve Anadolu'daki Roma İmp. Dön. Mim.Yapıtları, *M. (Usman) Anabolu*
5) Doğu Anadolu'da Yayla Kültürleri, *Aynur Özfırat*

El Sanatları, Folklor ve Etnografya Dizisi:
1) Hece Tahtaları, *Naci Eren*
2) Kaşık ve Kaşıkçılık, *Naci Eren*
3) Topkapı Sarayı'ndaki Tasvirleriyle Karagöz, *Dürrüşehvar Duyuran*

Bölge, Şehir ve Semt Monografileri Dizisi:
1) Peygamberler Şehri Urfa, *Mustafa Ayataç*
2) Efes'in Öyküsü, *Sabahattin Türkoğlu*
3) The Story of Ephesus, *Sabahattin Türkoğlu*
4) İstanbul İmparatorlukların Başkenti, *Jane Taylor, (Çev: İnci Türkoğlu)*

Konferanslar Dizisi:
2) Alkım Konferansları

Tıpkı Basımlar Dizisi:
1-4) Une Necropole Royale A Sidon, *O. Hamdy Bey-Th. Reinach*
3) Zwei Babylonische Antiken Aus Nippur, *E. Unger*
6) Monuments Turcs D'Anatolie: Kayseri-Niğde, *A. Gabriel*

Kazı Monografileri Dizisi:
1) Eski Malatya Nekropolü Kazısı, *Mahir Akturan*
2) Boubon Sebasteionu ve Heykelleri, *Jale İnan*
3) Amorium, *Christopher Lightfoot*
4) Bir Erken Demir Çağ Nekropolü - Van-Karagündüz, *V.Sevin/E. Kavaklı*
5) Toroslar'da Bir Antik Kent, Seleukeia?-Lyrbe?, *Jale İnan*

Eskiçağ Dinleri ve Mitolojileri Dizisi:
2) Theseus ve Kentauromakhia, *Elif Tül Tulunay*
3) Efsuncu Orpheus, Orpheus The Magician, *Füsun Tülek*
4) Mitras Gizlerinin Kökeni, *David Ulansey (Çev. H. Ovacık)*
5) Ortodoks İkonaları/Genel Bir Bakış, *Tayfun Akkaya*
6) Roma'nın Gizem Dinleri, *Çiğdem Dürüşken*
7) Antik Yunan'da Mitoloji, *Rosa Agizza*

Antik Edebiyat ve Kültür Eserleri Dizisi:
1) Örneklerle Hellenistik Çağ Şiiri, *Güler Çelgin*
2) Roma Edebiyatında Satura Türü, *Sema Sandalcı*

Sikke, Madalya ve Mühür Katalogları Dizisi:
1) İncilipınar Definesi, *Yücel Akat (İng./Tür.)*
2) Antik Anadolu Nümismatiği Bibliyografyası, *Oğuz Tekin*
3) Antik Çağ İkonografisinde Erciyes, *Oğuz Güler*

Armağan Kitapları Dizisi:
1) Jale İnan Armağanı (2 cilt Metin + Levhalar)

22) İslâı
23) Anti
24) Türl
25) Nah
26) Ters

Antik Ka
1) Anti
2) Herı
3) Ron
4) Ron
5) Yap
6) Ron
7) Alel
8) Ror
9) Ror
10) Ror

Müze, !
1) Büst
2) H. Kı
3) Anac
4) Tire
5) İst. /
6) İstan

Antik K
1) Behr
1a) Bel
2) Zem

Araştırı
1) Onaı
2) Afyo
3) Doğ
4) Antil
5) Antil
7) Doğı
8) Nahı

Tarihi (
1-2) Hı

Eski Ar
1) Hit
2) An
3) Neı

2) Zafer Taşlıklıoğlu Armağanı, Anadolu ve Trakya Çalışmaları
3) Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı

Kongre, Sempozyum, Panel Dizisi:
1) Türk Tıbbının Batılılaşması
2) Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane

Prestij Kitapları Dizisi:
1) Tanrılar Dağı Nemrut/Nemrut Mountain of the Gods, *Nezih Başgelen*
2) Çatalhöyük Duvar Resimleri ve Kabartmaları, *Artelle-James Mellaart*

Eğitici Çocuk Kitapları Dizisi:
1) Hititleri Boyayalım I (Kargamış) / 2) Hititleri Boyayalım II (Zincirli)
3) Hititleri Boyayalım III (Yazılıkaya) / 4) Hititleri Boyayalım IV (Malatya)

Rehber Kitaplar:
1) GALATA: A Guide to Istanbul's Old Genoese Quarter, *John Freely*

Havadan Türkiye Serisi:
1) Havadan Nemrut
2) Havadan Zeugma

Diğer Yayınlarımız:
1) Monuments of Unaging Intellect *(R. Ousterhout-N. Başgelen)*
2) Nemrud-Kommagene, *Nezih Başgelen* (Türkçe)
3) Erken Osmanlı Sanatı/Beyliklerin Mirası
4) Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı (I), *Jale İnan*
5) Perge'nin Roma Devri Heykeltraşlığı (II), *Jale İnan*
6) The Wall, *Nezih Başgelen*
7) Belkıs/Zeugma.Halfeti.Rumkale/Tarihe Son Bakış, *N. Başgelen-R. Ergeç*
8) Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi, *M. Taner Tarhan*
9) Troia Arkeolojik Haritası
10) Fotoğrafın Görsel Dili, *Gültekin Çizgen*
11) Şiirli Oyun/Kraliçe Stratonike, *Ahmet Necdet*
12) Fırat'a Karışan Öyküler

Satışını Yaptığımız Diğer Yayınlar:
1) Doğal Boyalarla Yün Boyama
3) Heraklie Pontike, *Tayfun Akkaya*
4) Türk Maden Sanatı
5) Hasankeyf
6) Semboller ve Yorumları, *Necmettin Ersoy*
7) Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar, *R. M. Ertüzün*
8) TÜBA-AR Dergileri (1, 2, 3, 4) Yayınevimizden Temin Edilebilir

ARKEOLOJİ VE SANAT DERGİSİ

Cilt 1 (1-15) / **Cilt 2** (16-39) / **Cilt 3** (40-61) / **Cilt 4** (62-72)
Cilt 5 (73-81) / **Cilt 6** (82-87) / **Cilt 7** (88-93) / **Cilt 8** (94-99)